

О.В. Лемешко
О.С. Єременко
М.О. Євдокименко
А.С. Шаповалова
Б. Слейман

**МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ
ПРОЦЕСІВ
БЕЗПЕЧНОЇ ТА ВІДМОВОСТІЙКОЇ
МАРШРУТИЗАЦІЇ
В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ**

Харків 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

**О.В. Лемешко, О.С. Єременко, М.О. Євдокименко,
А.С. Шаповалова, Б. Слейман**

**МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ
БЕЗПЕЧНОЇ ТА ВІДМОВОСТІЙКОЇ
МАРШРУТИЗАЦІЇ
В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ**

Монографія

Харків 2022

УДК 621.391

*Рекомендовано Науково-технічною радою
Харківського національного університету радіоелектроніки
(протокол № 5 від 23.04.2021)*

Рецензенти:

Васюта К.С., доктор технічних наук, професор, заступник начальника з навчальної роботи Харківського навчального університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба;

Толюпа С.В., доктор технічних наук, професор, професор кафедри кібербезпеки та захисту інформації Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

**Лемешко О.В., Єременко О.С., Євдокименко М.О.,
Шаповалова А.С., Слейман Б.**

Моделювання та оптимізація процесів безпечної та відмовостійкої маршрутизації в телекомунікаційних мережах: Монографія / О.В. Лемешко, О.С. Єременко, М.О. Євдокименко, А.С. Шаповалова, Б. Слейман. – Харків: ХНУРЕ, 2022. – 198 с.

ISBN 978-966-659-378-1

Монографія присвячена розв'язанню задач, пов'язаних із розробленням математичних моделей для оптимізації процесів безпечної та відмовостійкої маршрутизації, які б слугували подальшою теоретичною основою перспективних протоколів маршрутизації та технологічних засобів управління трафіком у традиційних та програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах.

Робота призначена для науково-педагогічних працівників, зокрема магістрантів, аспірантів і докторантів, які працюють у галузі телекомунікацій та мережної безпеки.

ISBN 978-966-659-378-1

DOI: 10.30837/978-966-659-378-1

© О.В. Лемешко, О.С. Єременко,
М.О. Євдокименко, Б. Слейман,
А.С. Шаповалова, 2022

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	7
Вступ	9
Розділ 1. Аналіз сучасного стану теоретичних і технологічних рішень щодо підвищення безпеки та відмовостійкості програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж	12
1.1. Огляд рішень і сучасних засобів забезпечення кіберстійкості в телекомунікаційних мережах	12
1.2. Аналіз підходів до забезпечення відмовостійкості в програмно-конфігурованих мережах	17
1.2.1. Підтримка відмовостійкості в площині даних програмно-конфігурованої мережі	18
1.2.2. Наявні рішення щодо забезпечення відмовостійкості на різних рівнях програмно-конфігурованих мереж	21
1.3. Характеристика основних принципів централізованого управління програмно-конфігурованою телекомунікаційною мережею	21
1.4. Архітектура, функції та переваги використання територіально-розподілених програмно-конфігурованих мереж – SD-WAN	27
1.5. Огляд рішень щодо швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих мережах.....	30
1.6. Аналіз рішень щодо безпечної маршрутизації в програмно-конфігурованих мережах	32
1.7. Постановка науково-прикладної задачі та формулювання завдань дослідження.....	34
Висновки до першого розділу	36
Розділ 2. Потокова модель маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей.....	38
2.1. Базова потокова модель маршрутизації в телекомунікаційній мережі ..	38
2.2. Методика розрахунку метрик маршрутизації на основі оцінки ризику інформаційної безпеки каналів зв'язку	40
2.3. Дослідження запропонованої потокової моделі безпечної маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки	46
Висновки до другого розділу	53

Розділ 3. Потокова модель безпечної маршрутизації	
з балансуванням навантаження в телекомунікаційній мережі	55
3.1. Математичний опис моделі безпечної маршрутизації	
з балансуванням навантаження в ТКМ на принципах Traffic Engineering	55
3.2. Моделі блокування каналів зв'язку	
в умовах безпечного балансування навантаження в ТКМ	58
3.3. Дослідження процесів балансування навантаження в ТКМ	
відповідно до вимог мережної безпеки	63
3.3.1. Дослідження процесів безпечного балансування навантаження	
в ТКМ на першій мережній структурі	64
3.3.2. Дослідження процесів безпечного балансування навантаження	
в ТКМ на другій мережній структурі	75
Висновки до третього розділу.	81

Розділ 4. Потокові моделі швидкої перемаршрутизації	
з балансуванням навантаження та обмеженням трафіку	
на границі телекомунікаційної мережі	83
4.1. Розроблення та дослідження математичної моделі	
швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження	
та диференційованим обмеженням трафіку	
в програмно-конфігурованих ТКМ	84
4.1.1. Потокова модель швидкої перемаршрутизації	
з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку	
в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах	84
4.1.2. Дослідження запропонованої моделі	
швидкої перемаршрутизації в ТКМ за умови використання	
лінійного критерію оптимальності	88
4.1.3. Дослідження запропонованої моделі	
швидкої перемаршрутизації в ТКМ за умови використання	
лінійно-квадратичного критерію оптимальності	93
4.2. Удосконалення та дослідження моделі	
безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження	
та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ	99
4.2.1. Потокова модель безпечної швидкої перемаршрутизації	
з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням	
трафіку в ТКМ	99

4.2.2. Дослідження моделі безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ	100
4.2.3. Дослідження впливу показників мережної безпеки на порядок безпечної швидкої перемаршрутизації в ТКМ.....	104
4.3. Рекомендації щодо практичного застосування запропонованих у роботі маршрутних рішень у програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах	107
Висновки до четвертого розділу	111
 Розділ 5. Математичні моделі безпечної та відмовостійкої маршрутизації в телекомунікаційній мережі шляхами, що не перетинаються	
114	
5.1. Базова математична модель розрахунку маршрутів у ТКМ, що не перетинаються	115
5.2. Математична модель безпечної маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються	118
5.3. Математична модель маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються та забезпечують максимальну пропускну здатність.....	122
5.4. Математична модель QoS-маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються та забезпечують гарантовану пропускну здатність	128
5.5. Математична модель безпечної QoS-маршрутизації з використанням шляхів, що не перетинаються.....	133
5.6. Розроблення й аналіз удосконаленої моделі швидкої перемаршрутизації з реалізацією схем захисту шляху та пропускну здатності мережі	136
5.6.1. Удосконалена модель швидкої перемаршрутизації з реалізацією схеми захисту шляху та пропускну здатності мережі	136
5.6.2. Дослідження та порівняльний аналіз отриманих маршрутних рішень із використанням удосконаленої моделі швидкої перемаршрутизації шляхами, що не перетинаються.....	139
Висновки до п'ятого розділу.....	144

Розділ 6. Дослідження методів безпечної маршрутизації	
конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах.....	148
6.1. Аналіз місця порогових криптографічних схем у телекомунікаційних мережах	148
6.2. Метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що не перетинаються	152
6.2.1. Опис методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що не перетинаються	152
6.2.2. Результати дослідження методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхами, що не перетинаються.....	154
6.3. Розроблення та дослідження методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що перетинаються	159
Висновки до шостого розділу	174
Висновки	177
Перелік джерел посилання	182

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
КЗ	канал зв'язку
ПЗ	пропускна здатність
РІБ	ризик інформаційної безпеки
ТКМ	телекомунікаційна мережа
AI (Artificial Intelligence)	штучний інтелект
API (Application Programming Interface)	прикладний програмний інтерфейс
COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology)	контрольні цілі для інформаційних та суміжних технологій
COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission)	комітет спонсорських організацій Комісії Тредвей
CVE (Common Vulnerabilities i Exposures)	загальновідомі вразливості та ризики
CVSS (Common Vulnerability Scoring System)	загальна система оцінки вразливостей
DSCP (Differentiated Services Code Point)	точка коду диференційованих послуг
DiffServ (Differentiated Services)	диференційоване обслуговування
EGP (Exterior Gateway Protocol)	протокол зовнішнього шлюзу
EIGRP (Enhanced Interior Gateway Routing Protocol)	удосконалений протокол внутрішньої маршрутизації між шлюзами
FN (Future Networks)	мережі майбутнього
FRR (Fast ReRoute)	швидка перемаршрутизація
H-SDN (Hybrid SDN)	гібридні програмно-конфігуровані мережі
HSRP (Hot Standby Router Protocol)	протокол маршрутизатора гарячого резерву
ICMP (Internet Control Message Protocol)	міжмережний протокол керуючих повідомлень
IGP (Interior Gateway Protocol)	протокол внутрішнього шлюзу
IGRP (Interior Gateway Routing Protocol)	протокол внутрішньої маршрутизації між шлюзами
IntServ (Integrated Services)	інтегроване обслуговування
IoT (Internet of Things)	інтернет речей
IP (Internet Protocol)	протокол міжмережної взаємодії
IPS (Intrusion Prevention System)	система запобігання проникненню
IPsec (Internet Protocol Security)	протокол для забезпечення захисту даних
ITU (International Telecommunication Union)	міжнародний союз телекомунікацій

ISO (International Organization for Standardization)	міжнародна організація стандартизації
LB (Load Balancing)	балансування навантаження
MILP (Mixed Integer Linear Programming)	змішане цілочисельне лінійне програмування
MINLP (Mixed Integer NonLinear Programming)	змішане цілочисельне нелінійне програмування
ML (Machine Learning)	машинне навчання
MPLS (Multiprotocol Label Switching)	багатопротокольна комутація за мітками
NFV (Network Function Virtualization)	віртуалізація мережних функцій
NGN (Next Generation Network)	мережа наступного покоління
NIST (National Institute of Standards and Technology)	Національний інститут стандартів і технології
NLP (Nonlinear Programming)	нелінійне програмування
NP (Network Performance)	мережна продуктивність
NS3 (Network Simulator v.3)	мережний симулятор версії 3
OSI (Open Systems Interconnection)	еталонна модель взаємодії відкритих систем
OSPF (Open Shortest Path First)	протокол маршрутизації найкоротшим шляху
PQ (Priority Queuing)	черги за пріоритетами
QoS (Quality of Service)	якість обслуговування
RED (Random Early Detection)	механізм випадкового раннього виявлення перевантаження
RN (Resilient Networks)	відмовостійкі мережі
RIP (Routing Information Protocol)	протокол маршрутної інформації
RSVP (Resource Reservation Protocol)	протокол резервування ресурсів
SD-WAN (Software-Defined Networking in a Wide Area Network)	програмно-конфігуровані територіально-розподілені мережі
SDN (Software Defined Networking)	програмно-конфігуровані мережі
SecTE (Secure Traffic Engineering)	безпечний інжиніринг трафіку
SLA (Service Level Agreement)	угода про рівень надання послуги
SON (Self-Organized Networks)	самоорганізовані мережі
TE (Traffic Engineering)	інжиніринг трафіку
ToS (Type of Service)	тип обслуговування
TP (Traffic Policing)	полісинг трафіку
VoIP (Voice over IP)	передача голосу через IP
VRRP (Virtual Router Redundancy Protocol)	протокол резервування віртуального маршрутизатора
WFQ (Weighted Fair Queuing)	зважена справедлива черга

ВСТУП

У сучасних умовах інтенсивної інформатизації суспільства й цифрової трансформації економіки забезпечення мережної безпеки та відмовостійкості під час проєктування та функціонування програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж (ТКМ) є одним із найважливіших завдань. Це пояснюється постійним розширенням потреб користувачів щодо множини та якості телекомунікаційних сервісів, збільшенням обсягів різнорідного типу трафіку, а також стрімким зростанням атак, вторгнень і втручань у роботу ТКМ. В умовах обмеженості мережного ресурсу зазначені чинники нерідко спричиняють перевантаження ТКМ, збій в апаратно-програмному забезпеченні мережного обладнання та зниження рівня якості обслуговування та мережної безпеки загалом. З огляду на зазначені умови, важливо забезпечити ефективне (збалансоване) використання доступного мережного ресурсу, що сприяло б покращенню відмовостійкості, мережної безпеки та якості обслуговування.

Вагомий внесок у вирішення завдань щодо боротьби з перевантаженнями, управління мережним ресурсом і забезпечення мережної безпеки здійснили такі іноземні фахівці, як R. Gallager, W. Stallings, M. Berreiros, D.S. Rao, T. Gomes, G. Schudel, D.J. Smith, T. Kenyon та вітчизняні вчені, зокрема В.В. Поповський, Л.Н. Беркман, В.А. Романюк, І.В. Стрелковська, В.О. Хорошко, О.Ю. Євсєєва, С.В. Толюпа та багато інших.

Установлено [1–6], що для забезпечення високого рівня відмовостійкості та мережної безпеки необхідно використовувати всі наявні технологічні та протокольні засоби управління трафіком у ТКМ, серед яких важливе місце відводиться протоколам маршрутизації в поєднанні з функціоналом засобів резервування ресурсів, механізмів профілювання та обмеження трафіку тощо [7–12]. Проведений аналіз [13–20] дозволив сформулювати множину вимог, які висуваються до протоколів безпечної та відмовостійкої маршрутизації в програмно-конфігурованих ТКМ:

- забезпечення адаптивної реакції мережі на можливі відмови, тобто оптимізація здатності до вчасної та належної реакції на відмови й атаки в разі обмеження їхніх негативних наслідків на функціонування мережі;
- використання ресурсної та функціональної надмірності (резервування) для забезпечення захисту критично важливих елементів мережі та її ресурсів;

- урахування ризиків інформаційної безпеки, що ґрунтуються на наявних та нових виявлених вразливостях на елементах мережі;
- урахування характеристик мережного трафіку та вимог щодо рівня якості обслуговування та мережної безпеки;
- забезпечення збалансованого використання доступного мережного ресурсу на принципах Traffic Engineering.

Розроблення нових протоколів маршрутизації в ТКМ та їхнє докорінне вдосконалення повністю мають ґрунтуватися на відповідному перегляді математичних моделей і методів маршрутизації та балансування навантаження. Тому набуває актуальності науково-прикладна задача, що полягає в забезпеченні відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ, які функціонують в умовах відмов та компрометації мережного обладнання, шляхом розроблення та вдосконалення відповідних математичних моделей і методів маршрутизації.

Об'єктом дослідження є процеси безпечної та відмовостійкої маршрутизації з балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах. Предмет дослідження – математичні моделі та методи безпечної та відмовостійкої маршрутизації з балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих ТКМ.

Основу монографії становлять результати науково-прикладних досліджень, отриманих протягом останніх п'яти років авторським колективом – співробітниками кафедри інфокомунікаційної інженерії ім. В.В. Поповського Харківського національного університету радіоелектроніки. Монографія містить шість розділів. Перший розділ присвячений питанням аналізу відомих рішень щодо забезпечення відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ; визначенню ролі засобів маршрутизації у системі технологічних інструментів щодо підвищення рівня безпеки та відмовостійкості ТКМ; формулюванню вимог, які висуваються до перспективних рішень у галузі безпечної та відмовостійкої маршрутизації.

У другому розділі вдосконалено потокову модель безпечної маршрутизації в телекомунікаційних мережах. Новизна моделі полягає в тому, що для розрахунку маршрутних метрик застосовуються вирази, які характеризують ризик інформаційної безпеки в каналах зв'язку ТКМ та, відповідно до рекомендацій NIST, враховують збитки від порушення конфіденційності та цілісності інформації, доступності мережного ресурсу в разі використання наявних вразливостей; беруть до уваги показники складності використання

вразливостей на вузлах мережі та отримання доступу до мережних елементів та мережі загалом.

У третьому розділі вдосконалено потокову модель безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження на основі врахування параметрів мережної безпеки в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах, а також наведено результати аналізу отриманих результатів щодо її дослідження.

У четвертому розділі запропоновано моделі швидкої перемаршрутизації та безпечної швидкої перемаршрутизації із забезпеченням балансування навантаження на принципах Traffic Engineering та диференційованого обмеження трафіку на границі програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж. Крім того, подано результати їхнього дослідження та система рекомендацій щодо практичного застосування запропонованих маршрутних рішень у програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах.

У п'ятому розділі проведено розроблення та запропоновано результати дослідження системи моделей маршрутизації, які забезпечують розрахунок шляхів у ТКМ, що не перетинаються. Використання у процесі передачі пакетів шляхів, що не перетинаються, спрямовано насамперед на покращення рівня мережної безпеки та відмовостійкості телекомунікаційної мережі. Маршрутні рішення щодо відмовостійкої маршрутизації охоплюють випадки реалізації схем захисту маршрутів із резервуванням 1:n і пропускну здатності мережі. Рішення щодо організації безпечної маршрутизації конфіденційних даних у ТКМ ґрунтуються на врахуванні таких важливих показників мережної безпеки, як імовірність компрометації каналу, маршруту та множини шляхів, що не перетинаються.

У шостому розділі запропоновано та досліджено два методи безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень, фрагменти яких можуть передаватися множиною шляхів у телекомунікаційній мережі. Перший метод оснований на розрахунку та використанні шляхів, що не перетинаються, та є подальшим узагальненням механізму безпечної маршрутизації SPREAD. Другий метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень оснований на тому, що в процесі передачі їхніх фрагментів можуть використовуватися шляхи, які перетинаються. Це потребувало видозміни формули для розрахунку ймовірності компрометації повідомлень з урахуванням рівня мережної безпеки так званих «містків» у структурі ТКМ.

РОЗДІЛ 1
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ
ТЕОРЕТИЧНИХ І ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ
ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ВІДМОВОСТІЙКОСТІ
ПРОГРАМНО-КОНФІГУРОВАНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

1.1. Огляд рішень і сучасних засобів забезпечення кіберстійкості в телекомунікаційних мережах

Важливість забезпечення кіберстійкості інфокомунікаційних мереж обумовлена їхнім функціонуванням в умовах постійних, прихованих і складних атак на кіберресурси та є ключовим елементом під час побудови та розгортання мереж. Зі свого боку відмовостійкість інформаційних систем у [47–49] визначається як здатність такої системи продовжувати функціонувати в несприятливих умовах, навіть у стані деградації, зберігаючи водночас необхідні операційні можливості, а також як здатність оперативно відновлювати свою функціональність за відповідний час.

Отже, кіберстійкість – це здатність передбачати (*anticipate*), витримувати (*withstand*) несприятливі умови, атаки зловмисників або компрометації в системах, що містять кіберресурси, а також здатність відновлюватися (*recover*) після реалізації вразливостей та адаптуватися (*adapt*) до них [47]. Наведене визначення може бути застосовано до інфокомунікаційних мереж загалом, їхніх компонентів та елементів, інфраструктури тощо. Варто зазначити, що кіберстійкість, як і інформаційна безпека, є складним технологічним завданням і має забезпечуватися на всіх рівнях інфокомунікаційної системи. Тому цілі кіберстійкості, зазначені вище, мають бути пов'язаними з рішеннями щодо управління ризиками на рівнях бізнес-процесів і системи, а також стратегією управління ризиками (рис. 1.1) [50].

Однією зі складових кіберстійкості є саме мережна стійкість (*Network Resilience*) як здатність забезпечувати та підтримувати прийнятний рівень обслуговування в умовах відмов різного походження та викликів щодо нормального функціонування мережі через випадкові та антагоністичні впливи (рис. 1.2), які призводять до значних змін як структурних, так і функціональних параметрів, а також властивостей мережі, спричинених відмовами обладнання, перевантаженням мережі та компрометацією з точки зору безпеки мережі (табл. 1.1).

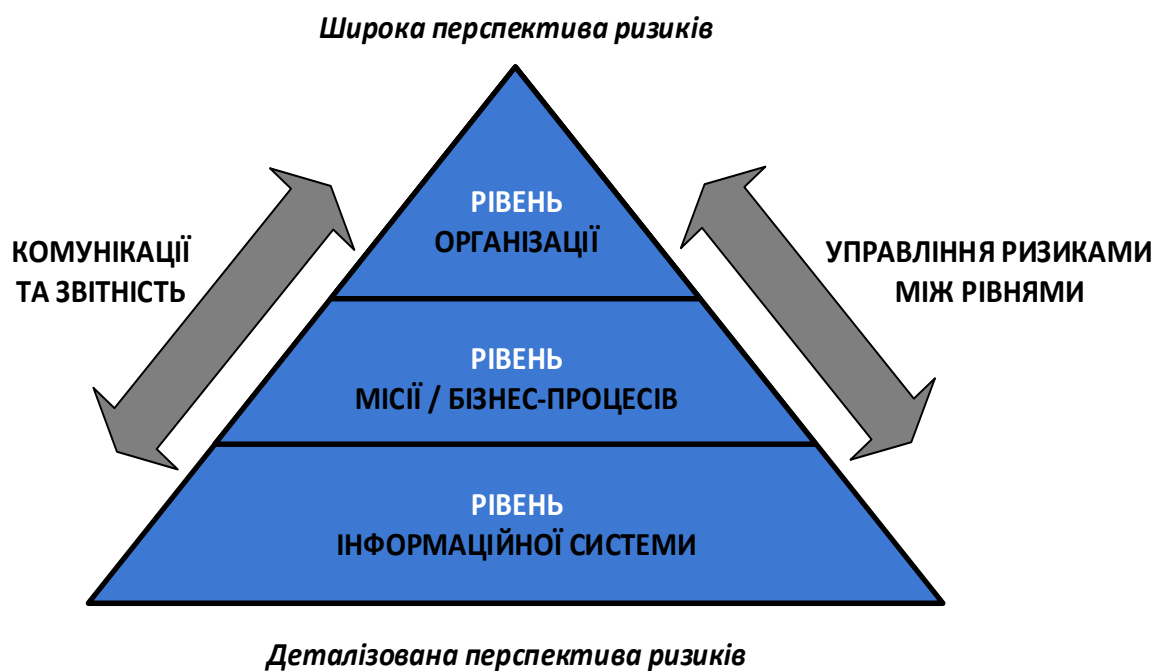

Рис. 1.1. Підхід до управління ризиками в процесі забезпечення кіберстійкості інформаційної системи організації [47]

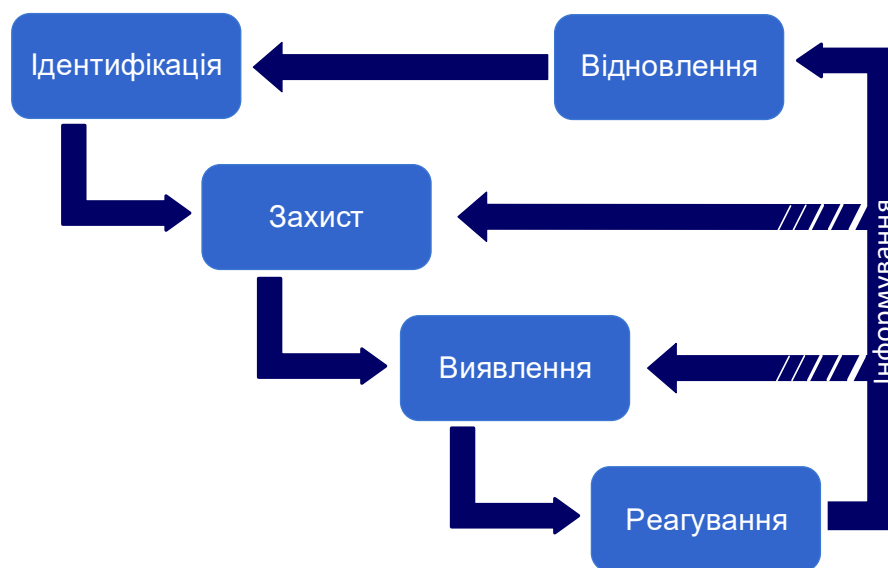

Рис. 1.2. Загальна структура фреймворка забезпечення кіберстійкості [51]

Розглянемо більш детально наявні розробки та підходи до підвищення кіберстійкості інфокомунікаційних мереж [48, 49, 52–60]. Так, у роботах [48, 49, 52] проведено загальну характеристику кіберстійкості, показано взаємозв'язок між кібербезпекою та кіберзахистом із метою досягнення кіберстійкості.

Таблиця 1.1

Фреймворк кіберстійкості

	Вимоги відповідності			Ядро	Базовий	Розширений				Вбудований								
	Ваші юридичні та нормативні зоб'язання	Початковий рівень кібербезпеки	Побудова структури для кібербезпеки	Посилення стійкості за допомогою безпеки, послуг та безперервності	Цілі та заходи щодо кіберстійкості в поєднанні з ширшими бізнес-цілями	GDPR	PCI DSS	NIS Regulations (OES)	DSP Tools	ISO 27001	ISO 22301	ISO 27035	ISO 27036	ISO 27017 & ISO 27018	COBIT	ISO 27014	Структура кібер-уряду	
Управління та захист																		
Управління активами	V	V	V		V				V		V			V			V	
Політики інформаційної безпеки	V	V	V		V				V		V			V			V	
Ідентифікація та контроль доступу	V	V	V	V	V				V		V			V			V	
Захист від шкідливих програм	V	V	V	V	V				V		V			V			V	
Конфігурація та управління виправленнями	V	V	V	V	V				V		V			V			V	
Шифрування	V	V	V		V				V		V			V			V	
Захист системи	V	V	V	V	V				V		V			V			V	
Мережева та безпека комунікацій	V	V	V	V	V				V		V			V			V	
Компетентність та підготовка фахівців з безпеки	V	V	V		V				V		V			V			V	
Підвищення кваліфікації персоналу	V	V	V		V				V		V			V			V	
Комплексна програма управління ризиками	V	V	V		V				V	V	V			V	V		V	
Управління ризиками поставок	V	V	V		V				V		V			V			V	
Ідентифікація та виявлення																		

Варто зауважити, що відповідно до моделі кіберстійкості, представленої в [49], забезпечення інформаційної безпеки пов'язано із захистом ТКМ від відомих загроз і вразливостей. Так само питання щодо кібербезпеки пов'язані із захистом від більш складних загроз, які не підпадають під загально визначену класифікацію [49]. Тоді як забезпечення саме кіберстійкості відбувається в умовах невизначеності, коли ТКМ має функціонувати та бути захищеною від невідомих загроз, атак і вразливостей (рис. 1.3).

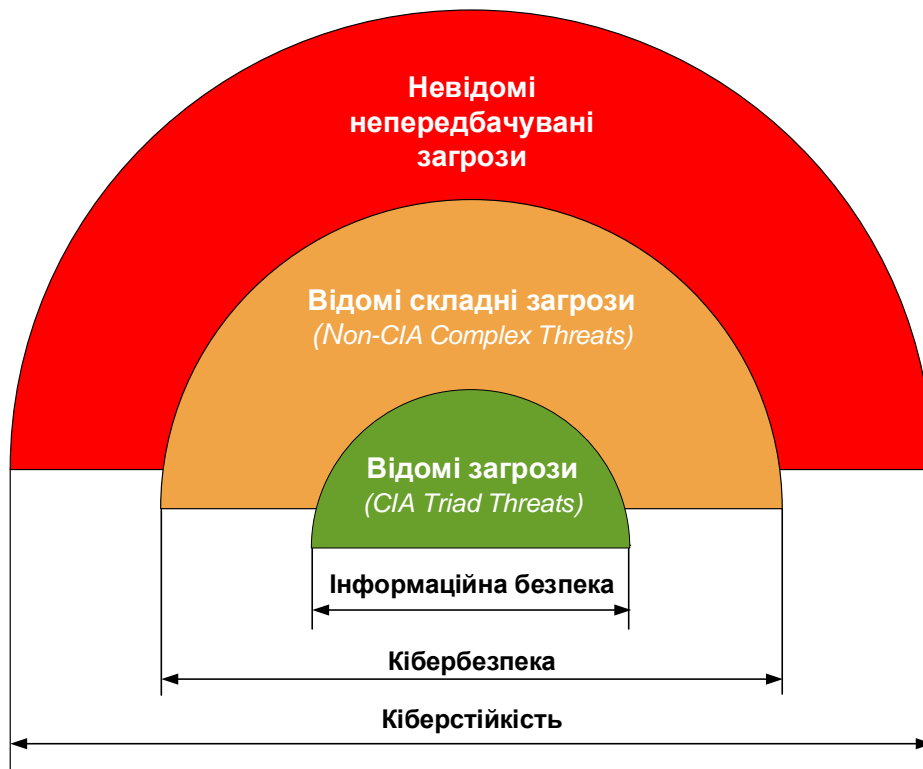

Рис. 1.3. Модель кіберстійкості [49]

Крім того, у [53] подано систему забезпечення кіберстійкості для промислових систем управління. Також у межах системи оцінювання кіберстійкості (Cyber Resilience Assessment Model, CRAM) показано місце використання резервування компонентів промислових систем управління та запропоновано підхід щодо формулювання метрик відмовостійкості, який може використовуватися під час аналізу мережної відмовостійкості таких систем загалом (рис. 1.4).

У роботі [54] запропоновано новий підхід до аналітичного моделювання кібератак на основі методу перетворення стохастичних мереж. Крім того, запропонований метод оцінки кіберстійкості мережі дозволяє визначити її характеристики (коефіцієнт справності мережі) й обґрунтувати таку її структуру, яка буде стійкою, а також сформулювати вимоги до частоти зміни параметрів обладнання, що використовується для захисту мережі.

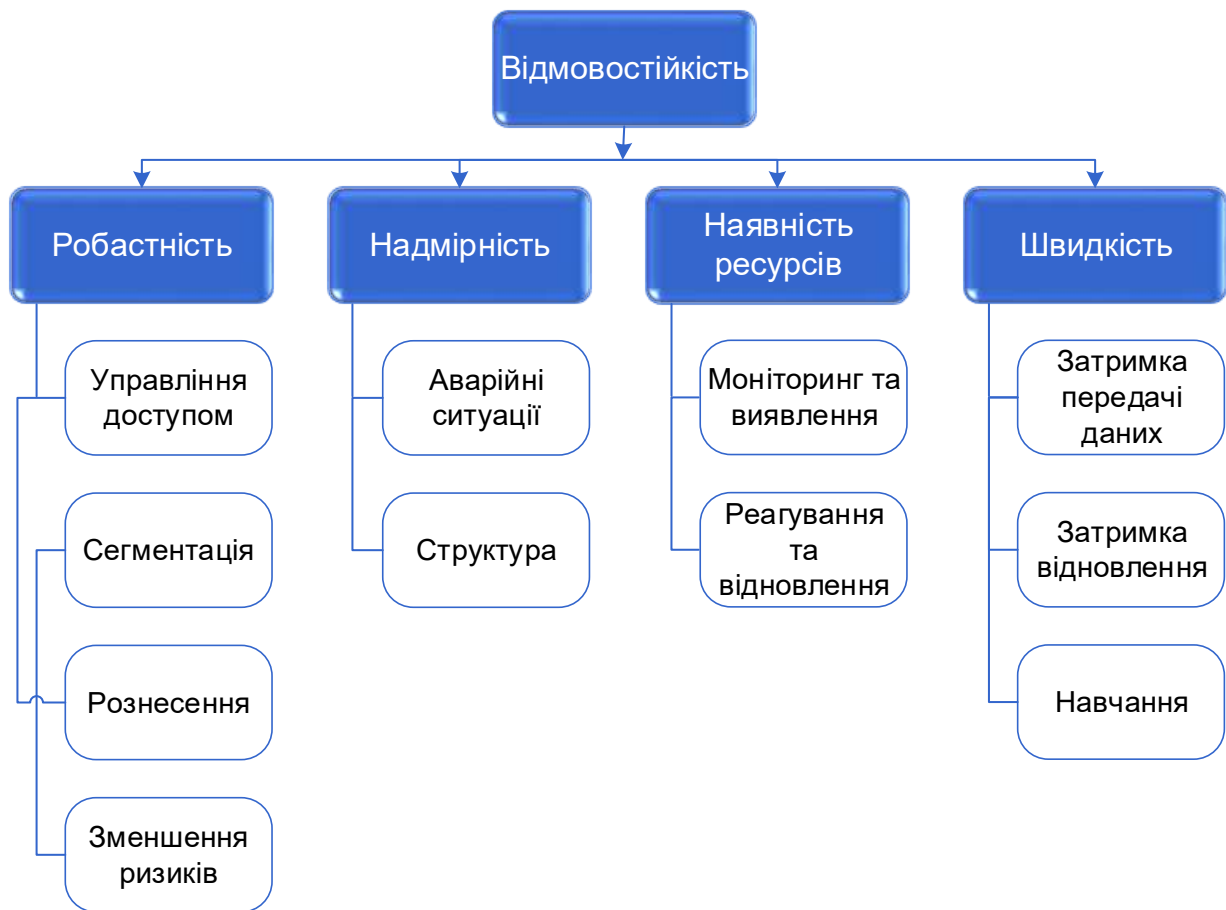

Рис. 1.4. Узагальнена система метрик кіберстійкості [53]

Зі свого боку в [56] запропоновано метод підвищення кіберстійкості на основі кількісного визначення стійкості, оснований на реалізації гри кібербезпеки (Cyber Security Game, CSG). Тобто в зазначеному методі використовується теоретико-ігровий підхід, спрямований на оцінювання кіберризиків системи. У роботах [57, 58] проведено аналіз кіберстійкості та відповідних метрик у системах управління критичними інфраструктурами. Забезпечення належного функціонування таких систем набуває великого значення у зв'язку з появою складних атак, яким стає дедалі важче протидіяти.

Окремої уваги заслуговують рішення, пов'язані із забезпеченням кіберстійкості програмно-конфігурованих мереж (Software-Defined Networks, SDN) [59, 60]. Так, у [59] запропоновано архітектуру щодо виявлення аномалій за різними сценаріями з наступною реконфігурацією та розгортанням відмовостійких стратегій у реальному часі. Крім того, подальший розвиток цього рішення передбачає введення технологій балансування навантаження, толерантності до порушень та безпеки. Тоді як у [60] запропоновано схему захисту саме SDN-контролера в межах концепції кіберстійкості.

Загалом аналіз наявних підходів [47–60] дозволяє сформулювати конкретні вимоги щодо забезпечення кіберстійкості телекомунікаційних мереж:

- адаптивна реакція мережі на можливі відмови (оптимізація здатності вчасної та належної реакції на відмови та атаки за умови обмеження їхніх негативних наслідків на функціонування мережі);
- використання ресурсної та функціональної надмірності (резервування) з метою забезпечення захисту критично важливих елементів мережі та її ресурсів;
- збалансоване використання вже задіяного мережного ресурсу на основі Traffic Engineering;
- застосування обмеження трафіку (Traffic Policing) на границі мережі як за основними, так і за резервними шляхами з урахуванням пріоритетів потоків;
- сегментація мережі відповідно до важливості захисту тих чи інших елементів мережі;
- забезпечення погодженості та ефективності різнотипних механізмів захисту елементів мережі.

1.2. Аналіз підходів до забезпечення відмовостійкості в програмно-конфігурованих мережах

Відмовостійкість є важливим аспектом загальної стійкості до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів на функціонування телекомунікаційної мережі. Варто зауважити, що механізми відмовостійкості необхідні для забезпечення високої готовності та надійності систем. Водночас широке застосування програмно-конфігурованих мереж (SDN) висунуло не тільки нові вимоги, але й відкрило нові шляхи щодо розроблення сучасних стратегій, архітектур і стандартів забезпечення та підтримки відмовостійкості. У цьому підрозділі розглядаються нові підходи до забезпечення відмовостійкості та відновлення після відмов у SDN та технології OpenFlow [61–65]. Зі свого боку уточнимо, що механізм, який використовується для відновлення після відмов у відмовостійких мережах (carrier-grade networks), містить фази як виявлення, так і відновлення. Крім того, висвітлюються специфічні для SDN технологічні проблеми щодо відмовостійкості та зроблено огляд сучасних досліджень щодо відмовостійкості SDN. Аналіз структуровано відповідно до трьох площинам SDN, а саме площини даних, управління та застосунків / програмного забезпечення (рис. 1.5).

Отже, у [61] проведено глибокий аналіз і систематизація наявних рішень щодо відмовостійкості в SDN і визначено перспективи подальших досліджень

з урахуванням технік і підтримки функцій відновлення після відмов на різних рівнях мережі (табл. 1.2). Так само подібний огляд зроблено в роботах [62–64] щодо управління відмовами в програмно-конфігурованих мережах і засобів вирішення завдань відмовостійкості на кожній площині SDN. Тоді як у [64] досліджено традиційні підходи до відмовостійкості та проаналізовано їхній зв'язок із SDN, проведено порівняння механізмів виявлення та відновлення після відмов (каналів і вузлів) у площині даних.

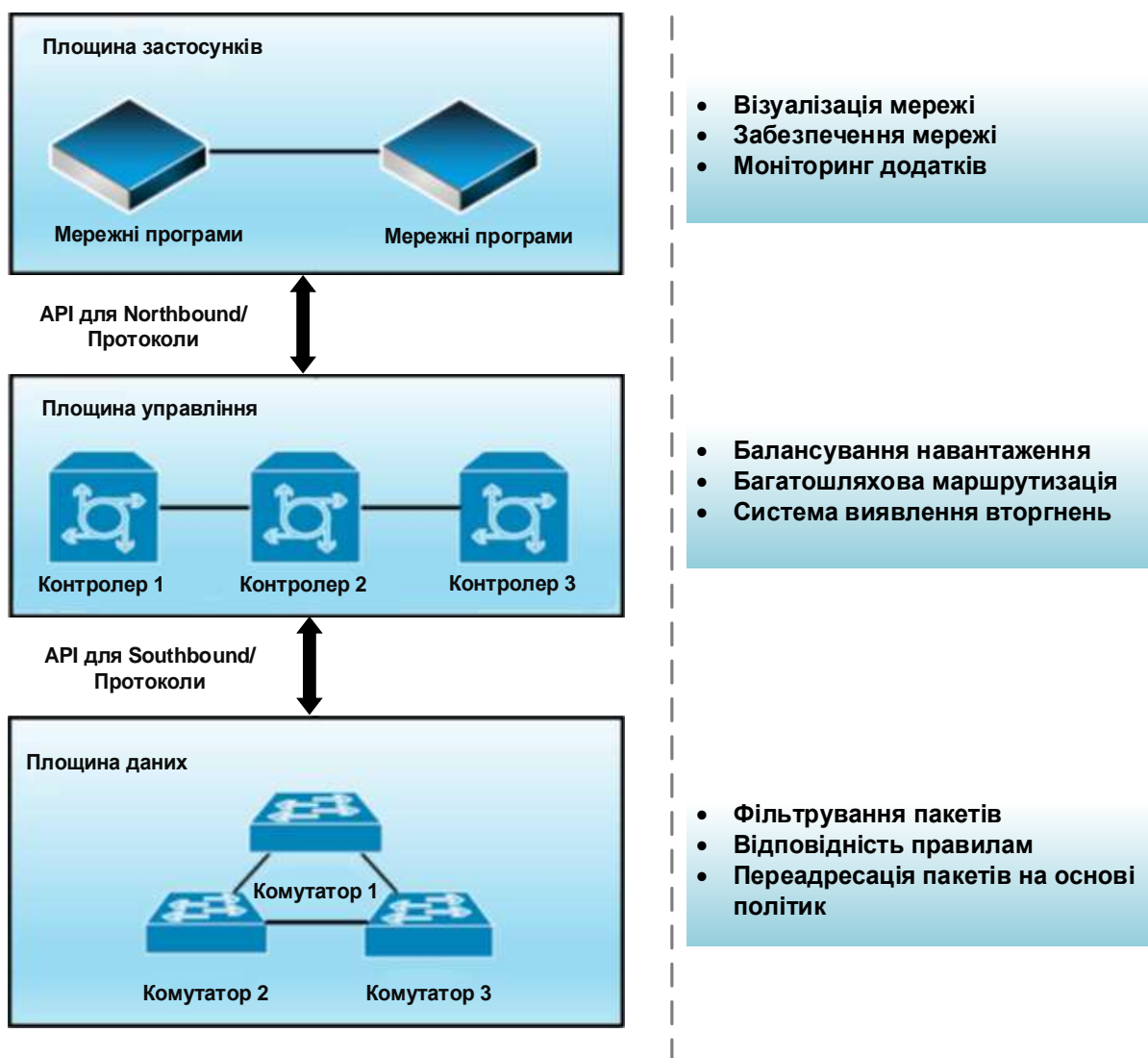

Рис. 1.5. Узагальнена структура програмно-конфігурованої мережі та інтерфейси взаємодії між її рівнями [61, 64]

1.2.1. Підтримка відмовостійкості в площині даних програмно-конфігурованої мережі

Відмовостійкість площини даних SDN пов'язана з тими самими технологічними проблемами, які існують у традиційних архітектурах, наприклад, у технології багатопротокольної комутації за мітками (Multiprotocol Label

Switching, MPLS). Завдяки статичній природі традиційних мереж ці підходи дозволяють досягти високої ефективності у разі відмов таких мережних елементів та сегментів, як канали, вузли та маршрути.

Таблиця 1.2

Деталізація технік відмовостійкості телекомунікаційних мереж [61]

Виявлення відмов (помилки) / Error Detection	<ol style="list-style-type: none"> 1. Одночасне виявлення: під час нормального функціонування мережі. 2. Попереджувальне виявлення: у разі порушення нормального режиму роботи мережі, під час перевірки прихованих, «сплячих» помилок і несправностей.
Відновлення після відмов (оброблення помилок) / Recovery (Error Handling)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відкат (Rollback): відновлення стану системи до останніх попередньо збережених відомих конфігурацій перед виникненням відмови (помилки). 2. Відновлення вперед (Rollforward): ініціювання нового стану системи без виявлених помилок. 3. Компенсація: відновлення системи зі стану з відмовою шляхом її маскуванню за рахунок надмірності.
Відновлення після відмов (усунення несправностей) / Recovery (Fault Handling)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Діагностика: визначення локалізації відмов (помилки) та їхніх типів. 2. Ізоляція: запобігання залучення несправних компонентів у комунікаційний процес, які можуть призвести до відмови в обслуговуванні. 3. Реконфігурація: перепризначення завдань серед компонентів, що справно функціонують. 4. Повторна ініціалізація: перевірка та оновлення системи на основі нових конфігурацій.

Однак підходи до виявлення та відновлення після відмов у динамічних мережах, таких як SDN, мають бути удосконалені та адаптовані з урахуванням високої динаміки змін стану програмно-конфігурованих мереж. Традиційно для забезпечення відмовостійкості застосовувалися реактивний і проактивний підходи [65]. У реактивному підході альтернативний (резервний) шлях обчислюється після виявлення відмови. Тоді як у проактивних технологічних рішеннях ресурси та резервні шляхи розраховуються заздалегідь, тобто до виникнення відмови. У цьому разі лише коли елемент мережі відмовляє, починає діяти проактивна логіка захисту, використовуються попередньо розраховані резервні маршрути, і таким чином система відновлюється після відмови. Розглянемо основні підходи щодо виявлення відмов та їхнього усунення.

1) Підходи до виявлення відмов.

Висока доступність площини даних відіграє важливу роль для підтримки необхідного зв'язку між відправниками та отримувачами потоків пакетів, що передаються в мережі. Водночас для досягнення високого рівня відмовостійкості в площині даних потрібно, по-перше, розроблення та аналіз топології за наявності відомих і невідомих відмов чи збоїв у мережі, а, по-друге, розрахування альтернативних (резервних) шляхів відповідно до типу характерних для мережі відмов. Зауважується, що у відмовостійких мережах існують два широко відомі механізми виявлення відмов у площині даних, а саме:

- механізм втрати сигналу – Loss of Signal (LOS);
- використання мережного протоколу для виявлення помилок з'єднання між двома маршрутизаторами – Bidirectional Forwarding Detection, BFD [66].

LOS виявляє збої в певному порту передавального пристрою, тоді як BFD може виявити відмову шляху між будь-якими двома мережними пристроями (маршрутизаторами). Обидва методи забезпечують достатньо швидке виявлення відмов незалежно від типу середовища передачі даних і протоколів маршрутизації (наприклад, OSPF чи EIGRP).

2) Підходи до відновлення після відмов.

Відомо, що у відмовостійких мережах механізм відновлення має гарантувати процес відновлення протягом 50 мс [67]. З цією метою відновлення та захист (резервування) широко використовуються для відновлення після відмов обслуговування мережею – методи, основані на реактивному та проактивному підходах.

Отже, захист визначається як реактивна технологія, тоді як відновлення – проактивна. У процесі відновлення альтернативний маршрут устанавлюється лише після відмови, а ресурси не резервуються до її виникнення, тоді як шляхи визначаються заздалегідь або розподіляються динамічно. Однак у випадку захисту елемента мережі альтернативні маршрути вже зарезервовані та призначені до виникнення відмови.

Таке рішення не потребує додаткового оброблення (сигналізації) для відновлення після відмови. І навпаки, під час проактивного відновлення необхідна додаткова сигналізація після відмови. У великих мережах часто таке рішення не має високої масштабованості. Водночас реактивний підхід захисту (резервування) елементів мережі є достатньо швидким і в разі забезпечення часу процесу відновлення після відмови в межах 50 мс підходить для застосування у відмовостійких транспортних мережах.

1.2.2. Наявні рішення щодо забезпечення відмовостійкості на різних рівнях програмно-конфігурованих мереж

Стосовно рівня даних SDN виокремлюють два основних технологічних завдання, а саме: виявлення відмов і відновлення мережі після них. Зазвичай ці завдання виникають через відмови каналів або вузлів мережі. Як уже зазначалося вище, у традиційних мережах для виявлення відмов у мережі використовуються певні протоколи, такі як LOS і BFD [68]. Також для відновлення після відмови мережі широко застосовуються підходи відновлення та захисту/резервування. Однак вирішення цих проблем у середовищі SDN є складним завданням через централізований характер управління мережею контролером.

Так, наприклад, у програмно-конфігурованому середовищі контролеру може знадобитися значно більше часу, щоб виявити та відновити функціонування мережі внаслідок відмови каналу зв'язку або вузла через швидку зміну її топології (динамічна топологія). Тому існує нагальна потреба в розробленні відповідних механізмів для SDN-мереж, які можуть забезпечити більш швидке відновлення [61].

У табл. 1.3 зазначено окремі рішення щодо відмовостійкості в площинах даних та управління SDN-мереж.

1.3. Характеристика основних принципів централізованого управління програмно-конфігурованою телекомунікаційною мережею

Відомий підхід централізованого управління мережею з використанням контролера було розглянуто в роботі [78]. Він представлений чотирирівневою архітектурою та був названий 4D відповідно до назв рівнів, а саме: *decision* – рішення, *dissemination* – поширення, *discovery* – виявлення, *data* – дані.

У [79] зазначається, що такий підхід пропонує повний рефакторинг функціонування мережі, віддалено від автономних пристроїв, та ідею концентрації роботи площини управління як окремої незалежної системи.

Вважається, що стан традиційних транспортних мереж, які зазвичай склалися з множини розподілених автономних систем, є надзвичайно нестабільним та постійно балансує на межі збою. Навіть невеликий локальний збій, наприклад, неправильна конфігурація протоколу маршрутизації, може мати серйозний глобальний вплив на функціонування мережі загалом. Основною причиною цього є той факт, що функції управління мережею реалізовувалися на самих мережних елементах.

**Рішення щодо відмовостійкості в площинах даних
та управління програмно-конфігурованими мережами**

Пос.	Площина SDN	Запропоноване рішення
[65]	Площина даних	Перевірка несправностей портів комутаційного пристрою та послідовний контроль виявлення несправностей між двома каналами зв'язку для підтримки стандартизованих методів виявлення відмов, таких як BFD та LOS.
[68]	Площина даних	Підвищення швидкості виявлення відмов у реалізаціях на основі Open vSwitch.
[69], [70]	Площина управління	Задоволення вимог щодо відновлення після відмов у високонадійних мережах операторського рівня.
[71]	Площина управління	Покращення адресної пам'яті (TCAM) та ефективності пропускної здатності у разі одиничних відмов каналів зв'язку в SDN за рахунок зменшення кількості правил передавання потоків резервними маршрутами.
[72]	Площина управління	Обчислення резервних маршрутів між окремими парами відправників та отримувачів потоків пакетів, що передаються в SDN-мережі.
[73]	Площина управління	Відновлення після системних збоїв у реалізаціях контролерів на основі технології OpenFlow.
[74]	Площина управління	Розроблення системи відмовостійкості, здатної до відновлення після множинних відмов каналів у площині даних SDN-мережі.
[75]	Площина управління	Представлення моделі для проектування самостабілізуючих розподілених площин управління SDN.
[76]	Площини даних та управління	Механізм швидкого відновлення зі зниженим споживанням пам'яті за допомогою концепції тегування VLAN.
[77]	Площини даних та управління	Оцінювання відключень і відмов у приватній глобальній мережі SDN WAN.

Отже, підхід 4D складається з таких принципів проектування:

1. **Цілі мережного рівня:** цілі та завдання системи управління мережею мають бути викладені у відповідних термінах та охоплювати мережу загалом, окремо від елементів мережі чи продуктивності мережних пристроїв.

2. **Інформація щодо мережі загалом:** наявність актуальної інформації про мережу, а саме її топологію, трафік та події з усієї системи, на якій базуються рішення та дії щодо управління мережею.

3. **Управління:** системи контролю та управління повинні мати змогу здійснювати безпосередній контроль над мережними елементами з можливістю програмування таблиць маршрутизації для кожного комутаційного пристрою, а не лише маніпулювати деякими віддаленими та окремими параметрами конфігурації, як це має місце в традиційних мережах.

На рис. 1.6 показано загальну архітектуру підходу 4D із централізованим управлінням мережею з використанням системи контролю та управління. Зі свого боку в межах підходу 4D виокремлюють проблеми, з якими стикається запропонована централізована архітектура та які потребують подальшого вивчення та вдосконалення відповідних технологічних рішень. Ці проблеми залишаються актуальними для програмно-конфігурованих мереж різного призначення і сьогодні.

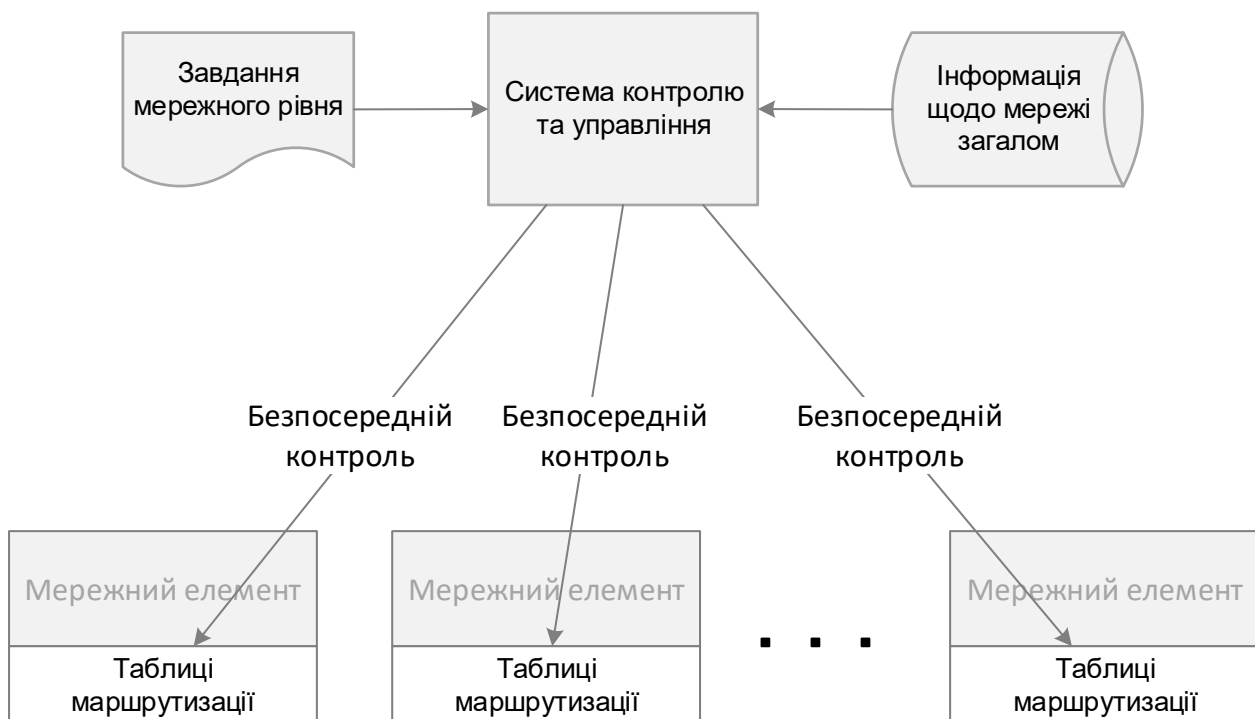

Рис. 1.6. Принципи 4D [79]

Розглянемо основні з них.

1. **Затримка.** Наявність централізованого контролера означає, що прийняття рішень займає достатньо значний час, оскільки елемент мережі вимагає від контролера керуючих вказівок відповідно до прийнятих політик. Крім того, потрібно враховувати, що центральний контролер

має надавати рекомендації щодо політик великої кількості мережних пристроїв одночасно.

2. **Масштабованість.** Наявність централізованого контролера означає, що відповідальність за топологічну організацію мережі, визначення оптимальних шляхів та реагування на зміни повинен виконувати саме контролер.

3. **Висока доступність (High Availability, HA).** Централізований контролер не повинен бути єдиною точкою відмови для мережі (Single Point of Failure, SPOF), тобто такою, що може вивести з ладу всю систему. Це передбачає необхідність використання відповідних схем резервування. По-перше, мають бути наявними резервні контролери, потужність яких була б доступна в разі виходу з ладу одного контролера. По-друге, актуальні дані, що використовуються множиною контролерів, мають відзеркалюватися таким чином, щоб вони могли послідовно програмно керувати мережними пристроями. По-третє, канали зв'язку між окремими контролерами також мають резервуватися, гарантуючи, що між комутатором і принаймні одним контролером завжди існує функціонуючий канал.

4. **Безпека.** Наявність централізованого контролера означає, що зловмисні атаки можуть бути спрямовані саме на цю єдину точку відмови – контролер, і, отже, існує ймовірність того, що такий тип рішення є більш вразливим до атак, ніж розподілена система. Тобто важливо розглянути, які додаткові кроки необхідно вжити для захисту як централізованого контролера, так і каналів зв'язку між ним та мережними пристроями.

Отже, основною перевагою розподіленого управління, коли використовується пул контролерів для управління мережею, є відсутність єдиної точки відмови. Тоді як відмови, наприклад, вузлів чи каналів у площині даних відмовостійкої SDN-мережі не вплинуть на її працездатність. У цьому випадку відмови в інфраструктурі не заважатимуть реконфігурації щодо виключення елемента мережі з резервного маршруту. Однак потрібно зазначити, що в архітектурах Open SDN часто використовується єдиний контролер, відповідальний за управління всією мережею [79].

На рис. 1.7 показано відновлення після відмови одного вузла в мережі SDN. У цьому випадку саме контролер SDN виконує реконфігурацію мережі, щоб виключити вузол, який відмовив, із розраховуваного резервного маршруту. Однією з передумов SDN є те, що центральний контролер зможе детерміновано переконфігурувати мережу оптимальним та ефективним способом на основі глобальних знань про мережу.

Отже, з рис. 1.7 видно, що, відповідно до загальної інформації про мережу, яку має у своєму розпорядженні контролер SDN, він перенаправляє потоки F_1 та F_2 різними шляхами. Одним із сценаріїв, який міг би спричинити подібну ситуацію, було б те, що вказані два потоки мають конкретні гарантії щодо якості обслуговування, які неможливо виконати, якщо обидва потоки передаються одним (спільним) резервним шляхом. Пошук оптимальних шляхів для різних потоків є відносно простим у межах, наприклад, моделі Open SDN, проте його зазвичай дуже складно реалізувати в традиційних мережах з автономними пристроями [79].

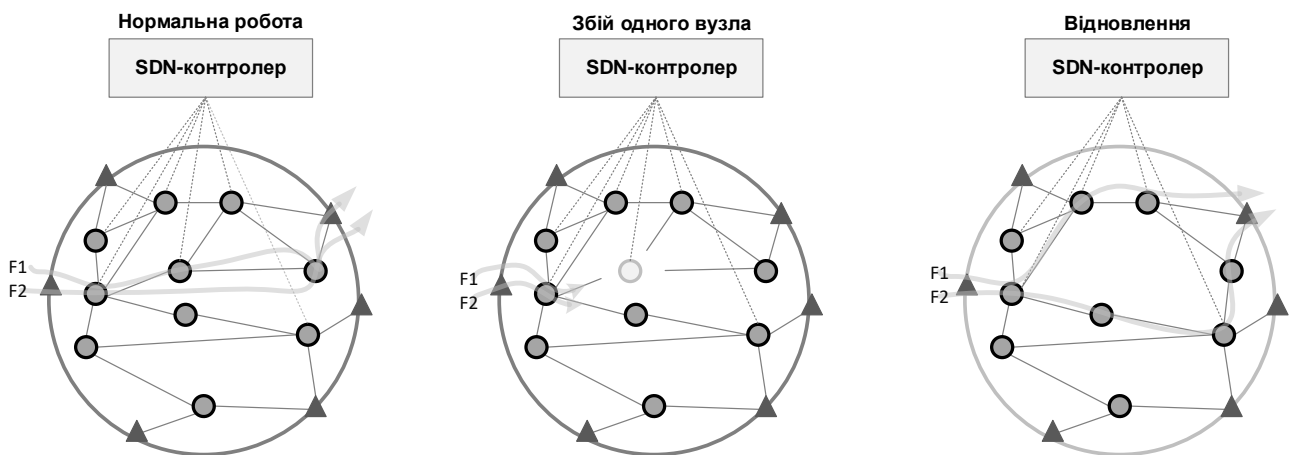

Рис. 1.7. Приклад відновлення після відмови SDN-мережі [79]

Проте, якщо єдиною точкою відмови є сам контролер, мережа вразлива, як це показано на рис. 1.8. Поки в мережі не відбуваються зміни, що вимагають модифікації таблиць маршрутизації, мережа може продовжувати працювати без контролера.

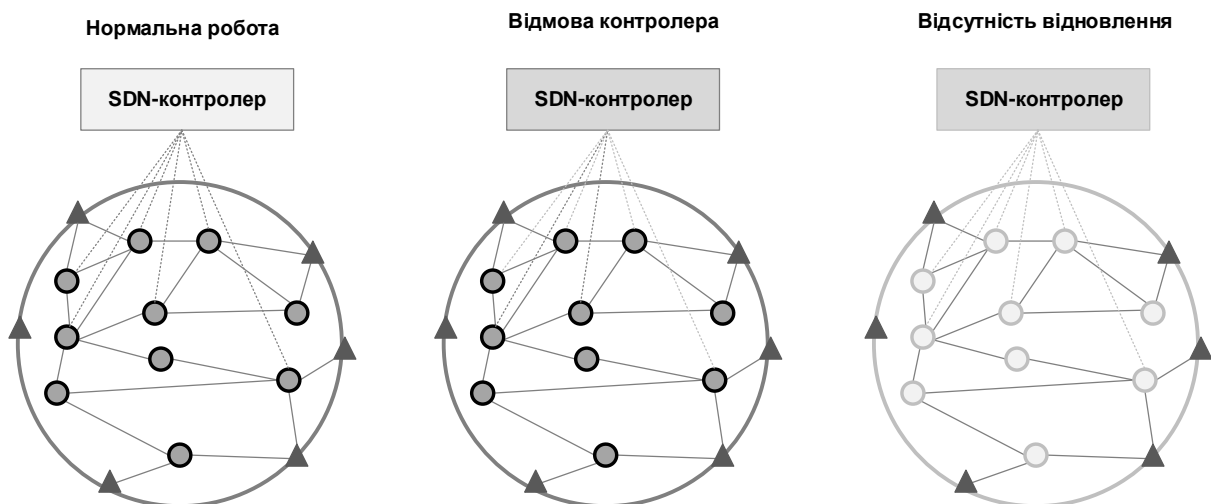

Рис. 1.8. SDN-контролер як єдина точка відмови [79]

Однак, якщо відбуваються будь-які зміни в топології, мережа більше не може адаптуватися. Втрата контролера призводить до переходу мережі в стан зниженої функціональності, коли вона не в змозі адаптуватися до виходу з ладу інших компонентів. Отже, вихід з ладу централізованого контролера може потенційно створити ризик для всієї мережі. Контролер SDN вразливий як до апаратних і програмних збоїв, так і до зловмисних атак.

Контролери SDN мають використовувати методи високої доступності (High Availability, HA) та/або надмірність. Варто зазначити, що контролери SDN – не єдині системи, які мають бути високодоступними. На рис. 1.9 наведено приклад добре розробленої конфігурації контролера із резервними контролерами та базами даних резервних контролерів. У межах запропонованого прикладу застосовується схема резервування $N+1$, коли один резервний контролер (гаряче резервування) готовий взяти на себе навантаження будь-якого з N активних контролерів. Інколи використовується схема, коли для кожного контролера є відповідний резервний. Зі свого боку варіант гарячого режиму резервування для кожного окремого контролера полягає у запровадженні принципів високої доступності на рівні його апаратного забезпечення шляхом використання надлишковості для всіх важливих компонентів сервера (наприклад, дзеркальні диски, резервні джерела живлення тощо).

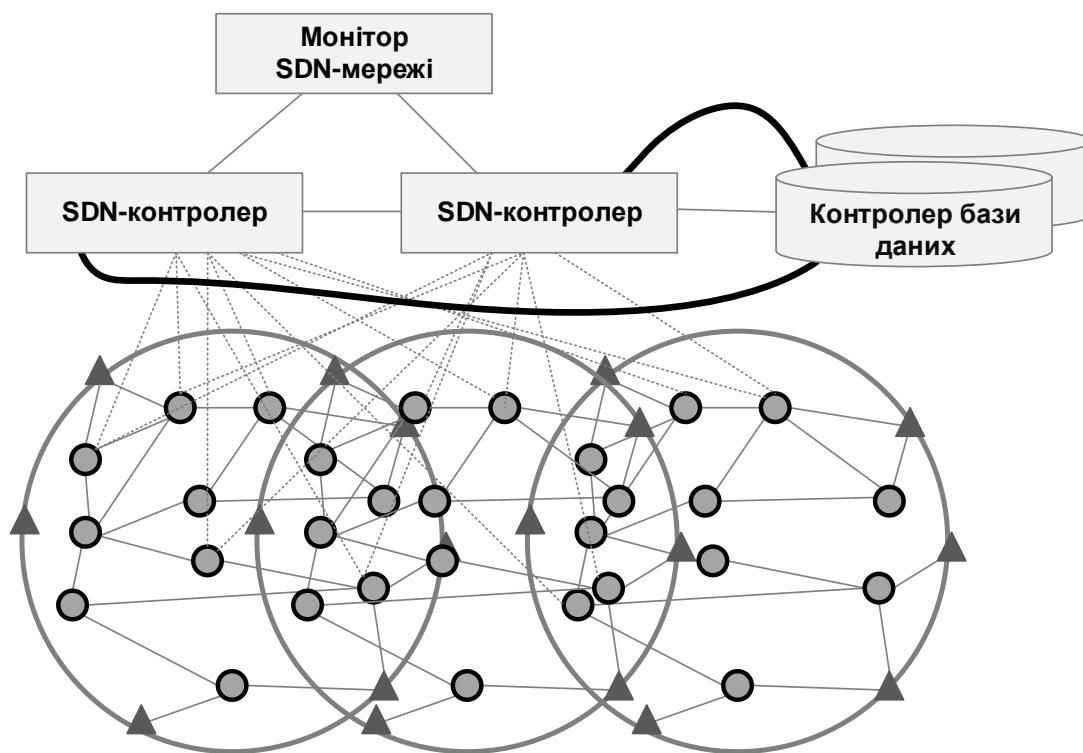

Рис. 1.9. Приклад високої доступності контролера та монітор SDN-мережі [79]

Отже, відмовостійкість SDN-мереж є активною сферою досліджень. Окрім технологічних завдань щодо забезпечення високої доступності контролерів, цей напрямок перетинається з рядом інших дисциплін, таких як живучість, надійність, толерантність трафіку мережі та безпека. Водночас виникають питання забезпечення кіберстійкості мережі загалом. Також постають питання, що стосуються конкретно узгодженості між основним і резервним контролерами SDN-мережі, а саме дослідження стратегії їх розміщення.

1.4. Архітектура, функції та переваги використання територіально-розподілених програмно-конфігурованих мереж – SD-WAN

Варто зауважити, що в межах сучасного цифрового світу хмарні обчислення (Cloud Computing, CC) швидко витісняють традиційні рішення від застосунків до мережних комунікацій. Особливий інтерес викликає те, як CC трансформує середовище глобальних мереж WAN із появою підходу, відомого як програмно-конфігурована WAN. Отже, SD-WAN безпосередньо характеризується застосуванням так званого «хмарно орієнтованого» (Cloud-centric) доступу до мережі, широко використовуючи принципи, визначені для програмно-конфігурованих мереж. Сьогодні SD-WAN є одним з найактуальніших напрямів, що значно впливає на послуги CC та WAN, а також їхніх користувачів, до яких так само належить державний сектор та освіта [80].

Сьогодні SD-WAN розглядається як технологія, що може революціонізувати використання послуг WAN. Вона підтримує нову концепцію, відому як мережа, що керується додатками (Application-driven networking), де очікується, що ця мережа буде відповідати потребам програмного забезпечення, послуг і користувачів [80]. Отже, така концепція SD-WAN дозволяє замінити традиційні послуги WAN, що надаються за допомогою високовартісної технології MPLS (MultiProtocol Label Switching) VPN (Virtual Private Networks), і зменшити витрати на адміністрування мережі шляхом використання централізованих та автоматизованих елементів адміністрування.

Вищезазначене також має значні переваги під час розгортання корпоративних мереж, а також мереж підприємств. З іншого боку, SD-WAN може експлуатуватися через більшу кількість окремих з'єднань WAN, зокрема доступних за ціною ширококутних каналів зв'язку загального користування (рис. 1.10). SD-WAN пропонує цьому сегменту користувачів доступ до нових

і більш якісних послуг, що випливають із функціоналу технології SD-WAN. Обслуговування SD-WAN із збалансованою пропозицією нових функцій та широкосмуговим доступом має потенціал для того сегменту клієнтів, для яких приватна послуга MPLS VPN була недоступною за вартістю або через технології доступу тощо [80]. Крім того, SD-WAN може запропонувати більшу зручність і стабільність пропонованих інфокомунікаційних послуг завдяки інтеграції та використанню послуг СС, гарантуючи водночас високий рівень безпеки.

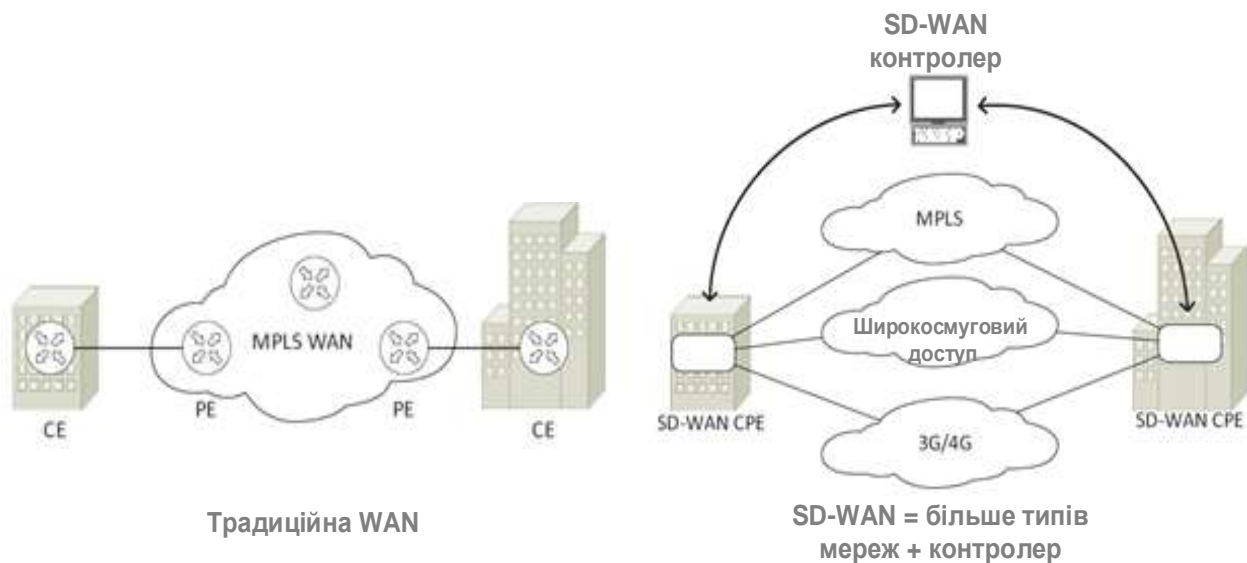

Рис. 1.10. Порівняння традиційної WAN і SD-WAN [80]

Технологія SD-WAN, як згадувалося раніше, на сьогодні є однією з найбільш перспективних, оскільки поєднує послуги SDN, NFV, СС і WAN (наприклад, широкосмуговий інтернет). Архітектура SD-WAN, подібно до архітектури SDN, складається з трьох архітектурних площин. Це площина інфраструктури або даних (infrastructure or data plane), площина управління (control plane) та площина оркестрації (orchestration plane) [79, 80].

Площина даних

Площина даних здатна встановлювати зв'язок як через приватну, так і через публічну інфраструктуру IP/WAN. Вона призначена для спрощення комунікацій між географічно відокремленими ділянками, а також із хмарними застосунками та сервісами. Для цього SD-WAN створює власну, керовану програмним забезпеченням, логічну інфраструктуру над наявною фізичною інфраструктурою. Цей тип мережі називається *Overlay*, тоді як наявна фізична інфраструктура – *Underlay*. Хоча накладення SD-WAN *Overlay*, як правило,

є однорідним і послідовним, фізична інфраструктура опорних мереж WAN найчастіше неоднорідна та фрагментована. Деякі рішення можуть використовувати лише одну висхідну лінію зв'язку (тобто MPLS). Інші рішення здатні використовувати лише локальне підключення до інтернету з одним висхідним каналом чи застосовувати комбінації каналів і технологій (DSL, 4G/5G тощо), навіть їхні комбінації з орендованими лініями, або інші приватні рішення WAN.

Оверлейні мережі можуть логічно створювати кілька типів каналів (наприклад, hub & spoke, full mesh, partial mesh, point-to-point, controller-behind-branch, branch-behind-branch тощо). Функції накладання мережі містять підтримку мереж VPN або VPN другого (L2 VPN) чи третього рівня (L3 VPN). З погляду маршрутизації мережа підтримує адресацію IPv4 та IPv6, а також багатоадресну передачу.

Звичайно, SD-WAN підтримує функції безпеки, які мають пропонувати всі виробники відповідного обладнання та програмного забезпечення. Це може бути, наприклад, можливість упровадження та поширення сертифікатів інфраструктури відкритих ключів PKI (Public Key Infrastructure) між контролером та обладнанням кінцевих користувачів (Customer Premises Equipment, CPE) SD-WAN. Щодо шифрування, то можна поділити захищений трафік на дві частини: шифрування рівня управління та шифрування рівня даних. На рівні управління можна шифрувати керуючу інформацію контролера до пристроїв CPE. Можливе використання IPSec, симетричного/асиметричного шифрування за допомогою сертифікатів PKI, TLS/DTLS тощо. Шифрування рівня даних означає шифрування самого трафіку клієнта, де переважно застосовується сімейство протоколів IPSec або SSL VPN. Інший варіант – розгортання та використання сторонніх пристроїв і функцій безпеки.

Площина управління

Принцип функціонування SD-WAN, як і SDN, оснований на відокремленні площини управління для централізації логіки управління від площини даних. Основним об'єктом площини управління є контролер (або кілька контролерів), який може бути розташований у центрі оброблення даних, у хмарі тощо. Цей рівень відповідає за контроль конфігурації підключених пристроїв, тоді як CPE підключений до контролера за допомогою безпечного керуючого з'єднання (південний інтерфейс – southbound API). Кластер контролерів може бути реалізовано за допомогою східно-західного інтерфейсу (East-West API) (MP-BGP або спеціальні рішення). Цей рівень також

відповідає за оптимізацію потоків інформації, що надходять через тунель VPN до кожного з різних типів послуг, таких як послуги центрів оброблення даних і хмарні сервіси. Програмування обслуговування SD-WAN через оркестратор (orchestrator entity) реалізується через північний API інтерфейс (Northbound API), де здебільшого використовується RestAPI.

Площина оркестрації

Площина оркестрації забезпечує структуру бізнес-політики та стосується політики безпеки послуг і стратегій корпоративного управління [80].

Рівень управління – це абстракція високого рівня для дотримання політики (централізоване та уніфіковане управління політикою), управління конфігурацією, усунення несправностей, моніторинг, аналітика, прогнозування, кореляція, звітування та сповіщення. Також є функції, пов'язані з послугами (service-related functions), такі як створення та управління послугами. Консолідація цих функцій створює інтерфейс управління, який може легко керувати територіально розподіленими мережами. Концепція таких масштабних розгортань відома як автоматичне налаштування параметрів Zero-Touch Provisioning (ZTP). У випадку з ZTP не потрібно, щоб кожний пристрій CPE був індивідуально налаштований, але натомість він завантажує свою конфігурацію із централізованого рівня управління після автентифікації [80].

Сам рівень управління може бути розміщений в IT-інфраструктурі в локальному середовищі (on premises) або в хмарі. Основним об'єктом на цьому рівні є об'єкт – оркестратор, тоді як деякі виробники також мають об'єкт, який називають менеджером. Оркестратор – це компонент, орієнтований на інтеграцію та оркестрацію всього рішення SD-WAN, тоді як аналіз показав, що це є суто пропрієтарними рішеннями, коли кожен виробник має власне програмне рішення для цього об'єкта, який також називається по-різному. Реалізація може бути як самостійним рішенням, так і компонентом, інтегрованим у контролер, що містить декілька підгруп об'єктів (sub-entities).

1.5. Огляд рішень щодо швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих мережах

Серед досліджень щодо відмовостійкості в SDN-мережах можна виділити роботи [81–84]. Так, наприклад, у [81] запропоновано алгоритм локальної швидкої перемаршрутизації (Local Fast Reroute, LFR) з агрегацією потоків

у програмно-конфігурованих мережах. В алгоритмі LFR у разі виявлення відмови каналу зв'язку всі потоки трафіку, уражені відмовою, агрегуються в так званий «великий» потік. Далі контролером SDN розгортається локальний резервний шлях для динамічної перемаршрутизації агрегованого потоку. Отже, алгоритм LFR зменшує кількість поточних операцій між контролером SDN і комутаційним обладнанням. Проведені числові результати довели, що LFR забезпечує швидке відновлення працездатності SDN.

Зростання складності сучасних мережних застосунків і величезний попит на інтернет-ресурси потребують від SDN здатності адаптуватися до вимог високого ступеня робастності та надійності. Як було зазначено вище, у SDN надзвичайно актуальним є саме завдання підвищення відмовостійкості та вчасне оновлення інформації про стан мережі, яким присвячено дослідження [82]. У ньому визначені нові алгоритми, спрямовані на покращення пошуку резервних шляхів у мережах великої розмірності у випадку поодиноких відмов каналів зв'язку з мінімальними часовими витратами на оновлення інформації про стан мережі. Нове рішення спрямоване на підвищення ефективності та зменшення операцій з оброблення службової інформації під час відмов каналів зв'язку.

У роботі [84] запропоновано схему адаптивного динамічного обчислення множини шляхів з метою забезпечення ефективного управління мережними ресурсами для організації маршрутизації та розподілу ресурсів за умови централізованого управління програмно-конфігурованою мережею. Така система може забезпечити необхідну інфраструктуру для інтеграції збору даних та аналітики, оцінювання продуктивності мережі в процесі використання різних алгоритмів оптимізації.

З іншого боку, як показано в роботах [85, 86], необхідність реалізації схеми захисту пропускної здатності мережі, особливо в разі реалізації багатошляхової стратегії маршрутизації, як правило, призводить до нелінійної постановки оптимізаційної задачі швидкої перемаршрутизації, що негативно впливає на обчислювальну складність кінцевих протокольних рішень. Крім того, у зазначених роботах не запропоновано варіанти дій, коли задача не має рішень, що може бути викликано, наприклад, відсутністю необхідного каналного ресурсу для реалізації схем захисту пропускної здатності мережі, що має місце у випадку її перевантаження. Отже, актуальним науковим та прикладним завданням є формалізація та забезпечення узгодженого вирішення таких складних мережних завдань, як швидка перемаршрутизація (FRR), балансування навантаження на принципах TE та обмеження трафіку (TP)

у випадку ймовірного перевантаження мережі. Це завдання пропонується розв'язати на підставі розроблення відповідної математичної моделі, яка, ґрунтуючись на досвіді створення та дослідження моделей QoS маршрутизації з підтримкою TP [87, 88], моделей і методів FRR і TE FRR [86], має відповідати таким ключовим вимогам:

- урахування особливостей структурної та функціональної побудови SD-WAN;
- підтримка багатошляхової стратегії маршрутизації в мережі;
- реалізація відомих схем забезпечення захисту елементів мережі, а також їхньої пропускної здатності;
- прийнятна обчислювальна складність та масштабованість кінцевих рішень, які підлягатимуть подальшій протокольній реалізації.

1.6. Аналіз рішень щодо безпечної маршрутизації в програмно-конфігурованих мережах

Загалом головною ідеєю, покладеною в основу протоколів безпечної маршрутизації, є підвищення безпеки та кіберстійкості ТКМ. Усі протоколи безпечної маршрутизації можна поділити на проактивні та реактивні [89–97]. Проактивні протоколи безпечної маршрутизації базуються на попередній оцінці ризиків інформаційної безпеки та використанні в процесі передачі пакетів найбезпечніших мережних елементів. Так, протокол SEAD (Secure Efficient Ad hoc Distance-Vector) [90] ґрунтується на принципах роботи проактивного дистанційно-векторного протоколу DSDV (Destination Sequenced Distance Vector) [91]. Особливістю протоколу є нестандартний механізм аутентифікації записів оновлень у таблицях маршрутизації, оснований на хеш-ланцюжках та дереві Меркла [92], із присвоєнням вищих порядкових номерів, перехоплення яких не дозволяє порушнику згенерувати оновлення з більш високим порядковим номером. Розвитком SEAD є протокол SDSDV (Secure DSDV), який не передбачає побудови дерева Меркла, а оновлення таблиць маршрутизації проводиться на основі додаткових полів AL (Alteration Field) та AC (Accumulation Field), які використовуються для захисту від зниження значення метрики та підвищення порядкових номерів, що присвоюються з кожним оновленням [93].

Реактивні протоколи безпечної маршрутизації, на відміну від проактивних, базуються на розрахунку маршруту на вимогу [94–99]. Одним із прикладів таких протоколів є протокол реактивної маршрутизації на основі довіри TSDRP

(Trust Based Secure on Demand Routing Protocol), використання якого гарантує, що дані не будуть передаватися через зловмисні вузли [95]. Іншим представником реактивного протоколу є протокол для надійної доставки даних SPREAD (Security Protocol for REliable dAta Delivery) [96], що забезпечує захист даних завдяки зниженню ймовірності втрати секретного повідомлення в умовах передачі по незахищеній ТКМ. Також відомим протоколом безпечної маршрутизації є SAR (Security-Aware Ad-hoc Routing) [97], що забезпечує високий ступінь безпеки ТКМ за допомогою присвоєння кожному вузлу визначеного рівня безпеки, що є основною метрикою маршруту. Для підвищення відмово- та кіберстійкості на сьогодні все частіше використовують протоколи швидкої перемаршрутизації [98, 99], які мають здебільшого реактивний характер та орієнтовані на захист таких мережних елементів, як вузол, канал зв'язку, маршрут тощо. Проте, незважаючи на більш високу ефективність з боку підвищення безпеки ТКМ, порівняно з проактивними протоколами безпечної маршрутизації, реактивні програють за показниками якості обслуговування в ТКМ, насамперед за показником середньої затримки в мережі. Це пов'язано з тим, що спочатку необхідно оцінити стан безпеки мережі та її елементів на основі аналізу параметрів безпеки, а потім уже розрахувати маршрут за потребою, використовуючи ці параметри.

Базуючись на проведеному аналізі протоколів безпечної маршрутизації, варто зазначити, що всі вони є вдосконаленням традиційних протоколів маршрутизації (RIP, EIGRP, OSPF) [100–102] з використанням метрик безпеки.

Окреме місце посідають рішення щодо безпечної маршрутизації в програмно-конфігурованих мережах [103–106]. Завдяки розділенню площини даних від площини управління в SDN-мережах можлива ефективна реалізація інноваційних підходів щодо безпечної маршрутизації (табл. 1.4). Зі свого боку традиційні маршрутні протоколи не враховують особливості SDN-мереж. Варто зазначити, що необхідність забезпечення безпеки на мережному рівні постає в різних типах програмно-конфігурованих мереж: проводових, безпроводових, вбудованих системах.

Отже, подальше вдосконалення протоколів і моделей безпечної маршрутизації для усунення недоліків наявних рішень має відповідати таким вимогам:

- урахування особливостей структурної та функціональної побудови ТКМ;
- підтримка потокового характеру різноманітних типів трафіку;
- урахування параметрів безпеки як окремих елементів, так і мережі загалом;

- урахування ризиків інформаційної безпеки, що ґрунтуються на наявних і виявлених уразливостях на елементах мережі;
- підтримка рекомендованих показників якості обслуговування;
- прийнятна обчислювальна складність та масштабованість кінцевих рішень, які підлягатимуть подальшій протокольній реалізації.

Таблиця 1.4

Рішення щодо безпечної маршрутизації в програмно-конфігурованих мережах

Пос.	Сутність рішення
[103]	Запропоновано надійний механізм безпечної маршрутизації RouteGuardian у SDN-мережі, який враховує можливості SDN-комутаторів спільно з фреймворком Network Security Virtualization. У цій схемі ефективно використовуються розподілені мережні пристрої захисту для забезпечення аналізу аномального трафіку та ізоляції зловмисних вузлів. Крім того, механізм RouteGuardian підтримує динамічну реконфігурацію маршрутизації відповідно до останнього зафіксованого стану мережі.
[104]	Запропоновано механізм безпечної маршрутизації для промислових безпроводових сенсорних мереж, основаних на SDN-парадигмі, у межах якого внутрішні зловмисні вузли знаходилися шляхом обчислення значення показника довіри до вузла. Розроблено евристичний біологічний алгоритм, який застосовувався для розрахунку безпечного шляху передавання потоків даних у мережі. Крім того, алгоритм відповідає вимогам до затримок у промисловому середовищі.
[105]	Розроблено новий безпечний комунікаційний SDN-протокол, оснований на підході домовленості щодо групового ключа, для внутрішнього зв'язку в масштабованій архітектурі багатопроцесорної системи MPSoC – Cloud-of-Chips (CoC).
[106]	Проведено порівняння з боку безпеки застосунків SDN-маршрутизації, таких як Plug-n-Serve й ElasticTree, запропоновано техніки пом'якшення відомих загроз безпеці, а також перевірено, чи має застосунок вбудований контрзахід проти цих загроз.

1.7. Постановка науково-прикладної задачі та формулювання завдань дослідження

Ґрунтуючись на результатах аналізу відомих рішень, спрямованих на забезпечення відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ, проведеного в попередніх підрозділах, варто зазначити,

що розробниками, провідними інженерами та науковцями накопичено достатній досвід, який підтверджується різноманітним використанням підходів у цьому напрямі. Але незважаючи на значну кількість запропонованих рішень із цього питання, до програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж постійно висуваються нові вимоги, викликані інтенсивним розвитком інфокомунікаційних технологій та постійним процесом глобальної цифровізації.

З огляду на викладене вище, у цій роботі запропоновано підхід, оснований на розробленні та вдосконаленні математичних моделей маршрутизації, у межах яких би вдалося забезпечити відмовостійкість та мережну безпеку програмно-конфігурованих ТКМ та які використовувалися б під час розроблення нових протоколів безпечної та відмовостійкої маршрутизації. Розроблені математичні моделі маршрутизації мають відповідати таким сучасним вимогам:

- урахувати структурно-функціональні особливості програмно-конфігурованих ТКМ (топологію мережі, пропускну здатність каналів зв'язку, використання мережного ресурсу, відмови елементів мережі тощо);
- забезпечувати ефективне (збалансоване) використання мережного ресурсу з урахуванням характеристик (типу) трафіку та заданого рівня якості обслуговування;
- підтримувати механізми диференційованого (за пріоритетами) обмеження трафіку на границі мережі;
- урахувати різноманітні критерії вибору (метрики) для визначення найбільш раціонального маршруту не тільки за структурно-функціональними особливостями мережі (пропускну здатністю, кількістю переприйомів тощо), але й за показниками мережної безпеки;
- забезпечувати адаптивну реакцію мережі на можливі відмови та атаки з мінімізацією наслідків та швидким відновленням функціонування мережі;
- забезпечувати захист критично важливих елементів мережі (вузлів, каналів, маршрутів, сегментів тощо) та її ресурсів;
- урахувати ризики інформаційної безпеки, що ґрунтуються на наявних та нових виявлених вразливостях на елементах мережі, з мінімізацією можливих збитків;
- узгоджено розв'язувати задачі забезпечення якості обслуговування, відмовостійкості та мережної безпеки;
- забезпечувати прийнятну обчислювальну складність розрахункових рішень.

Грунтуючись на зазначених вимогах, що висуваються до математичних моделей маршрутизації, які можуть бути покладені в основу перспективних протоколів безпечної та відмовостійкої маршрутизації, виникає актуальна **науково-прикладна** задача, що полягає в забезпеченні відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ, які функціонують в умовах відмов та компрометації мережного обладнання, шляхом розроблення нових та вдосконалення вже наявних потокових моделей маршрутизації.

Для вирішення сформульованої наукової задачі та досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання дослідження:

- розробити та дослідити потокову модель безпечної маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей у програмно-конфігурованих ТКМ;
- розробити та дослідити потокову модель безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих ТКМ;
- розробити та дослідити потокову модель швидкої перемаршрутизації із забезпеченням балансування навантаження на принципах Traffic Engineering та диференційного обмеження трафіку в програмно-конфігурованих ТКМ;
- розробити та дослідити потокову модель безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та обмеженням трафіку на границі програмно-конфігурованої телекомунікаційної мережі;
- дослідити адекватність та ефективність запропонованих рішень щодо безпечної та відмовостійкої маршрутизації із балансуванням навантаження в програмно-конфігурованих ТКМ.

Висновки до першого розділу

1. Проведений у першому розділі аналіз показав, що в сучасних умовах інтенсивної інформатизації суспільства та цифрової трансформації економіки забезпечення мережної безпеки та відмовостійкості під час проектування та функціонування програмно-конфігурованих ТКМ є одним із найважливіших завдань. Це пояснюється постійним розширенням потреб користувачів щодо множини та якості телекомунікаційних сервісів, збільшенням обсягів різноманітного типу трафіку, а також стрімким зростанням атак і втручань у роботу ТКМ. В умовах обмеженості мережного ресурсу зазначені чинники нерідко спричиняють перевантаження ТКМ, збій в апаратно-програмному забезпеченні мережного обладнання та зниження рівня якості обслуговування та мережної безпеки взагалі. З огляду на зазначені

умови, важливо забезпечити ефективне (збалансоване) використання доступного мережного ресурсу, що сприяло б покращенню відмовостійкості, мережної безпеки та якості обслуговування.

2. Аналіз відомих рішень щодо забезпечення відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ показав, що важливим технологічним інструментом підвищення рівня безпеки та відмовостійкості ТКМ в умовах можливих збоїв у апаратному чи програмному забезпеченні мережного обладнання, перевантаження або порушення рівня інформаційної безпеки є протоколи маршрутизації. Унаслідок проведеного аналізу наявних протокольних рішень зазначено, що підвищення ефективності рішень щодо безпечної та відмовостійкої маршрутизації, як правило, потребує відповідного вдосконалення наявних та розроблення нових математичних моделей і методів на основі адекватного врахування інформації про стан ТКМ: топології мережі, характеристик потоків пакетів, пропускну здатності каналів зв'язку та показників мережної безпеки елементів (вузлів та каналів).

3. Для усунення недоліків та відповідного подальшого вдосконалення протоколів і моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації зазначено вимоги, що висуваються до математичних моделей маршрутизації, покладених в їхню основу. Ґрунтуючись на отриманих вимогах, сформульовано науково-прикладну задачу, пов'язану із забезпеченням відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ, які функціонують в умовах відмов та компрометації мережного обладнання, шляхом розроблення та вдосконалення відповідних математичних моделей маршрутизації. Для досягнення визначеної мети проведено декомпозицію поставленої науково-прикладної задачі на окремі завдання дослідження.

РОЗДІЛ 2

ПОТОКОВА МОДЕЛЬ МАРШРУТИЗАЦІЇ З УРАХУВАННЯМ РИЗИКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГОЮ БАЗОВИХ МЕТРИК КРИТИЧНОСТІ ВРАЗЛИВОСТЕЙ

У цьому розділі запропоновано вдосконалення потокової моделі маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей. Удосконалення моделі полягатиме у введенні в традиційну поточкову модель маршрутних метрик вагових коефіцієнтів, що характеризуватимуть ризики, які створюються наявними на вузлах ТКМ уразливостями та кількісно відображатимуть умовну вартість використання каналів зв'язку.

Розрахунок вагових коефіцієнтів ґрунтувався на методиці використання зазначених у рекомендації NIST CVSS v3 [107] базових метрик критичності вразливостей, що застосовуються як допоміжний додаток із метою оцінювання ризиків і необхідної надмірності в ресурсах і процедурах для усунення потенційних порушень безпеки.

Зазначені метрики критичності вразливості дозволяють врахувати збитки від порушення конфіденційності, цілісності та доступності у випадку використання вразливостей на вузлах телекомунікаційної мережі, імовірність використання вразливостей зловмисником, а також показники системи оцінювання вразливості відповідно до бази даних загальновідомих уразливостей інформаційної безпеки (Common Vulnerabilities і Exposures, CVE). Використання даних вагових коефіцієнтів у межах потокової моделі маршрутизації дозволить здійснювати передачу потоків пакетів за найбільш безпечними маршрутами в телекомунікаційній мережі.

Матеріали другого розділу опубліковані в роботах [31, 32, 36, 39].

2.1. Базова потокова модель маршрутизації в телекомунікаційній мережі

Нехай структура мережі описується графом $G = (R, E)$, у якому $R = \{R_i; i = \overline{1, m}\}$ – це множина вершин, що моделюють маршрутизатори, а $E = \{E_{i, j}; i, j = \overline{1, m}, i \neq j\}$ – множина дуг, що представляють канали

зв'язку (КЗ) у ТКМ. Тоді кожній дузі $E_{i,j} \in E$ ставиться у відповідність її пропускна здатність $\varphi_{i,j}$ (1/с). Нехай у ТКМ циркулює множина потоків пакетів K , які генеруються відповідними мережними додатками. Для кожного k -го потоку відомі такі вихідні дані:

λ^k – середня інтенсивність потоку трафіку, що вимірюється в пакетах за секунду (1/с);

s_k і d_k – вузол-відправник і вузол-отримувач пакетів k -го потоку відповідно.

Тоді порядок маршрутизації в мережі визначають маршрутні змінні $x_{i,j}^k$, кожна з яких характеризує долю (частину) k -го потоку, що протікає в каналі зв'язку (КЗ) між i -м та j -м вузлами (маршрутизаторами) телекомунікаційної мережі. Виходячи з фізичного змісту введених маршрутних змінних, залежно від реалізованої стратегії маршрутизації на них накладаються умови вигляду

$$x_{i,j}^k \in \{0,1\} \quad (2.1)$$

або

$$0 \leq x_{i,j}^k \leq 1. \quad (2.2)$$

Уведення умови (2.1) відповідає за реалізацію в ТКМ одношляхової стратегії маршрутизації. У випадку виконання умови (2.2) буде підтримуватися багатошляхова маршрутизація (не забороняючи одночасне використання й одношляхових рішень), за якої змінні $x_{i,j}^k$ можуть приймати крайні зі своїх можливих значень – нуль або одиницю (2.1). Множина застосованих шляхів надалі буде називатися мультишляхом.

Крім того, під час розрахунку маршрутних змінних мають виконуватися умови збереження потоку на маршрутизаторах мережі [19, 108]:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = 1, \quad k \in K, \quad R_i = s_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = 0, \quad k \in K, \quad R_i \neq s_k, d_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = -1, \quad k \in K, \quad R_i = d_k. \end{array} \right. \quad (2.3)$$

У разі виконання умов (2.3) гарантується відсутність втрат пакетів на кожному маршрутизаторі та в мережі загалом, а також забезпечується зв'язність розрахованих маршрутів між відправником та отримувачем пакетів k -го потоку.

Для запобігання перевантаження каналів зв'язку ТКМ необхідно забезпечити виконання таких умов [19]:

$$\sum_{k \in K} \lambda^k x_{i,j}^k \leq \varphi_{i,j}, E_{i,j} \in E, \quad (2.4)$$

кількість яких відповідає кількості каналів зв'язку в мережі.

Для розрахунку оптимальних шляхів у ТКМ використовуємо, наприклад, такий лінійний критерій оптимальності [19]:

$$\sum_{k \in K} \sum_{E_{i,j} \in E} w_{i,j} x_{i,j}^k \Rightarrow \min, \quad (2.5)$$

де вагові коефіцієнти $w_{i,j}$ – це фактично маршрутні метрики, які мають урахувати основні характеристики безпеки КЗ.

2.2. Методика розрахунку метрик маршрутизації на основі оцінки ризику інформаційної безпеки каналів зв'язку

Оцінювання вразливостей ТКМ є досить складним завданням з огляду на гетерогенність мережного обладнання та його програмного забезпечення. Найчастіше для цього використовується спеціалізоване апаратне або програмне забезпечення (наприклад, GFI LanGuard, Nessus, XSpider тощо), яке сканує мережу на предмет виявлення «слабких» місць у системі безпеки та попереджає про зони ризику в ТКМ [109–111]. Такі програми дозволяють оцінити мережну безпеку за допомогою активного та пасивного аналізу.

Під активним аналізом (наприклад, тестування на проникнення) розуміється імітація атак зловмисника, яка перевіряє наявність уразливостей у мережі [112].

Пасивний аналіз полягає в пошуках уразливостей за непрямими ознаками без підтвердження їхньої наявності, наприклад, наявність відкритих портів, зміст заголовків пакетів тощо [113–115].

Водночас у деяких дослідженнях уже пропонуються для більш точного оцінювання безпеки мережі використовувати вищезазначені аналізи поетапно [116, 117]. Так, на першому етапі рекомендують застосовувати пасивний аналіз як більш швидкий, але менш точний; а на другому етапі, після усунення виявлених уразливостей унаслідок пасивного аналізу, пропонують використовувати активний аналіз, що потребує більше часу, але є точнішим.

Додатково для оцінювання безпеки та ризиків у ТКМ можуть застосовуватися різноманітні організаційні стандарти та рекомендації щодо функціонування брандмауерів та їхніх політик безпеки, а також методи

штучного інтелекту тощо [118]. Це підтверджується наявністю багатьох досліджень вітчизняних та іноземних науковців, що відображено в міжнародних стандартах і рекомендаціях [119–121], зокрема ISO 17799 (BS7799), ISO 15408, COBIT, COSO.

Ще одним із напрямів оцінювання рівня захищеності мережі загалом є підходи, основані на побудові уявлення можливих дій порушників у вигляді дерев або графів атак і подальшої перевірки властивостей цього дерева (графа) на підставі використання різних методів, наприклад, методів верифікації на моделі (model checking), а також обчислення різноманітних метрик захищеності щодо виявлення аномалій за різними сценаріями [118].

Одним з ефективних засобів забезпечення захисту ТКМ є попереднє оцінювання ризику інформаційної безпеки (РІБ). Процес оцінювання РІБ спрямований на запобігання використанню відомих уразливостей, потенційно наявних у мережі, що захищається. Основний очікуваний результат у цьому разі – це значне ускладнення або повне позбавлення для зловмисників можливостей використання цих уразливостей. РІБ може розраховуватися за допомогою використання зазначених у рекомендації NIST CVSS v3 [107] метрик критичності вразливостей: базових, часових і метрик навколишнього середовища користувачів.

У межах запропонованого рішення для розрахунку вагових коефіцієнтів $w_{i,j}$ обрано базові метрики, які, на відміну від часових метрик та метрик навколишнього середовища користувача, характеризують незмінні за часом наявні вразливості на елементах мережі та дозволяють оцінити ризик інформаційної безпеки телекомунікаційної мережі загалом, а не для окремих випадків компрометації мережних елементів.

Введемо такі позначки:

$U = \{U_i^q; q = \overline{1, Q}, i = \overline{1, m}\}$ – множина вразливостей, виявлених на вузлах

(маршрутизаторах) ТКМ, де U_i^q – це q -та вразливість на i -му вузлі ТКМ;

$U_i^* \subset U$ – множина вразливостей на i -му вузлі ТКМ;

BS_i^q – показник критичності q -ї вразливості на i -му вузлі ТКМ, що розраховується за допомогою базових метрик системи оцінювання вразливостей, які запропоновані в рекомендації NIST CVSS v3 [107], та характеризує умовні збитки від використання вразливості U_i^q зловмисником;

P_i^q – імовірність використання q -ї вразливості зловмисником на i -му вузлі мережі, що за фізичним змістом є ймовірністю компрометації.

Відповідно до [107] для розрахунку ризику інформаційної безпеки від використання наявних уразливостей на i -му вузлі ТКМ використано такий вираз:

$$R^i = \sum_{U_i^q \in U_i^*} BS_i^q \cdot P_i^q. \quad (2.6)$$

Згідно з рекомендацією NIST, збитки щодо базових метрик уразливостей на вузлах мережі [107] розраховуються як

$$BS_i^q = \left(0,6 \cdot Imp_i^q + 0,4 \cdot Ex_i^q - 1,5\right) \cdot f\left(Imp_i^q\right), \quad (2.7)$$

де Imp_i^q – потенційний збиток від використання q -ї вразливості зловмисником на i -му вузлі мережі;

Ex_i^q – складність використання q -ї вразливості зловмисником на i -му вузлі ТКМ;

$f\left(Imp_i^q\right)$ – функція від потенційного збитку в разі використання q -ї вразливості зловмисником на i -му вузлі мережі.

Так, потенційний збиток від використання вразливості розраховується як [107]

$$Imp_i^q = 10,41 \left[1 - \left(1 - Conf_i^q\right) \cdot \left(1 - Int_i^q\right) \cdot \left(1 - Av_i^q\right)\right], \quad (2.8)$$

де $Conf_i^q$ – збитки від порушення конфіденційності інформації, що передається мережею та не може бути отримана неавторизованим, наприклад, зовнішнім, користувачем (зловмисником);

Int_i^q – збитки від порушення цілісності мережі, що характеризуються модифікацією, зміною та руйнуванням інформації неавторизованим користувачем (зловмисником) ТКМ;

Av_i^q – збитки від порушення доступності мережного ресурсу у випадку використання q -ї вразливості на i -му вузлі ТКМ.

Три метрики базової групи $Conf_i^q$, Int_i^q та Av_i^q визначають можливі наслідки використання зловмисником q -ї вразливості на i -му вузлі мережі.

У кожній із цих метрик збитки від використання вразливості можуть бути:

- відсутніми із значенням 0;
- частковими із значенням 0,275;
- повними із значенням 0,66 [107].

Значення метрик $Conf_i^q$, Int_i^q та Av_i^q наведені в табл. 2.1.

**Значення показників для розрахунку
базових метрик уразливостей елементів ТКМ [122]**

Збиток конфіденційності $Conf_i^q$		
Відсутній (В)	Можливість порушення конфіденційності інформації відсутня	0,0
Частковий (Ч)	Існує значне, однак обмежене розголошення конфіденційної інформації	0,275
Повний (П)	Існує повне розкриття конфіденційної інформації	0,66
Збиток цілісності Int_i^q		
Відсутній (В)	Можливість порушення цілісності інформації відсутня	0,0
Частковий (Ч)	Існує можливість часткової модифікації даних або системних файлів	0,275
Повний (П)	Існує можливість модифікації будь-яких даних вузла	0,66
Збиток доступності Av_i^q		
Відсутній (В)	Можливість порушення доступності ресурсу відсутня	0,0
Частковий (Ч)	Існує можливість зниження продуктивності або виведення з ладу деяких функцій вузла	0,275
Повний (П)	Існує можливість повного виведення вузла з ладу	0,66

Складність використання вразливості розраховується за допомогою такого виразу:

$$Ex_i^q = 20 \cdot Ac_i^q \cdot Au_i^q \cdot AcV_i^q, \quad (2.9)$$

де Ac_i^q – показник системи оцінки вразливості, що характеризує складність отримання доступу (вектор доступу);

Au_i^q – показник системи оцінки вразливості, що відповідає за вимоги до автентифікації;

AcV_i^q – показник системи оцінки вразливості, який відображає спосіб використання q -ї вразливості на i -му вузлі ТКМ, що за фізичним змістом характеризується «віддаленістю» злоумисника, тобто кількістю пристроїв та/або обмежень доступу, через які злоумисник може досягнути i -го вузла ТКМ для здійснення атаки.

Зазначені показники є базовими метриками [107, 122], які характеризують загальну складність реалізації атаки у використанні тієї чи іншої вразливості на i -му вузлі мережі (табл. 2.2).

**Значення показників системи оцінки вразливості,
які характеризують складність використання вразливостей [122]**

Значення	Опис	Числова характеристика
Вектор доступу A_c^q		
Потрібен локальний доступ (Л)	Зловмисникові потрібен безпосередній фізичний доступ до об'єкта, на якому розташована вразливість	0,395
Можливий доступ із суміжної мережі (СММ)	Зловмисникові потрібен доступ у межах однієї локальної мережі (одного ширококомовного домену) до вразливого об'єкта	0,646
Можливий доступ із будь-якої мережі (М)	Зловмисник може використовувати вразливість віддалено з будь-якої ділянки мережі, зокрема з допомогою інтернету	1,0
Вимоги до автентифікації A_u^q		
Множинна (М)	Зловмисник повинен зробити більше ніж одну процедуру автентифікації для експлуатації вразливості вузла	0,45
Одинична (О)	Зловмиснику досить один раз автентифікуватися для експлуатації вразливості вузла	0,56
Відсутня (В)	Зловмисникові не потрібно проходити процедуру автентифікації для експлуатації вразливості вузла	0,704
Складність доступу до вузла $A_cV_i^q$		
Складна (Ск)	Існує низка жорстких обмежень доступу до вузла. Наприклад, експлуатація вразливості вузла можлива тільки в дуже короткий проміжок часу або вимагає застосування соціальної інженерії, коли зловмисника може бути опізнано	0,35
Середня (Ср)	Існують деякі обмеження доступу до вузла. Наприклад, підключення до вразливого пристрою можливе тільки з певних вузлів або вразливий пристрій має функціонувати з нестандартними налаштуваннями	0,61
Легка (Л)	Немає особливих умов доступу до вразливості вузла. Наприклад, коли система доступна багатьом користувачам одночасно або коли вразлива конфігурація працює на множині вузлів мережі	0,71

Функція від потенційного збитку $f\left(\text{Imp}_i^q\right)$ відповідно до [107] приймає значення 0, якщо збитку немає, тобто $f\left(\text{Imp}_i^q\right)=0$. У цьому разі розглядатиметься випадок, коли потенційний збиток наявний $\left(\text{Imp}_i^q \neq 0\right)$. Тобто в подальших розрахунках використаємо $f\left(\text{Imp}_i^q\right)=1,176$ [107].

Тоді для кількісного оцінювання найгіршого сценарію ризик інформаційної безпеки за умови компрометації каналу зв'язку $E_{i,j} \in E$, що виходить з i -го вузла, використаємо такий вираз експоненціального характеру [123]:

$$R_{i,j} = w_{i,j} \cdot \ln \sum_{U_i^q \in U_i^*} e^{BS_i^q}, \quad (2.10)$$

де $w_{i,j}$ – вагові коефіцієнти (вага компрометації), які використовуються для оцінювання ризику, створюваного використанням уразливостей на i -му вузлі ТКМ. Фактично коефіцієнти $w_{i,j}$ кількісно характеризують потенційний збиток у разі застосування наявних на i -му вузлі ТКМ уразливостей.

Зазначимо, що у випадку, коли компрометація каналу зв'язку $E_{i,j} \in E$ відбувається тільки через використання вразливостей на i -му вузлі, тоді ризики інформаційної безпеки вузла та каналу зв'язку тотожно рівні, тобто

$$\sum_{U_i^q \in U_i^*} BS_i^q \cdot P_i^q = w_{i,j} \cdot \ln \sum_{U_i^q \in U_i^*} e^{BS_i^q}. \quad (2.11)$$

Розрахунок вагових коефіцієнтів $w_{i,j}$ ґрунтується на припущенні, що компрометація каналу зв'язку $E_{i,j} \in E$ відбуватиметься внаслідок компрометації i -го вузла ТКМ, тобто шляхом використання наявних уразливостей на цьому вузлі.

У зазначеному випадку ймовірність компрометації i -го вузла залежить від наявності та використання вразливостей на ньому та розраховується як ризик інформаційної безпеки.

З огляду на (2.6)–(2.11), значення кожного з вагових коефіцієнтів (метрик маршрутизації) $w_{i,j}$ у виразі (2.5) можна розрахувати за допомогою такого виразу:

$$w_{i,j} = \frac{\sum_{U_i^q \in U_i^*} BS_i^q \cdot P_i^q}{\ln \sum_{U_i^q \in U_i^*} e^{BS_i^q}}. \quad (2.12)$$

2.3. Дослідження запропонованої потокової моделі безпечної маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки

Досліджено запропоновану поточкову модель безпечної маршрутизації для підтвердження її працездатності, адекватності та ефективності отриманих результатів розрахунку.

У межах розрахункового прикладу обрано структуру телекомунікаційної мережі, зображеної на рис. 2.1. Мережа складається з п'яти вузлів (маршрутизаторів). У процесі дослідження генерувався один потік потоків, тобто $k = 1$, коли вузлом-джерелом пакетів був маршрутизатор R_1 , а вузлом-отримувачем – маршрутизатор R_5 .

Інтенсивність потоку пакетів змінювалася від 0 до 400 1/с. У розривах каналів зв'язку (рис. 2.1) показана їхня пропускна здатність (1/с).

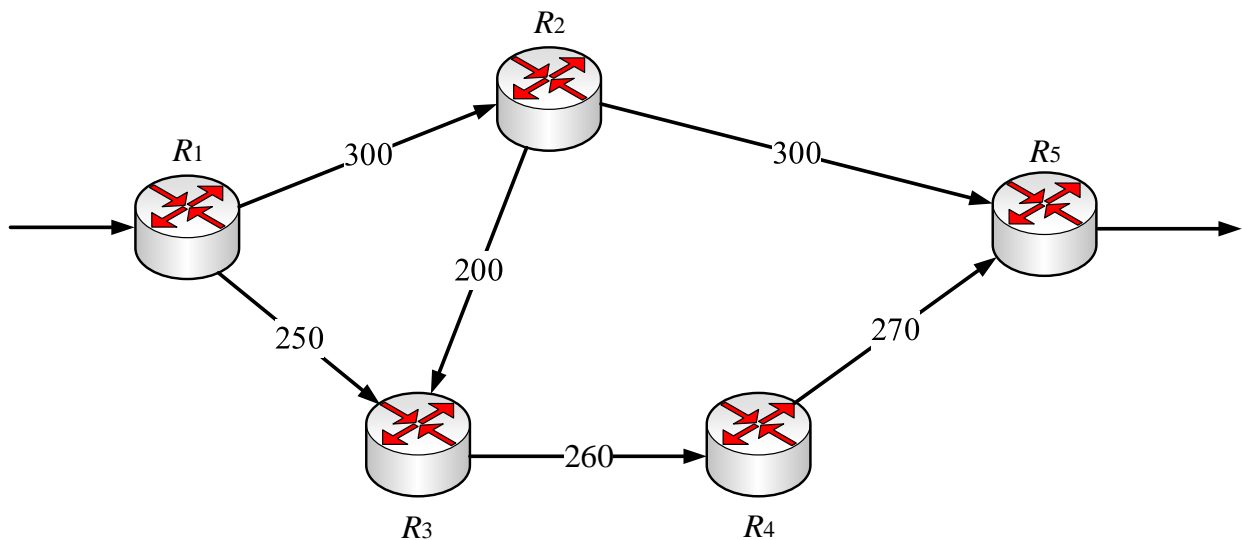

Рис. 2.1. Досліджуваний фрагмент структури ТКМ

Для розрахунку вагових коефіцієнтів $w_{i,j}$ ($E_{i,j} \in E$) використовувався вираз (2.12) спільно з виразами (2.6)–(2.11). У цьому випадку показник критичності q -ї вразливості на i -му вузлі ТКМ BS_i^q , що залежав від базових метрик системи оцінки вразливостей (табл. 2.1), визначався для різних маршрутизаторів із відповідною ймовірністю використання цієї q -ї вразливості на i -му вузлі мережі P_i^q , як показано в табл. 2.3.

Так, у табл. 2.3 кожному вузлу (маршрутизатору) мережі відповідав спеціальний опис наявної вразливості згідно з базою даних загальновідомих уразливостей інформаційної безпеки CVE. Зазначена база даних CVE

призначена для збирання, зберігання та поширення інформації про виявлені вразливості. Кожній вразливості надається ідентифікаційний номер, опис і низка загальнодоступних посилань з описом.

Наприклад, для першого вузла R_1 , яким є маршрутизатор Cisco RV042, характерна вразливість CVE-2020-3294. У цьому випадку CVE-2020-3294 – це унікальний номер, який описує вразливість у вебінтерфейсі управління маршрутизаторами Cisco RV042. Використання зазначеної вразливості дозволяє автентифікованому віддаленому зловмиснику з адміністративними привілеями виконувати довільний код на враженому пристрої та надсилати створені великі за розміром запити на пошкодженій пристрій, викликаючи переповнення стека.

Таблиця 2.3

Характеристики вразливостей мережного обладнання для дослідження

Вузол ТКМ	Маршрути- затор	Базова оцінка BS_i^q	Імовірність використання вразливості P_i^q	Опис вразливості відповідно до спеціалізованої бази даних	Рівень критичності вразливості
R_1	Cisco RV042	7,2	0,1	CVE-2020-3294	Високий
R_2	Cisco Small Business RV160W	9,8	0,6	CVE-2021-1289	Критичний
R_3	NETGEAR R7450 1.2.0.62_1.0.1	6,5	0,2	CVE-2020-35839	Середній
R_4	Xiaomi RM1800	7,5	0,3	CVE-2020-14098	Високий
R_5	Cisco RV260	9,8	0,6	CVE-2021-1292	Критичний

Результати розв’язання задачі маршрутизації з використанням розробленої моделі 1 і моделі 2 (2.1)–(2.5), яка заснована на використанні аналогу метрики протоколу OSPF ($w_{i,j} = 10^8 / \varphi_{i,j}$), наведені в табл. 2.4 та на рис. 2.2 та 2.3 відповідно. На цих рисунках у розривах каналів зв’язку вказані (згори донизу) їхні пропускні здатності (1/с), інтенсивність потоку, що протікає в каналі зв’язку (1/с), і для моделі 1 додатково зазначені вагові коефіцієнти $w_{i,j}$ для кожного каналу зв’язку $E_{i,j} \in E$.

Як показано на рис. 2.1, унаслідок розв’язання маршрутною задачі за допомогою запропонованої моделі (модель 1) потік пакетів з інтенсивністю 250 1/с передавався маршрутом $R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$, який містив найменш

вразливі канали зв'язку. У разі перевантаження цього маршруту решта потоку (150 1/с) передавалася вже по наступному за вразливістю шляху $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$.

Таблиця 2.4

**Результати порівняльного аналізу моделі 1 та моделі 2
за умови інтенсивності потоку пакетів $\lambda^1 = 400$ 1/с**

Канали зв'язку	Пропускна здатність КЗ, $\varphi_{i,j}$, 1/с	Модель 1		Модель 2
		Інтенсивність потоку, 1/с	Вагові коефіцієнти $w_{i,j}$	Інтенсивність потоку, 1/с
$E_{1,2}$	300	150	0,1	300
$E_{1,3}$	250	250	0,1	100
$E_{2,3}$	200	0	0,59	0
$E_{2,5}$	300	150	0,59	300
$E_{3,4}$	260	250	0,19	100
$E_{4,5}$	270	250	0,29	100

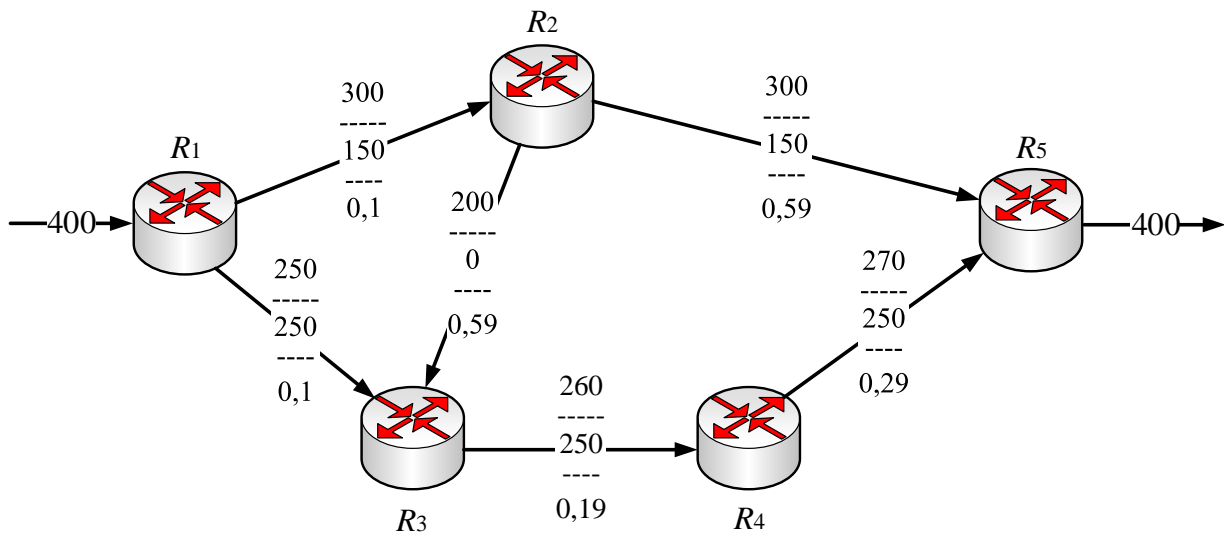

Рис. 2.2. Результат розв'язання задачі маршрутизації з використанням моделі 1

На відміну від моделі 1, під час використання моделі 2 спочатку (до 300 1/с) завантажувався найкращий з погляду пропускної здатності та кількості переприйомів (хопів), але найбільш вразливий шлях $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$. Решта потоку (100 1/с) передавалася маршрутом $R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$.

Порядок використання шляхів у ТКМ для різних інтенсивностей потоку пакетів під час використання моделей 1 і 2 поданий у табл. 2.5.

У межах другого розрахункового прикладу обрано структуру телекомунікаційної мережі, що зображена на рис. 2.4.

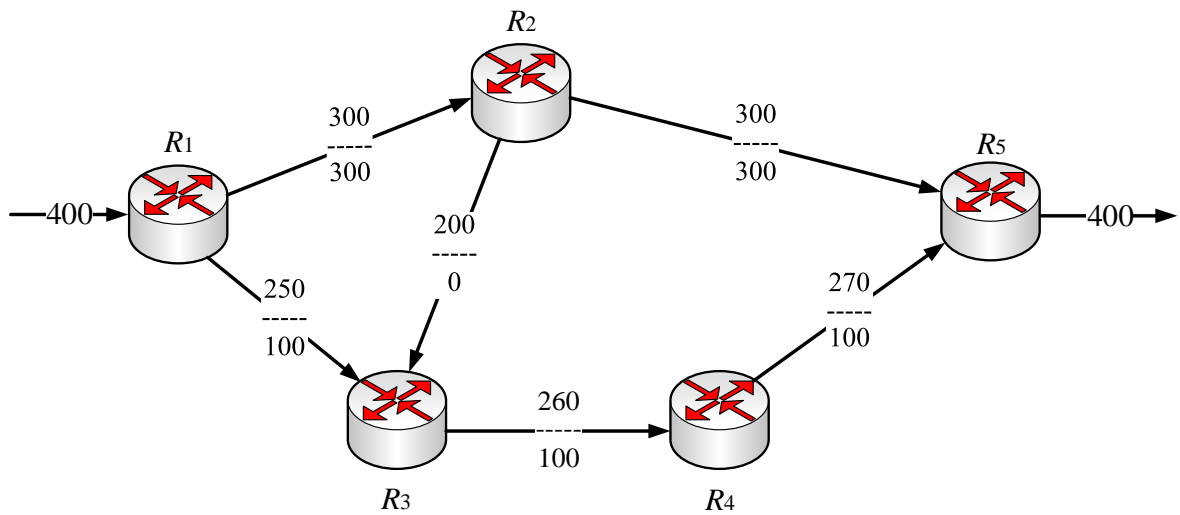

Рис. 2.3. Результат розв'язання задачі маршрутизації з використанням моделі 2

Таблиця 2.5

**Порядок використання шляхів у ТКМ
для різних інтенсивностей потоку пакетів**

Інтенсивність потоку пакетів, λ^1 1/с	Модель 1	Модель 2
	Використані шляхи	
$\lambda^1 \in (0; 250]$	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$
$\lambda^1 \in (250; 300]$	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$
	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$	
$\lambda^1 \in (300; 400]$	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$
	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5$	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4 \rightarrow R_5$

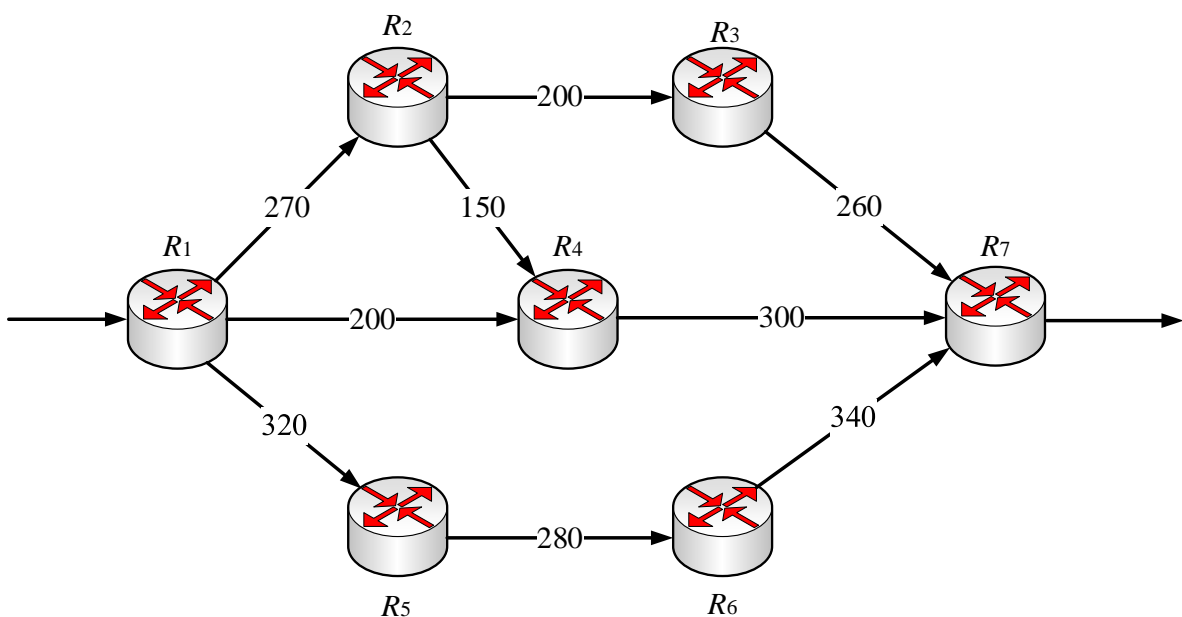

Рис. 2.4. Досліджуваний фрагмент другої структури ТКМ

Мережа складається із семи вузлів (маршрутизаторів). У дослідженні також генерувався один потік потоків, тобто $k=1$, коли вузлом-джерелом пакетів був маршрутизатор R_1 , а вузлом-отримувачем – маршрутизатор R_7 . Інтенсивність потоку пакетів змінювалася від 0 до 750 1/с. У розривах каналів зв'язку (рис. 2.4) показана їхня пропускна здатність (1/с). Для розрахунку вагових коефіцієнтів $w_{i,j}$ ($E_{i,j} \in E$) використовувалися характеристики вразливостей мережного обладнання, наведені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Характеристики вразливостей мережного обладнання для дослідження

Вузол ТKM	Маршрутизатор	Базова оцінка BS_i^q	Імовірність використання вразливості P_i^q	Опис вразливості відповідно до спеціалізованої бази даних	Рівень критичності вразливості
R_1	Cisco RV325 Dual Gigabit WAN VPN Routers	7,5	0,3	CVE-2019-1653	Високий
R_2	Cisco RV042	5	0,2	CVE-2020-3291	Середній
R_3	Cisco Small Business RV160W	9,8	0,5	CVE-2021-1289	Критичний
R_4	D-Link DIR-817LW A1-1.04	7,6	0,4	CVE-2020-14098	Високий
R_5	Cisco RV260W	9,8	0,6	CVE-2021-1292	Критичний
R_6	Juniper EX2300	5,8	0,4	CVE-2019-0002	Середній
R_7	Xiaomi RM1800	5,5	0,2	CVE-2018-7100	Середній

Аналогічно з дослідженням, проведеним на першій структурі ТKM (рис. 2.1), виконаємо порівняльний аналіз запропонованої моделі (2.1)–(2.12) (модель 1), із потоковою моделлю (модель 2), яка заснована на використанні аналогу метрики протоколу OSPF ($w_{i,j} = 10^8 / \phi_{i,j}$). Результати розв'язання задачі маршрутизації з використанням розробленої моделі 1 і моделі 2 наведені в табл. 2.7 та на рис. 2.5 і 2.6 відповідно, на яких червоним кольором указано канали зв'язку з найбільшими за критичністю ваговими коефіцієнтами. Позначення на цих рисунках аналогічні до позначень, які використані на рис. 2.2. та 2.3.

**Результати порівняльного аналізу моделі 1 та моделі 2
за умови інтенсивності потоку пакетів $\lambda^1 = 450$ 1/с**

Канали зв'язку	Пропускна здатність КЗ, $\varphi_{i,j}$, 1/с	Модель 1		Модель 2
		Інтенсивність потоку, 1/с	Вагові коефіцієнти $w_{i,j}$	Інтенсивність потоку, 1/с
$E_{1,2}$	270	250	0,29	0
$E_{1,4}$	200	200	0,29	200
$E_{1,5}$	320	0	0,29	250
$E_{2,3}$	200	150	0,19	0
$E_{2,4}$	150	100	0,19	0
$E_{3,7}$	260	150	0,49	0
$E_{4,7}$	300	300	0,39	200
$E_{5,6}$	280	0	0,59	250
$E_{6,7}$	340	0	0,49	250

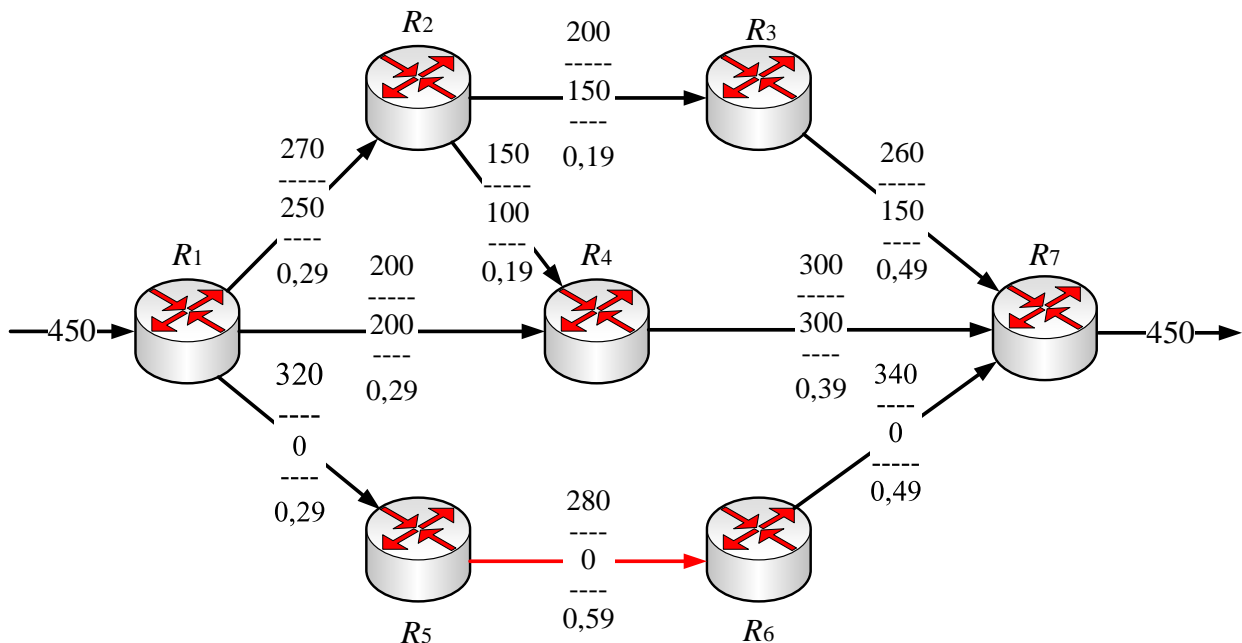

Рис. 2.5. Результат розв'язання задачі маршрутизації з використанням моделі 1

Загалом, результати використання шляхів у ТКМ для різних інтенсивностей потоку пакетів під час використання моделей 1 та 2 наведені в табл. 2.8.

Як показано на рис. 2.5, унаслідок розв'язання маршрутної задачі за допомогою запропонованої моделі (модель 1) потік пакетів з інтенсивністю

200 1/с передавався маршрутом $R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$, який містив найменш вразливі канали зв'язку. Під час перевантаження цього маршруту решта потоку (250 1/с) передавалася вже наступними вразливими шляхами: $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ (100 1/с) та $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$ (150 1/с).

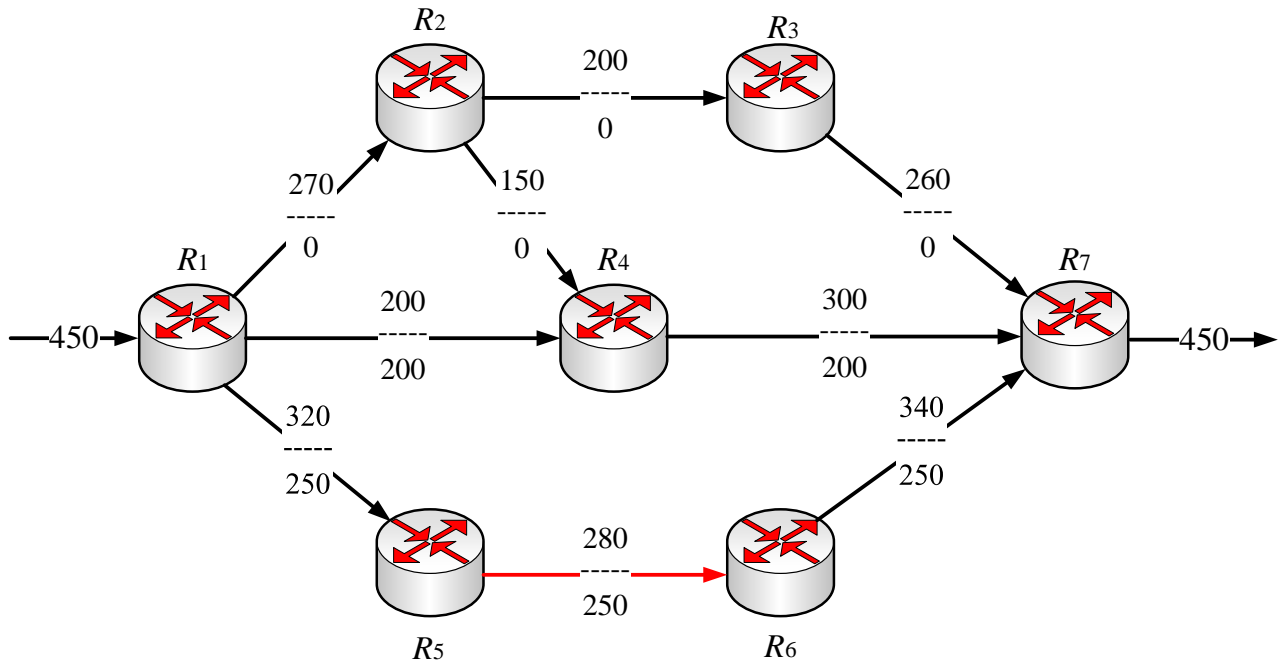

Рис. 2.6. Результат розв'язання задачі маршрутизації з використанням моделі 2

Таблиця 2.8

**Порядок використання шляхів у ТКМ
для різних інтенсивностей потоку пакетів**

Інтенсивність потоку пакетів, λ^1 1/с	Модель 1	Інтенсивність потоку пакетів, λ^1 1/с	Модель 2
$\lambda^1 \in (0; 200]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$	$\lambda^1 \in (0; 200]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$
$\lambda^1 \in (200; 300]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$	$\lambda^1 \in (200; 480]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$
$\lambda^1 \in (300; 470]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$	$\lambda^1 \in (480; 680]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$
$\lambda^1 \in (470; 750]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$	$\lambda^1 \in (680; 750]$	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$ $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$

Як показано на рис. 2.5, унаслідок розв'язання маршрутною задачі за допомогою запропонованої моделі (*модель 1*) потік пакетів з інтенсивністю 200 1/с передавався маршрутом $R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$, який містив найменш вразливі канали зв'язку. Під час перевантаження цього маршруту решта потоку (250 1/с) передавалася вже наступними вразливими шляхами: $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$ (100 1/с) та $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_7$ (150 1/с).

Водночас варто зауважити, що шлях $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$, який містив найбільш вразливі за ваговими коефіцієнтами канали зв'язку за умови інтенсивності $\lambda^1 \leq 450$ 1/с, не використовувався взагалі.

На відміну від *моделі 1*, під час використання *моделі 2* спочатку (до 200 1/с включно) завантажувався найкращий із погляду пропускної здатності, кількості переприйомів (хопів) та в цьому випадку найменш вразливий шлях $R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$. Зі збільшенням інтенсивності навантаження до 480 1/с використовувався шлях $R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7$ до його перевантаження. Коли інтенсивність потоку збільшувалась до 680 1/с то залучався шлях $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$, за яким передавалось навантаження з інтенсивністю до 200 1/с. Останнім використовувався шлях $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7$, за допомогою якого передавався потік з інтенсивністю до 70 1/с. Таким чином, при використанні *моделі 2* найбільш вразливим шляхом передавалось досить велике навантаження – до 280 1/с.

Висновки до другого розділу

1. Запропоновано вдосконалену потокову модель маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей (2.1)–(2.12). Основу моделі становлять умови реалізації одно- та багатошляхової маршрутизації (2.1), (2.2), збереження потоку (2.3) та запобігання перевантаженню каналів зв'язку ТКМ (2.4). У межах запропонованої моделі задача безпечної маршрутизації сформульована в оптимізаційній формі з критерієм оптимальності (2.5). Новизна розробленої моделі полягає в тому, що для розрахунку маршрутних метрик використовуються вирази (2.12), які характеризують ризик інформаційної безпеки в каналах зв'язку ТКМ та відповідно до рекомендацій NIST CVSS v.3 ураховують збитки від порушення конфіденційності та цілісності інформації, доступності мережного ресурсу у випадку використання наявних вразливостей; беруть до уваги показники складності застосування вразливостей на вузлах

мережі та отримання доступу до мережних елементів зокрема та мережі загалом унаслідок використання зазначених уразливостей.

2. Проведено порівняльний аналіз розв'язань задачі маршрутизації на низці структур ТКМ, отриманих за допомогою двох моделей: запропонованої моделі безпечної маршрутизації (2.1)–(2.12) та моделі маршрутизації (2.1)–(2.5), що використовує аналог метрики протоколу OSPF. Результати дослідження показали, що в межах удосконаленої потокової моделі безпечної маршрутизації із зростанням інтенсивності потоку пакетів насамперед завантажувалися ті шляхи в ТКМ, які містили канали зв'язку з найменшими ваговими коефіцієнтами, тобто мали найменшу вагу компрометації. Передача потоку пакетів після перевантаження найбезпечнішого шляху здійснювалася іншими шляхами відповідно до значень вагових коефіцієнтів їхніх каналів зв'язку. Шляхи в ТКМ, які містили маршрутизатори та канали зв'язку з найбільшими ризиками інформаційної безпеки, завантажувались в останню чергу. На відміну від запропонованої моделі, маршрути в межах моделі багатошляхової маршрутизації із аналогом метрики OSPF завантажувалися згідно з їхньою пропускною здатністю та кількістю переприйомів (хопів), не враховуючи ризики інформаційної безпеки взагалі.

3. Як показали результати проведеного дослідження (табл. 2.3 та 2.6), застосування запропонованої моделі безпечної маршрутизації дозволяє розраховувати та використовувати маршрути з мінімальним ризиком інформаційної безпеки, тим самим забезпечивши максимальний рівень мережної безпеки пакетам, які передаються в ТКМ. Перспективами розвитку отриманих рішень варто визнати синтез моделей і методів безпечної маршрутизації, за допомогою яких вдалося б гарантувати заданий рівень мережної безпеки на підставі розрахунку та використання відповідних маршрутів у ТКМ.

РОЗДІЛ 3

ПОТОКОВА МОДЕЛЬ БЕЗПЕЧНОЇ МАРШРУТИЗАЦІЇ З БАЛАНСУВАННЯМ НАВАНТАЖЕННЯ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ МЕРЕЖІ

Для узгодженого розв'язання задач щодо забезпечення заданого рівня мережної безпеки та якості обслуговування технологічними засобами маршрутизації необхідно вдосконалити наявні або розробити нові математичні моделі та методи маршрутизації, які б стали основою перспективних протоколів. До того ж на рівні математичного опису треба забезпечити адекватне та взаємодоповнювальне врахування значень мережних параметрів, які мають відношення як до QoS, так і до мережної безпеки. Ідеться про топологію мережі, пропускну здатність та завантаженість каналів зв'язку та маршрутизаторів, а також про показники їхньої безпеки, наприклад, імовірності компрометації елементів ТКМ.

У попередньому розділі пропонується підхід до розв'язання задачі безпечної маршрутизації на підставі модифікації маршрутних метрик, які характеризують ризик інформаційної безпеки в каналах зв'язку ТКМ відповідно до рекомендацій NIST. У цьому, третьому, розділі запропоновано поточкову модель безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в ТКМ та подано результати її дослідження. Зазначена модель маршрутизації відповідає вимогам концепції Traffic Engineering (TE) щодо забезпечення збалансованого використання доступного мережного ресурсу, що орієнтує на підвищення рівня QoS у ТКМ. Урахування ймовірності компрометації каналів зв'язку на рівні умов балансування навантаження дає змогу перерозподілити потоки таким чином, щоб більш безпечні канали завантажувалися інтенсивніше, ніж небезпечні. Результати дослідження запропонованої моделі маршрутизації подано для різних мережних топологій і моделей блокування каналів зв'язку.

Матеріали розділу опубліковані в роботах [35, 46].

3.1. Математичний опис моделі безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в ТКМ на принципах Traffic Engineering

Для математичного опису моделі безпечної маршрутизації із балансуванням навантаження в ТКМ за основу будуть прийняті вирази (2.1)–(2.4).

Тоді середню інтенсивність k -го потоку пакетів у каналі $E_{i,j} \in E$ ($1/c$) можна розрахувати так:

$$\lambda_{i,j}^k = \lambda^k x_{i,j}^k. \quad (3.1)$$

Аналіз робіт, присвячених балансуванню навантаження в ТКМ [8, 10, 11, 19], показав, що дуже ефективним рішенням у цьому напрямі є реалізація положень концепції Traffic Engineering. В основу цього рішення покладена ідея мінімізації в процесі маршрутизації потоків пакетів верхнього рівня завантаженості всіх каналів зв'язку в ТКМ. Це має знизити ймовірність створення перевантажених ділянок у мережі за наявності недовантажених каналів зв'язку та покращити рівень якості обслуговування в ТКМ загалом. Тоді, відповідно до моделі (2.1)–(2.4), коефіцієнти використання (завантаженості) каналів зв'язку визначатимуться за формулою

$$\alpha_{i,j} = \frac{\sum_{k \in K} \lambda^k x_{i,j}^k}{\varphi_{i,j}}. \quad (3.2)$$

У роботах [8, 11] для реалізації принципів, закладених у концепції Traffic Engineering, пропонується умови запобігання перевантаженню каналів зв'язку ТКМ записати в такому вигляді:

$$\sum_{k \in K} \lambda^k x_{i,j}^k \leq \alpha \varphi_{i,j}, \quad (3.3)$$

де α – це додатково введена керуюча змінна, що кількісно визначає верхній поріг завантаженості каналів зв'язку, тобто є максимальним значенням серед (3.3). Це досягається тим, що, по-перше, ця змінна має відповідати таким умовам:

$$0 \leq \alpha \leq 1. \quad (3.4)$$

По-друге, критерієм оптимальності маршрутних рішень, які відповідають вимогам концепції Traffic Engineering [19], має бути така умова:

$$\min_{x, \alpha} \alpha. \quad (3.5)$$

Отже, класична задача маршрутизації з балансуванням навантаження на принципах Traffic Engineering сформульована в оптимізаційній формі з критерієм (3.5) та обмеженнями (2.1) або (2.2), (2.3), (3.3) та (3.4). Її рішення спрямоване на забезпечення оптимального балансування навантаження з мінімізацією верхнього порогу коефіцієнтів використання (3.2) кожного з каналів зв'язку мережі.

Для розширення функціональності наведеного рішення задачі маршрутизації в бік урахування параметрів мережної безпеки до умови

балансування навантаження (3.3) пропонується внести певну модифікацію, щоб більш безпечні канали завантажувалися більш інтенсивно, ніж небезпечні КЗ. У процесі розв'язанні цієї задачі варто врахувати, що в загальному випадку з кожним маршрутизатором і каналом зв'язку пов'язана множина параметрів, які характеризують їхній рівень безпеки [10]. Одним із найбільш важливих із них є ймовірність компрометації. Загалом кожен маршрутизатор у межах графової моделі може бути умовно представлений еквівалентним каналом зв'язку. Тому в цьому дослідженні буде розглядатися випадок, коли для прикладу враховується лише компрометація каналів зв'язку. Тоді ймовірність компрометації каналу $E_{i,j} \in E$ позначимо через $p_{i,j}$. У цьому випадку значення цих параметрів безпеки вважаються відомими величинами та визначаються статистикою щодо ефективності роботи встановлених на маршрутизаторах засобів протидії вторгненням та атакам (Intrusion Prevention System, IPS).

Основна ідея рішення, яке пропонується в цій роботі, полягає в тому, щоб забезпечити більш інтенсивне використання каналів із мінімальними ймовірностями компрометації, і навпаки – канали з високою $p_{i,j}$ мають завантажуватися мінімально або навіть повністю блокуватися. Тому вдосконалена версія умов балансування навантаження (3.3) буде мати вигляд [35]

$$\sum_{k \in K} \lambda^k x_{i,j}^k \leq \alpha v_{i,j} \varphi_{i,j}, \quad (3.6)$$

де в правій частині нерівності вагові коефіцієнти $v_{i,j}$ мають відповідати таким граничним умовам:

$$v_{i,j} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } p_{i,j} = 1; \\ 1, & \text{якщо } p_{i,j} = 0. \end{cases} \quad (3.7)$$

Тобто у випадку зростання ймовірності компрометації $p_{i,j}$ від 0 до 1, ваговий коефіцієнт $v_{i,j}$ має зменшуватися від 1 до 0. Безпосередньо залежність вагового коефіцієнта $v_{i,j}$ від $p_{i,j}$ буде задаватися спадною функцією на всьому проміжку

$$p_{i,j} \in [0;1]. \quad (3.8)$$

Сама ж функція $v_{i,j}(p_{i,j})$ називатиметься моделлю блокування каналів зв'язку за умови безпечного балансування навантаження в ТКМ. Саме значення цієї функції вказує на те, яка частина пропускної здатності КЗ не буде використовуватися (тобто буде блокуватися) в процесі маршрутизації

з причини зростання ймовірності його компрометації. Отже, задача безпечної маршрутизації на принципах Traffic Engineering була сформульована в оптимізаційній формі. Критерієм оптимальності залишається умова (3.5), а обмеженнями – вирази (2.1) або (2.2), (2.3), (3.4) та (3.6). Ця оптимізаційна задача в процесі реалізації одношляхової маршрутизації (2.1) належить до класу задач змішаного лінійного програмування (Mixed Integer Linear Programming, MILP), а за умови використання багатошляхової маршрутизації (2.2) – до класу задач лінійного програмування (LP).

3.2. Моделі блокування каналів зв'язку в умовах безпечного балансування навантаження в ТКМ

У межах проведеного дослідження множина допустимих значень $p_{i,j}$ (3.8) умовно буде розділена на декілька підмножин, кожній з яких відповідає свій сценарій компрометації ТКМ та її каналів зв'язку (табл. 3.1):

- *перший сценарій* охоплював діапазон імовірностей компрометації каналів від 0 до 0,5 (рівень небезпеки «умовно низький»);
- *другий сценарій* відповідав діапазону ймовірностей компрометації каналів від 0,35 до 0,85 (рівень небезпеки «умовно середній»);
- *третій сценарій* охоплював діапазон імовірностей компрометації каналів від 0,5 до 1 (рівень небезпеки «умовно високий»);
- *четвертий сценарій* відповідав діапазону ймовірностей компрометації каналів від 0 до 1 (рівень небезпеки «непрогнозований»).

Усі інші сценарії компрометації ТКМ та її каналів зв'язку можуть бути деякою комбінацією наведених у табл. 3.1 базових сценаріїв.

Загалом обмеженням (3.7) та (3.8) може відповідати множина різноманітних функцій, на прикладах дослідження яких варто зупинитись окремо. У першому випадку для розрахунку коефіцієнтів $v_{i,j}$ може використовуватися функціональна залежність:

$$v_{i,j} = (1 - p_{i,j})^n, \quad (3.9)$$

де n – це керуючий параметр, за допомогою якого здійснюється регулювання чутливості вагового коефіцієнта $v_{i,j}$ до значень імовірності компрометації каналу $p_{i,j}$.

З огляду на обраний діапазон значень n характер залежності (3.9) може суттєво змінюватися (рис. 3.1).

Відповідність сценаріїв компрометації значенням $p_{i,j}$

Перший сценарій	Другий сценарій	Третій сценарій	Четвертий сценарій
$p_{i,j} \in [0; 0,5]$	$p_{i,j} \in [0,3; 0,8]$	$p_{i,j} \in [0,5; 1]$	$p_{i,j} \in [0; 1]$

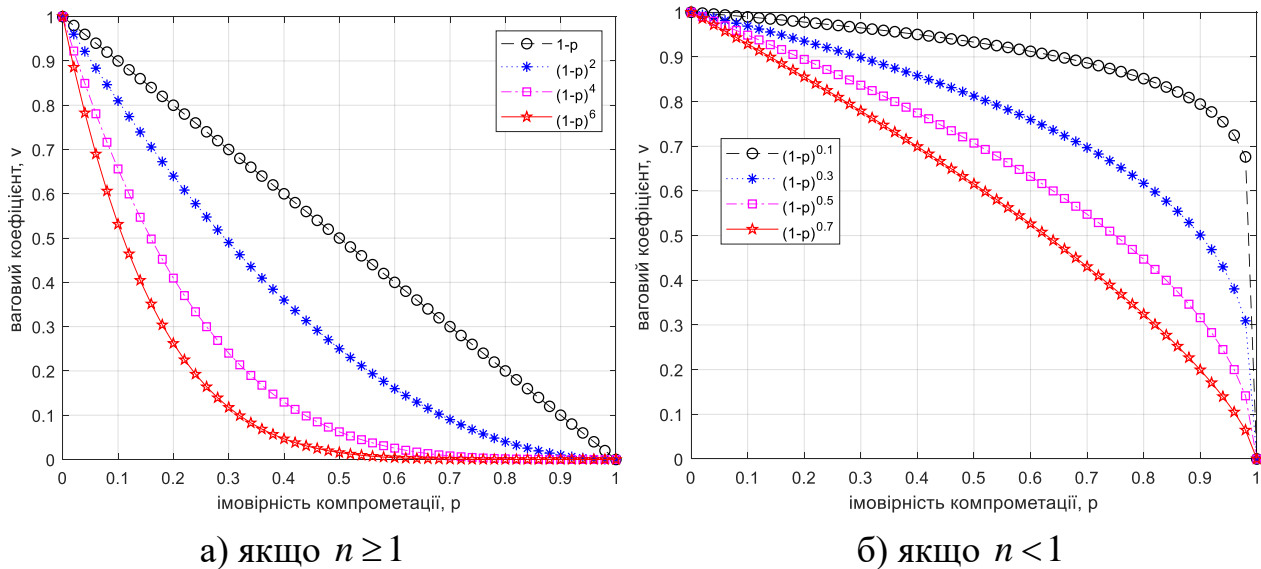

Рис. 3.1. Візуалізація моделі блокування каналів зв'язку (3.9)

Тоді за результатами аналізу, зображеними на рис. 3.1, можна зробити важливий висновок: модель блокування КЗ, подана виразом (3.9), досить універсальна та може використовуватися для будь-якого з наведених сценаріїв компрометації (табл. 3.1):

- якщо $n > 1$, ця модель блокування досить чутлива до ймовірностей компрометації КЗ, оскільки навіть за мінімальних значень $p_{i,j}$ пропускна здатність КЗ може блокуватися на 10–50 % і вище (рис. 3.1, а). Тому її краще використовувати, наприклад, у першому та другому сценаріях компрометації;

- за умови зростання параметра n (якщо $n > 4$) цю модель блокування рекомендовано застосувати лише за першим сценарієм компрометації, оскільки вже в разі $n \geq 0,5$ канали зв'язку будуть повністю заблоковані (рис. 3.1, а);

- якщо $0 < n < 1$, модель (3.9) слабо чутлива до компрометації каналів за першим сценарієм та помірно чутлива до рівня компрометації КЗ за другим та третім сценаріями (рис. 3.1, б).

Другим типом моделі блокування каналів зв'язку може бути функція

$$v_{i,j} = 1 - p_{i,j}^n, \quad (3.10)$$

у якій також керуючий параметр n суттєво впливає на характер чутливості $v_{i,j}$ до значень ймовірності компрометації каналу $p_{i,j}$ (рис. 3.2).

За результатами аналізу, зображеними на рис. 3.2, можна зробити важливий висновок: модель блокування КЗ, подана виразом (3.10), також досить універсальна та може використовуватися для будь-якого з наведених сценаріїв компрометації (табл. 3.1), але ситуація щодо впливу параметра n практично дзеркальна порівняно з (3.9):

- якщо $0 < n < 1$ (рис. 3.2, б), модель блокування (3.10), порівнюючи з рис. 3.1, а, є більш чутливою до мінімальних імовірностей компрометації КЗ та менш чутливою до середніх та високих значень $p_{i,j}$ (другий та третій сценарії компрометації);

- якщо $n > 1$ (рис. 3.2, а), модель (3.10) порівняно з рис. 3.1, б забезпечує меншу чутливість до $p_{i,j}$ за першим та другим сценаріями (табл. 3.1) та вищу чутливість до високих значень $p_{i,j}$ (третій сценарій);

- у разі зростання параметру n (якщо $n > 5$) цю модель рекомендовано застосувати лише за третім сценарієм компрометації, оскільки за умови $0 < p_{i,j} < 0,5$ канали зв'язку блокуватися не будуть (рис. 3.2, а).

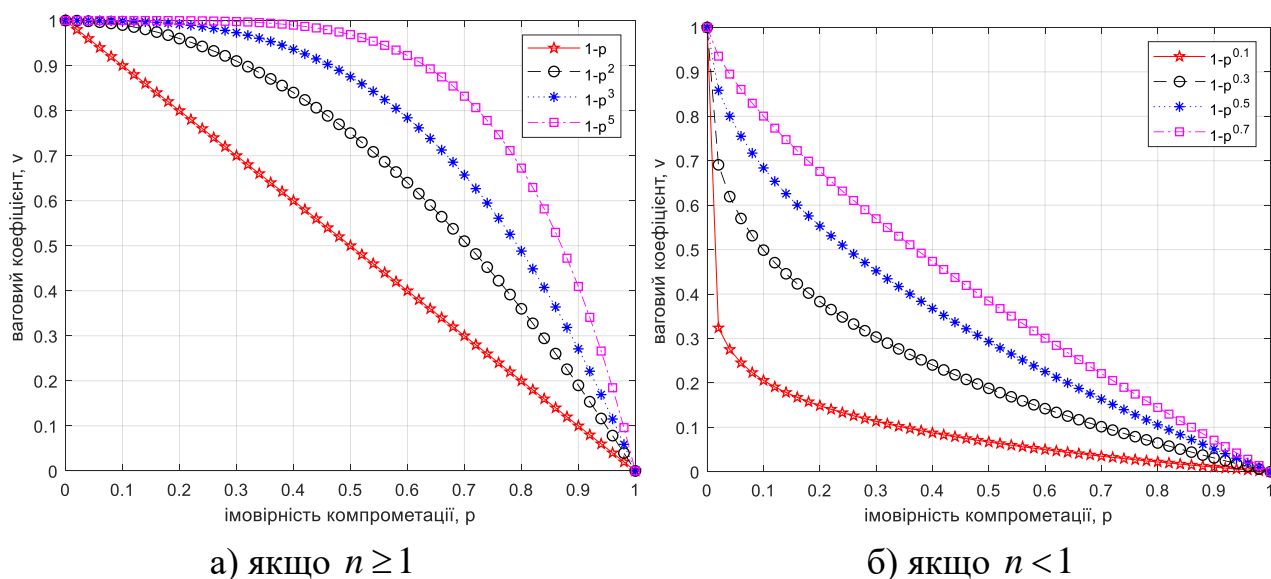

Рис. 3.2. Візуалізація моделі блокування каналів зв'язку (3.10)

Третім варіантом моделі блокування каналів зв'язку може бути експоненціальна функція вигляду

$$v_{i,j} = \exp(-n \cdot p_{i,j}), \quad (3.11)$$

у якій для забезпечення виконання умов (3.7) необхідно, щоб $n \geq 7$ (рис. 3.12).

За результатами аналізу, зображеними на рис. 3.3, можна зробити висновок: модель блокування КЗ, яка подана виразом (3.11), рекомендовано

використовувати лише за першим сценарієм компрометації КЗ ТКМ (табл. 3.1), оскільки в разі $p_{i,j} \geq 0,6$ відповідний канал зв'язку фактично блокується.

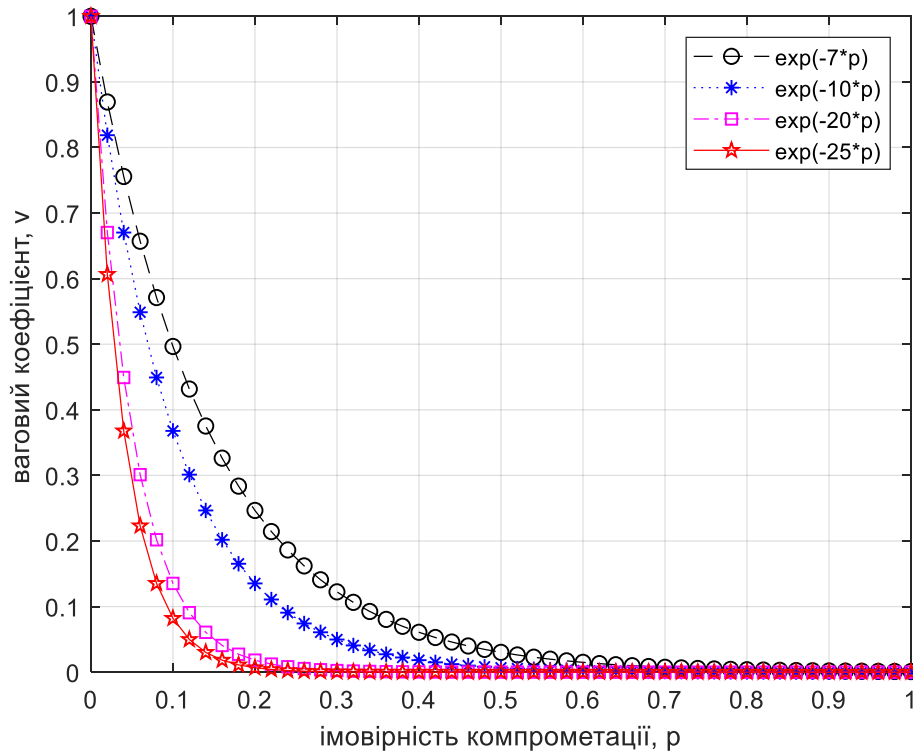

Рис. 3.3. Візуалізація моделі блокування каналів зв'язку (3.11)

Модель (3.11) порівняно з моделями (3.9) (рис. 3.1, а) та (3.10) (рис. 3.2, б) забезпечує більшу чутливість до невеликих та середніх значень імовірності компрометації $p_{i,j}$.

Моделі (3.9)–(3.11) належать до простих моделей блокування каналів зв'язку ТКМ, що можуть пояснити роботу більш складних моделей. Так, наприклад, модель блокування КЗ може бути описана більш складною, порівняно з (3.9)–(3.11), функціональною залежністю

$$v_{i,j} = 1 - \frac{1}{1 + n \cdot \exp(-r \cdot p_{i,j} + b)}, \quad (3.12)$$

у якій для виконання умов (3.7) та (3.8) $r = 2b$, $b \geq 7$, $n > 0$ (рис. 3.4).

Як показано на рис. 3.4, а, якщо $p_{i,j} \in [0; 0,5]$, модель (3.12) якісно нагадує поведінку моделі (3.10), де $n \geq 1$ (рис. 3.2, а). Коли $p_{i,j} \in [0,5; 1]$, модель (3.12) дещо схожа на моделі (3.10) та (3.9), де $n \geq 1$ (рис. 3.1, а).

Використання моделі блокування КЗ (3.12) явно орієнтоване на певний діапазон значень $p_{i,j}$ (сценарій компрометації). Середнє значення цього діапазону можна задати за допомогою параметра n (рис. 3.4, б). Ширина

обраного діапазону значень $p_{i,j}$ регулюється шляхом зміни значень параметрів r та b (рис. 3.4, а).

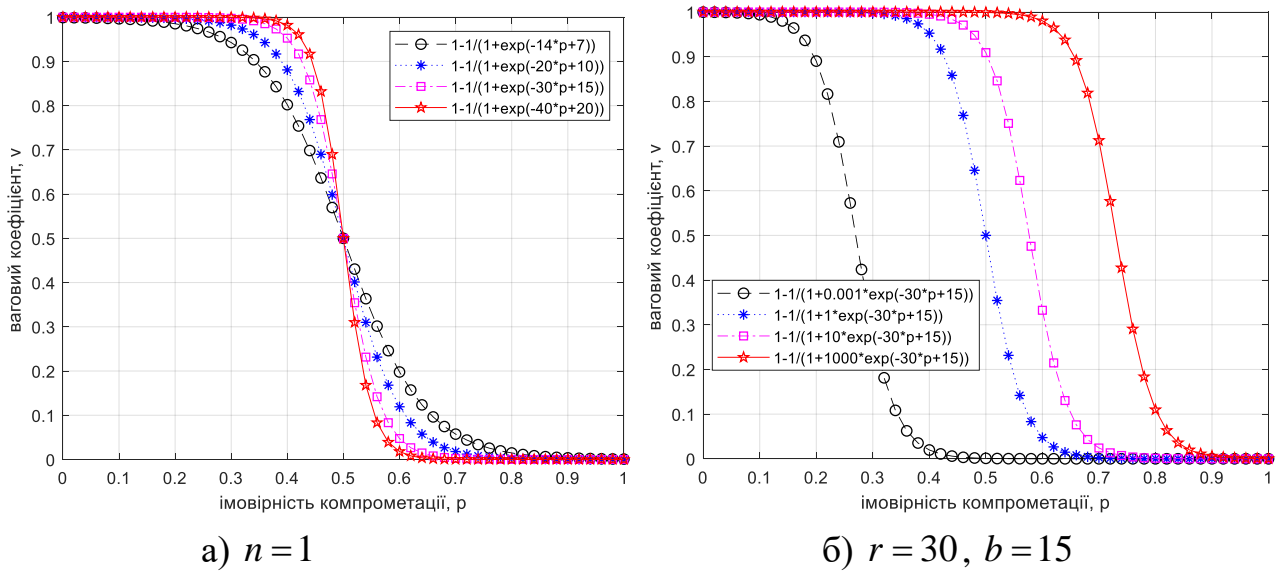

Рис. 3.4. Візуалізація моделі блокування каналів зв'язку (3.12)

Ще одним прикладом складної моделі блокування може бути вираз

$$v_{i,j} = 1 - p_{i,j} + n \sin(2\pi p_{i,j} + \theta), \quad (3.13)$$

де для виконання умов (3.7) та (3.8) $n \leq 0,15$ та $\theta \in \{0; \pi\}$ (рис. 3.5).

Модель блокування (3.13) загалом також досить універсальна, оскільки може використовуватися в будь-якому з наведених у табл. 3.1 сценаріїв компрометації.

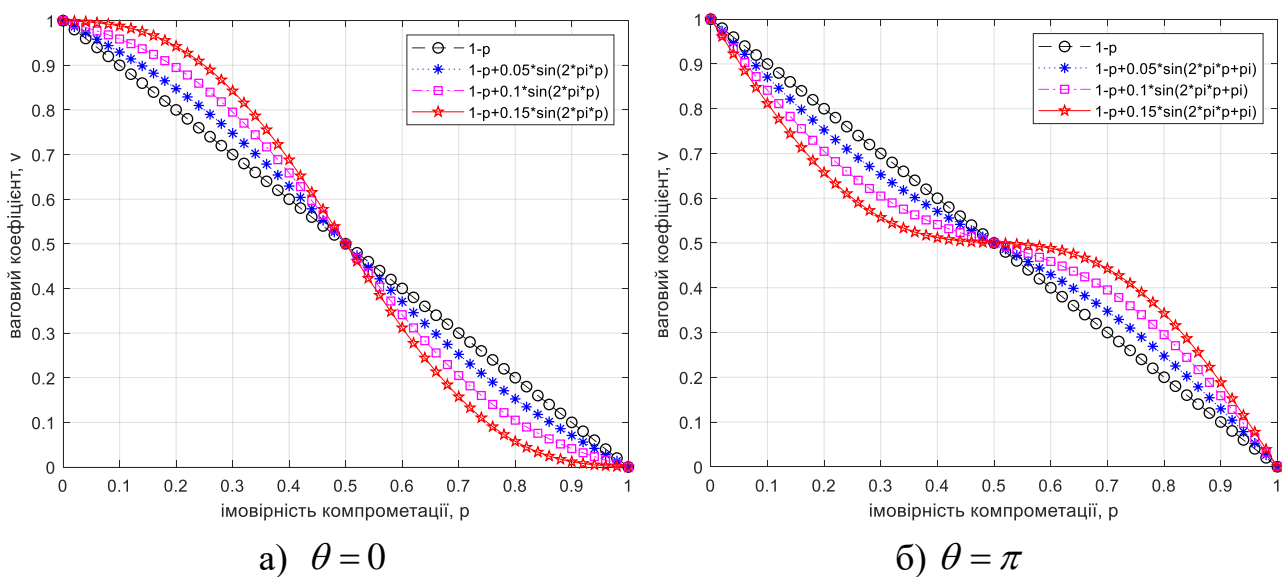

Рис. 3.5. Візуалізація моделі блокування каналів зв'язку (3.13)

У разі $\theta = 0$ модель (3.13) слабше реагує на мінімальні значення $p_{i,j}$, ніж якщо $\theta = \pi/2$, але більш чутлива до великих значень $p_{i,j}$ порівняно з $\theta = \pi/2$. Крім того, за умови максимальних значень n ($n = 0,15$) та якщо $\theta = \pi/2$ модель блокування (3.13) несуттєво реагує на зміну $p_{i,j}$ у межах другого сценарію компрометації (табл. 3.1).

Отже, залежно від стану ТКМ і прогнозованого сценарію компрометації мережних елементів можна обрати ту чи іншу запропоновану модель блокування КЗ (3.9)–(3.13) у разі безпечного балансування навантаження (3.9) із виконанням умов (3.7) та (3.8) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Чутливість моделі блокування каналів зв'язку до значень імовірності їхньої компрометації

Тип моделі блокування КЗ	Перший сценарій $p_{i,j} \in [0;0,5]$	Другий сценарій $p_{i,j} \in [0,35;0,85]$	Третій сценарій $p_{i,j} \in [0,5;1]$	Четвертий сценарій $p_{i,j} \in [0;1]$
(3.9), якщо $n \geq 1$	Висока	Висока	Критична	Висока
(3.9), якщо $n < 1$	Дуже низька	Низька	Середня	Невисока
(3.10), якщо $n \geq 1$	Дуже низька	Низька	Середня	Невисока
(3.10), якщо $n < 1$	Дуже висока	Висока	Критична	Висока
(3.11), якщо $n \geq 7$	Дуже висока	Критична	Критична	Дуже висока
(3.12), якщо $n = 1$	Дуже низька	Середня	Дуже висока	–
(3.13), якщо $\theta = 0$	Низька	Середня	Висока	Середня
(3.13), якщо $\theta = \pi$	Невисока	Середня	Невисока	Середня

3.3. Дослідження процесів балансування навантаження в ТКМ відповідно до вимог мережної безпеки

Під час проведеного дослідження аналізувався вплив структури ТКМ, сценаріїв компрометації (табл. 3.1) та моделей блокування КЗ (3.9)–(3.13) на показники завантаженості мережі (3.2) та рівня мережної безпеки. Рівень

мережної безпеки оцінювався за таким показником, як імовірність компрометації пакетів k -го потоку вздовж множини використаних шляхів

$$P_{E2E}^k = \sum_{s \in S^k} \frac{\lambda_s^k}{\lambda^k} P_s, \quad (3.14)$$

де S^k – множина шляхів (маршрутів), які використовуються для передачі пакетів k -го потоку між заданою парою маршрутизаторів у ТКМ;

λ_s^k – інтенсивність k -го потоку пакетів, які передаються s -м шляхом у ТКМ;

P_s – імовірність компрометації s -го шляху, яка визначається відповідно до формули

$$P_s = 1 - \prod_{E_{i,j} \in Path_s} (1 - p_{i,j}), \quad (3.15)$$

у якій $Path_s = \{E_{i,j}\}$ – це множина каналів зв'язку мережі, які утворюють у ній s -й шлях.

Позначимо також через α^* максимальне значення з множини коефіцієнтів завантаженості (3.2), оскільки у використанні умов балансування (3.6) значення α характеризує верхній поріг завантаженості пропускну здатності КЗ, яка залишилася після блокування відповідно до значень імовірності компрометації цього каналу.

У проведеному дослідженні розглядалися різні варіанти мережних топологій. Основні результати досліджень і закономірності будуть запропоновані для двох основних мережних структур.

3.3.1. Дослідження процесів безпечного балансування навантаження в ТКМ на першій мережній структурі

Нехай структура досліджуваної мережі зображена на рис. 3.6. Інтенсивність вхідного потоку, що передавався від першого до четвертого маршрутизатора, становила 350 1/с.

У табл. 3.3 наведені пропускні здатності каналів зв'язку та варіанти ймовірностей їхньої компрометації відповідно до обраних стратегій компрометації ТКМ (табл. 3.1). Згідно з інформацією про структуру ТКМ (рис. 3.6) та характеристикою її КЗ, у табл. 3.4 наведені дані про доступні маршрути між R_1 та R_4 , а також імовірності їхньої компрометації.

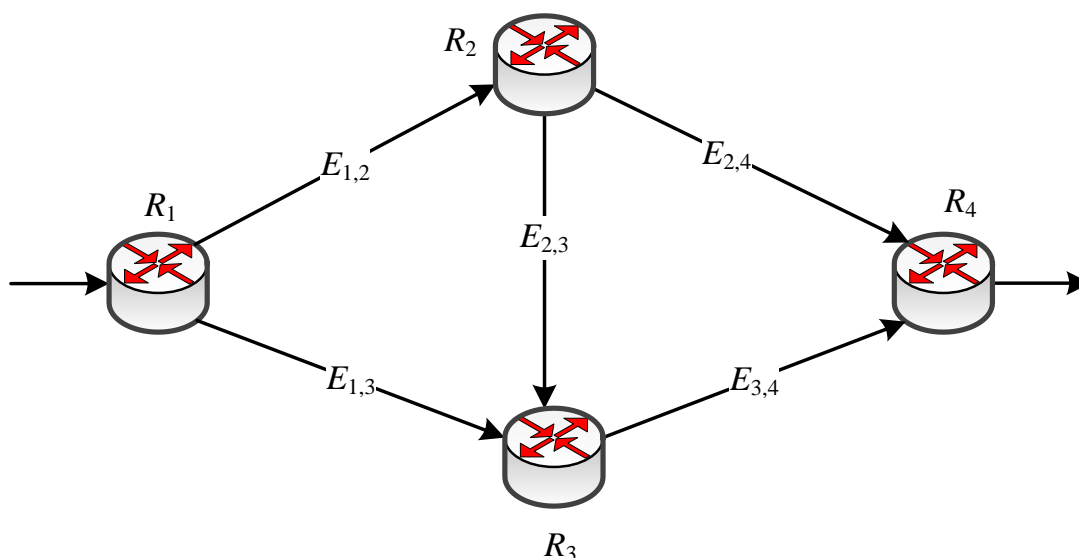

Рис. 3.6. Варіант першої досліджуваної структури ТКМ

Таблиця 3.3

Характеристики каналів зв'язку ТКМ

Канал зв'язку	Пропускна здатність	Імовірності компрометації каналів зв'язку			
		Перший сценарій	Другий сценарій	Третій сценарій	Четвертий сценарій
$E_{1,2}$	700	0,1	0,3	0,5	0,1
$E_{2,4}$	600	0,5	0,7	0,9	0,9
$E_{1,3}$	400	0,4	0,7	0,9	0,7
$E_{3,4}$	600	0,2	0,4	0,6	0,3
$E_{2,3}$	800	0,2	0,3	0,5	0,4

Таблиця 3.4

Імовірності компрометації маршрутів у ТКМ

Маршрут		Перший сценарій	Другий сценарій	Третій сценарій	Четвертий сценарій
1	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4$	0,55	0,79	0,95	0,91
2	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4$	0,52	0,82	0,96	0,79
3	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4$	0,424	0,706	0,9	0,622

Для дослідження першого сценарію компрометації каналів зв'язку (табл. 3.3 та 3.4) у першому випадку за модель блокування КЗ була обрана залежність (3.9), де $n \geq 1$. Тоді в табл. 3.5 наведено результати розрахунків, отримані з використанням класичної ТЕ-моделі (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5) та запропонованої моделі Secure Traffic Engineering (SecTE): (2.2), (2.3), (3.4)–(3.6).

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.9)**

Канал зв'язку	$p_{i,j}$	Traffic Engineering рішення		Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 3,2$)	
		$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$	$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$
$E_{1,2}$	0,1	222,7273	0,3182	350	0,5
$E_{2,4}$	0,5	190,9091	0,3182	63,6398	0,1061
$E_{1,3}$	0,4	127,2727	0,3182	0	0
$E_{3,4}$	0,2	159,0909	0,2652	286,3602	0,4773
$E_{2,3}$	0,2	31,8182	0,0398	286,3602	0,3580

Відповідно до рішення (табл. 3.5), отриманого для моделі ТЕ (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5), верхній поріг завантаженості каналів зв'язку становив 0,3182. За першим маршрутом пакети передавалися з інтенсивністю 190,9091 1/с, за другим – 127,2727 1/с, за третім – 31,8182 1/с. Тому, згідно з табл. 3.4, імовірність компрометації пакетів у ТКМ (3.14) становила 0,5276.

У табл. 3.6 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: ТЕ-моделі та SecTE (3.9) за умови різних значень керуючого параметра n . За цими результатами можна зробити висновок, що використання вдосконаленої моделі SecTE (2.2), (2.3), (3.4)–(3.6) дозволяє забезпечити балансування навантаження в КЗ відповідно до їхніх імовірностей компрометації. Так, наприклад, завантаженість найбільш небезпечного каналу $E_{2,4}$ ($p_{2,4} = 0,5$) знизилася з 0,3182 до 0,1061, що спричинило більше навантаження на безпечніші КЗ (табл. 3.5). На рис. 3.7, відповідно до змісту табл. 3.6, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.9). У підсумку реалізація моделі SecTE (3.9) завдяки зміні параметра n дозволила знизити ймовірність компрометації пакетів у ТКМ (3.14) від 12,93 % до 15,3 % (рис. 3.7, б) порівняно з рішенням на основі ТЕ-моделі (табл. 3.6), залишивши незмінним верхній поріг завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.7, а). Як і зазначалося в попередньому підрозділі, зі збільшенням n маршрутні рішення ставали чутливішими до параметрів мережної безпеки.

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.9)**

n	α^*	α	$PE2E$	Зниження $PE2E$
2	0,5	0,6554	0,4594	12,93 %
2,5	0,5	0,7786	0,4537	14,01 %
3	0,5	0,9158	0,4487	14,96 %
3,2	0,5	0,9747	0,4469	15,3 %

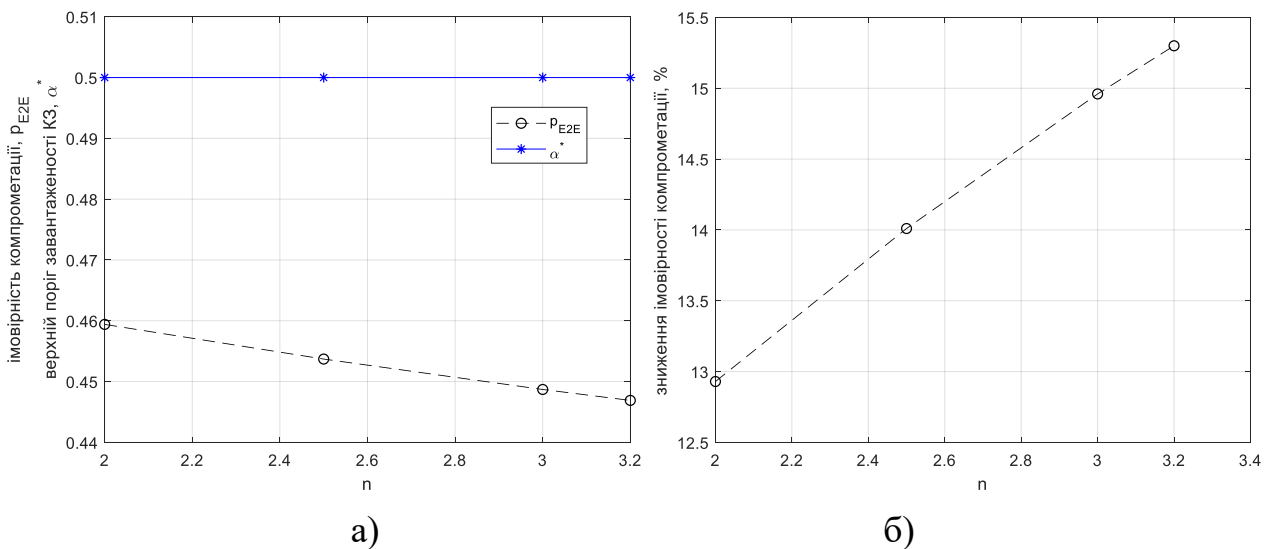

Рис. 3.7. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.9)

У другому випадку за модель блокування КЗ обрана залежність (3.12), де $r = 30$ та $b = 15$. Тоді в табл. 3.7 наведені результати розв'язання маршрутної задачі з балансуванням навантаження, коли керуючий параметр n приймав, для прикладу, значення 0,1 та 0,01.

Модель блокування (3.12) зі зменшенням n забезпечує більш високу чутливість імовірностей компрометації КЗ. Як показано в табл. 3.7, це позначалося на зниженні завантаженості найбільш небезпечних каналів, наприклад, каналу $E_{2,4}$. У табл. 3.8 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: TE-моделі та SecTE (3.12) за умови різних значень керуючого параметра n , які підтвердили попередні висновки щодо застосування зазначеної моделі блокування КЗ та впливу на цей процес значень керуючих змінних. Загалом у процесі зменшення значень n від 0,1 до 0,01 зниження ймовірності компрометації пакетів у ТКМ відбувалося в діапазоні від 17,65 % до 19,4 %.

Таблиця 3.7

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.12)**

Канал зв'язку	$p_{i,j}$	Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 0,1$)		Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 0,01$)	
		$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$	$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$
$E_{1,2}$	0,1	350	0,5	350	0,5
$E_{2,4}$	0,5	29,1997	0,0487	3,4733	0,0058
$E_{1,3}$	0,4	0	0	0	0
$E_{3,4}$	0,2	320,8003	0,5347	346,5267	0,5775
$E_{2,3}$	0,2	320,8003	0,4010	346,5267	0,4332

Таблиця 3.8

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.12)**

n	α^*	α	$PE2E$	Зниження $PE2E$
0,01	0,5775	0,5847	0,4253	19,4 %
0,02	0,572	0,5756	0,4264	19,18 %
0,03	0,5668	0,5691	0,4276	18,98 %
0,04	0,5617	0,5634	0,4287	18,75 %
0,05	0,5568	0,5581	0,4297	18,55 %
0,06	0,552	0,5532	0,4308	18,36 %
0,07	0,5475	0,5484	0,4317	18,17 %
0,08	0,543	0,5439	0,4327	17,99 %
0,09	0,5388	0,5395	0,4336	17,82 %
0,1	0,5347	0,5353	0,4345	17,65 %

На рис. 3.8, відповідно до змісту табл. 3.8, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.12). Завдяки зміні параметра n можна зменшити ймовірність компрометації пакетів (від 17,65 % до 19,4 %) (рис. 3.8, б) з підвищенням (від 68 % до 81,5 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.8, а).

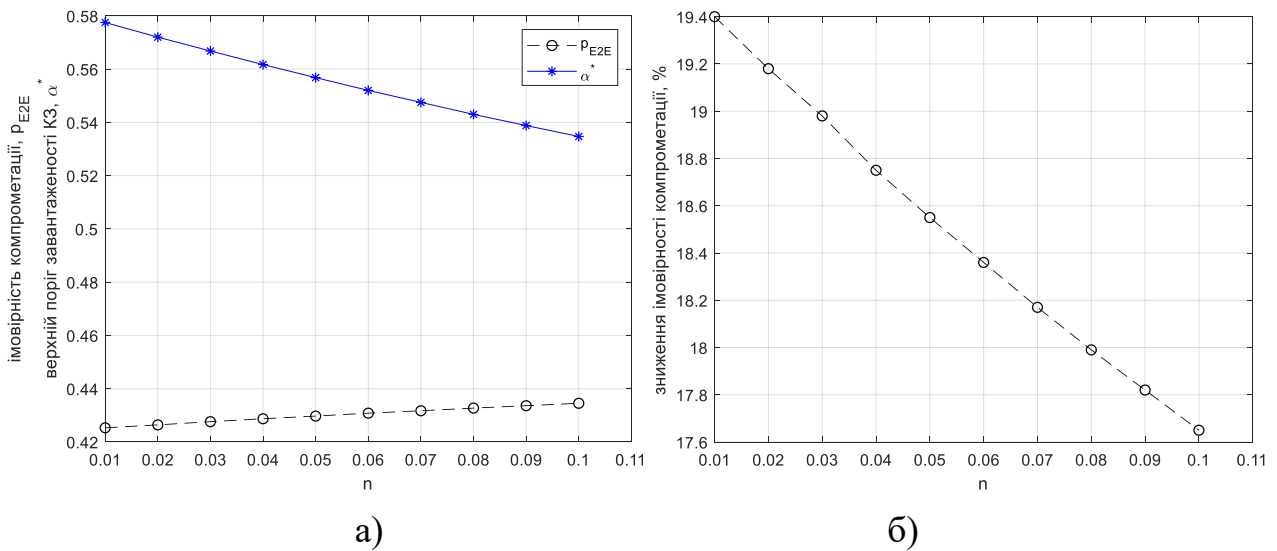

Рис. 3.8. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.12)

У третьому випадку за модель блокування КЗ обрана експоненціальна залежність (3.11). У табл. 3.9 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: ТЕ-моделі та SecTE (3.11). Загалом у процесі збільшення значень параметра n від 1 до 3,5 значення ймовірності компрометації пакетів у ТКМ покращувалися від 4,76 % до 13,45 %.

Таблиця 3.9

Результати порівняльного аналізу отриманих рішень щодо безпечного балансування навантаження з використанням моделі блокування КЗ (3.11)

n	α^*	α	P_{E2E}	Покращення P_{E2E}
1	0,3703	0,4093	0,5025	4,76 %
1,5	0,4139	0,4808	0,4896	7,21 %
2	0,46	0,56	0,4763	9,73 %
2,5	0,5	0,6532	0,4644	11,98 %
3	0,5	0,7557	0,4604	12,74 %
3,5	0,5	0,8702	0,4567	13,45 %
4	0,5	0,9977	0,4317	18,17 %

На рис. 3.9, відповідно до змісту табл. 3.9, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.11). Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 4,76 % до 18,17 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.9, б), але з підвищенням (від 16,5 % до 57 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.9, а).

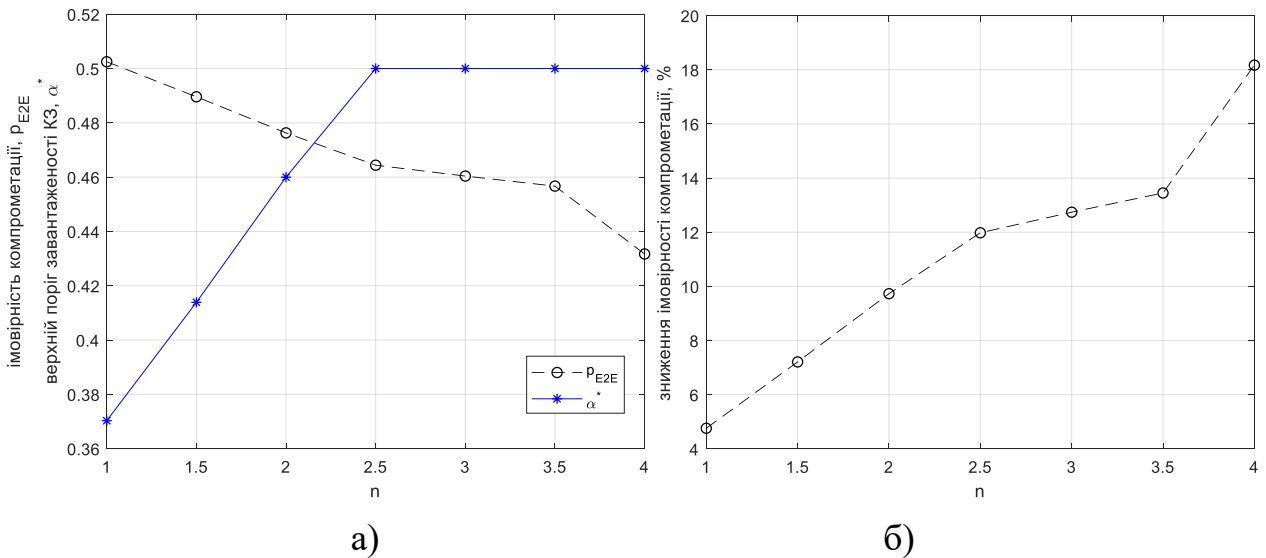

Рис. 3.9. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.11)

Для дослідження другого сценарію компрометації каналів зв'язку (табл. 3.3 та 3.4) за модель блокування КЗ, наприклад, була обрана залежність (3.12), де $n=1$. Зі зміною сценарію компрометації використання ТЕ-моделі (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5) забезпечило значення p_{E2E} на рівні 0,7933. У табл. 3.10 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: ТЕ-моделі та SecTE (3.12). Зростання значень керуючих параметрів r та b у виразі (3.12) забезпечувало більш інтенсивне врахування ймовірностей компрометації КЗ у процесі балансування навантаження в ТКМ.

Таблиця 3.10

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.12)**

r	b	α^*	α	p_{E2E}	Зниження p_{E2E}
14	7	0,5444	0,6787	0,7116	10,2954 %
20	10	0,5717	0,649	0,7077	10,7897 %
30	15	0,5818	0,6108	0,7062	10,9742 %
40	20	0,5831	0,5938	0,706	10,998 %

Для цього ж другого сценарію компрометації в табл. 3.11 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: ТЕ-моделі та SecTE (3.13), де $\theta=0$. Із зростанням n від 0 до 0,15 забезпечувалося більш інтенсивне врахування ймовірностей компрометації КЗ, а покращення ймовірності компрометації пакетів у ТКМ коливалося від 6,1413 % до 9,0311 % (табл. 3.11).

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.13)**

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
0	0,4537	0,6481	0,7446	6,1413 %
0,05	0,4945	0,6615	0,7313	7,8123 %
0,1	0,5	0,6754	0,7259	8,4895 %
0,15	0,5	0,6899	0,7216	9,0311 %

На рис. 3.10, відповідно до змісту табл. 3.11, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.13). Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 6,1413 % до 9,0311 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.10, б), але з підвищенням (від 42,6 % до 57 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.10, а).

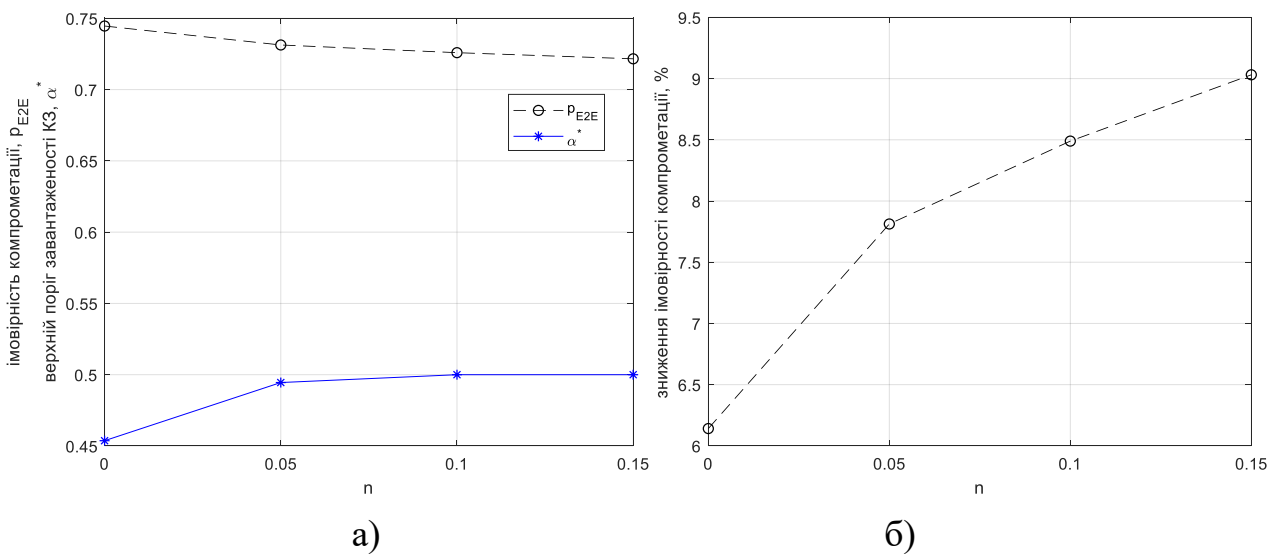

Рис. 3.10. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.13)

Для дослідження третього сценарію компрометації каналів зв'язку (табл. 3.3 та 3.4) за модель блокування КЗ, наприклад, була обрана залежність (3.10), де $n \geq 1$. Зі зміною сценарію компрометації використання ТЕ-моделі (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5) забезпечило значення P_{E2E} на рівні 0,9491. У табл. 3.12 наведені результати порівняльного аналізу досліджуваних рішень: ТЕ-моделі та SecTE (3.10).

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.10)**

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
1	0,5	0,8560	0,9107	4,0422 %
2	0,5	0,7028	0,9114	3,9664 %
3	0,4838	0,5529	0,9148	3,6144 %
5	0,4243	0,438	0,9245	2,5957 %

Водночас зі зменшенням значень n від 5 до 1,5 вираш за ймовірністю компрометації пакетів у ТКМ змінювався від 2,5957 % до 4,0422 % (табл. 3.12). Такий досить незначний вираш щодо значень P_{E2E} пояснювався відсутністю необхідного канального резерву для балансування навантаження з відносно невисоким рівнем компрометації.

На рис. 3.11, відповідно до змісту табл. 3.12, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.10). Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 2,5957 % до 4,0422 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.11, б), але з підвищенням (від 33,3 % до 57 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.11, а).

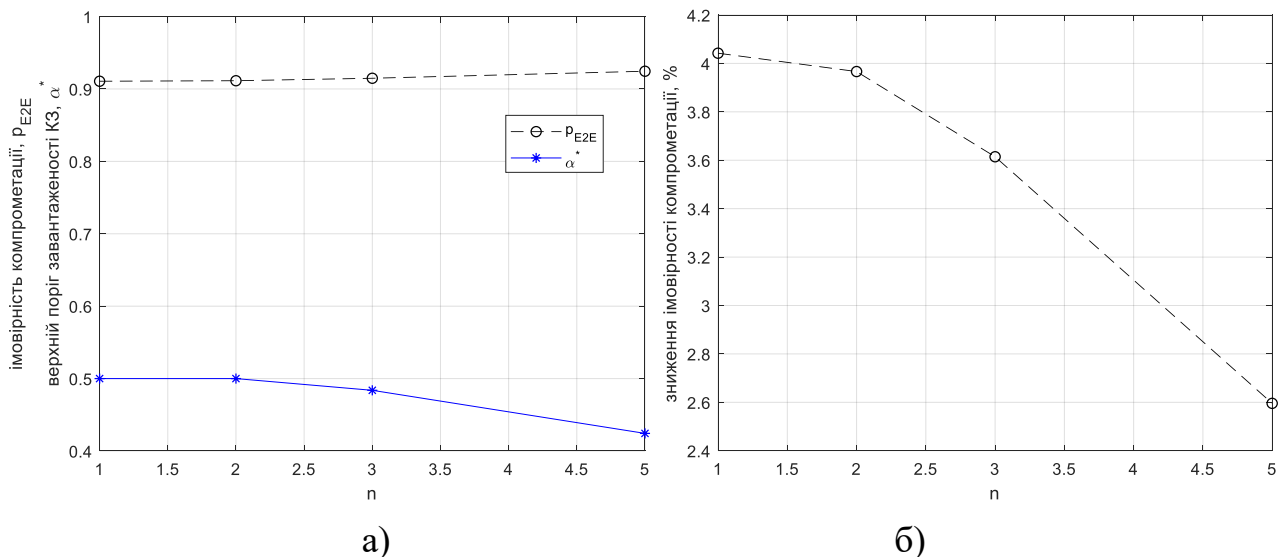

Рис. 3.11. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.10)

Подібна ситуація зі зменшенням імовірності компрометації пакетів у ТКМ (від 2,8374 % до 3,7596 %) було характерна в процесі використання моделі

блокування КЗ (3.13), коли $\theta = \pi$, а значення керуючого параметра n варіювалося від 1,5 до 0,08.

У реалізації в ТКМ четвертого сценарію компрометації КЗ (табл. 3.3 та 3.4) відбулися зміни щодо значень P_{E2E} до рівня 0,8402, яке забезпечувалося використанням ТЕ-моделі (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5). Якщо обрати за модель блокування КЗ, наприклад, залежність (3.13), де $\theta = 0$, то в табл. 3.13 можна побачити результати порівняльного аналізу рішень, отриманих за допомогою ТЕ-моделі та SecTE. Отже, у процесі зростання n виграш щодо ймовірності компрометації пакетів у ТКМ змінювався від 21,6836 % до 25,4938 %.

Таблиця 3.13

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.13), коли $\theta = 0$**

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
0	0,5104	0,7292	0,658	21,6836 %
0,05	0,533	0,713	0,6469	23,0101 %
0,1	0,5546	0,6975	0,6362	24,2789 %
0,15	0,5753	0,6827	0,626	25,4938 %

На рис. 3.12, відповідно до змісту табл. 3.13, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.13).

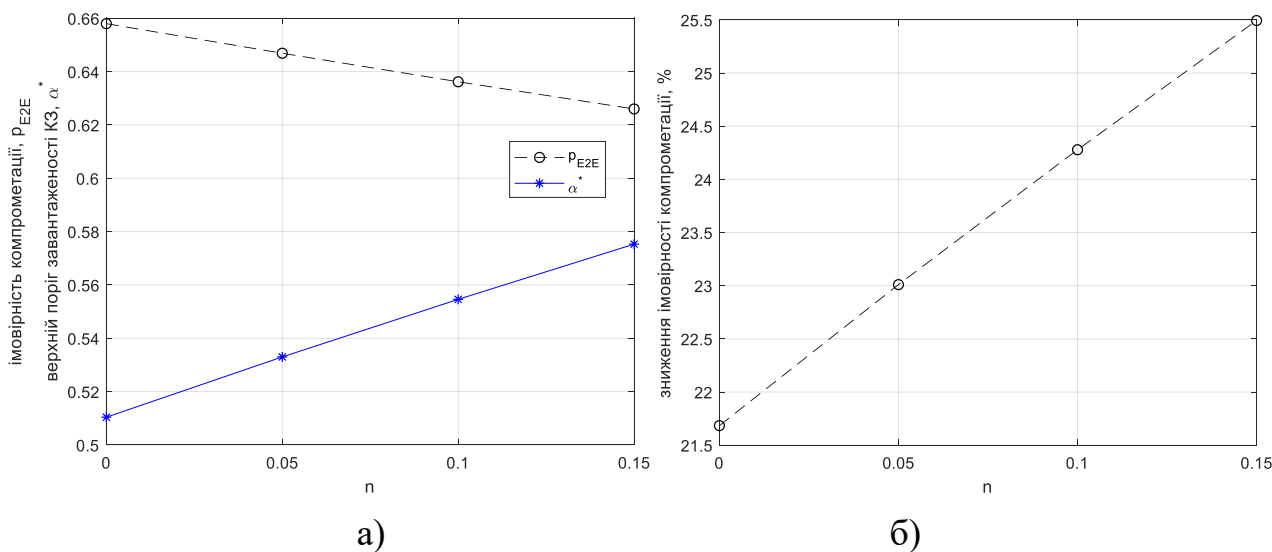

Рис. 3.12. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.13)

Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 21,6836 % до 25,4938 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.12, б), але з підвищенням (від 60,4 % до 80,8 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.12, а).

У випадку використання моделі блокування КЗ (3.13), коли $\theta = \pi$, покращення ймовірності компрометації пакетів у ТКМ становило від 17,3165 % до 21,6836 % (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.13), коли $\theta = \pi$**

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
0	0,5104	0,7292	0,658	21,6836 %
0,05	0,5	0,7461	0,6697	20,2956 %
0,1	0,5	0,7639	0,6819	18,8415 %
0,15	0,5	0,7825	0,6947	17,3165 %

На рис. 3.13, відповідно до змісту табл. 3.14, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.13). Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 17,3165 % до 21,6836 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.13, б), але з підвищенням (від 57 % до 60,4 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.13, а).

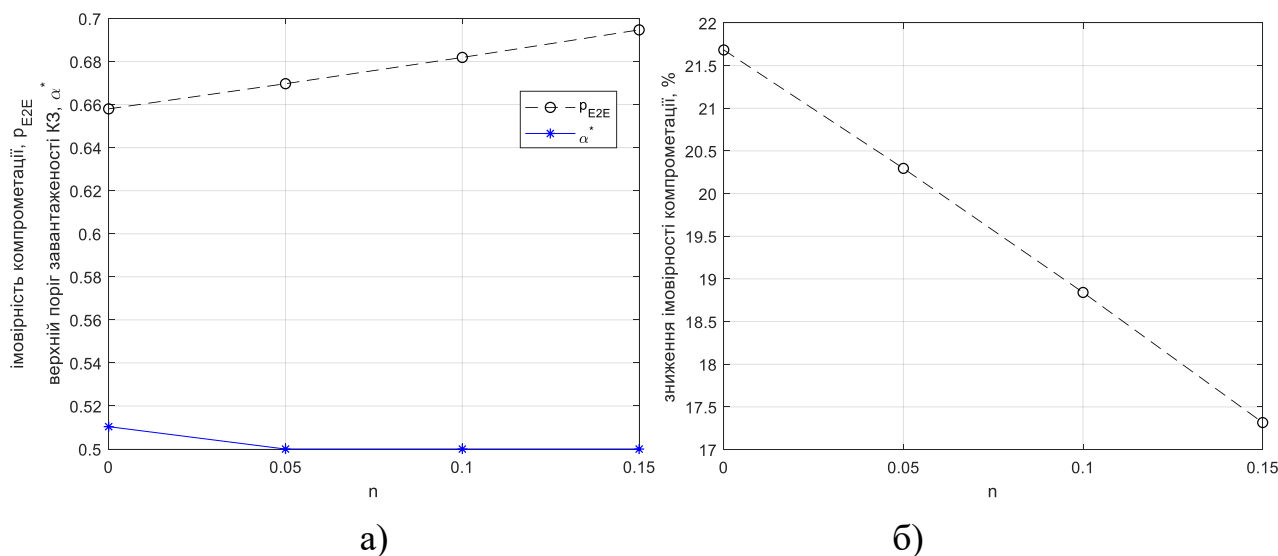

Рис. 3.13. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.13)

3.3.2. Дослідження процесів безпечного балансування навантаження в ТКМ на другій мережній структурі

Другий варіант структури досліджуваної мережі зображено на рис. 3.14. Інтенсивність вхідного потоку, який передавався від першого до дванадцятого маршрутизатора, становила 400 1/с.

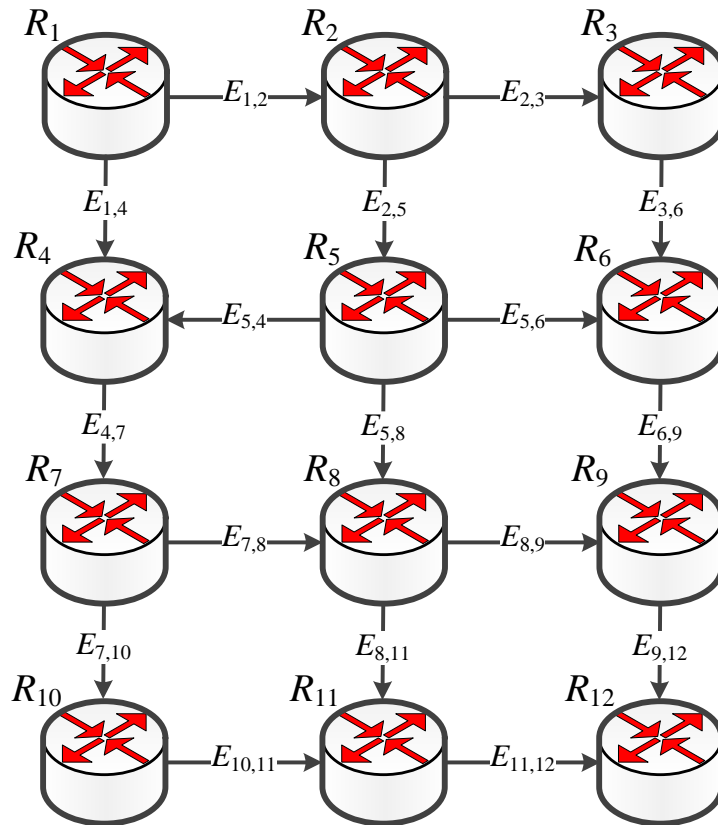

Рис. 3.14. Варіант другої досліджуваної структури ТКМ

У табл. 3.15 наведені пропускні здатності каналів зв'язку та варіанти ймовірностей їхньої компрометації відповідно до обраних стратегій (табл. 3.1).

Згідно з інформацією про структуру ТКМ (рис. 3.14) та характеристики її КЗ (табл. 3.15), у табл. 3.16 наведені дані про доступні маршрути між R_1 та R_{12} , а також ймовірності їхньої компрометації.

Для дослідження першого сценарію компрометації каналів зв'язку (табл. 3.15 та 3.16) за модель блокування КЗ була обрана залежність (3.9), де $n \geq 1$. Тоді в табл. 3.17 показано результати розрахунків, які отримані з використанням класичної TE-моделі (2.2), (2.3), (3.3)–(3.5) та запропонованої моделі SecTE (2.2), (2.3), (3.4)–(3.6) для $n = 4$.

Таблиця 3.15

Характеристики каналів зв'язку ТКМ

Канал зв'язку	Пропускна здатність	Імовірності компрометації каналів зв'язку	
		Перший сценарій	Четвертий сценарій
$E_{1,2}$	800	0,1	0,1
$E_{2,3}$	500	0,3	0,4
$E_{1,3}$	850	0,1	0,2
$E_{2,4}$	900	0,1	0,1
$E_{3,6}$	700	0,2	0,2
$E_{5,4}$	800	0,5	0,4
$E_{5,6}$	500	0,4	0,8
$E_{4,7}$	700	0,2	0,2
$E_{5,8}$	500	0,1	0,5
$E_{6,9}$	800	0,3	0,7
$E_{7,8}$	400	0,1	0,1
$E_{8,9}$	500	0,3	0,3
$E_{7,10}$	500	0,4	0,9
$E_{8,11}$	900	0,2	0,6
$E_{9,12}$	800	0,1	0,2
$E_{10,11}$	700	0,4	0,4
$E_{11,12}$	900	0,1	0,1

Таблиця 3.16

Імовірності компрометації маршрутів у ТКМ

	Маршрут	Перший сценарій	Четвертий сценарій
1	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_6 \rightarrow R_9 \rightarrow R_{12}$	0,68248	0,89632
2	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_9 \rightarrow R_{12}$	0,69382	0,96112
3	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_8 \rightarrow R_9 \rightarrow R_{12}$	0,54073	0,7732
4	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_8 \rightarrow R_{11} \rightarrow R_{12}$	0,47512	0,8542
5	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_{10} \rightarrow R_{11} \rightarrow R_{12}$	0,76672	0,96544
6	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_{10} \rightarrow R_{11} \rightarrow R_{12}$	0,895024	0,979
7	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8 \rightarrow R_9 \rightarrow R_{12}$	0,816292	0,804
8	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_5 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8 \rightarrow R_{11} \rightarrow R_{12}$	0,790048	0,874
9	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8 \rightarrow R_9 \rightarrow R_{12}$	0,59176	0,67744
10	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8 \rightarrow R_{11} \rightarrow R_{12}$	0,53344	0,79264

Реалізація TE-моделі забезпечила балансування навантаження таким чином (табл. 3.17): по третині потоку передавалися першим та п'ятим шляхами, 0,2 від потоку передавалася другим маршрутом, а решта, 0,1333 потоку, – за допомогою десятого шляху. Тому, відповідно до виразу (3.14) та табл. 3.16, значення p_{E2E} відповідало рівню 0,693, а верхній поріг завантаженості каналів зв'язку становив 0,2667 (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.9)**

Канал зв'язку	$p_{i,j}$	Traffic Engineering рішення		Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 4$)	
		$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$	$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$
$E_{1,2}$	0,1	213,33	0,2667	277,87	0,3473
$E_{2,3}$	0,3	133,33	0,2667	65,04	0,13
$E_{1,3}$	0,1	186,67	0,2196	122,13	0,1437
$E_{2,4}$	0,1	80	0,0889	212,83	0,2365
$E_{3,6}$	0,2	133,33	0,1905	65,04	0,0929
$E_{5,4}$	0,5	0	0	0	0
$E_{5,6}$	0,4	80	0,16	35,11	0,0702
$E_{4,7}$	0,2	186,67	0,2667	122,13	0,1745
$E_{5,8}$	0,1	0	0	177,72	0,3554
$E_{6,9}$	0,3	213,33	0,2667	100,14	0,1252
$E_{7,8}$	0,1	53,33	0,1333	87,03	0,2176
$E_{8,9}$	0,3	0	0	65,04	0,1301
$E_{7,10}$	0,4	133,33	0,2667	35,11	0,0702
$E_{8,11}$	0,2	53,33	0,0593	199,71	0,2219
$E_{9,12}$	0,1	213,33	0,2667	165,18	0,2065
$E_{10,11}$	0,4	133,33	0,1905	35,11	0,0502
$E_{11,12}$	0,1	186,67	0,2074	234,82	0,2609

Використання SecTE-моделі реалізувало балансування навантаження шістьма шляхами (табл. 3.17). Першим шляхом передавалося 0,1626 потоку пакетів, другим – 0,0878, третім – 0,1626, четвертим – 0,2817, п'ятим – 0,0878,

десятим – 0,2176. Отже, значення P_{E2E} дорівнювало 0,577. Зниження ймовірності компрометації пакетів у ТКМ забезпечувалося розвантаженням найбільш небезпечних КЗ, наприклад, з $p_{i,j} \geq 0,4$. Загалом застосування моделі SecTE (3.9) дозволило знизити ймовірність компрометації пакетів у ТКМ (3.14) від 9,5493 % до 20,7484 %, порівняно з рішенням на основі TE-моделі (табл. 3.18). Водночас зі збільшенням n маршрутні рішення ставали більш чутливими до параметрів мережної безпеки.

Таблиця 3.18

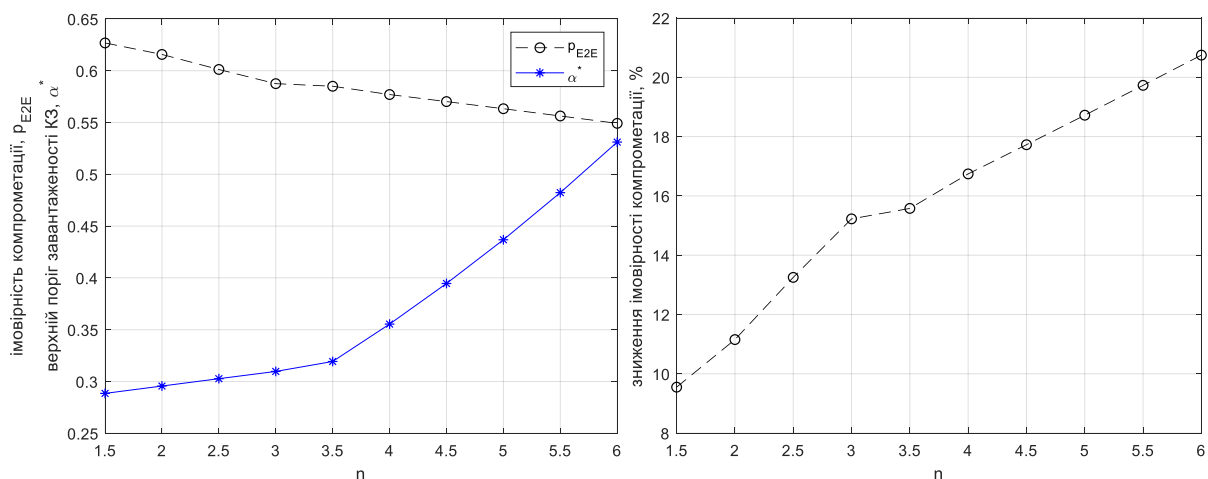
**Результати порівняльного аналізу отриманих рішень
щодо безпечного балансування навантаження
з використанням моделі блокування КЗ (3.9)**

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
1,5	0,2885	0,3379	0,6268	9,5493 %
2	0,2956	0,365	0,6157	11,1537 %
2,5	0,3027	0,3939	0,6012	13,2518 %
3	0,3097	0,4248	0,5875	15,2257 %
3,5	0,3193	0,4617	0,585	15,578 %
4	0,3554	0,5418	0,577	16,742 %
4,5	0,3946	0,6339	0,5702	17,7261 %
5	0,4368	0,7397	0,5633	18,7215 %
5,5	0,4823	0,8609	0,5563	19,7287 %
6	0,5311	0,9994	0,5492	20,7484 %

На рис. 3.15, відповідно до змісту табл. 3.18, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n в моделі (3.9). Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 9,5493 % до 20,7484 %) ймовірність компрометації пакетів (рис. 3.15, б), але з підвищенням (від 8,2 % до 99 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.15, а).

Для дослідження четвертого сценарію компрометації каналів зв'язку (табл. 3.15 та 3.16) за модель блокування КЗ була обрана залежність (3.13), коли $\theta = 0$. Тоді у використанні TE-моделі балансування значення P_{E2E} становило 0,9185.

У табл. 3.19 наведені результати порівняльного аналізу рішень, отриманих за допомогою SecTE для значень n у (3.16) на рівні 0,05 та 0,15.

а)

б)

Рис. 3.15. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.9)

Таблиця 3.19

Результати порівняльного аналізу отриманих рішень щодо безпечного балансування навантаження з використанням моделі блокування КЗ (3.13)

Канал зв'язку	$p_{i,j}$	Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 0,05$)		Рішення з безпечної маршрутизації ($n = 0,15$)	
		$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$	$\lambda_{i,j}^1$	$\alpha_{i,j}$
$E_{1,2}$	0,1	210,45	0,2631	193,49	0,2419
$E_{2,3}$	0,4	94,04	0,1881	64,79	0,1296
$E_{1,3}$	0,2	189,55	0,223	206,51	0,243
$E_{2,4}$	0,1	116,41	0,1293	128,69	0,143
$E_{3,6}$	0,2	94,04	0,1343	64,79	0,0926
$E_{5,4}$	0,4	0	0	0	0
$E_{5,6}$	0,8	0	0	0	0
$E_{4,7}$	0,2	189,55	0,2708	206,51	0,295
$E_{5,8}$	0,5	116,41	0,2328	128,69	0,2574
$E_{6,9}$	0,7	94,04	0,1175	64,79	0,081
$E_{7,8}$	0,1	173,11	0,4328	203,47	0,5087
$E_{8,9}$	0,3	174,05	0,3481	216,88	0,4338
$E_{7,10}$	0,9	16,44	0,0329	3,05	0,0061
$E_{8,11}$	0,6	115,47	0,1283	115,27	0,1281
$E_{9,12}$	0,2	268,09	0,3351	281,68	0,3521
$E_{10,11}$	0,4	16,44	0,0235	3,05	0,0044
$E_{11,12}$	0,1	131,91	0,1466	118,32	0,1315

Загалом застосування моделі SecTE з (3.13) дозволило знизити ймовірність компрометації пакетів у ТКМ (3.14) від 11,629 % до 15,1773 % (табл. 3.20). До того ж зі збільшенням n маршрутні рішення ставали більш чутливими до параметрів мережної безпеки.

Як і в попередньому випадку, зниження ймовірності компрометації пакетів у ТКМ забезпечувалося розвантаженням найбільш небезпечних КЗ, наприклад, з $p_{i,j} \geq 0,4$ (табл. 3.19).

На рис. 3.16, відповідно до змісту табл. 3.20, показана динаміка зміни показників завантаженості КЗ та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.13).

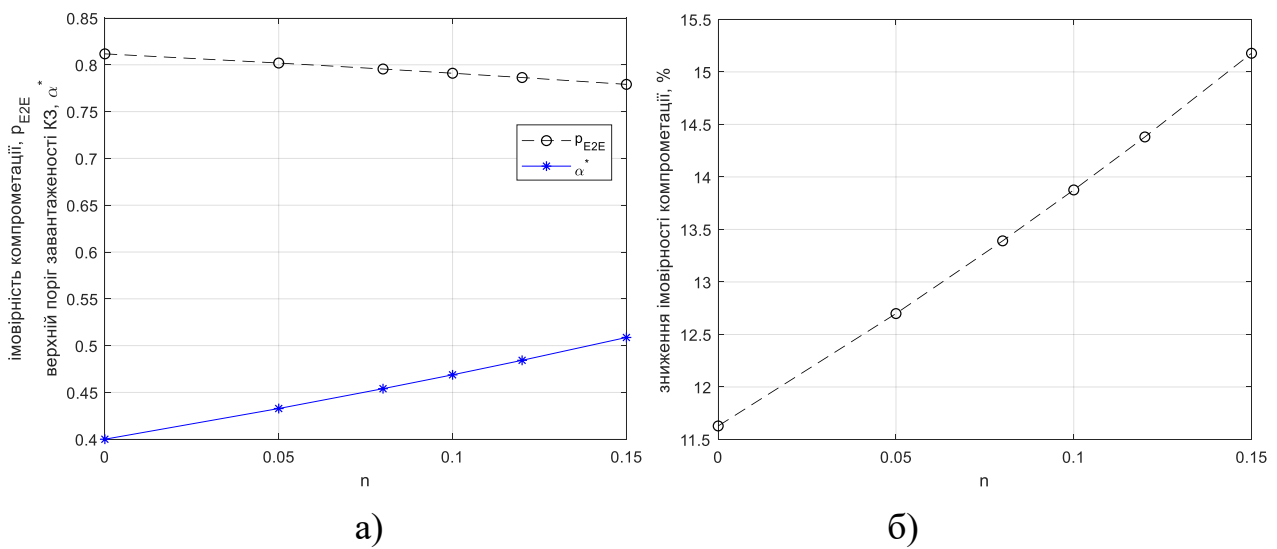

Рис. 3.16. Динаміка зміни показників завантаженості та мережної безпеки в ТКМ залежно від значень параметра n у моделі (3.13)

Таблиця 3.20

Результати порівняльного аналізу отриманих рішень щодо безпечного балансування навантаження з використанням моделі блокування КЗ (3.13)

n	α^*	α	P_{E2E}	Зниження P_{E2E}
0	0,4	0,4444	0,8117	11,629 %
0,05	0,4328	0,4656	0,8019	12,6989 %
0,08	0,454	0,4794	0,7955	13,3913 %
0,1	0,4688	0,489	0,791	13,876 %
0,12	0,4843	0,499	0,7864	14,3806 %
0,15	0,5087	0,5148	0,7791	15,1773 %

Завдяки зміні параметра n можна зменшити (від 11,629 % до 15,1773 %) імовірність компрометації пакетів (рис. 3.16, б), але з підвищенням (від 50 % до 90,7 %) верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ (рис. 3.16, а).

Висновки до третього розділу

1. Перспективними напрямками розвитку та вдосконалення рішень щодо забезпечення мережної безпеки є покращення засобів управління трафіком та маршрутизації. Новітні рішення щодо управління трафіком та маршрутизації мають враховувати не тільки параметри мережної продуктивності (пропускну здатність, затримання та рівень втрат пакетів), але й параметри мережної безпеки, що характеризують ефективність роботи задіяних у мережі систем виявлення вторгнень та аналізу вразливостей і ризиків.

2. У цьому розділі вдосконалено потокову модель безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження відповідно до концепції Traffic Engineering на основі врахування параметрів мережної безпеки в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах, яка подана виразами (2.1) або (2.2), (2.3), (3.4)–(3.6). У межах цієї моделі вирішення технологічної задачі безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в ТКМ було зведено до розв'язання оптимізаційної задачі з критерієм оптимальності (3.5) та обмеженнями – (2.1) або (2.2), (2.3), (3.4) та (3.6). У реалізації одношляхової маршрутизації (2.1) сформульована оптимізаційна задача належить до класу задач змішаного лінійного програмування (MILP), а у використанні багатошляхової маршрутизації (2.2) – до класу задач лінійного програмування (LP).

3. Новизною запропонованої моделі можна вважати:

– по-перше, модифікацію умов балансування навантаження в ТКМ (3.6), які орієнтують на мінімізацію верхнього динамічно керованого порогу завантаженості каналів зв'язку (3.5), зваженого щодо ймовірності їхньої компрометації;

– по-друге, використання множини моделей блокування каналів зв'язку (3.9)–(3.13), за допомогою яких можна регулювати вплив імовірності компрометації каналів $p_{i,j}$ на поріг їхньої завантаженості $\alpha_{i,j}$ та ТКМ загалом.

4. Результати дослідження процесів безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в ТКМ підтвердили її ефективність щодо

врахування стану ТКМ: її топології, характеристик потоків, пропускної здатності та завантаженості каналів зв'язку, а також імовірностей їхньої компрометації. Це дозволило зорієнтувати отримані маршрутні рішення на зменшення завантаженості каналів зв'язку, що мають високу ймовірність компрометації, шляхом перерозподілу трафіку на більш безпечні канали. Зазвичай інтенсивніше завантажувалися ті канали, які мали високу пропускну здатність і низьку ймовірність компрометації.

5. У процесі дослідження запропонованих моделей блокування каналів зв'язку (3.9)–(3.13) встановлено характер впливу їхніх керуючих параметрів на чутливість процесів балансування навантаження параметрів мережної безпеки, якими були ймовірності компрометації каналів зв'язку. Зниження ймовірності компрометації пакетів, що передавалися мережею, забезпечувалося, як правило, шляхом підвищення порогу завантаженості каналів зв'язку ТКМ, що негативно позначалося на рівні QoS. Тому в кожному конкретному випадку необхідно враховувати стан мережі, прогнозовані сценарії компрометації її елементів та вимоги потоків пакетів до рівня якості обслуговування та мережної безпеки, щоб обрати найбільш доцільну модель блокування каналів із налаштуванням її керуючих параметрів.

РОЗДІЛ 4

ПОТОКОВІ МОДЕЛІ ШВИДКОЇ ПЕРЕМАРШРУТИЗАЦІЇ З БАЛАНСУВАННЯМ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯМ ТРАФІКУ НА ГРАНИЦІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ

Розглянуті в попередніх розділах моделі маршрутизації належать до проактивних рішень щодо забезпечення якості обслуговування та мережної безпеки. Проте сучасні ТКМ мають також підтримувати технологічні рішення, орієнтовані на використання реактивного підходу, коли мережа має оперативно реагувати на ймовірні відмови комутаційного та серверного обладнання або його програмного забезпечення. У зв'язку із цим четвертий розділ присвячено розробленню та подальшому вдосконаленню математичних моделей швидкої перемаршрутизації та безпечної швидкої перемаршрутизації потоків пакетів у програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах у напрямі забезпечення узгодженого вирішення завдань щодо відмовостійкої маршрутизації, балансування навантаження, обмеження трафіку та забезпечення мережної безпеки.

Запропоновані рішення орієнтують на забезпечення захисту як структурних елементів ТКМ – її вузлів та каналів, так і пропускну здатності мережі. До того ж надмірність у застосуванні мережних ресурсів під час підтримки базових схем захисту елементів мережі компенсується забезпеченням збалансованого використання доступного мережного ресурсу на принципах Traffic Engineering та застосуванням функції обмеження навантаження на мережу, а саме інструментарію Traffic Policing (TP). Крім того, у розділі запропоновано математичне рішення задачі безпечної швидкої перемаршрутизації, коли в умовах балансування навантаження та обмеження трафіку на границі ТКМ ураховуються не тільки вимоги щодо рівня якості обслуговування та пріоритетів потоків пакетів, але й показників мережної безпеки каналів зв'язку мережі.

Матеріали розділу опубліковані в роботах [33, 34, 40–43, 45].

4.1. Розроблення та дослідження математичної моделі швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в програмно-конфігурованих ТКМ

4.1.1. Потокова модель швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах

Ґрунтуючись на рішеннях, запропонованих у роботах [19, 33, 34], результатом розв'язання задачі швидкої перемаршрутизації є обчислення двох типів маршрутних змінних $x_{i,j}^k$ та $\bar{x}_{i,j}^k$, що характеризують частку інтенсивності k -го потоку пакетів, які передаються в каналі зв'язку $E_{i,j} \in E$, що міститься в складі основного або резервного шляхів відповідно. У випадку, коли в ТКМ використовується багатошляхова стратегія маршрутизації, на маршрутні змінні цих двох типів накладаються обмеження вигляду [19, 33, 34]:

$$0 \leq x_{i,j}^k \leq 1 \quad \text{та} \quad 0 \leq \bar{x}_{i,j}^k \leq 1. \quad (4.1)$$

Також на маршрутні змінні накладаються обмеження, подані умовами збереження потоку [33, 34], що, порівняно з виразами (2.3), модифікуються в напрямі додаткового врахування під час опису процесів маршрутизації такою функцією обмеження трафіку (ТР). Для основного шляху вони мають вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = 0; \quad k \in K, \quad R_i \neq s_k, d_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = 1 - \beta^k; \quad k \in K, \quad R_i = s_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} x_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} x_{j,i}^k = \beta^k - 1; \quad k \in K, \quad R_i = d_k; \end{array} \right. \quad (4.2)$$

де β^k є часткою інтенсивності k -го потоку, який у реалізації політики ТР отримує відмову в обслуговуванні (обмежується) на границі мережі під час використання пакетами основного шляху.

На маршрутні змінні резервного шляху також накладаються умови, подібні до (4.2):

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{j:E_{i,j} \in E} \bar{x}_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} \bar{x}_{j,i}^k = 0; \quad k \in K, \quad R_i \neq s_k, d_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} \bar{x}_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} \bar{x}_{j,i}^k = 1 - \bar{\beta}^k; \quad k \in K, \quad R_i = s_k; \\ \sum_{j:E_{i,j} \in E} \bar{x}_{i,j}^k - \sum_{j:E_{j,i} \in E} \bar{x}_{j,i}^k = \bar{\beta}^k - 1; \quad k \in K, \quad R_i = d_k; \end{array} \right. \quad (4.3)$$

де $\bar{\beta}^k$ є часткою інтенсивності k -го потоку, який обмежується на границі мережі під час використання пакетами вже резервного шляху.

У процесі багатошляхової швидкої перемаршрутизації в разі реалізації схеми захисту каналу $E_{i,j} \in E$ має місце таке обмеження [33, 34, 98, 99]:

$$0 \leq \bar{x}_{i,j}^k \leq \delta_{i,j}^k, \quad (4.4)$$

де

$$\delta_{i,j}^k = \begin{cases} 0, & \text{у разі захисту каналу зв'язку } E_{i,j}; \\ 1, & \text{в іншому випадку.} \end{cases} \quad (4.5)$$

Виконання лінійних умов (4.4) і (4.5) гарантує, що канал $E_{i,j} \in E$, який захищається, у разі багатошляхової маршрутизації не буде використовуватися резервним маршрутом.

Так само в разі реалізації схеми захисту вузла $R_i \in R$ умови (4.4) і (4.5) узагальнюються на випадок захисту вже множини каналів зв'язку, інцидентних вузлу, який захищається [34, 35, 98, 99]. Тоді під час використання багатошляхової стратегії мають виконуватися такі обмеження:

$$0 \leq \bar{x}_{i,j}^k \leq \delta_{i,j}^k, \quad R_j \in R_i^*, \quad j = \overline{1, m}, \quad (4.6)$$

де значення $\delta_{i,j}^k$ визначаються відповідно до (4.5);

R_i^* – множина маршрутизаторів, які є суміжними (сусідніми) до вузла R_i .

Варто зауважити, що виконання зазначених вище умов (4.5) і (4.6) гарантує захист вузла $R_i \in R$, забороняючи використання резервним маршрутом усіх каналів, які містить цей вузол. Більш того, відповідно до умов (4.4), оскільки захисту підлягають лише транзитні маршрутизатори, заборона на використання вихідних каналів зв'язку запобігає включенню до резервного шляху і вхідних каналів. Так реалізується захист конкретного вузла R_i мережі.

Умови захисту пропускної здатності ТКМ фактично відповідають за своїм фізичним змістом умовам запобігання перевантаженню каналів зв'язку в разі реалізації швидкої перемаршрутизації

$$\sum_{k \in K} \lambda^k \cdot \max \left[x_{i,j}^k, \bar{x}_{i,j}^k \right] \leq \varphi_{i,j}, E_{i,j} \in E. \quad (4.7)$$

Нелінійні умови (4.7) охоплюють найбільш загальний (асиметричний) випадок, коли перемикається на резервні маршрути можуть не всі потоки одночасно, а лише деякі з них, оскільки для різних потоків можуть резервуватися різні елементи (вузли або канали) мережі. Коли ж у разі відмов елементів мережі всі потоки одночасно переходять на використання резервних маршрутів (симетричний випадок), то мають місце такі умови захисту пропускної здатності ТКМ:

$$\sum_{k \in K} \lambda^k \cdot x_{i,j}^k \leq \varphi_{i,j} \text{ та } \sum_{k \in K} \lambda^k \cdot \bar{x}_{i,j}^k \leq \varphi_{i,j}. \quad (4.8)$$

Як показано в роботах [32–34], в умовах реалізації багатошляхової маршрутизації для запобігання перевантаження та забезпечення балансування навантаження в мережі на принципах ТЕ нелінійні умови (4.7) замінюються лінійними аналогами:

$$\sum_{k \in K} \lambda^k \cdot u_{i,j}^k \leq \alpha \cdot \varphi_{i,j}, E_{i,j} \in E \quad (4.9)$$

у разі

$$x_{i,j}^k \leq u_{i,j}^k \text{ та } \bar{x}_{i,j}^k \leq u_{i,j}^k, \quad (4.10)$$

де $u_{i,j}^k$ – множина додаткових керуючих змінних, що кількісно характеризують верхній поріг значень відповідних маршрутних змінних $x_{i,j}^k$ та $\bar{x}_{i,j}^k$, на які накладаються обмеження вигляду

$$0 \leq u_{i,j}^k \leq 1. \quad (4.11)$$

Крім того, у модель вводиться ще одна керуюча змінна α , яка кількісно визначає верхній поріг завантаженості каналів зв'язку мережі, відповідаючи таким умовам:

$$0 \leq \alpha \leq \alpha_{TH}, \quad (4.12)$$

де α_{TH} – граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі, величина якої попередньо задається на основі аналізу вимог щодо рівня якості обслуговування в мережі. Це обумовлено тим, що всі основні показники якості обслуговування – продуктивність мережі, середня міжкінцева затримка

та ймовірність втрат пакетів – є функцією від цього параметра. Що вищий рівень QoS-вимог у мережі, то нижчим обирається значення порога α_{TH} .

Введення умов (4.12) є новизною запропонованого підходу порівняно з моделями, запропонованими в роботах [10, 11, 32]. До того ж збереження лінійності моделі (4.1)–(4.12) та орієнтація на забезпечення заданого рівня QoS є основними перевагами запропонованого рішення.

Важливу роль у структурі моделі швидкої перемаршрутизації відіграють критерії оптимальності кінцевих рішень. У цьому розділі, залежно від постановки маршрутного завдання, пропонується система критеріїв оптимальності, які ґрунтуються на мінімізації таких цільових функцій:

$$J = \sum_{k \in K} w_k \cdot \beta^k + \sum_{k \in K} \bar{w}_k \cdot \bar{\beta}^k + c \cdot \alpha \rightarrow \min, \quad (4.13)$$

$$J = \sum_{k \in K} w_k \cdot (\beta^k)^2 + \sum_{k \in K} \bar{w}_k \cdot (\bar{\beta}^k)^2 + c \cdot \alpha \rightarrow \min. \quad (4.14)$$

У виразах (4.13) та (4.14) вагові коефіцієнти мають відповідати таким умовам:

$$w_k > \bar{w}_k > w_p > \bar{w}_p > \dots > c, \quad (4.15)$$

де пріоритет пакетів k -го потоку (PR^k) перевищує пріоритет пакетів p -го потоку (PR^p) .

Отже, що вищий пріоритет пакетів потоку, то вагові коефіцієнти мають бути більшими. Наприклад, в IP-мережі в разі використання трьох біт у заголовку пакета для кодування пріоритету його значення перебуває в діапазоні від 0 до 7, а за умови застосування політик DSCP (Differentiated Services Code Point) пріоритети змінюються від 0 до 63. Тоді, згідно з (4.14), пропонується використовувати в критеріях (4.13) та (4.14) такі значення вагових коефіцієнтів:

$$w_k = PR^k + 1, \bar{w}_k = PR^k + 0,5, c = 0,25. \quad (4.16)$$

Критерій оптимальності (4.13) фокусується на мінімізації умовних витрат, пов'язаних із узгодженим вирішенням завдань швидкої перемаршрутизації (FRR), балансування навантаження (TE) та диференційованого обмеження трафіку (TP). У цьому випадку перший член визначає умовну вартість відмов в обслуговуванні пакетів потоків, що передаються за допомогою основних шляхів; другий – умовну вартість відмов в обслуговуванні (обмеженні) потоків, що передаються резервними шляхами; третій член у (4.13) описує зважений верхній поріг завантаженості каналів зв'язку мережі.

Введена ієрархія значень вагових коефіцієнтів (4.15), (4.16) обґрунтована тим, що в умовах перевантаження на першому місці за важливістю є рішення задачі обмеження трафіку. Варто зазначити, що для одного й того самого потоку умовна вартість обмеження трафіку у використанні основного шляху має бути вищою за подібну вартість у разі застосування цим же потоком резервного маршруту.

Критерій оптимальності (4.14) також фокусується на мінімізації умовних витрат, пов'язаних з узгодженим розв'язанням задач FRR, TE та TP. На відміну від критерію (4.13), уведення у виразі (4.14) квадратичної форми змінних β^k та $\bar{\beta}^k$ дає змогу запровадити більш справедливий режим обмеження трафіку на основі так званих відносних пріоритетів [124]. Це полягає в тому, що в разі перевантаження мережі обмеження трафіку буде більш збалансованим, тобто потоки з високим пріоритетом будуть обмежені меншою мірою, ніж потоки пакетів із низьким пріоритетом. Це унеможливує ситуацію, коли допускається повне блокування потоків із низьким пріоритетом, що має місце у використанні лінійного аналога цільової функції (4.13).

4.1.2. Дослідження запропонованої моделі швидкої перемаршрутизації в ТКМ за умови використання лінійного критерію оптимальності

Проведено аналіз запропонованої моделі швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження на різних мережних конфігураціях для різної кількості потоків та їхніх характеристик. Особливості моделі продемонструємо на розрахунковому прикладі. Структура досліджуваної мережі показана на рис. 4.1, а в розривах каналів зв'язку мережі наведені їхні пропускні здатності. Припустимо, що існує необхідність у розв'язанні задач швидкої перемаршрутизації із забезпеченням захисту пропускної здатності мережі та каналу $E_{11,12}$ для двох потоків пакетів:

- перший потік передається від вузла R_1 до вузла R_{16} зі змінюваною інтенсивністю $\lambda^1 = 10 \div 1100$ 1/с та пріоритетом $PR^1 = 4$;
- другий потік передається від вузла R_5 до вузла R_{12} зі змінюваною інтенсивністю $\lambda^2 = 10 \div 1100$ 1/с та пріоритетом $PR^2 = 1$.

Отже, другий потік має нижчий пріоритет, ніж перший. Передбачається, що в першому випадку граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі становило $\alpha_{TH} = 0,75$.

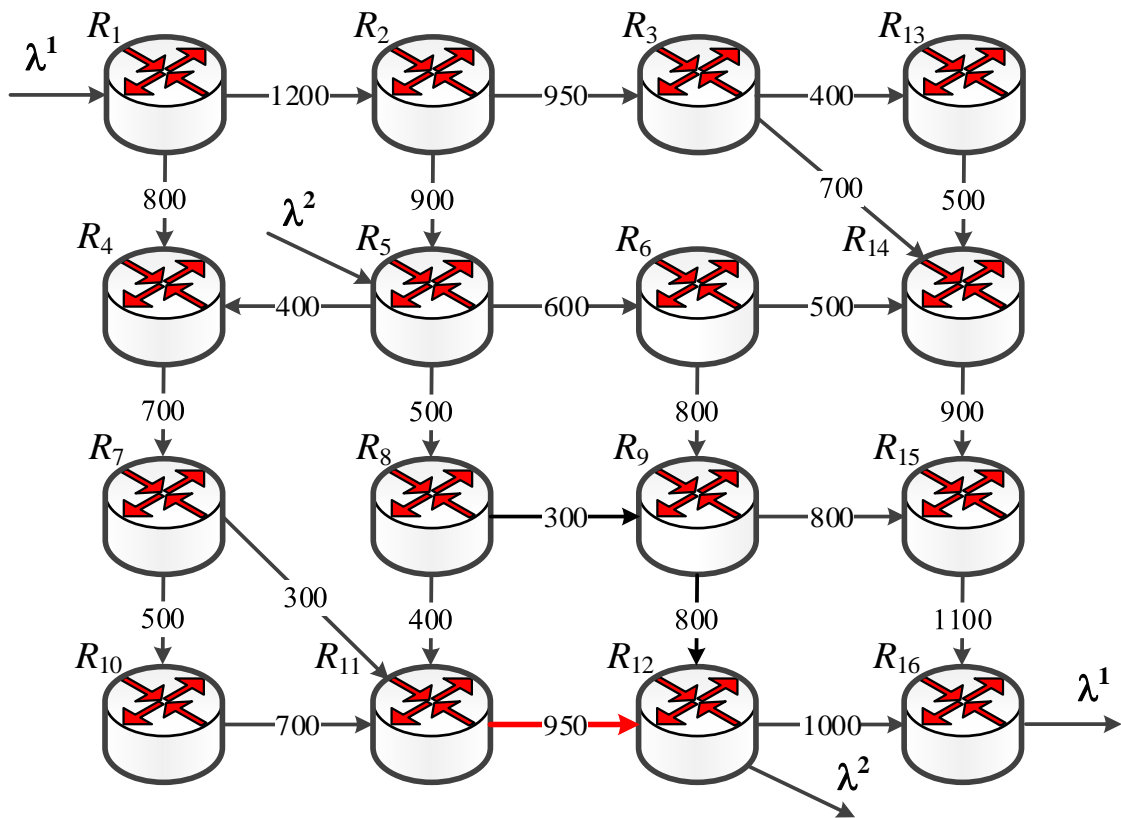

Рис. 4.1. Структура мережі для дослідження моделі швидкої перемаршрутизації в ТКМ із використанням лінійного критерію оптимальності (4.13)

Як показали результати досліджень, зображені на рис. 4.2, зі збільшенням навантаження на мережу верхній поріг завантаженості каналів зв'язку мережі також поступово зростає. Відсутність різких коливань у значеннях α (рис. 4.2, а) позитивно впливає на якість обслуговування в мережі загалом. Водночас у разі невисокої завантаженості мережі, коли $\lambda^1 \leq 900$ 1/с та $\lambda^2 \leq 830$ 1/с, виконання умови $0 \leq \alpha \leq \alpha_{TH}$ (4.12) не викликало обмеження інтенсивності потоків на границі мережі, тобто $\beta^1 = \bar{\beta}^1 = \beta^2 = \bar{\beta}^2 = 0$ (рис. 4.2).

Проте у випадку надмірного навантаження на мережу виконання умови (4.12) забезпечувалося в спосіб, коли $\alpha = \alpha_{TH}$ (рис. 4.2, а) за рахунок обмеження інтенсивностей потоків, що протікали як основними, так і резервними шляхами.

Як видно з рис. 4.2, обмеження трафіку відбувалося за двома основними принципами:

- обмеження насамперед стосувалися того потоку, який є джерелом перевантаження за умовою (4.12);

– якщо перевантаження створювали декілька потоків, то обмеження стосувалися потоку з меншим пріоритетом відповідно до умов (4.15) та (4.16).

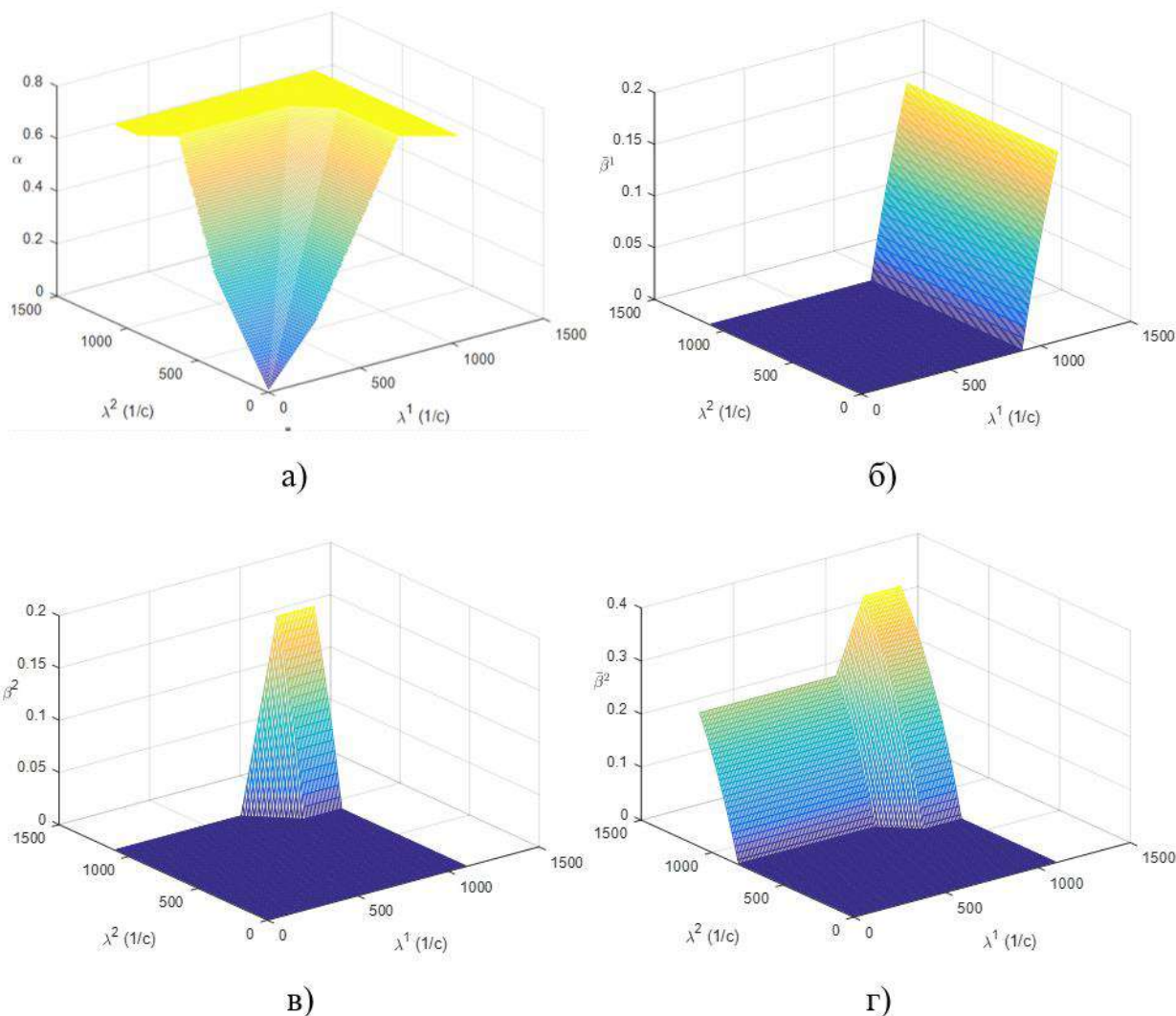

Рис. 4.2. Результати дослідження для $\alpha_{TH} = 0,75$

Підтвердженням цих висновків є те, що в разі зазначених вихідних даних перший (високопріоритетний) потік пакетів у процесі використання основного маршруту за своєю інтенсивністю не обмежувався, тобто $\beta^1 = 0$. Раніше за всіх та з більшою інтенсивністю обмежувався другий (низькопріоритетний) потік під час використання ним резервного шляху (рис. 4.2, з). Дещо пізніше й з меншою інтенсивністю обмежувався другий потік у процесі використання ним основного шляху (рис. 4.2, в). Перший потік, який мав високий пріоритет, обмежувався лише у випадку створення ним перевантаження каналів, що містив резервний шлях (рис. 4.2, б).

Для наочності розглянемо більш детально отримані результати (рис. 4.2), коли $\lambda^1 = 950$ 1/с та $\lambda^2 = 1000$ 1/с. У табл. 4.1 наведено результати розв’язання задач FRR, TE, TP для двох описаних потоків. Розрахунок коефіцієнта

використання $\alpha_{i,j}$ для кожного каналу мережі можна провести, як зазначено в [33, 34], за формулою:

$$\alpha_{i,j} = \frac{\sum_{k \in K} \lambda^k \max(x_{i,j}^k, \bar{x}_{i,j}^k)}{\varphi_{i,j}}. \quad (4.17)$$

Як показали результати дослідження, запропонована модель дозволяє, з одного боку, забезпечити диференційоване обмеження трафіку на основі пріоритетів, а з іншого, – можливість обмеження саме того потоку, який є джерелом перевантажень.

Це полягає в тому, що в разі перевантаження спільно використовуваних розглянутих двох потоків каналів ($E_{5,4}, E_{5,6}, E_{5,8}, E_{7,11}$ та $E_{8,9}$) за своєю інтенсивністю обмежувався саме другий (менш пріоритетний) потік (табл. 4.1). З огляду на ймовірне порушення умови (4.12), викликане перевантаженням невикористовуваних другим потоком каналів $E_{1,2}$ та $E_{14,15}$ (табл. 4.1), обмежувався і перший (високопріоритетний) потік, як це показано на рис. 4.2, б.

Далі розглянемо другий випадок, коли граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі буде мати нижче порівняно з першим прикладом значення – $\alpha_{TH} = 0,65$. Зауважимо, що зниження порогового значення α_{TH} може бути викликане, наприклад, підвищенням вимог до рівня якості обслуговування в ТКМ.

Результати розрахунків для другого випадку зображені на рис. 4.3 за умови вихідних даних, що відповідали попередньому прикладу. Отримані результати дослідження (рис. 4.3) підтвердили попередній висновок, що зростання навантаження на мережу призводить до поступового збільшення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку (рис. 4.3, а). Як і раніше, під час невисокої завантаженості мережі ($0 \leq \alpha \leq \alpha_{TH}$) обмеження інтенсивності потоків на границі мережі було відсутнє, тобто $\beta^1 = \bar{\beta}^1 = \beta^2 = \bar{\beta}^2 = 0$. Але завдяки тому, що граничне значення $\alpha_{TH} = 0,65$ стало більш жорстким, обмеження трафіку починалося за умови дещо менших значень інтенсивностей вхідних потоків: $\lambda^1 > 780$ 1/с, $\lambda^2 > 720$ 1/с (рис. 4.3, а).

У подальшому збільшенні навантаження на мережу умови (4.12) виконувалися лише, якщо $\alpha = \alpha_{TH}$ (рис. 4.3, а) за рахунок обмеження інтенсивностей потоків, які протікали основними та резервними шляхами. За такої умови, як і в попередньому прикладі, обмеження трафіку відбувалося диференційовано відповідно до пріоритетів потоків (4.15)

та залежно від того, який саме потік пакетів провокував перевантаження каналів мережі з невиконанням умови (4.12).

Таблиця 4.1

**Порядок багатошляхової маршрутизації двох потоків,
отриманий із застосуванням запропонованої моделі (захист каналу $E_{11,12}$)**

Канал зв'язку	Інтенсивність першого потоку в каналах зв'язку		Інтенсивність другого потоку в каналах зв'язку		$\alpha_{i,j}$
	Основний шлях	Резервний шлях	Основний шлях	Резервний шлях	
$E_{1,2}$	788,17	900	0	0	0,75
$E_{2,3}$	592,87	675	0	0	0,71
$E_{1,4}$	161,83	0	0	0	0,2
$E_{2,5}$	195,30	225	0	0	0,25
$E_{3,14}$	406,66	449,18	0	0	0,64
$E_{5,4}$	0	0	300	225	0,75
$E_{5,6}$	113,98	129,87	320,13	320,13	0,75
$E_{4,7}$	161,83	0	300	225	0,66
$E_{5,8}$	81,32	95,13	279,87	129,87	0,75
$E_{6,9}$	86,95	129,87	320,13	320,13	0,56
$E_{7,11}$	0	0	189,75	225	0,75
$E_{8,9}$	52,59	95,13	96,84	129,87	0,75
$E_{7,10}$	161,83	0	110,25	0	0,54
$E_{8,11}$	28,73	0	183,03	0	0,53
$E_{9,12}$	66,14	126,71	416,97	450	0,72
$E_{10,11}$	161,83	0	110,25	0	0,39
$E_{11,12}$	190,56	0	293,28	0	0,51
$E_{3,13}$	186,21	225,82	0	0	0,56
$E_{13,14}$	186,21	225,82	0	0	0,45
$E_{6,14}$	27,03	0	0	0	0,05
$E_{14,15}$	619,90	675	0	0	0,75
$E_{9,15}$	73,40	98,29	0	0	0,12
$E_{15,16}$	693,30	773,29	0	0	0,7
$E_{12,16}$	256,70	126,71	0	0	0,26

Як і в попередньому випадку (рис. 4.2), за умови зазначених вихідних даних перший потік пакетів, який мав високий пріоритет, у разі використання основного маршруту за своєю інтенсивністю не обмежувався ($\beta^1 = 0$). З більшою інтенсивністю обмежувався другий потік, який мав низький пріоритет та передавався резервним шляхом (рис. 4.3, а). Тоді як під час використання основного шляху другий потік обмежувався менш інтенсивно (рис. 4.3, в). Перший потік, що мав високий пріоритет, обмежувався лише в разі перевантаження каналів, які містив резервний шлях (рис. 4.3, б).

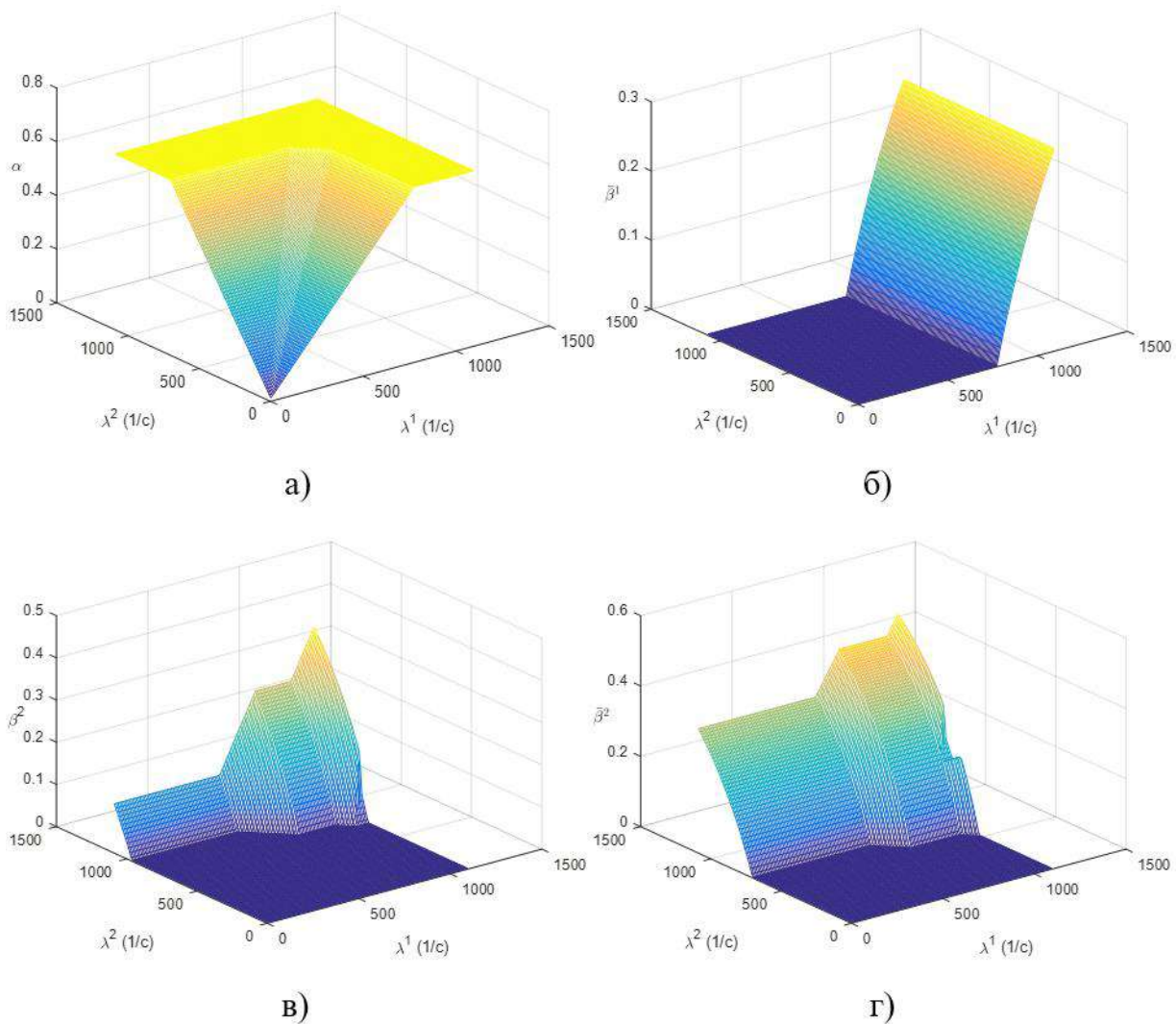

Рис. 4.3. Результати дослідження для $\alpha_{TH} = 0,65$

4.1.3. Дослідження запропонованої моделі швидкої перемаршрутизації в ТКМ за умови використання лінійно-квадратичного критерію оптимальності

Дослідження запропонованої моделі швидкої перемаршрутизації із балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ із використанням лінійно-квадратичного критерію оптимальності (4.14)

було проведено також для декількох структур мережі. Так, наприклад, особливості розв'язання поставленої задачі будуть продемонстровані на структурі ТКМ, що складається з шістнадцяти вузлів і двадцяти чотирьох каналів зв'язку та зображена на рис. 4.4. У розривах КЗ вказана їхня пропускна здатність.

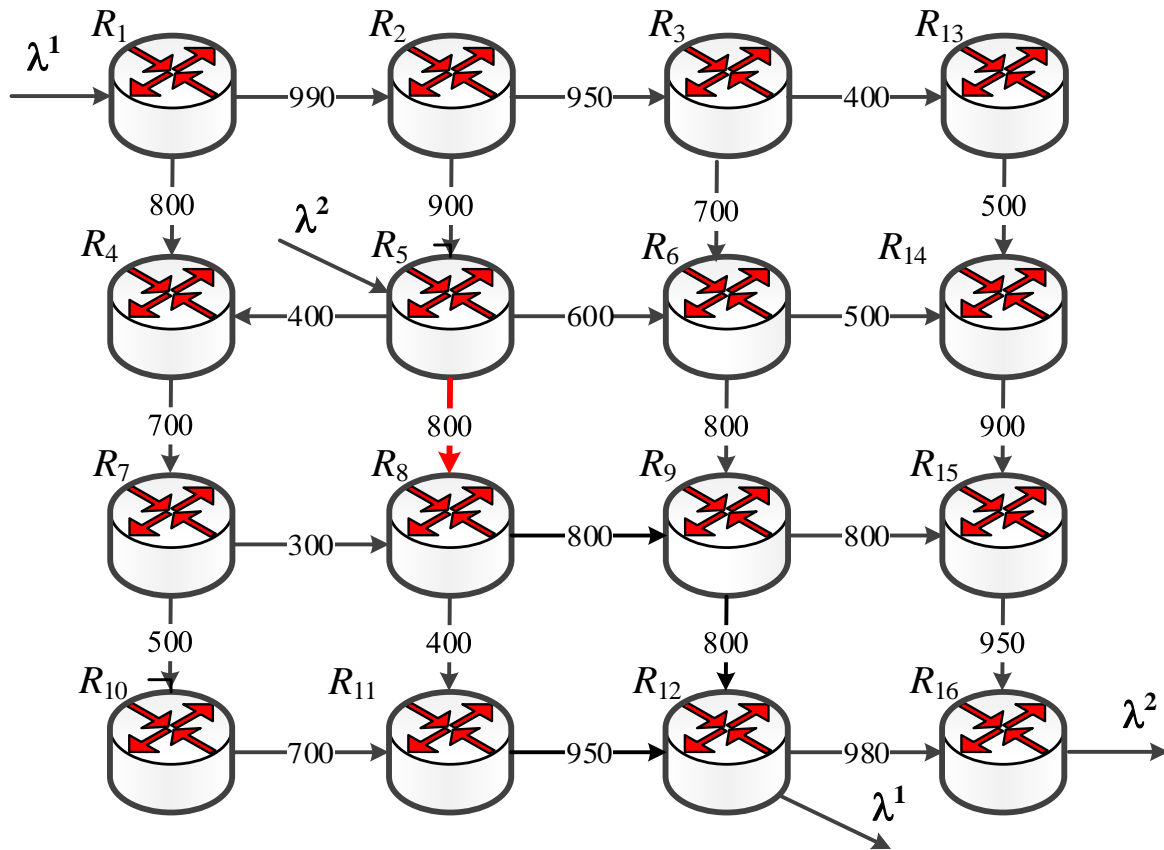

Рис. 4.4. Структура мережі для дослідження моделі швидкої перемаршрутизації в ТКМ із захистом каналу зв'язку $E_{5,8}$ на основі використання лінійно-квадратичного критерію оптимальності (4.14)

Для розв'язання задачі швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованого обмеження трафіку на основі відносних пріоритетів елементом мережі, що підлягав захисту, було обрано канал зв'язку $E_{5,8}$. Моделювався випадок, коли в мережі циркулювали два потоки пакетів, що мали такі характеристики:

- перший потік передавався від вузла R_1 до вузла R_{12} зі змінюваною інтенсивністю $\lambda^1 = 10 \div 1200$ 1/с та пріоритетом $PR^1 = 4$;
- другий потік передавався від вузла R_5 до вузла R_{16} зі змінюваною інтенсивністю $\lambda^2 = 10 \div 1200$ 1/с та пріоритетом $PR^2 = 1$.

Передбачалося, що граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі обрано $\alpha_{TH} = 0,8$, а розрахунок коефіцієнта використання $\alpha_{i,j}$ для кожного каналу зв'язку відбувався за формулою (4.17). Тоді на рис. 4.5 показана динаміка змін верхнього порогу перевантаження каналів зв'язку (α) залежно від інтенсивності двох потоків пакетів, що надходять до мережі. На основі результатів досліджень, зображених на рис. 4.5, можна зробити висновок, що із збільшенням навантаження (інтенсивності першого та другого потоків пакетів) також зростає верхня границя використання каналів зв'язку. Водночас варто зазначити, що в умовах низького навантаження на границі мережі обмежень потоків не відбувалось. Обмеження потоків пакетів розпочиналося тільки в умовах перевантаження мережі, коли $\alpha \rightarrow \alpha_{TH}$.

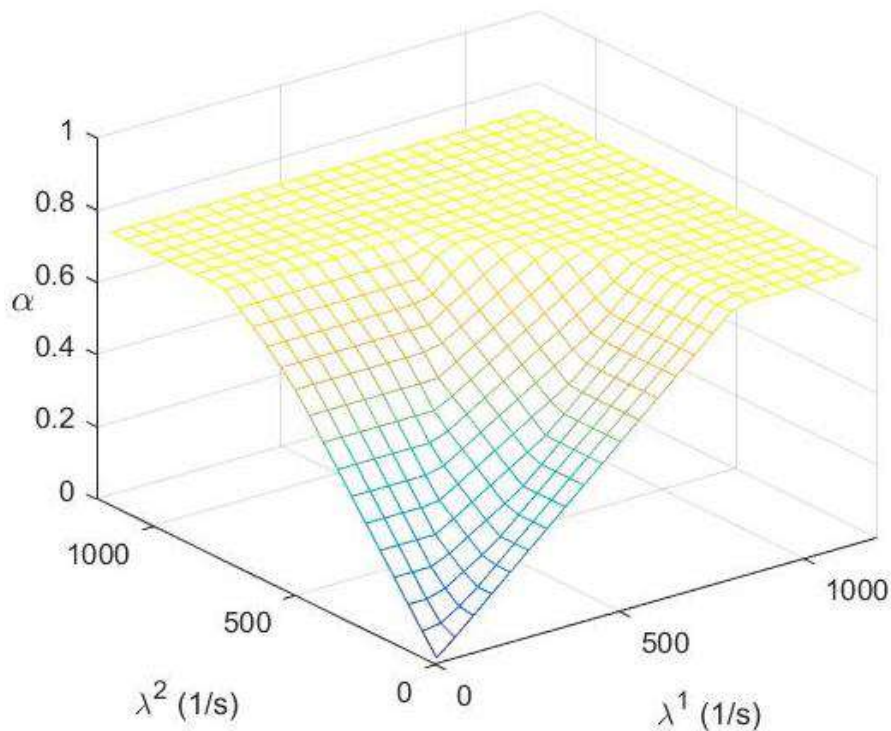

Рис. 4.5. Залежність верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку від інтенсивності першого (λ^1) та другого (λ^2) потоків пакетів, що передаються в мережі ($\alpha_{TH} = 0,8$)

Як показано на рис. 4.6 та 4.7, функції обмеження трафіку були реалізовані на основі врахування пріоритетів потоку. Порівняно з результатами дослідження моделі, що базується на використанні лінійного критерію оптимальності (4.13), результати дослідження моделі з використанням лінійно-

квадратичного критерію оптимальності (4.14) свідчать про відсутність повного блокування потоку пакетів із найменшим пріоритетом.

Відповідно до результатів аналізу, показаних на рис. 4.6 та 4.7, необхідно зазначити, що механізм справедливого обмеження трафіку для двох потоків із різними пріоритетами в мережі здійснюється за умовою (4.15), та запускається в разі досягнення максимально допустимого порогу використання каналу, тобто коли $\alpha = \alpha_{TH}$. Згідно з (4.15), в умовах перевантаження найбільш інтенсивне обмеження зазнає той потік, пакети якого мають найнижчий IP-пріоритет і передаються резервним шляхом.

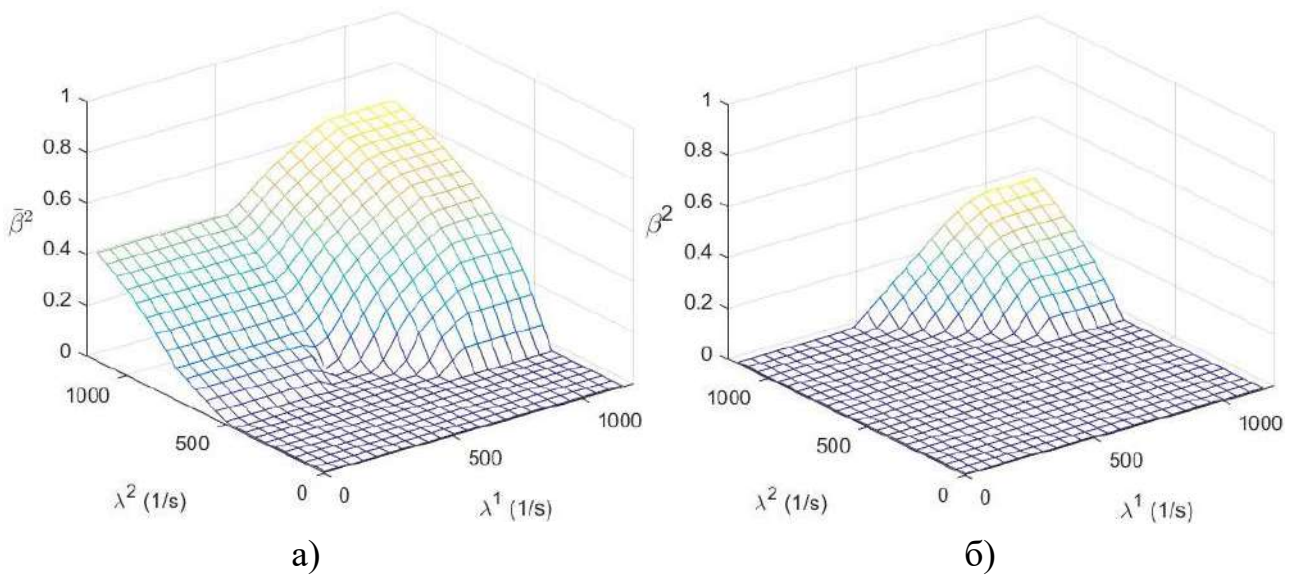

Рис. 4.6. Аналіз результатів обмеження інтенсивності другого потоку пакетів залежно від навантаження на ТКМ ($\alpha_{TH} = 0,8$)

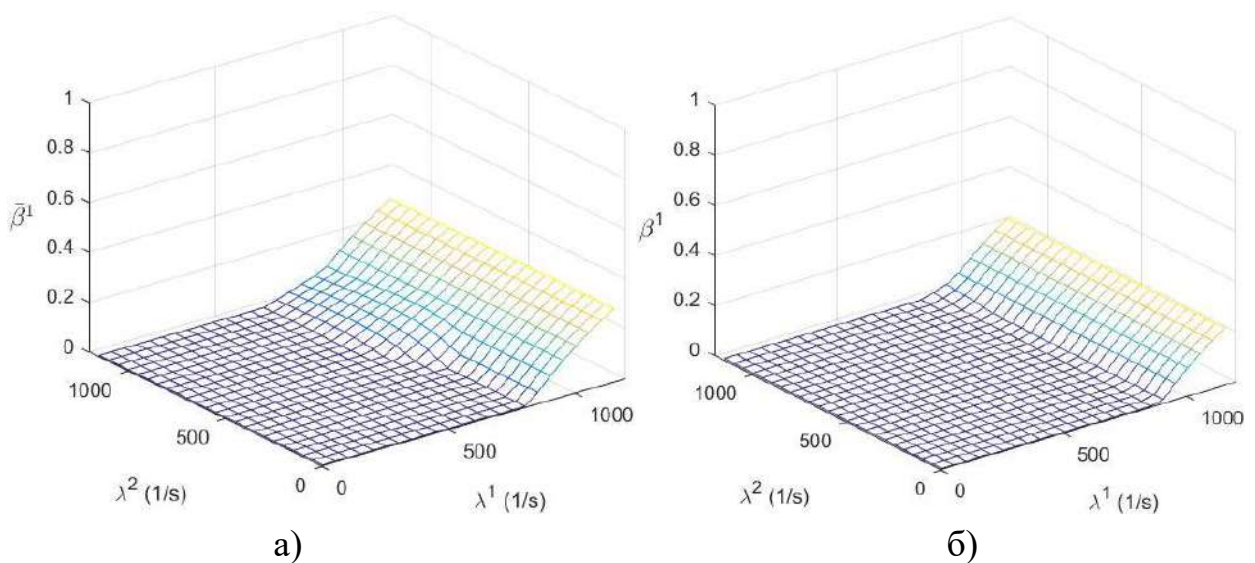

Рис. 4.7. Аналіз результатів обмеження інтенсивності першого потоку пакетів залежно від навантаження на ТКМ ($\alpha_{TH} = 0,8$)

Так, на рис. 4.6, *a* показано, що обмеження другого потоку із пріоритетом $PR^2 = 1$, який передається резервним шляхом, починаються приблизно за умови інтенсивності $\lambda^2 = 388$ 1/с. Більше того, у разі низької інтенсивності першого (більш пріоритетного) потоку ($\lambda^1 \leq 500$ 1/с) обмеження другого потоку, що передається резервним шляхом, було менш інтенсивним, ніж за умови високої інтенсивності першого потоку ($\lambda^1 > 500$ 1/с).

Як показано на рис. 4.6, *б*, відповідно до справедливого обмеження трафіку другий потік, що передавався основним шляхом, почав обмежуватися набагато пізніше в разі інтенсивності $\lambda^2 = 737$ 1/с. Водночас цей самий потік не був повністю заблокований, коли використовувався резервний шлях (рис. 4.6, *a*). Отримані результати показали, що другий потік був менш обмеженим під час використання основного маршруту, ніж коли використовувався резервний маршрут, що підтверджує адекватність запропонованого рішення на основі умови (4.15).

У межах запропонованого рішення із справедливим обмеженням трафіку подібна ситуація також була характерною і для першого потоку, який мав більш високий IP-пріоритет – $PR^1 = 4$ (рис. 4.7). Перший потік в умовах використання резервного маршруту (рис. 4.7, *a*) обмежувався, починаючи з $\lambda^1 = 853$ 1/с. У використанні основного маршруту цей потік обмежувався, починаючи лише з $\lambda^1 = 931$ 1/с (рис. 4.7, *б*). Для наочності отримані результати дослідження, якщо $\lambda^1 = 900$ 1/с та $\lambda^2 = 900$ 1/с, наведені в табл. 4.2.

У процесі забезпечення дотримання умови (4.12) було встановлено, що

- під час використання резервного шляху перший потік, який мав високий пріоритет, отримував відмову в обслуговуванні на границі мережі з інтенсивністю, яка становила 72,68 1/с;
- під час використання основного шляху другий потік, який мав низький пріоритет, отримував відмову в обслуговуванні на границі мережі з інтенсивністю 80 1/с;
- під час використання резервного шляху другий потік отримував відмову в обслуговуванні на границі мережі з інтенсивністю 447,31 1/с.

Таблиця 4.2

Порядок маршрутизації потоків за умови використання запропонованої моделі з критерієм оптимальності (4.14) (захист каналу $E_{5,8}$)

Канал зв'язку	Інтенсивність першого потоку в каналах зв'язку		Інтенсивність другого потоку в каналах зв'язку		$\alpha_{i,j}$
	Основний шлях	Резервний шлях	Основний шлях	Резервний шлях	
$E_{1,2}$	660,01	587,32	0	0	0,67
$E_{2,3}$	560,00	560,00	0	0	0,70
$E_{1,4}$	239,99	239,99	0	0	0,25
$E_{2,5}$	100,01	27,32	0	0	0,11
$E_{3,6}$	560,00	560,00	0	0	0,80
$E_{5,4}$	0	0	0	0	0
$E_{5,6}$	27,32	27,32	452,68	452,68	0,80
$E_{4,7}$	239,99	239,99	0	0	0,34
$E_{5,8}$	72,69	0	367,31	0	0,55
$E_{6,9}$	587,32	587,32	52,68	52,68	0,80
$E_{7,8}$	239,99	239,99	0	0	0,80
$E_{8,9}$	11,79	5,34	348,21	0	0,45
$E_{7,10}$	0	0	0	0	0
$E_{8,11}$	300,89	234,66	19,11	0	0,80
$E_{9,12}$	599,11	592,66	40,89	40,89	0,80
$E_{10,11}$	0	0	0	0	0
$E_{11,12}$	300,89	234,66	19,11	0	0,34
$E_{3,13}$	0	0	0	0	0
$E_{13,14}$	0	0	0	0	0
$E_{6,14}$	0	0	400,00	400,00	0,80
$E_{14,15}$	0	0	400,00	400,00	0,44
$E_{9,15}$	0	0	360,00	11,79	0,45
$E_{15,16}$	0	0	760,00	411,79	0,80
$E_{12,16}$	0	0	60,00	40,90	0,06

4.2. Удосконалення та дослідження моделі безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ

4.2.1. Потокова модель безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ

У цьому підрозділі запропоновано підхід до забезпечення якості обслуговування та мережної безпеки в ТКМ, які функціонують в умовах відмов мережного обладнання. Підхід ґрунтується на застосуванні швидкої перемаршрутизації з підтримкою балансування навантаження та диференційованого обмеження трафіку з урахуванням показників мережної безпеки. З цією метою, відповідно до результатів, отриманих у третьому розділі, у моделі (4.1)–(4.16) модифікуються умови запобігання перевантаження каналів зв'язку (4.9) для забезпечення балансування навантаження, ураховуючи імовірності їхньої компрометації каналів:

$$\sum_{k \in K} \lambda^k \cdot u_{i,j}^k \leq \alpha v_{i,j} \varphi_{i,j}, E_{i,j} \in E, \quad (4.18)$$

де граничні значення коефіцієнтів $v_{i,j}$ визначаються відповідно до (3.7).

У третьому розділі запропоновано множину варіантів подання функціональної залежності $v=f(p)$ (3.9)–(3.13), що відповідають умовам (3.7) та (3.8). Ці вирази можуть бути використані і в моделі (4.18) залежно від сценарію компрометації, а також вимог щодо рівня якості обслуговування та мережної безпеки.

Далі, як приклад, розглянемо модель блокування пакетів (3.10)

$$v_{i,j} = 1 - p_{i,j}^n, \quad (4.19)$$

де $n \geq 1$. Як видно з рис. 3.2, збільшення параметра n залежно від (4.19) зменшує чутливість балансування навантаження до загроз щодо мережної безпеки.

Зазначимо, що як критерій оптимальності пропонується до використання вираз (4.13) за умови виконання (4.15). Для організації обмеження трафіку на границі ТКМ із урахуванням вимог щодо рівня мережної безпеки пропонується вирази (4.16) модифікувати до такого вигляду:

$$w_k = CF^k + 1, \bar{w}_k = CF^k + 0,5, c = 0,25, \quad (4.20)$$

де $CF^k(PR^k, CL^k)$ – клас обслуговування k -го потоку, значення якого в запропонованій моделі має залежати як від IP-пріоритету пакетів цього потоку (PR^k), так і від рівня його конфіденційності (CL^k).

Так, відповідно до [14] може вводитися чотирирівнева ієрархія конфіденційності: конфіденційно (найвищий рівень конфіденційності); обмежений (середній рівень конфіденційності); внутрішнє використання (найнижчий рівень конфіденційності); загальнодоступний (будь-хто може мати доступ до цієї інформації). Загалом кожен із цих рівнів конфіденційності може бути уточнений та деталізований. Наприклад, НАТО вводить класифікацію з чотирма конфіденційними рівнями та двома рівнями публічного доступу [14].

Отже, у межах запропонованої моделі (4.1)–(4.8), (4.10)–(4.16), (4.18), (4.20) технологічна задача безпечної швидкої перемаршрутизації (FRR) з балансуванням навантаження (TE) та диференційованим обмеженням трафіку (TR) на границі ТКМ була зведена до оптимізаційної задачі лінійного, з критерієм (4.13), або квадратичного, з критерієм (4.14), програмування. Обмеженнями, які накладалися на маршрутні керуючі змінні $x_{i,j}^k$, $\bar{x}_{i,j}^k$, $u_{i,j}^k$ та α , були вирази (4.1)–(4.4), (4.6), (4.10)–(4.12), (4.18).

4.2.2. Дослідження моделі безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ

Дослідження запропонованої моделі проводилося на декількох мережних конфігураціях під час передавання множини потоків, які мали різні класи обслуговування. Продемонструємо основні особливості функціонування моделі на структурі мережі, що показана на рис. 4.1. Вихідні дані для дослідження, а саме пропускні здатності каналів зв'язку мережі та ймовірності їхньої компрометації, наведено в табл. 4.3.

Нехай у процесі безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку передавалися пакети двох потоків за умови реалізації схеми захисту каналу зв'язку $E_{11,12}$ (рис. 4.1).

Припустимо, що потоки, які передавались, мали такі характеристики:

- R_1 – вузол-відправник, R_{16} – вузол-отримувач, інтенсивність потоку змінюється в межах діапазону $\lambda^1 = 10 \div 1100$ 1/с, клас потоку $CF^1 = 4$;
- R_5 – вузол-відправник, R_{12} – вузол-отримувач, інтенсивність потоку змінюється в межах діапазону $\lambda^2 = 10 \div 1100$ 1/с, клас потоку $CF^2 = 1$.

**Вихідні дані для дослідження моделі безпечної швидкої перемаршрутизації
з підтримкою балансування навантаження
та диференційованого обмеження трафіку в ТКМ**

Канал зв'язку	Пропускна здатність, 1/с	Імовірність компрометації, $P_{i,j}$	Канал зв'язку	Пропускна здатність, 1/с	Імовірність компрометації, $P_{i,j}$
$E_{1,2}$	1200	0,2	$E_{7,10}$	500	0,4
$E_{2,3}$	950	0,5	$E_{8,11}$	400	0,2
$E_{1,4}$	800	0,3	$E_{9,12}$	800	0,5
$E_{2,5}$	900	0,4	$E_{10,11}$	700	0,3
$E_{3,14}$	700	0,1	$E_{11,12}$	950	0,2
$E_{5,4}$	400	0,5	$E_{3,13}$	400	0,1
$E_{5,6}$	600	0,2	$E_{13,14}$	500	0,3
$E_{4,7}$	700	0,2	$E_{6,14}$	500	0,4
$E_{5,8}$	500	0,1	$E_{14,15}$	900	0,2
$E_{6,9}$	800	0,4	$E_{9,15}$	800	0,5
$E_{7,11}$	300	0,1	$E_{15,16}$	1100	0,3
$E_{8,9}$	300	0,3	$E_{12,16}$	1000	0,2

Крім того, припустимо, що в наведеному прикладі граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі $\alpha_{TH} = 0,65$, а показникова функція (4.19) мала такий вигляд: $v_{i,j} = 1 - p_{i,j}^2$, тобто $n = 2$.

Відповідно до результатів досліджень, зображених на рис. 4.8, зі зростанням мережного навантаження верхній поріг завантаженості каналів зв'язку мережі також поступово зростає. Відсутність різких коливань у значеннях α (рис. 4.8) позитивно впливає на якість обслуговування в мережі загалом. За цих умов у разі невисокої завантаженості мережі, коли $\lambda^1 \leq 590$ 1/с та $\lambda^2 \leq 750$ 1/с, виконання умови $0 \leq \alpha \leq \alpha_{TH}$ (4.12) не викликало обмеження інтенсивності потоків на границі мережі, тобто $\beta^1 = \bar{\beta}^1 = \beta^2 = \bar{\beta}^2 = 0$ (рис. 4.8).

Проте у випадку надмірного навантаження на мережу виконання умови (4.12) забезпечувалося в спосіб, коли $\alpha = \alpha_{TH}$ (рис. 4.8) за рахунок обмеження інтенсивностей потоків, які протікали як основними, так і резервними шляхами. Відповідно до рис. 4.8–4.12, обмеження трафіку для потоків, що передавалися, відбувалося за такими принципами:

– обмеження застосовувалися до того потоку, який був джерелом перевантаження за умовою (4.12);

– якщо перевантаження створювали декілька потоків, то обмеження насамперед стосувалися потоку з меншим класом відповідно до умови (4.15) та (4.20);

– балансування навантаження відбувалося згідно з умовою (4.18) таким чином, щоб канали зв'язку з меншою ймовірністю компрометації завантажувалися більше, ніж небезпечніші канали.

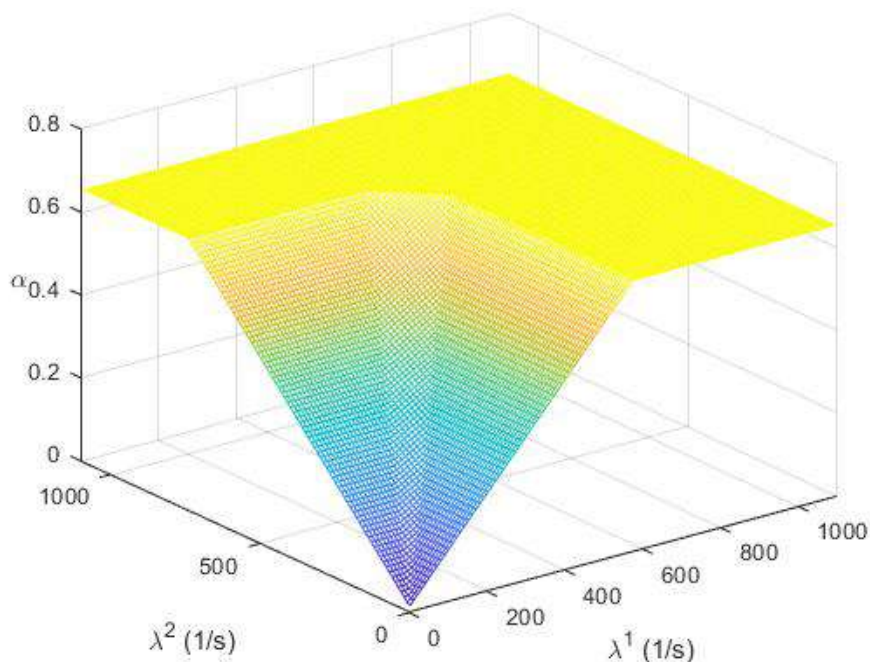

Рис. 4.8. Залежність верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі від інтенсивностей потоків, що передаються в ТКМ

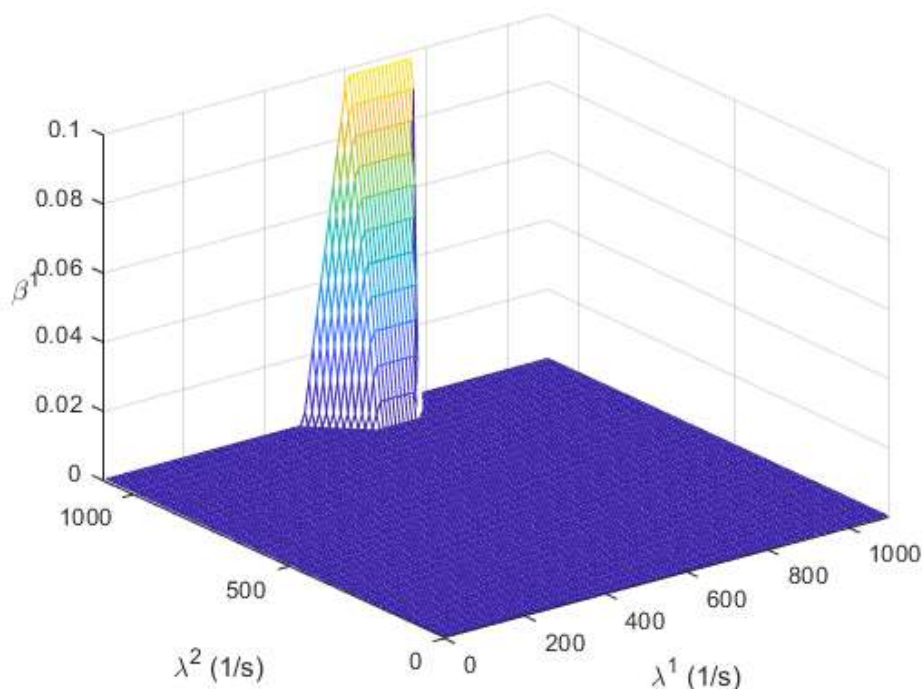

Рис. 4.9. Рішення задачі безпечної швидкої перемаршрутизації для першого потоку пакетів (основний шлях)

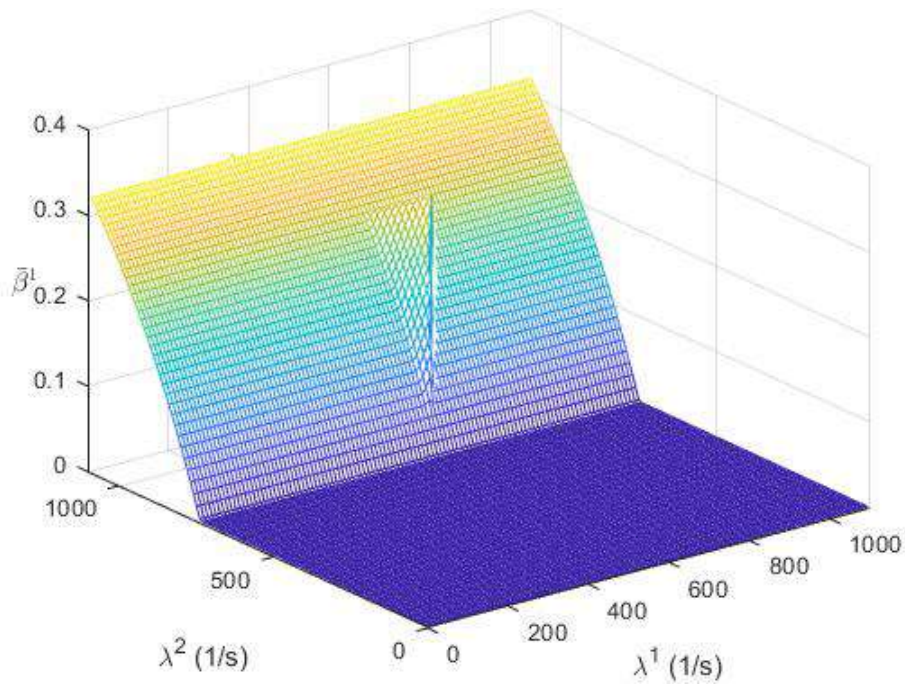

Рис. 4.10. Рішення задачі безпечної швидкої перемаршрутизації для першого потоку пакетів (резервний шлях)

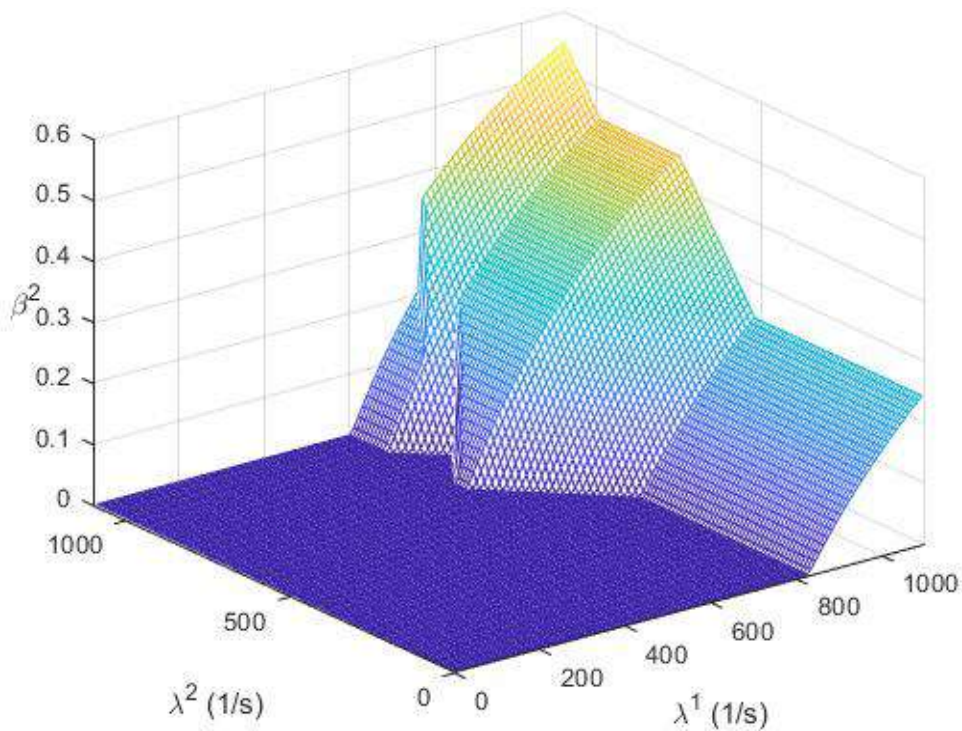

Рис. 4.11. Рішення задачі безпечної швидкої перемаршрутизації для другого потоку пакетів (основний шлях)

Крім того, проведене дослідження насамперед показало, що за умови зазначених вихідних даних перший потік пакетів у процесі використання основного маршруту за своєю інтенсивністю обмежувався найменше.

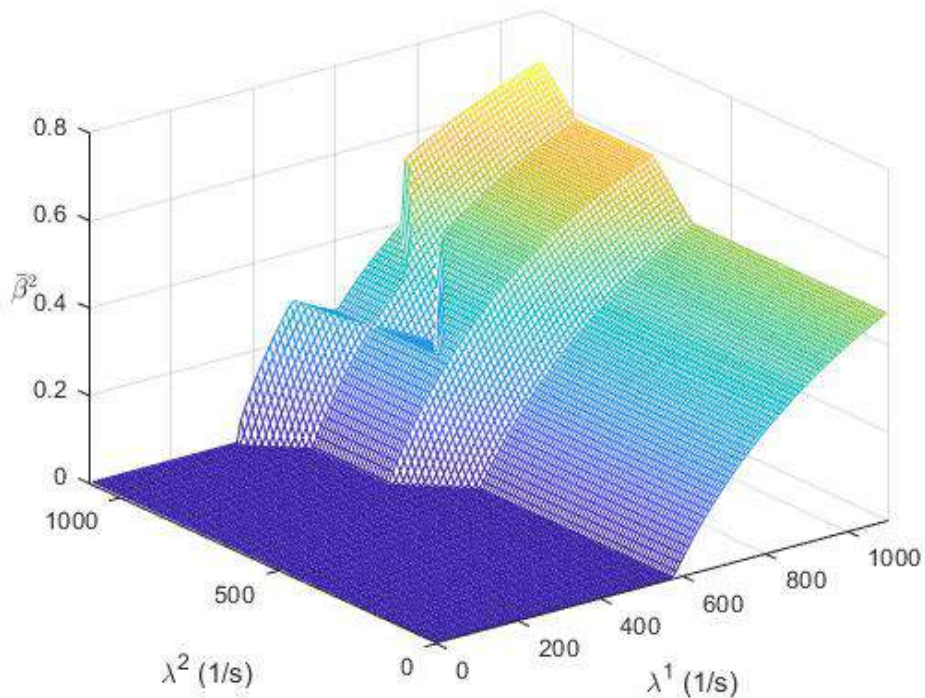

Рис. 4.12. Рішення задачі безпечної швидкої перемаршрутизації для другого потоку пакетів (резервний шлях)

На підтвердження до зазначених вище принципів, перший потік обмежувався у випадку створення ним перевантаження каналів, що містив основний, так і резервний шляхи (рис. 4.9 та 4.10). Проте раніше за всіх та з більшою інтенсивністю обмежувався другий потік, який мав нижчий клас обслуговування, у разі використання ним резервного шляху (рис. 4.12). Дещо пізніше і з меншою інтенсивністю обмежувався другий потік під час використання основного шляху (рис. 4.11). Отже, результати дослідження загалом підтверджують працездатність запропонованої моделі безпечної швидкої перемаршрутизації в ТКМ та адекватність отриманих за допомогою неї рішень.

4.2.3. Дослідження впливу показників мережної безпеки на порядок безпечної швидкої перемаршрутизації в ТКМ

Розглянемо випадок, коли в мережі так само передаються в ТКМ (рис. 4.1) два потоки, характеристики яких наведені в табл. 4.4, під час реалізації захисту каналу $E_{11,12}$.

Нехай граничне значення верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі $\alpha_{TH} = 0,75$. Тоді в табл. 4.5 і 4.6 показано розрахований порядок безпечної швидкої перемаршрутизації двох потоків із застосуванням запропонованої моделі з урахуванням двох випадків значень керуючого параметра у функції (4.19), а саме $n = 2$ та $n = 3$.

Таблиця 4.4

Характеристики досліджуваних потоків

№ потоку	Відправник та отримувач пакетів	Інтенсивність потоку, 1/с	Клас обслуговування
1	$s_k = R_1, d_k = R_{16}$	$\lambda^1 = 950$	$CF^1 = 4$
2	$s_k = R_5, d_k = R_{12}$	$\lambda^2 = 1000$	$CF^2 = 1$

Таблиця 4.5

**Порядок безпечної швидкої перемаршрутизації двох потоків
(захист каналу $E_{11,12}, n = 2$)**

Канал зв'язку	Інтенсивність першого потоку, 1/с		Інтенсивність другого потоку, 1/с	
	Основний шлях	Резервний шлях	Основний шлях	Резервний шлях
$E_{1,2}$	750,75	864	0	0
$E_{2,3}$	534,375	534,375	0	0
$E_{1,4}$	199,25	0	0	0
$E_{2,5}$	216,375	329,625	0	0
$E_{3,14}$	519,75	519,75	0	0
$E_{5,4}$	0	0	225	222,75
$E_{5,6}$	216,375	329,625	102,375	102,375
$E_{4,7}$	199,25	0	225	222,75
$E_{5,8}$	0	0	371,25	204,75
$E_{6,9}$	216	216	102,375	102,375
$E_{7,11}$	0	0	222,75	222,75
$E_{8,9}$	0	0	204,75	204,75
$E_{7,10}$	199,25	0	2,25	0
$E_{8,11}$	0	0	166,5	0
$E_{9,12}$	0	113,25	307,125	307,125
$E_{10,11}$	199,25	0	2,25	0
$E_{11,12}$	199,25	0	168,75	0
$E_{3,13}$	14,625	14,625	0	0
$E_{13,14}$	14,625	14,625	0	0
$E_{6,14}$	0,375	113,625	0	0
$E_{14,15}$	534,75	648	0	0
$E_{9,15}$	216	102,75	0	0
$E_{15,16}$	750,75	750,75	0	0
$E_{12,16}$	199,25	113,25	0	0

**Порядок безпечної швидкої перемаршрутизації двох потоків
(захист каналу $E_{11,12}$, $n = 3$)**

Канал зв'язку	Інтенсивність першого потоку, 1/с		Інтенсивність другого потоку, 1/с	
	Основний шлях	Резервний шлях	Основний шлях	Резервний шлях
$E_{1,2}$	802,725	892,8	0	0
$E_{2,3}$	623,4375	623,4375	0	0
$E_{1,4}$	147,275	0	0	0
$E_{2,5}$	179,2875	269,3625	0	0
$E_{3,14}$	524,475	524,475	0	0
$E_{5,4}$	0	0	262,5	224,775
$E_{5,6}$	179,2875	269,3625	177,0375	177,0375
$E_{4,7}$	147,275	0	262,5	224,775
$E_{5,8}$	0	0	374,625	218,925
$E_{6,9}$	179,2875	223,2	177,0375	177,0375
$E_{7,11}$	0	0	224,775	224,775
$E_{8,9}$	0	0	218,925	218,925
$E_{7,10}$	147,275	0	37,725	0
$E_{8,11}$	0	0	155,7	0
$E_{9,12}$	0	90,075	395,9625	395,9625
$E_{10,11}$	147,275	0	37,725	0
$E_{11,12}$	147,275	0	193,425	0
$E_{3,13}$	98,9625	98,9625	0	0
$E_{13,14}$	98,9625	98,9625	0	0
$E_{6,14}$	0	46,1625	0	0
$E_{14,15}$	623,4375	669,6	0	0
$E_{9,15}$	179,2875	133,125	0	0
$E_{15,16}$	802,725	802,725	0	0
$E_{12,16}$	147,275	90,075	0	0

За результатами розрахунків і порівняльного аналізу (табл. 4.5 і 4.6) можна зробити такі висновки. По-перше, рішення щодо безпечної швидкої перемаршрутизації, отримані за допомогою запропонованої моделі, базувалися на адекватному врахуванні трьох основних характеристик каналів зв'язку: пропускної здатності (показника QoS), імовірності компрометації (показника мережної безпеки) та місця каналу в топології мережі. Зазвичай більш інтенсивно завантажувалися ті канали, що мали високу пропускну здатність і низьку ймовірність компрометації (табл. 4.5 і 4.6).

Проте зі зменшенням значення показника n функції (4.19) модель стає більш чутливою до параметрів безпеки (імовірності компрометації каналів зв'язку). У цьому разі більш небезпечні канали завантажуються менше. Це чітко видно з табл. 4.5 та 4.6 під час порівняння розподілу навантаження, наприклад, каналами $E_{2,3}$, $E_{5,4}$, $E_{9,12}$, $E_{9,15}$, що мали найвищу ймовірність компрометації, а саме 0,5. Так, що сильніше запропонована модель безпечної швидкої перемаршрутизації реагує на показники безпеки, то більше будуть розвантажуватися небезпечні канали зв'язку ТКМ.

Отже, продуктивність мережі знижується через необхідність урахування ймовірності компрометації каналів у процесі забезпечення заданого рівня верхнього порогу завантаженості каналів зв'язку мережі α_{TH} , провокуючи більшу інтенсивність відмов в обслуговуванні (обмеження) трафіку на границі мережі (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Інтенсивності відмов на границі мережі залежно від показника функції (4.19)

Параметр	$\bar{\beta}^1$	Інтенсивність відмов, 1/с	β^2	Інтенсивність відмов, 1/с	$\bar{\beta}^2$	Інтенсивність відмов, 1/с
$n = 2$	0,0905	86	0,3014	301,375	0,4701	470,125
$n = 3$	0,0602	57,2	0,1858	185,8375	0,3793	379,2625

Отримані числові результати показали (табл. 4.7), що перший потік із високим класом обслуговування під час використання основного шляху не був обмежений на границі мережі, тобто $\beta^1 = 0$. Порівняння інтенсивностей відмов в обслуговуванні (обмеження) потоків на границі мережі, а саме для першого потоку за умови використання основного шляху, а також другого потоку під час використання як основного, так і резервного шляхів, показано в табл. 4.7. Аналіз розрахунків дозволяє зробити висновок, що, коли $n = 2$, підвищується чутливість маршрутних рішень та рішень щодо обмеження навантаження до параметрів безпеки (4.19), це спричиняє вищу інтенсивність відмов на границі мережі.

4.3. Рекомендації щодо практичного застосування запропонованих у роботі маршрутних рішень у програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах

Запропоновані в дисертаційній роботі потокові моделі безпечної та відмовостійкої маршрутизації орієнтовані насамперед на використання

в сучасних програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах [1–6] як математичної та алгоритмічної основи перспективних маршрутних протоколів. Це пов’язано з тим, що лише використання багаторівневої ієрархії SDN, варіант якої зображено на рис. 4.13, оптимізоване під вирішення основних мережних задач щодо управління трафіком, маршрутизації, забезпечення заданого рівня якості обслуговування та мережної безпеки.

У межах запропонованої архітектури визначається кілька функціональних рівнів: *площина даних*, що представлена мережним обладнанням (комутатори, маршрутизатори, сервери); *площина управління*, що містить множину контролерів, які відповідають за високу функціональність площини даних; *площина застосування*, що дозволяє візуалізувати та керувати мережею за допомогою програмних застосунків. Усі математичні моделі безпечної та відмовостійкої маршрутизації, запропоновані в другому, третьому та четвертому розділах роботи, орієнтують на централізацію маршрутних рішень, що мають синтезуватися на SDN-контролерах (рис. 4.13) та забезпечувати ефективне розв’язання задач маршрутизації / перемаршрутизації, балансування навантаження та диференційованого обмеження трафіку на границі мережі, представленою площиною даних.

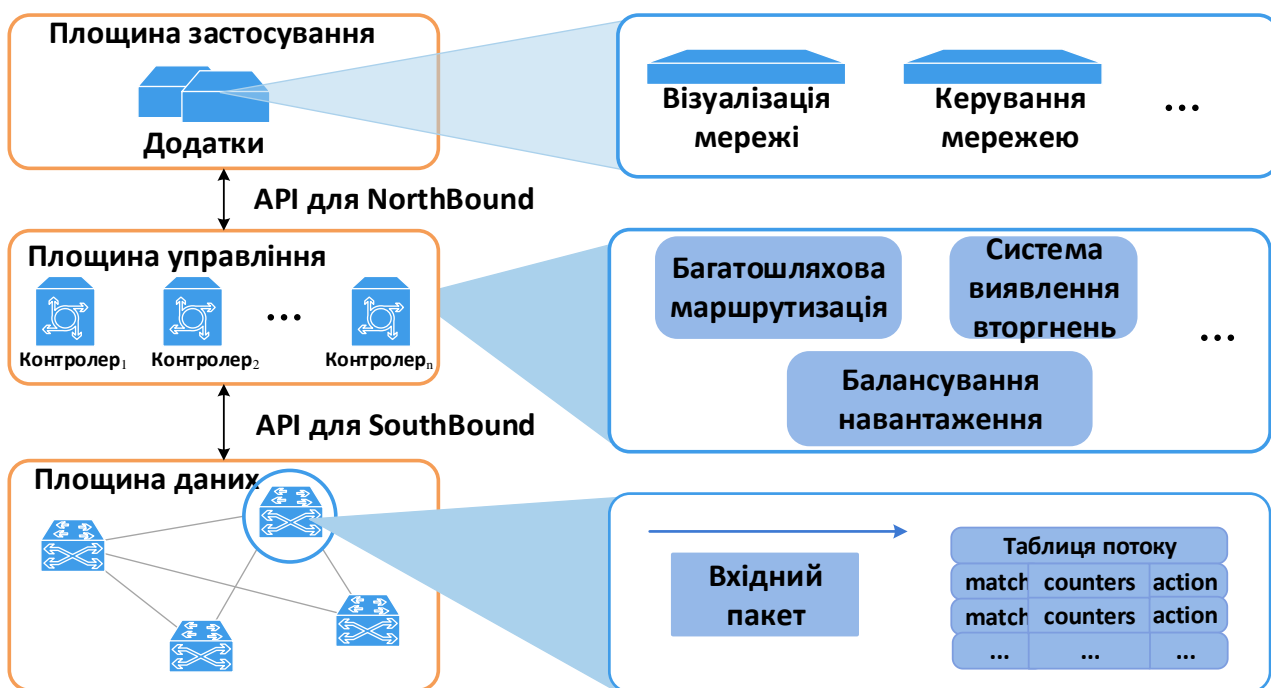

Рис. 4.13. Варіант багаторівневої архітектури SDN

Упровадження запропонованих у роботі маршрутних рішень передбачає певний перегляд функціоналу *площини управління* (контролерів) програмно-

конфігурованих телекомунікаційних мереж (рис. 4.14) у бік модифікації та оновлення їхнього алгоритмічно-програмного забезпечення. Саме SDN-контролери, які належать до площини управління, мають забезпечити моніторинг, збір та аналіз такої інформації про стан мережі:

- топологічні дані, що містять інформацію про кількість маршрутизаторів і каналів зв'язку між ними, яка використовується у формалізації умов збереження потоку;

- параметри маршрутизаторів та каналів зв'язку, до яких належить інформація про їхню пропускну здатність, завантаженість, імовірні вразливості, а також про активність зловмисників, інтенсивність мережних атак та їхню результативність для обчислення ймовірності компрометації елементів ТКМ, ризиків інформаційної безпеки та збитків від реалізації тієї чи іншої вразливості;

- статистичні дані про надійність і відмови мережного (комутаційного, серверного) обладнання з метою визначення типу схеми захисту (каналу, вузла, маршруту), яку необхідно реалізувати в поточний момент часу;

- характеристики інформаційних потоків, що надходять у мережу. Ці характеристики містять дані про вимоги щодо рівня якості обслуговування, середні інтенсивності (швидкості передачі), IP-пріоритети та рівня інформаційної безпеки, які впливають на розрахунок маршрутних метрик, визначення значень керуючих параметрів у моделях блокування каналів зв'язку та вагових коефіцієнтів, що визначають порядок диференційованого обмеження трафіку в процесі перевантаження ТКМ.

На підставі аналізу інформації про стан ТКМ на SDN-контролері оцінюються параметри, пов'язані з надійністю та мережною безпекою, значення яких визначають вибір

- схем захисту елементів ТКМ та її пропускну здатності (4.4)–(4.9);
- сценарію компрометації елементів мережі та ТКМ загалом (табл. 3.1);
- моделі блокування каналів зв'язку (3.9)–(3.13) у процесі реалізації безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження;
- базових метрик критичності вразливостей під час реалізації моделі безпечної маршрутизації (2.1)–(2.12).

На основі обраних параметрів моделі формалізуються умови реалізації одно- або багатошляхової маршрутизації, збереження потоку та балансування навантаження, а також захисту елементів ТКМ та її пропускну здатності.

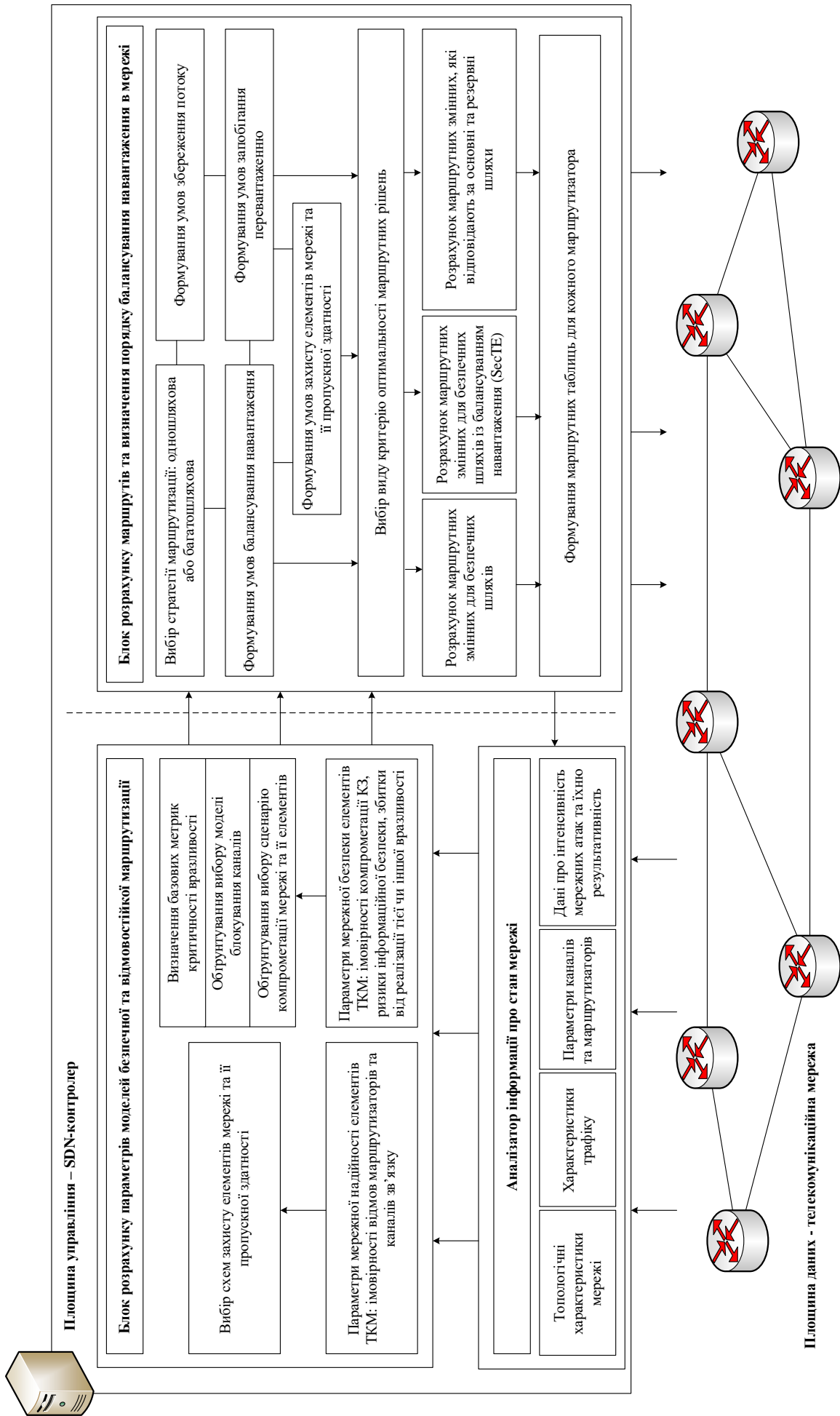

Рис. 4.14. Функціональна архітектура SDN-контролера, розширена під впровадження запропонованих у роботі моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації

Відповідно до вимог щодо рівня QoS, відмовостійкості та мережної безпеки обирається вид критерію оптимальності, згідно з яким відбувається розрахунок маршрутних змінних. Саме ці змінні визначають множину розрахованих шляхів (основних та резервних) та порядок балансування навантаження вздовж них. Маршрутні змінні об'єднуються у відповідні маршрутні таблиці та надсилаються на кожен із маршрутизаторів ТКМ для організації пересилання пакетів від маршрутизатора-джерела до маршрутизатора-отримувача пакетів із заданими показниками мережної безпеки та відмовостійкості.

Загалом варто зазначити, що практична реалізація розроблених поточкових моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації з балансуванням навантаження не пов'язана з докорінним переглядом принципів побудови й функціонування наявних програмно-конфігурованих ТКМ, а може бути представлена програмно-алгоритмічною надбудовою, завдяки використанню якої дані мережі зможуть більшою мірою відповідати вимогам сучасної концепції щодо побудови та функціонування кіберстійких програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж.

Висновки до четвертого розділу

1. Розроблено математичну модель швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження на принципах TE та з диференційованим обмеженням трафіку в ТКМ (4.1)–(4.16). Основу моделі становлять умови реалізації багатопляхової маршрутизації (4.1), модифіковані умови збереження потоку (4.2), (4.3), які враховують пріоритетне обмеження трафіку на границі мережі у випадку її ймовірного перевантаження, викликаного, з одного боку, зростанням навантаження, а з іншого – реалізацією схем захисту елементів мережі та її пропускну здатності в процесі швидкої перемаршрутизації. У роботі під нові вимоги адаптовані умови забезпечення захисту (резервування) вузла, каналу (4.4)–(4.6) та пропускну здатності мережі (4.7)–(4.9).

2. Перевагою запропонованого рішення також є формулювання технологічної задачі швидкої перемаршрутизації як оптимізаційної задачі з критеріями оптимальності, що були подані в лінійній (4.13) та лінійно-квадратичній формі (4.14). Використання лінійного критерію оптимальності (4.13) орієнтує на мінімізацію, по-перше, верхнього динамічно керованого порогу завантаженості каналів зв'язку α , що відповідає вимогам концепції TE, а по-друге, відмов в обслуговуванні на границі мережі, зважених

щодо IP-пріоритету та інтенсивності потоків. Використання лінійно-квадратичного критерію оптимальності (4.13) дає змогу запровадити справедливий режим обмеження трафіку на основі відносних пріоритетів. Це полягає в тому, що в умовах перевантаження мережі обмеження трафіку буде збалансованим, тобто потоки з високим пріоритетом будуть обмежені меншою мірою, ніж потоки пакетів із низьким пріоритетом, що загалом унеможлиблює ситуацію повного блокування потоків із низьким пріоритетом. Під час пріоритезації потоків, які передаються основним або резервним шляхом (мультишляхом), застосування зазначених критеріїв оптимальності (4.13) та (4.14) відбувалося з виконанням умови (4.15).

3. Обмеженнями в процесі оптимізації були умови реалізації багатошляхової маршрутизації (4.1), збереження потоку (4.2), (4.3), а також захисту каналу (4.4), вузла (4.6) та пропускної здатності мережі (4.9). Лінійність сформульованої оптимізаційної задачі забезпечувалася деяким розширенням числа керуючих змінних (4.10), (4.11), які визначали верхній поріг для маршрутних змінних основного та резервного шляхів. Використання запропонованого підходу дозволяє знизити обчислювальну складність розрахунку маршрутних змінних, що відповідають за формування основного та резервного шляхів. Крім того, забезпечується збалансована завантаженість каналів зв'язку мережі, що відповідає вимогам концепції Traffic Engineering.

4. Дослідження процесів швидкої перемаршрутизації з використанням запропонованої моделі (4.1)–(4.16) на декількох числових прикладах (рис. 4.1–4.3) підтвердило адекватність та ефективність отриманих на її основі маршрутних рішень як щодо забезпечення їхньої відмовостійкості та балансування навантаження, так і щодо обмеження трафіку. У процесі обмеження трафіку реалізувалися два важливі принципи: по-перше, обмеження насамперед стосувалися того потоку, який є джерелом перевантаження за умовою (4.12); по-друге, якщо перевантаження створювали декілька потоків, то обмеження стосувалися потоку з меншим пріоритетом відповідно до умов (4.15).

5. Сформульовано та вирішено завдання, пов'язане з розробленням і дослідженням потокової моделі безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеження трафіку. У межах цієї моделі завдання безпечної швидкої перемаршрутизації подано у вигляді задачі лінійного програмування, коли критерієм була умова (4.13), а обмеженнями були вирази (4.1)–(4.4), (4.6), (4.9)–(4.12).

6. Удосконаленням моделі є модифікація умов балансування навантаження та захисту пропускної здатності під час швидкої перемаршрутизації (4.18), у яких, окрім QoS-показника пропускної здатності каналу, також враховується ймовірність його компрометації як показника мережної безпеки. Отримані в межах запропонованої моделі маршрутні рішення орієнтовані на зменшення завантаженості каналів зв'язку з високою ймовірністю компрометації шляхом перерозподілу трафіку для передавання пакетів більш безпечними каналами мережі.

7. Запропоноване рішення є компромісним у розв'язанні задач щодо забезпечення якості обслуговування, з одного боку, та підвищення відмовостійкості та мережної безпеки, з іншого. Реалізація схем захисту структурних елементів мережі та її пропускної здатності вимагає введення надлишковості у використання (резервування) мережного ресурсу. Урахування показників мережної безпеки в моделі (4.1)–(4.8), (4.10)–(4.16), (4.18), (4.20) також приводить до недозавантаженості найбільш небезпечних каналів зв'язку відповідно до їхньої ймовірності компрометації. Оскільки обсяги мережного ресурсу завжди обмежені, то ці заходи можуть спричинити перевантаження мережі, що супроводжується обмеженням навантаження на її границі. Перевагою запропонованого рішення є те, що в умовах перевантаження реалізується балансування навантаження на принципах TE та за необхідності диференційоване обмеження навантаження, яке надходить в мережу, відповідно до значень класу обслуговування потоку: його IP-пріоритету, інтенсивності потоків та рівня безпеки. Додатковою перевагою запропонованої оптимізаційної моделі безпечної швидкої перемаршрутизації є її лінійність, що орієнтує на невисоку обчислювальну складність її протокольної реалізації на практиці.

8. У розділі запропоновані рекомендації щодо практичного використання запропонованих у роботі моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах. Рекомендації стосуються модифікації алгоритмічно-програмного забезпечення SDN-контролерів, на які покладаються функції щодо збору та аналізу інформації про стан ТКМ, а також розв'язання сформульованих у розділах оптимізаційних задач щодо розрахунку маршрутних змінних, які становлять основу маршрутних таблиць для маршрутизаторів ТКМ (площини даних).

РОЗДІЛ 5

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ БЕЗПЕЧНОЇ ТА ВІДМОВОСТІЙКОЇ МАРШРУТИЗАЦІЇ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ МЕРЕЖІ ШЛЯХАМИ, ЩО НЕ ПЕРЕТИНАЮТЬСЯ

У розділі розроблено та подано результати дослідження системи моделей маршрутизації, які забезпечують розрахунок шляхів, що не перетинаються. Використання в процесі передачі пакетів шляхів, які не перетинаються, спрямоване насамперед на покращення рівня мережної безпеки та відмовостійкості телекомунікаційної мережі [1, 15, 19]. На відміну від рішень, запропонованих у попередніх розділах, у п'ятому розділі основна увага приділяється задачам розрахунку саме маршрутів, а процеси балансування навантаження в ТКМ у явному вигляді не розглядаються. У межах запропонованих математичних моделей задачі розрахунку шляхів, що не перетинаються, подані в оптимізаційній формі. Для розв'язання сформульованих у розділі оптимізаційних задач використовувались методи цілочисельного та змішаного цілочисельного лінійного програмування, які закладені в Optimization Toolbox середовища MATLAB.

Залежно від типу обраного критерію оптимальності та введеної системи обмежень, результатом розрахунку може бути множина шляхів із максимальною або наперед заданою кількістю, використання якої орієнтоване на комплексне покращення показників ефективності ТКМ, що пов'язані з якістю обслуговування, відмовостійкістю та мережною безпекою. Маршрутні рішення щодо відмовостійкої маршрутизації охоплюють випадки реалізації схем захисту маршрутів із резервуванням $1:n$ та пропускної здатності мережі, як основного QoS-показника. Рішення щодо організації безпечної маршрутизації конфіденційних даних у ТКМ ґрунтуються на врахуванні таких важливих показників мережної безпеки, як імовірність компрометації каналу, маршруту та множини шляхів, що не перетинаються.

Сфера застосування запропонованих у розділі моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації – це, насамперед, програмно-конфігуровані телекомунікаційні мережі, в яких функції розрахунку маршрутів покладені на SDN-контролери. Лінійний характер виразів, що становлять основу розроблених маршрутних моделей, критеріїв та обмежень сформульованих оптимізаційних задач щодо розрахунку шляхів, які не перетинаються, має

сприяти допустимій обчислювальній складності їхньої технологічної реалізації в SDN як основи алгоритмічно-програмного забезпечення перспективних протоколів маршрутизації.

Матеріали розділу опубліковані в роботах [98, 125–132].

5.1. Базова математична модель розрахунку маршрутів у ТКМ, що не перетинаються

Для опису базової математичної моделі розрахунку шляхів, що не перетинаються, у цьому розділі будуть введені такі позначки:

$G = (R, E)$	граф, що описує структуру мережі;
$R = \{R_i; i = \overline{1, m}\}$	множина вершин, що представляють маршрутизатори мережі;
$E = \{E_{i,j}; i, j = \overline{1, m}; i \neq j\}$	множина дуг, які описують канали зв'язку мережі;
s_k	вузол-відправник (джерело) пакетів k -го потоку;
d_k	вузол-отримувач пакетів k -го потоку;
K	множина потоків, що передається в мережі ($k \in K$);
$a_{i,j}^k$	маршрутні змінні, кожна з яких визначає належність каналу $E_{i,j} \in E$ до множини обчислених шляхів, що не перетинаються, під час передачі пакетів k -го потоку;
$\varphi_{i,j}$	пропускна здатність каналу $E_{i,j} \in E$, що вимірюється в пакетах за секунду (1/с);
M^k	цілочисельний параметр, який характеризує кількість використаних k -м потоком шляхів, що не перетинаються;
$w_{i,j}$	вагові коефіцієнти, які визначають маршрутні метрики каналів зв'язку мережі $E_{i,j} \in E$.

На рис. 5.1 зображено графову модель ТКМ у прийнятих позначках.

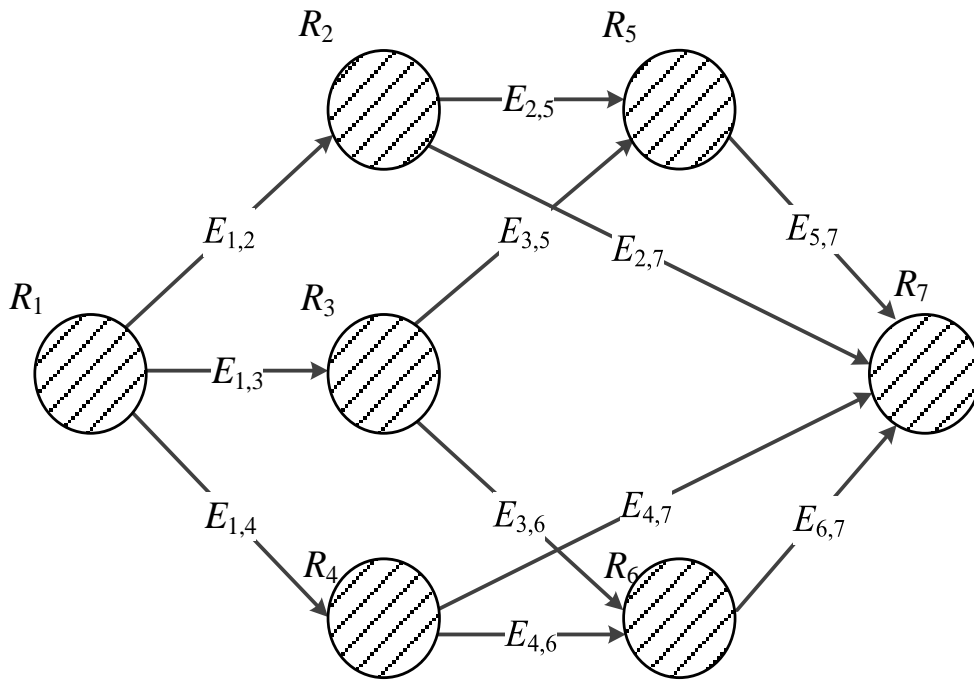

Рис. 5.1. Графова модель мережі

Унаслідок розв'язання задачі розрахунку шляхів, що не перетинаються, необхідно визначити множину керуючих змінних $a_{i,j}^k$, кількість яких відповідає добутку $|K| \cdot |E|$. На маршрутні змінні $a_{i,j}^k$ накладається множина обмежень. Так, відповідно до їхнього фізичного змісту мають місце такі умови:

$$a_{i,j}^k = \begin{cases} 1, \text{ якщо канал } E_{i,j} \text{ використовується під час передачі} \\ \text{ пакетів } k\text{-го потоку;} \\ 0, \text{ в іншому випадку.} \end{cases} \quad (5.1)$$

Також для вузлів відправника та отримувача пакетів k -го потоку мають виконуватися такі умови:

$$\sum_{j: E_{i,j} \in E} a_{i,j}^k = M^k, \quad k \in K, \quad R_i = s_k; \quad (5.2)$$

$$\sum_{j: E_{j,i} \in E} a_{j,i}^k = M^k, \quad k \in K, \quad R_i = d_k. \quad (5.3)$$

Виконання умов (5.2) та (5.3) гарантує, що кількість каналів (шляхів), які виходять з вузла-відправника збігається з числом каналів (шляхів), що входять у вузол-отримувач пакетів k -го потоку.

Водночас для транзитних вузлів ТКМ $(R_i \neq s_k, d_k)$ у межах базової моделі на маршрутні змінні накладається така додаткова система обмежень:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{j: E_{i,j} \in E} a_{i,j}^k \leq 1, \quad k \in K; \\ \sum_{j: E_{j,i} \in E} a_{j,i}^k \leq 1, \quad k \in K; \\ \sum_{j: E_{i,j} \in E} a_{i,j}^k - \sum_{j: E_{j,i} \in E} a_{j,i}^k = 0, \quad k \in K. \end{array} \right. \quad (5.4)$$

Фізичний зміст першої умови в системі (5.4) полягає в тому, що з транзитного вузла R_i пакети k -го потоку можуть передаватися з використанням не більше ніж одного каналу (шляху). Виконання другої умови в системі (5.4) має гарантувати, що в транзитний вузол R_i пакети k -го потоку можуть надходити із застосуванням не більше ніж одного каналу (шляху). Реалізація третьої умови із системи (5.4) відповідає за те, що з транзитного маршрутизатора R_i пакети k -го потоку можуть передаватися лише у випадку, якщо вони в цей вузол попередньо надійшли. Для телекомунікаційної мережі взагалі виконання системи обмежень (5.4) має гарантувати виконання таких умов:

по-перше, задіяні канали зв'язку забезпечують зв'язність кожного конкретного розрахованого шляху;

по-друге, розраховані шляхи не будуть перетинатися, тобто спільними в них можуть бути лише вузли – відправник (s_k) та отримувач (d_k) .

Залежно від постановки задачі щодо розрахунку шляхів, які не перетинаються, у ТКМ значення додатного цілочисельного параметра M^k може або попередньо задаватись, тобто бути відомою величиною, або ж максимізуватись, наприклад, за необхідності визначення максимальної кількості шляхів подібного класу. У цьому разі критерієм оптимальності маршрутних рішень може бути умова максимізації такої цільової функції:

$$J = M^k. \quad (5.5)$$

Проте у будь-якому випадку має місце умова

$$M^k \geq 1. \quad (5.6)$$

Загалом діапазон доступних значень M^k напрямку залежить від топології ТКМ, рівня зв'язності вузлів мережі, а також від степені (валентності) вершин графа G , які моделюють маршрутизатори відправника та отримувача.

Отже, задача щодо розрахунку шляхів, які не перетинаються, у межах базової моделі (5.1)–(5.6) сформульована в оптимізаційній формі. Критерієм оптимальності є максимум цільової функції (5.5), що орієнтує на максимізацію числа розрахованих шляхів, які не перетинаються. На керуючі змінні $a_{i,j}^k$ та M^k накладаються обмеження (5.1)–(5.4), (5.6). Сформульована оптимізаційна задача належить до класу задач цілочисельного лінійного програмування (Integer Linear Programming, ILP), оскільки критерій оптимальності та обмеження подані лінійними формами, а керуючі змінні є або булевими (5.1), або цілочисельними (5.6).

5.2. Математична модель безпечної маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються

У процесі організації безпечної маршрутизації в структуру оптимізаційної моделі (5.1)–(5.6) необхідно внести певні модифікації на рівні критерію оптимальності або обмежень, що накладаються на керуючі змінні, з метою врахування параметрів мережної безпеки. Тому в цьому разі пропонується переглянути в бік доповнення вид критерію оптимальності (5.5), основою якого буде максимум такої цільової функції:

$$J_1 = w_k M^k - \sum_{E_{i,j} \in E} w_{i,j} a_{i,j}^k. \quad (5.7)$$

У цільовій функції (5.7) додатні вагові коефіцієнти w_k та $w_{i,j}$ визначають важливість відповідних доданків. Вагові коефіцієнти $w_{i,j}$ мають підбиратися таким чином, щоб вибір множини шляхів, які не перетинаються, був орієнтований також на мінімізацію ймовірності їхньої компрометації [125, 133]

$$w_{i,j} = -\lg(1 - p_{i,j}), \quad (5.8)$$

де $p_{i,j}$ – імовірність компрометації каналу зв'язку $E_{i,j} \in E$.

Якщо в цільовій функції (5.7) під час вибору вагових коефіцієнтів виконується умова

$$w_k \gg w_{i,j}, \quad (5.9)$$

то першочергово буде забезпечуватись максимізація кількості шляхів, які не перетинаються. Тоді другий доданок у (5.7) буде впливати на процес включення в розраховану множину шляхів найбільш безпечних каналів.

Якщо має місце умова $w_k \ll w_{i,j}$, то безпечна маршрутизація здійснюватиметься на принципах, розглянутих у другому розділі цієї роботи, за аналогією використання критерію оптимальності (2.5). У граничному випадку доцільно навіть зафіксувати значення M^k , щоб забезпечити включення до множини фіксованої кількості шляхів, які не перетинаються, найбільш безпечних каналів.

Надалі основна увага в цьому розділі приділятиметься випадку, пов'язаному з виконанням умов (5.9).

Зі свого боку ймовірність компрометації n -го шляху в ТКМ обчислюється як

$$p_n = 1 - \prod_{E_{i,j} \in L_n} (1 - p_{i,j}), \quad (5.10)$$

де L_n – упорядкована множина каналів зв'язку мережі, що становлять n -й шлях.

Тоді ймовірність компрометації множини розрахованих шляхів (мультишляху), що не перетинаються, визначається як:

$$P_{MP}^k = \prod_{i=1}^{M^k} p_n. \quad (5.11)$$

Отже, вибір $w_{i,j}$ ґрунтується на використанні виразу (5.8) й орієнтований на включення до множини розрахованих шляхів, що не перетинаються, каналів із мінімальною ймовірністю компрометації. Введення операції логарифмування в (5.8) пояснюється тим, що в процесі обчислення ймовірності компрометації шляхів (5.10) відповідні ймовірності компрометації каналів перемножуються, а другий доданок у (5.7) є адитивною формою. Вирішення завдання щодо безпечної маршрутизації з використанням шляхів, які не перетинаються, було зведено до розв'язання оптимізаційної задачі цілочисельного лінійного програмування з критерієм (5.7) та лінійними обмеженнями (5.1)–(5.4), (5.6).

Особливості запропонованої моделі обчислення максимальної кількості шляхів, що не перетинаються, під час реалізації безпечної маршрутизації будуть продемонстровані на прикладі. Структура аналізованої мережі, зображена на рис. 5.2, складається із семи маршрутизаторів та дев'яти каналів зв'язку.

Нехай перший маршрутизатор є вузлом-відправником, а сьомий – вузлом-отримувачем. Розглянемо, наприклад, два варіанти формування множини шляхів, що не перетинаються, у разі застосування запропонованої моделі для вихідних даних, поданих у табл. 5.1.

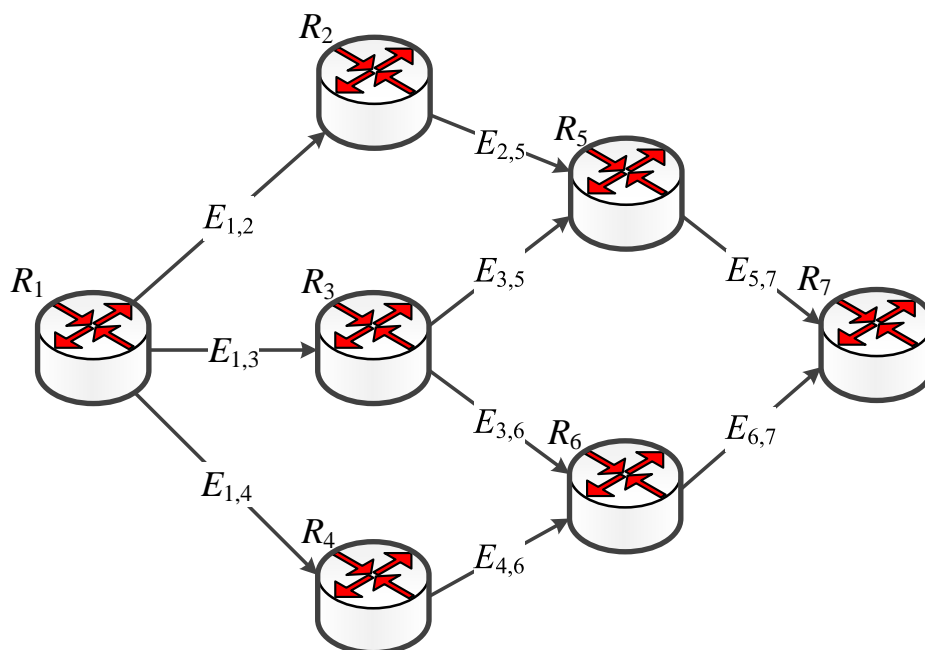

Рис. 5.2. Структура мережі, використана для дослідження моделі розрахунку максимальної кількості шляхів, що не перетинаються, під час реалізації безпечної маршрутизації

Таблиця 5.1

Вихідні дані дослідження

Канал	$E_{1,2}$	$E_{1,3}$	$E_{1,4}$	$E_{2,5}$	$E_{3,5}$	$E_{3,6}$	$E_{4,6}$	$E_{5,7}$	$E_{6,7}$
Ймовірності компрометації каналів зв'язку									
Випадок 1	0,3	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2
Випадок 2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2

У межах структури мережі, що розглядається (рис. 5.2), існує така множина шляхів між першим і сьомим маршрутизаторами:

- $L_1 = \{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\};$
- $L_2 = \{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\};$
- $L_3 = \{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\};$
- $L_4 = \{E_{1,4}, E_{4,6}, E_{6,7}\}.$

Тоді в процесі визначення M^k для кожного з випадків (табл. 5.1) можуть бути отримані три варіанти рішень щодо обчислення шляхів (табл. 5.2), які не перетинаються, використання яких забезпечує відповідні значення ймовірності компрометації мультишляху (5.11).

**Імовірність компрометації мультишляху
для різних вихідних даних та варіантів рішень**

Мультишлях	L_1 та L_3	L_1 та L_4	L_2 та L_4
Імовірність компрометації мультишляху			
Випадок 1	0,1836	0,1836	0,2103
Випадок 2	0,1524	0,1836	0,1492

Застосування запропонованої моделі безпечної маршрутизації (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.11) дозволяє розрахувати оптимальний мультишлях як множину шляхів, що не перетинаються, для кожного з варіантів вхідних даних щодо ймовірностей компрометації каналів зв'язку мережі (табл. 5.1). У першому випадку оптимальним рішенням є використання шляхів L_1 та L_4 (рис. 5.3) із забезпеченням $P_{MP} = 0,1836$, значення якої є дійсно мінімальним серед можливих рішень (табл. 5.2). На рис. 5.2 суцільними лініями виділені канали зв'язку, які включені до множини розрахованих шляхів, що не перетинаються. Пунктиром показано канали, які не використовуються. У розривах каналів зв'язку (рис. 5.2) вказані ймовірності їхньої компрометації (табл. 5.1).

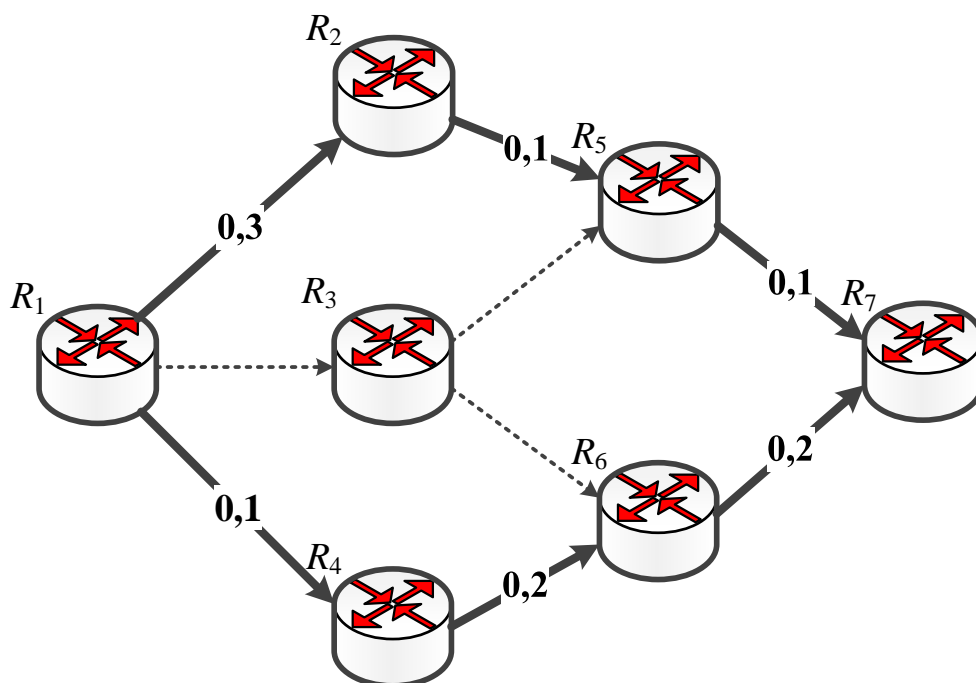

Рис. 5.3. Оптимальний мультишлях
для першого випадку вихідних даних (табл. 5.1)

Для другого випадку вихідних даних (табл. 5.1) оптимальним рішенням є використання шляхів L_2 та L_4 (рис. 5.4) з $P_{MP} = 0,1492$, що також є мінімумом із трьох можливих варіантів рішень (табл. 5.2). Позначки на рис. 5.4 є аналогічними до позначок, використаних на рис. 5.3.

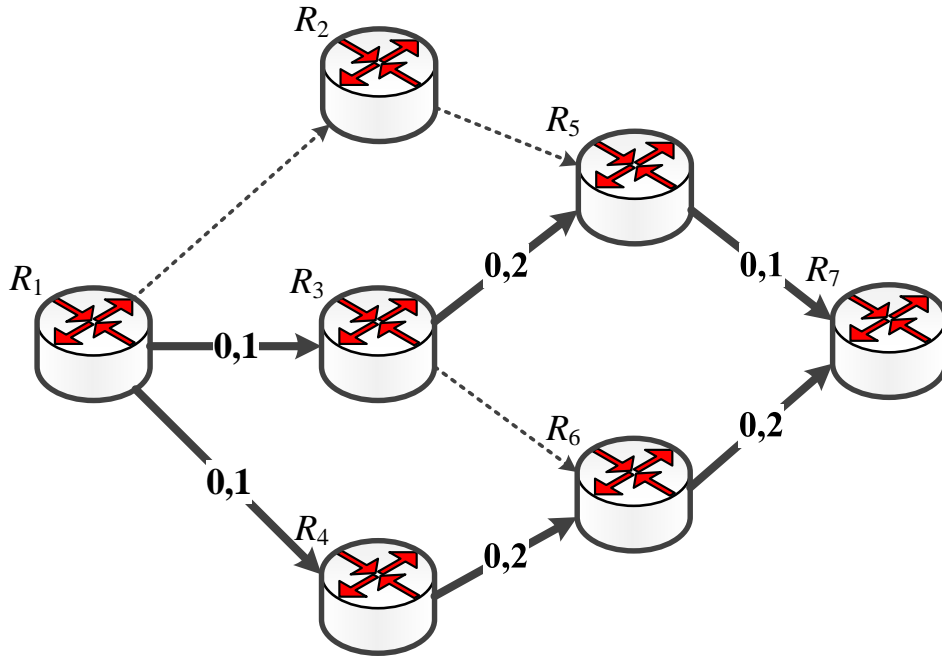

Рис. 5.4. Оптимальний мультишлях для другого випадку вихідних даних (табл. 5.1)

Отже, у межах наведеного розрахункового прикладу вдалося підтвердити адекватність та перевірити працездатність запропонованої математичної моделі безпечної маршрутизації (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.11). Використання цієї моделі спрямоване на обчислення максимальної кількості шляхів, які не перетинаються та мають мінімальну ймовірності своєї компрометації (5.11).

5.3. Математична модель маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються та забезпечують максимальну пропускну здатність

Базова математична модель (5.1)–(5.6) також може бути модифікована на випадок реалізації QoS-маршрутизації для забезпечення максимальної або заданої пропускну здатності за допомогою розрахованої множини шляхів, які не перетинаються. Для цього в структуру базової моделі необхідно ввести додаткові умови для забезпечення заданого рівня якості обслуговування за показником пропускну здатності. Тому позначимо через β_{path}^k мінімальне

порогове значення для пропускної здатності будь-якого з множини шляхів, що не перетинаються та використовуються для передачі пакетів k -го потоку. Оскільки розраховані шляхи не перетинаються, то β_{path}^k фактично визначає мінімальне порогове значення для пропускної здатності будь-якого із задіяних для передачі пакетів k -го потоку каналів зв'язку ТКМ. Тоді в структуру моделі маршрутизації можна ввести таку умову (за аналогією з [134]):

$$a_{i,j}^k \varphi_{i,j} + W(1 - a_{i,j}^k) \geq \beta_{path}^k, \quad (5.12)$$

де ваговий коефіцієнт W приймає значення, яке є більшим за максимальну пропускну здатність каналів зв'язку $E_{i,j} \in E$ у мережі. Виконання умови (5.12) гарантує, що кожен маршрут, який належить до множини розрахованих для k -го потоку пакетів шляхів, має пропускну здатність не меншу за β_{path}^k .

Тоді максимізацію цільової функції J_2 варто обрати критерієм оптимальності рішень задачі QoS-маршрутизації шляхами, що не перетинаються:

$$J_2 = c_M M^k + c_\beta \beta_{path}^k - c_v \sum_{E_{i,j} \in E} v_{i,j} a_{i,j}^k, \quad (5.13)$$

де вагові коефіцієнти c_M , c_β та c_v визначають важливість кожного з компонентів виразу (5.13).

Введення першого доданка в цільову функцію (5.13) пов'язане з максимізацією кількості використаних шляхів, що не перетинаються. Другий член відповідає за максимізацію нижнього граничного значення пропускної здатності розрахованих шляхів. Якщо обмежитися використанням лише цих двох доданків, то, з одного боку, найменш ефективний шлях матиме пропускну здатність, що дорівнюватиме значенню β_{path}^k . Однак таке рішення може не завжди сприяти включенню до розрахованої множини тих маршрутів, що мають найвищу пропускну здатність. Отже, новизною запропонованої моделі є використання третього члена в критерії (5.13), який вводиться за аналогією з метриками протоколів OSPF та EIGRP з метою включення в обчислювані шляхи, що не перетинаються, каналів із високою пропускну здатністю. Отже, пропонується, щоб у цільовій функції (5.13) вагові коефіцієнти (метрики) $v_{i,j}$ з урахуванням пропускної здатності $\varphi_{i,j}$ відповідного каналу зв'язку $E_{i,j} \in E$ визначались як

$$v_{i,j} = 10/\varphi_{i,j}. \quad (5.14)$$

Експериментально встановлено, що для реалізації QoS-маршрутизації з розрахунком максимальної кількості шляхів, які не перетинаються та мають максимальну пропускну здатність, вагові коефіцієнти у виразі (5.10) мають відповідати такій умові:

$$c_M \gg c_\beta \gg c_v. \quad (5.15)$$

Так, введення умов (5.12) у модель (5.1)–(5.4), (5.6) із заміною критерію оптимальності (5.7) на (5.13) модифікувало й тип сформульованої оптимізаційної задачі. Вирішення завдання щодо обчислення множини шляхів, що не перетинаються, з максимальною пропускну здатністю звелось до розв'язання оптимізаційної задачі змішаного цілочисельного лінійного програмування (MILP) з критерієм (5.13) за наявності лінійних обмежень та умов (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), оскільки маршрутні змінні $a_{i,j}^k$ є булевими, змінна M^k , яка визначає кількість використовуваних шляхів, що не перетинаються, приймає лише цілі значення. Загалом, β_{path}^k – це дійсна змінна, оскільки значення пропускну здатності $\varphi_{i,j}$ не завжди є цілим числом.

Особливості запропонованої моделі будуть продемонстровані на наступному прикладі. Структура аналізованої мережі, що зображена на рис. 5.5, містить сім маршрутизаторів та одинадцять каналів зв'язку.

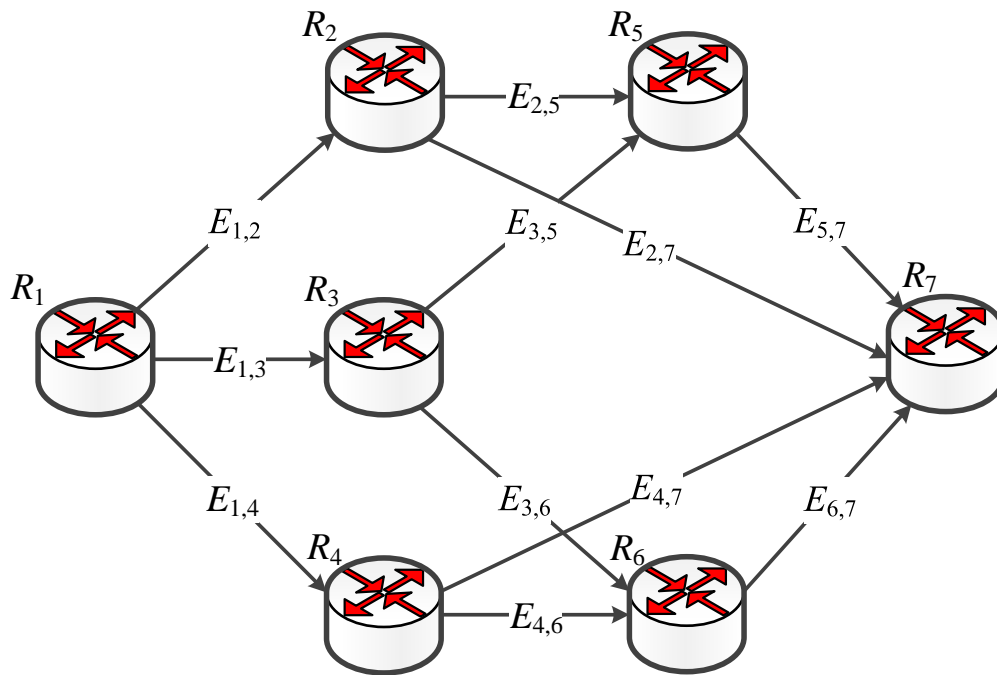

Рис. 5.5. Структура досліджуваної мережі

Припустимо, що перший і сьомий маршрутизатори будуть відповідними вузлами відправником та отримувачем одного потоку пакетів. У цьому прикладі передбачається чотири випадки вихідних даних щодо значень пропускної здатності каналів зв'язку (табл. 5.3) для формування множин шляхів, що не перетинаються, за умови застосування запропонованої моделі (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12)–(5.15).

Таблиця 5.3

Вихідні дані дослідження моделі розрахунку множини шляхів, що не перетинаються та забезпечують максимальну пропускну здатність

Канал зв'язку	Пропускна здатність каналу зв'язку, 1/с			
	Випадок 1	Випадок 2	Випадок 3	Випадок 4
$E_{1,2}$	300	220	800	200
$E_{1,3}$	900	210	100	300
$E_{1,4}$	150	240	150	150
$E_{2,5}$	250	190	250	250
$E_{2,7}$	400	200	400	100
$E_{3,5}$	90	180	890	270
$E_{3,6}$	110	190	310	110
$E_{4,7}$	140	210	140	190
$E_{4,6}$	300	185	300	300
$E_{5,7}$	920	180	220	220
$E_{6,7}$	180	190	780	180

На структурі мережі, використаної в процесі дослідження (рис. 5.5), доступна така множина можливих шляхів між першим і сьомим маршрутизаторами:

$$\left\{ \begin{array}{l} L_1 = \{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\}; \\ L_2 = \{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}; \\ L_3 = \{E_{1,4}, E_{4,7}\}; \\ L_4 = \{E_{1,4}, E_{4,6}, E_{6,7}\}; \\ L_5 = \{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\}; \\ L_6 = \{E_{1,2}, E_{2,7}\}. \end{array} \right. \quad (5.16)$$

Проведено дослідження запропонованої моделі (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12)–(5.15), результати якого для вихідних даних із табл. 5.3 подані в табл. 5.4. Крім того, розрахунок множин шляхів, що не перетинаються, проводився за умови двох варіантів використання критерію оптимальності (5.13): за відсутності третього компонента (варіант I) та з урахуванням усіх трьох компонентів (варіант II).

Таблиця 5.4

**Результати розрахунку множин шляхів, що не перетинаються,
між першим і сьомим маршрутизаторами
та пропускної здатності мультишляху**

Випадок №		Множина шляхів, що не перетинаються			Пропускна здатність мультишляху, 1/с
		Шлях 1	Шлях 2	Шлях 3	
Випадок 1	I	$\{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	500
	II	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	550
Випадок 2	I	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	600
	II	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	600
Випадок 3	I	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	640
	II	$\{E_{1,4}, E_{4,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	650
Випадок 4	I	$\{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	460
	II	$\{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	460

Розрахунки продемонстрували, що у двох випадках (випадок 2 та випадок 4) введення третього компонента до критерію (5.13) не впливало на характер отриманих маршрутних рішень. Тоді як у випадку 1 та випадку 3 (табл. 5.4) множина шляхів, обчислена за інтегральним критерієм оптимальності (5.13), мала більшу пропускну здатність. Для наочності розглянемо випадок 3 більш детально (рис. 5.6 і рис. 5.7), для якого продемонструємо множини шляхів, що не перетинаються, за умови відповідних вихідних (табл. 5.3) та результуючих (табл. 5.4) даних. Позначки на рис. 5.6 та рис. 5.7 є аналогічними до позначок, використаних на рис. 5.3 та рис. 5.4.

На рис. 5.6 показано мультишлях, обчислений за умови, що третій компонент у критерії оптимальності (5.13) відсутній. У такому разі пропускна здатність мультишляху становить 640 1/с (рис. 5.6). Використання критерію (5.13) з урахуванням усіх доданків, що містяться в його складі,

дає змогу отримати множину шляхів, що не перетинаються, з максимально можливою пропускнуною здатністю, а саме 650 1/с (рис. 5.7).

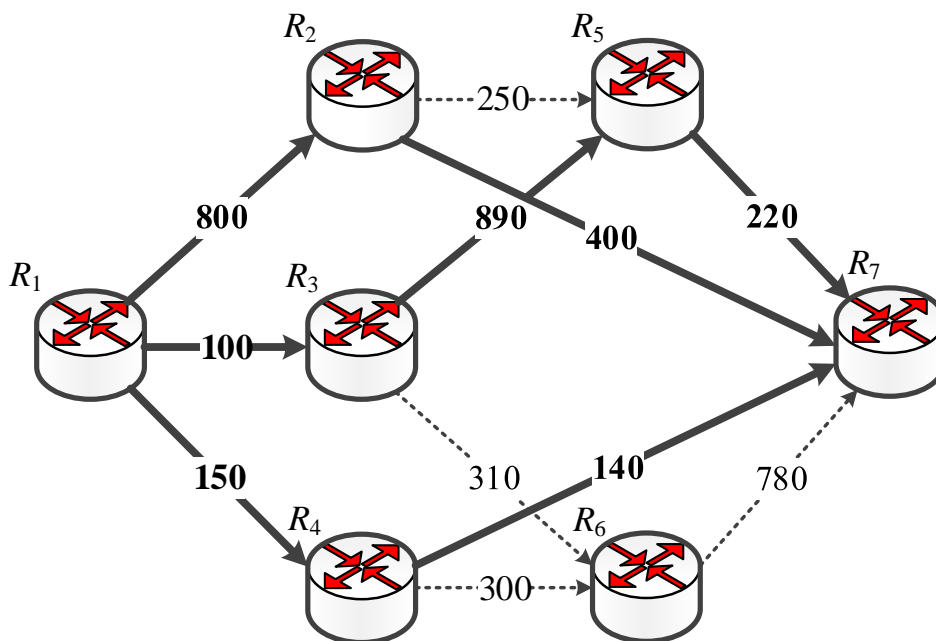

Рис. 5.6. Множина шляхів, що не перетинаються, за умови використання критерію (5.13) без останнього доданку (випадок 3)

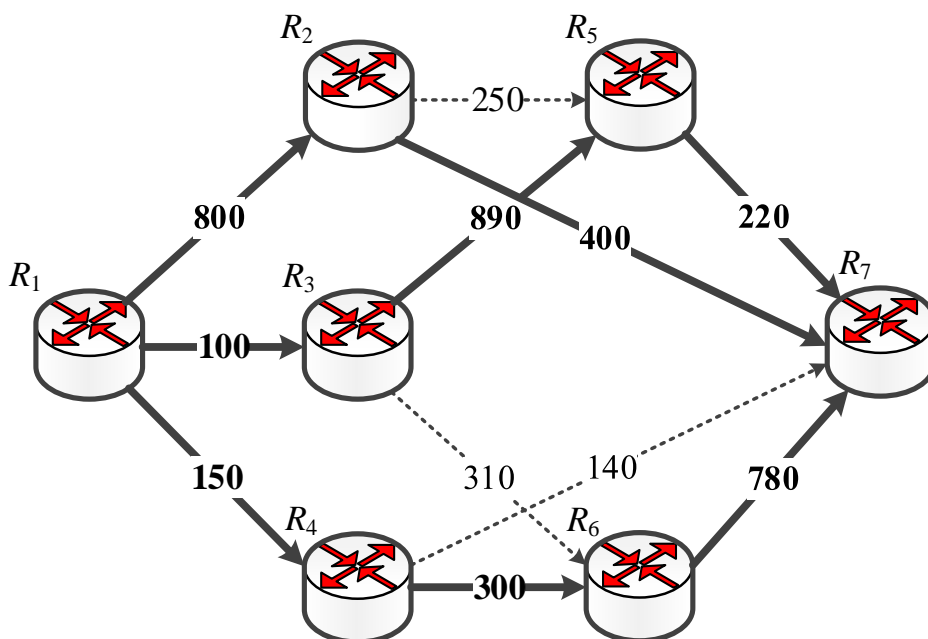

Рис. 5.7. Множина шляхів, що не перетинаються, за умови використання критерію (5.13) (випадок 3)

Аналіз результатів розрахунків, наведених у табл. 5.4, показав, що використання інтегрального критерію (5.13) дозволяє забезпечити більшу

пропускну здатність для рішення маршрутизації, поданого множиною шляхів, що не перетинаються, у випадках високої неоднорідності (гетерогенності) мережі, тобто коли пропускі здатності каналів зв'язку ТКМ досить сильно різняться. Це властиво для випадку 1 та випадку 3 (табл. 5.4).

У разі дослідження ТКМ з однорідною архітектурою, тобто коли пропускі здатність її каналів різняться незначно (випадок 2 та випадок 4 в табл. 5.4), введення третього доданка до критерію (5.13) не вплинуло на загальну пропускну здатність розрахованих шляхів, що не перетинаються. Саме цей факт визначає переважну область застосування запропонованих маршрутних рішень.

5.4. Математична модель QoS-маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються та забезпечують гарантовану пропускну здатність

Особливістю використання математичної моделі (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.13), запропонованої та дослідженої в підрозділі 5.3, є те, що вона орієнтує на вибір у ТКМ шляхів, які не перетинаються та забезпечують максимальну пропускну здатність. Збільшення пропускі здатності, яка виділяється для використання тому чи іншому потоку, дійсно сприяє поліпшенню середніх затримок та рівня втрат пакетів. Однак на практиці з метою економії мережного ресурсу для обслуговування трафіку користувачів ТКМ, як правило, висуваються вимоги щодо порогового значення доступної для використання тим чи іншим потоком пропускі здатності мережі. Позначимо, як приклад, для k -го потоку пакетів це порогове значення через β^k . Тому в модель (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12) пропонується ввести таку умову:

$$M^k \beta_{path}^k \geq \beta^k. \quad (5.17)$$

Отже, у загальному випадку ліва частина (5.17) є білінійною формою від двох типів керуючих змінних M^k та β_{path}^k , що характеризує нижній поріг пропускі здатності, яку в сумі забезпечує використання розрахованих шляхів. Поріг є нижнім, оскільки кожен із цих шляхів, що не перетинаються, відповідно до умов (5.12) має пропускну здатність не нижчу, а може й вищу за β_{path}^k . Виконання умови (5.17) залежно від форми обраного критерію оптимальності може досягатись або на підставі збільшення кількості задіяних маршрутів M^k ,

що не перетинаються, або шляхом підвищення порогового значення щодо їхньої мінімальної пропускної здатності β_{path}^k .

За умови використання критерію оптимальності маршрутних рішень (5.13) першочерговість збільшення значень керуючих змінних, які входять у білінійну форму в (5.17), визначатиметься ієрархією значень вагових коефіцієнтів.

У випадку введення умов (5.17) оптимізаційна задача з критерієм (5.13) та доповненою множиною обмежень (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.17) належатиме до класу задач змішаного цілочисельного нелінійного програмування (Mixed integer nonlinear programming, MINLP). Проте, наприклад, якщо кількість шляхів, які треба розрахувати, наперед відома, тобто $M^k = \text{const}$, тоді в критерії (5.13) перший доданок стане також константою, умова (5.17) стане лінійною, а сама оптимізаційна задача залишиться в класі MILP.

Розглянемо низку числових прикладів щодо розрахунку шляхів, які не перетинаються та забезпечують задану пропускну здатність на мережній структурі, що зображена на рис. 5.8.

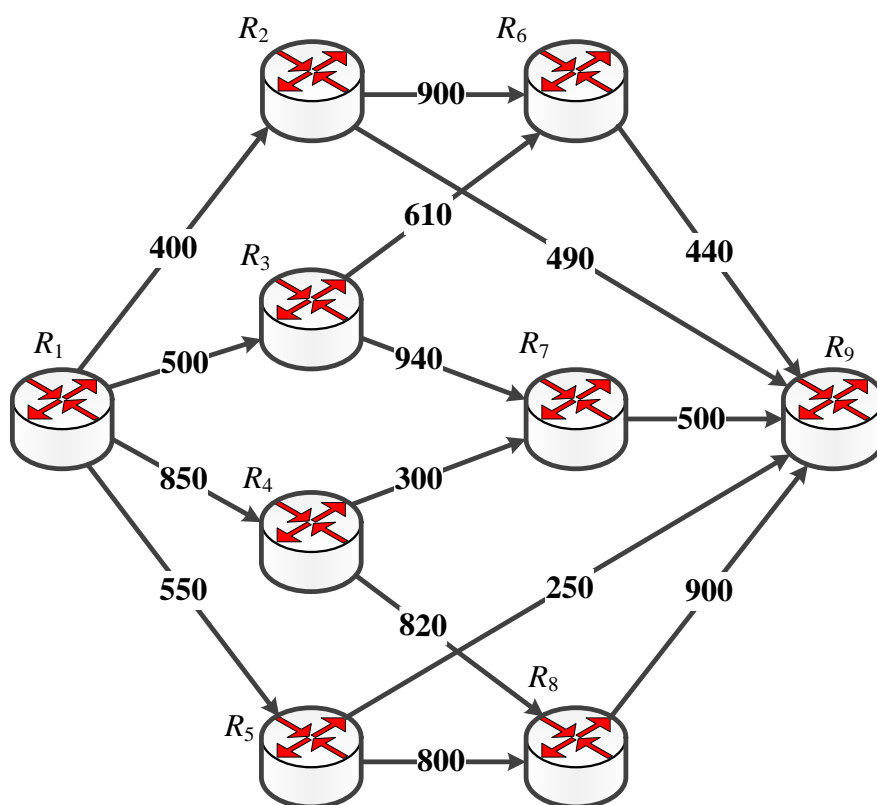

Рис. 5.8. Вихідна структура мережі

Для цієї структури мережі (рис. 5.8) у розривах каналів зв'язку вказані їхні пропускні здатності, а множина доступних шляхів та їхні пропускні здатності наведені в табл. 5.5.

Тоді в табл. 5.6 наведені результати розрахунків з метою визначення для одного потоку, який передавався в мережі від першого до дев'ятого маршрутизатора (рис. 5.8), множини шляхів, що не перетинаються та забезпечують гарантії щодо нижнього порогу сумарної пропускної здатності.

Таблиця 5.5

Характеристика доступних шляхів між першим та дев'ятим маршрутизаторами для структури мережі, наведеної на рис. 5.8

Номер шляху	Позначення шляху	Множина каналів, що утворюють шлях	Пропускна здатність шляху, 1/с
1	L_1	$\{E_{1,2}, E_{2,6}, E_{6,9}\}$	400
2	L_2	$\{E_{1,2}, E_{2,9}\}$	400
3	L_3	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,9}\}$	440
4	L_4	$\{E_{1,3}, E_{3,7}, E_{7,9}\}$	500
5	L_5	$\{E_{1,4}, E_{4,7}, E_{7,9}\}$	300
6	L_6	$\{E_{1,4}, E_{4,8}, E_{8,9}\}$	820
7	L_7	$\{E_{1,5}, E_{5,9}\}$	250
8	L_8	$\{E_{1,5}, E_{5,8}, E_{8,9}\}$	550

У табл. 5.6 наведено можливі варіанти розв'язання задачі QoS-маршрутизації з використанням шляхів, які не перетинаються та забезпечують задану пропускну здатність. Залежно від співвідношення вагових коефіцієнтів c_M , c_β та c_v у (5.13) використання моделі (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.17) дозволяє отримати різну множину шляхів. Якщо виконувалась умова (5.15), то виконання умови (5.17) в залежності досягалась, як правило, на підставі збільшення кількості задіяних маршрутів M^k , що не перетинаються. Проте, як показано в табл. 5.6, з метою економного використання мережного ресурсу краще, щоб $c_\beta \gg c_M \gg c_v$. Тоді умова (5.17) виконувалась, насамперед, на підставі підвищення порогового значення щодо мінімальної пропускної здатності (β_{path}^k) розрахованих шляхів. Якщо β^k дорівнювало 1200 1/с, тоді в табл. 5.6 тільки маршрутне рішення за умови $M^k = 3$ (табл. 5.6, третій рядок) задовольняло вимоги (рис. 5.9). Введення третього доданку в цільову функцію (5.13), тобто коли $c_v \neq 0$, дозволяло забезпечити

включення в множину розрахованих шляхів більш продуктивних каналів зв'язку. Це супроводжувалось, як правило, підвищенням сумарної пропускної здатності шляхів, які не перетиналися та використовувалися в умовах QoS-маршрутизації (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

**Результати визначення множини шляхів,
які не перетинаються та забезпечують гарантії
щодо їхнього нижнього порогу сумарної пропускної здатності ($k = 1$)**

β^k	M^k	β_{path}^k	Множина шляхів, що розраховані з використанням критерію оптимальності (5.13), та їхня сумарна пропускна здатність	
			$c_v = 0$	$c_v \neq 0$
1000 1/c	4	250 1/c	$\{L_2, L_3, L_5, L_7\}$ 1390 1/c	$\{L_2, L_4, L_6, L_7\}$ 1970 1/c
	2	500 1/c	$\{L_4, L_8\}$ 1000 1/c	$\{L_4, L_6\}$ 1220 1/c
1200 1/c	3	400 1/c	$\{L_2, L_4, L_8\}$ 1450 1/c	$\{L_2, L_4, L_6\}$ 1720 1/c

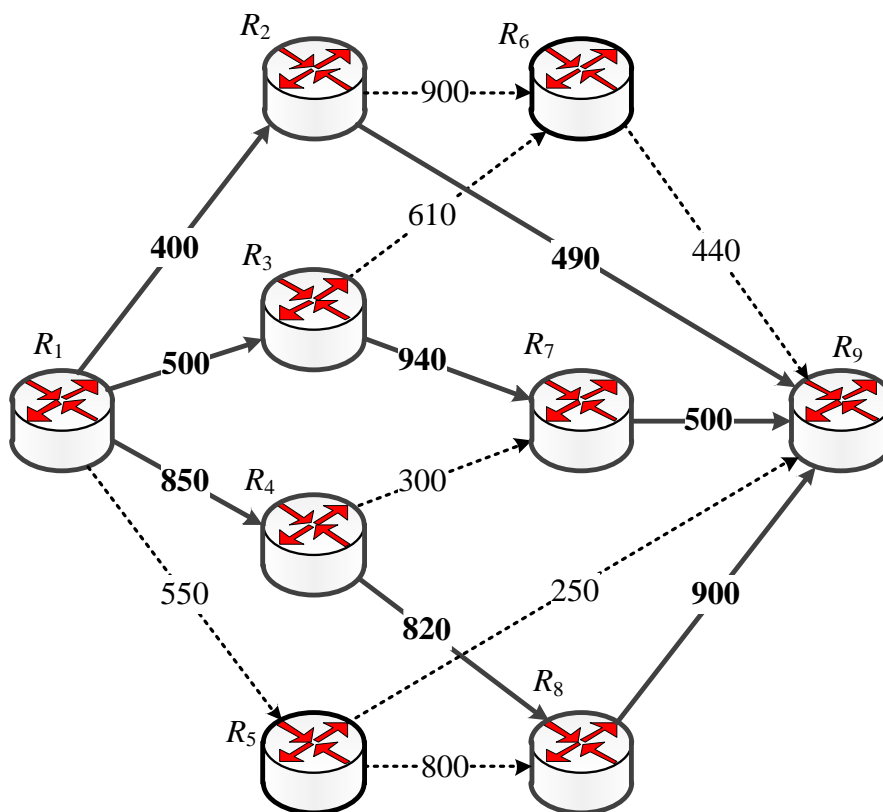

Рис. 5.9. Множина шляхів $\{L_2, L_4, L_6\}$, які розраховані з використанням (5.13), коли $c_v \neq 0$, і забезпечують сумарну пропускну здатність 1720 1/c ($M^k = 3$)

На рис. 5.10 показано результат розв'язання задачі QoS-маршрутизації з використанням двох шляхів $\{L_4, L_6\}$, які не перетиналися та забезпечували гарантовану пропускну здатність у мережі (β^k дорівнювало 1000 1/с). Їхня фактична пропускну здатність (табл. 5.6, другий рядок) становила 1220 1/с.

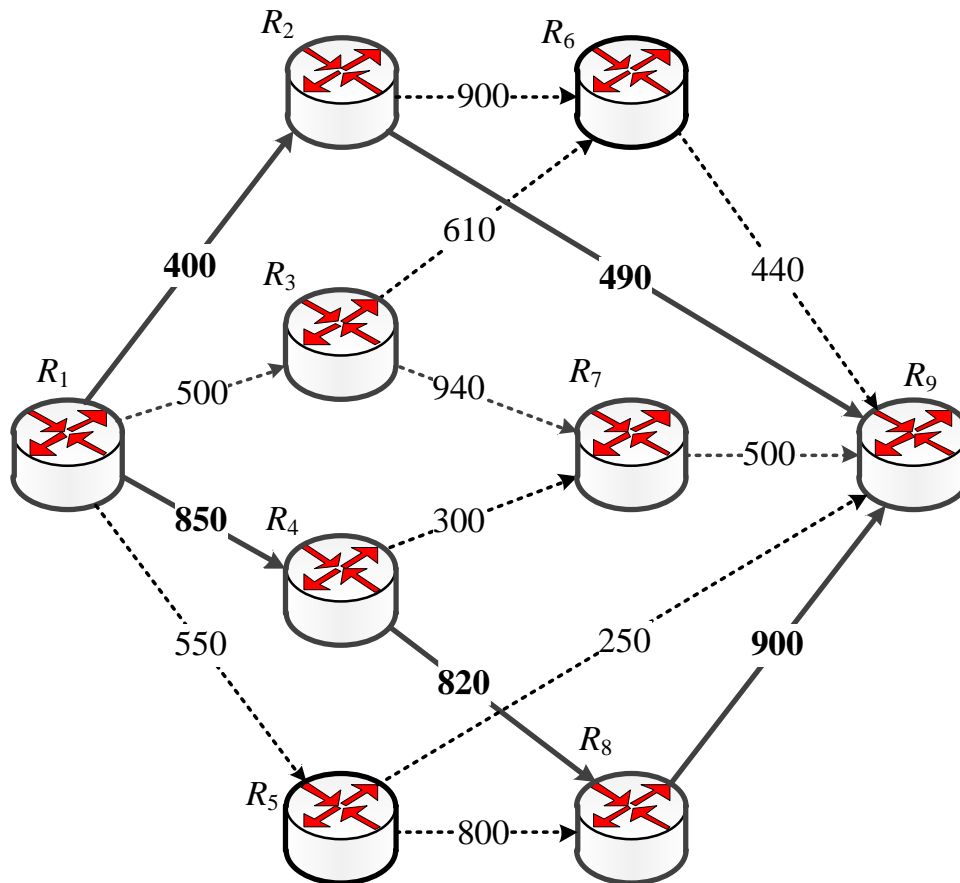

Рис. 5.10. Множина шляхів $\{L_4, L_6\}$, які розраховані з використанням (5.13), коли $c_v \neq 0$, і забезпечують сумарну пропускну здатність 1220 1/с ($M^k = 2$)

На рис. 5.11 продемонстровано випадок, коли вимоги щодо QoS-гарантій за показником пропускну здатності мережі ($\beta^k = 1000$ 1/с) забезпечувалися з використанням чотирьох шляхів $\{L_2, L_3, L_5, L_7\}$, які не перетиналися (табл. 5.6, перший рядок). Це маршрутне рішення (рис. 5.11) отримане за умови використання (5.13), коли $c_v = 0$. Тоді сумарна пропускну здатність розрахованих шляхів становила 1390 1/с. Збільшення кількості використаних шляхів у ТКМ, які не перетинаються, може також бути пов'язане з необхідністю виконання вимог політик щодо рівня мережної безпеки [14].

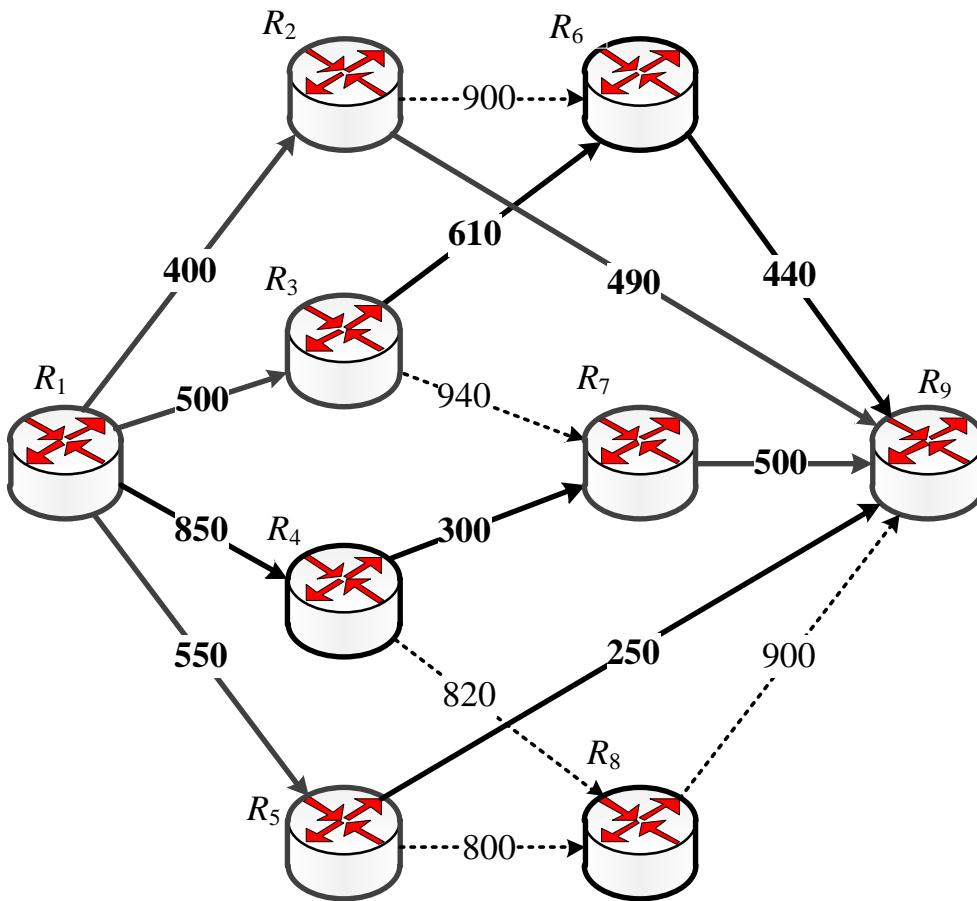

Рис. 5.11. Множина шляхів $\{L_2, L_3, L_5, L_7\}$, які розраховані з використанням (5.13), коли $c_v = 0$, та забезпечують сумарну пропускну здатність 1390 1/c ($M^k = 4$)

5.5. Математична модель безпечної QoS-маршрутизації з використанням шляхів, що не перетинаються

У цьому підрозділі сформульована та розв’язана задача безпечної QoS-маршрутизації з використанням шляхів, що не перетинаються. Її розв’язок базується на інтеграції моделей, які описані у підрозділах 5.2–5.4 та подані виразами (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12). У межах рішення пропонується врахувати аспекти, пов’язані з підвищенням як рівня якості обслуговування, так і мережної безпеки на етапі вибору форми комплексного критерію оптимальності маршрутних рішень, який оснований на максимізації цільової функції

$$J_3 = c_M M^k + c_\beta \beta_{path}^k - c_w \sum_{E_{i,j} \in E} w_{i,j} a_{i,j}^k, \quad (5.18)$$

де вагові коефіцієнти $w_{i,j}$ визначаються відповідно до виразу (5.8).

Новизна моделі (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.18) полягає в тому, що використання критерію оптимальності (5.18) дозволяє обрати максимальну кількість шляхів, які не перетинаються. У цьому разі кожен із цих шляхів матиме пропускну здатність, не меншу за параметр β_{path}^k , значення якого максимізується (5.18). Тобто перші два доданки в (5.18) орієнтують на реалізацію QoS-маршрутизації за показником пропускну здатності. Введення в критерій (5.18) третього доданка забезпечує включення до складу обчислюваних шляхів, що не перетинаються, каналів зв'язку з мінімальною ймовірністю компрометації. Це дозволить підвищити додатково ще й рівень мережної безпеки в ТКМ шляхом зниження ймовірності компрометації мультишляху (5.8), (5.10), (5.11), який так само містить шляхи, що не перетинаються. Залежно від типу k -го потоку чутливість до показників якості обслуговування та мережної безпеки розрахованої для нього множини шляхів, що не перетинаються, можна регулювати в процесі вибору співвідношення між ваговими коефіцієнтами c_β та c_w . Введення в модель умов (5.17) дозволяє, за необхідності, забезпечити гарантії якості обслуговування за показником пропускну здатності.

Особливості роботи (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.18) щодо розрахунку множини шляхів, які не перетинаються, для реалізації безпечної QoS-маршрутизації в телекомунікаційній мережі будуть продемонстровані на наступному числовому прикладі. У структурі аналізованої мережі, яка показана на рис. 5.5, перший і сьомий маршрутизатори будуть вузлами відправником та отримувачем пакетів відповідно. Передбачається три випадки значень ймовірностей компрометації каналів зв'язку для формування множин шляхів, що не перетинаються, у разі застосування запропонованої моделі (табл. 5.7).

Множина можливих шляхів між вузлами відправником та отримувачем описана системою (5.16). Тоді результати проведеного числового дослідження запропонованої моделі наведені в табл. 5.8.

Розрахунки продемонстрували, що у всіх трьох випадках введення третього доданка до критерію (5.18) дало змогу отримати мультишлях не тільки з високою пропускну здатністю, але й з мінімальним значенням ймовірності компрометації каналів зв'язку, які містилися в розрахованому мультишляху. Для наочності більш докладно буде розглянуто випадок 1 (рис. 5.12), для якого показано множини шляхів, що не перетинаються, для відповідних вихідних (табл. 5.7) і результуючих (табл. 5.8) даних. Тобто всі чотири варіанти мультишляхів забезпечували значення порога $\beta_{path}^k=100$ 1/с,

проте саме четвертий варіант (рис. 5.12), який виділений у табл. 5.8 сірим кольором, забезпечував мінімальну ймовірність компрометації мультишляху ($P_{MP} = 0,1341$). Позначки на рис. 5.12 є аналогічними до позначок, використаних на рис. 5.6 та рис. 5.7. У розривах каналів зв'язку (рис. 5.12) вказано дріб, де в чисельнику зазначено ймовірність компрометації, а в знаменнику – пропускну здатність використаного каналу (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Вихідні дані для дослідження моделі безпечної QoS-маршрутизації

Канал зв'язку	Пропускна здатність, 1/с	Ймовірність компрометації каналу		
		Випадок 1	Випадок 2	Випадок 3
$E_{1,2}$	800	0,4	0,2	0,1
$E_{1,3}$	100	0,3	0,1	0,2
$E_{1,4}$	150	0,4	0,3	0,3
$E_{2,5}$	250	0,2	0,2	0,2
$E_{2,7}$	400	0,2	0,4	0,4
$E_{3,5}$	890	0,1	0,1	0,1
$E_{3,6}$	310	0,2	0,1	0,2
$E_{4,7}$	140	0,2	0,1	0,4
$E_{4,6}$	300	0,2	0,3	0,1
$E_{5,7}$	220	0,3	0,2	0,3
$E_{6,7}$	780	0,1	0,4	0,2

Таблиця 5.8

Результати розрахунку множини шляхів, що не перетинаються

Множина розрахованих шляхів, які не перетинаються			Пропускна здатність мультишляху, 1/с	Ймовірність компрометації мультишляху		
Шлях 1	Шлях 2	Шлях 3		Випадок 1	Випадок 2	Випадок 3
$\{E_{1,2}, E_{2,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	460	0,1713	0,0928	0,1404
$\{E_{1,4}, E_{4,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	650	0,1651	0,1292	0,1132
$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,3}, E_{3,5}, E_{5,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	640	0,1512	0,0677	0,1323
$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,7}\}$	$\{E_{1,4}, E_{4,7}\}$	$\{E_{1,2}, E_{2,7}\}$	640	0,1341	0,0989	0,1302

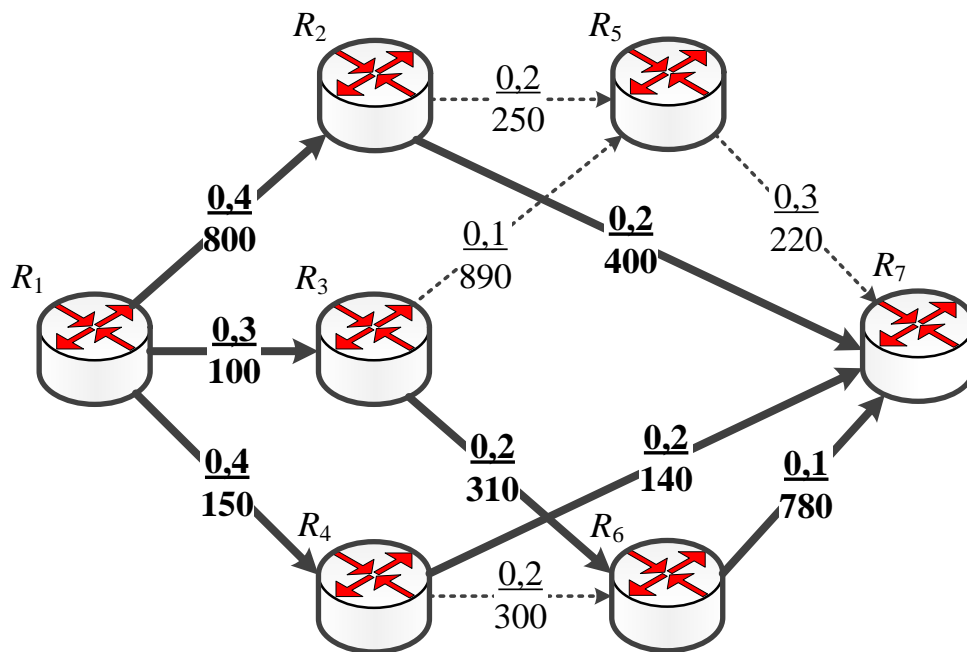

Рис. 5.12. Множина шляхів, що не перетинаються (випадок 1)

Аналіз результатів розрахунків, наведених у табл. 5.8, показав, що використання інтегрального критерію (5.18) дає змогу забезпечити отримання маршрутного рішення щодо максимізації пропускної здатності найменш продуктивного шляху та мінімізації значення ймовірності компрометації мультишляху. Узагалі для забезпечення максимально можливої продуктивності мережі до критерію оптимальності (5.18) доцільно ввести додатковий доданок, за аналогією з цільовою функцією (5.13). Тоді чутливість потоку пакетів до показників якості обслуговування (пропускної здатності) та мережної безпеки можна буде регулювати в процесі вибору співвідношення між більш розширеною множиною вагових коефіцієнтів c_β , c_v та c_w .

5.6. Розроблення й аналіз удосконаленої моделі швидкої перемаршрутизації з реалізацією схем захисту шляху та пропускної здатності мережі

5.6.1. Удосконалена модель швидкої перемаршрутизації з реалізацією схеми захисту шляху та пропускної здатності мережі

У цьому розділі запропоновано вдосконалення базової математичної моделі (5.1)–(5.4) під розв'язання задач відмовостійкої маршрутизації, а саме швидкої перемаршрутизації (Fast ReRoute, FRR), коли одночасно

з визначенням основного маршруту обчислюється й множина резервних шляхів. Потоки пакетів починають використовувати резервні шляхи у разі відмови основного маршруту, що підвищує оперативність реакції мережі на можливе її перевантаження, збої в програмному та апаратному забезпеченні комутаційного та серверного обладнання. Час перемикання на резервний маршрут у сучасних IP/MPLS-мережах становить десятки мілісекунд [4, 19]. Запропоноване в цьому підрозділі рішення буде орієнтоване на реалізацію схем захисту шляху 1:n та пропускну здатності мережі, тобто один основний та n резервних шляхів не мають перетинатися за транзитними вузлами (маршрутизаторами), а відповідно й за каналами зв'язку ТКМ.

Введене в підрозділі 5.4 порогове значення пропускну здатності мережі β^k , яке необхідно забезпечити для k -го потоку пакетів, зберігає своє змістовне наповнення. Тобто кожен із розрахованих для k -го потоку пакетів шляхів (основний та резервні) повинен мати пропускну здатність, не меншу за β^k . Тоді з урахуванням виразу (5.12) умову захисту пропускну здатності мережі для k -го потоку пакетів можна сформулювати так:

$$\beta_{path}^k \geq \beta^k. \quad (5.19)$$

Отже, для реалізації швидкої перемаршрутизації із захистом шляху за схемою 1:n необхідно для k -го потоку пакетів розрахувати таку кількість шляхів M^k , які не перетинаються, щоб виконувалась така умова:

$$M^k = n + 1. \quad (5.20)$$

Наприклад, для підтримки схеми 1:2 необхідно розрахувати три шляхи ($M^k = 3$), які не перетинаються, один з яких буде основним, а два – резервними.

Для дослідження та проведення порівняльного аналізу обрано такі два критерії оптимальності рішень задачі FRR, одним з яких є максимумом функції

$$J_4 = \beta_{path}^k. \quad (5.21)$$

Тоді як інший критерій оптимальності маршрутних рішень пов'язаний із максимізацією модифікованої щодо (5.21) цільової функції (аналог (5.13)):

$$J_5 = c_\beta \beta_{path}^k - c_v \sum_{E_{i,j} \in E} v_{i,j} a_{i,j}^k, \quad (5.22)$$

де вагові коефіцієнти c_β та c_v визначають важливість кожного з доданків, що містить вираз (5.22).

У першому випадку (5.21) забезпечується максимізація нижнього граничного значення пропускної здатності кожного з множини розрахованих шляхів – основного та резервних. Якщо обмежитись використанням критерію (5.21), то найменш продуктивний шлях матиме пропускну здатність, яка дорівнює значенню β_{path}^k . З іншого боку, використання критерію β_{path}^k (5.21) не завжди сприяє отриманню рішення, коли множину розрахованих шляхів утворюють найбільш продуктивні канали зв'язку. Це обумовлено тим, що пропускну здатність маршруту визначає включений до нього канал із найменшою продуктивністю.

Тому перевагою вдосконаленої моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20), (5.22) є використання другого доданка в критерії (5.22), що вводиться як і в (5.13) за аналогією до метрик протоколів маршрутизації OSPF та EIGRP для включення в розраховані маршрути каналів зв'язку з високою пропускну здатністю. Тобто пропонується використовувати в цільовій функції (5.22) вагові коефіцієнти $v_{i,j} = 10/\varphi_{i,j}$ (5.14). Отже, завдання обчислення множини найбільш продуктивних основного та резервних шляхів для реалізації швидкої перемаршрутизації зводиться до розв'язання оптимізаційної задачі змішаного цілочисельного лінійного програмування (MILP) з критерієм (5.22) за наявності лінійних обмежень (5.1)–(5.4), (5.12), (5.19), оскільки маршрутні змінні є булевими, а змінна β_{path}^k – дійсне число. Введені умови (5.1)–(5.4) відповідають за реалізацію схеми захисту шляху, а умови (5.12), (5.19) – схеми захисту пропускної здатності мережі. Для реалізації обчислень у межах запропонованої моделі в реальному часі сформульована задача MILP має розв'язуватися евристичними методами, наприклад, з використанням алгоритмів оптимізації мурашиної колонії, імітації відпалу, мереж Хопфілда тощо [19, 98, 135]. Експериментально встановлено, що вагові коефіцієнти у виразі (5.22) мають відповідати умові $c_\beta \gg c_v$.

Унаслідок розв'язання сформульованої оптимізаційної задачі отримується множина маршрутів, які не перетинаються. Доцільно, щоб із цієї множини маршрут із максимальною пропускну здатністю відповідав основному шляху, тоді як решта маршрутів використовуватимуться як резервні шляхи згідно із зменшенням їхньої пропускної здатності. Кожен із розрахованих маршрутів буде мати необхідну пропускну здатність завдяки забезпеченню виконання умов (5.12) та (5.19). У загальному випадку загальна кількість обчислених

резервних шляхів залежить від обраної схеми резервування (1:1, 1:2, ..., 1:n), пов'язаної з вимогами щодо забезпечення надійності та відмовостійкості маршрутних рішень для кожного з потоків пакетів та мережі взагалі.

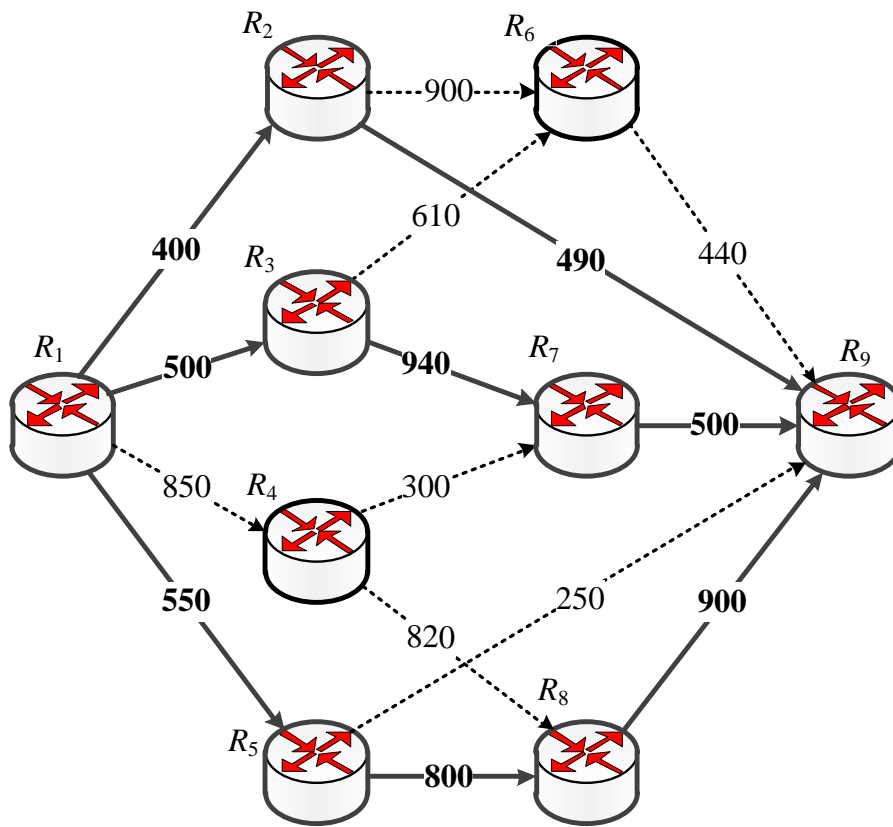
5.6.2. Дослідження та порівняльний аналіз отриманих маршрутних рішень із використанням удосконаленої моделі швидкої перемаршрутизації шляхами, що не перетинаються

У процесі дослідження проводилось порівняння маршрутних рішень, що отримувались за допомогою моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) у процесі використання критеріїв оптимальності (5.21) і (5.22) для різних структур мережі та схем резервування, наприклад, 1:2 і 1:3. Для прикладу результати дослідження будуть продемонстровані на структурі мережі, наведеної на рис. 5.8, коли в розривах каналів зв'язку вказані їхні пропускні здатності (1/с). Загалом між першим і дев'ятим маршрутизаторами може бути встановлено вісім маршрутів, які можуть перетинатися вузлами та/або каналами. Характеристики цих шляхів наведені в табл. 5.5.

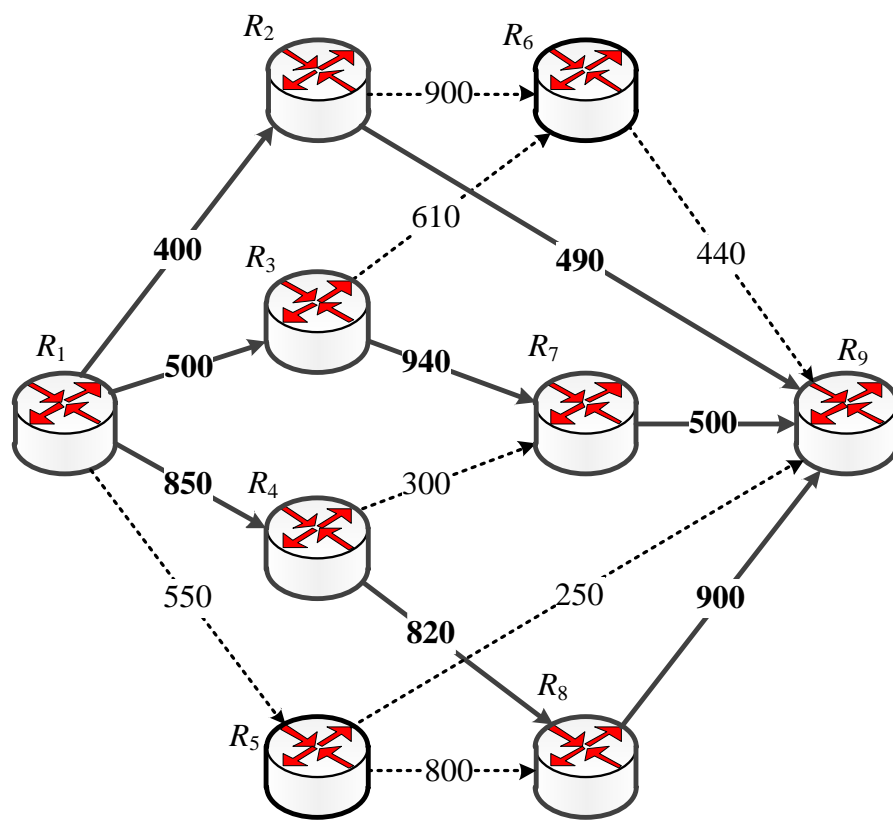
Нехай у першому випадку необхідно реалізувати схему захисту маршруту 1:2 під час передачі пакетів одного потоку ($k = 1$) від першого маршрутизатора до дев'ятого з вимогами щодо рівня якості обслуговування за показником пропускної здатності на рівні 390 1/с. Отже, величина пропускної здатності мережі, яка захищається в процесі швидкої перемаршрутизації, визначається на рівні $\beta = 390$ 1/с. Використання розрахункової моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) з критерієм оптимальності (5.21) визначило для реалізації схеми резервування 1:2 три шляхи, що не перетинаються: L_2 , L_4 та L_8 (рис. 5.13, а).

Кожен із цих шляхів (рис. 5.13, а) мав пропускну здатність (табл. 5.5) не меншу за розрахований поріг ($\beta_{path}^k = 400$ 1/с), тобто умови (5.12) та (5.19) виконувались і реалізувалась швидка перемаршрутизація із захистом пропускної здатності мережі. У цьому разі маршрут L_8 доцільно обрати основним, L_4 – першим резервним, а L_2 – другим резервним шляхом відповідно до зростання їхніх пропускних здатностей.

Використання розрахункової моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20), але вже з критерієм оптимальності (5.22), визначило для реалізації схеми резервування 1:2 також три шляхи, які не перетинаються: L_2 , L_4 та L_8 (рис. 5.13, б). Як і в попередньому випадку, кожен із цих шляхів мав пропускну здатність (табл. 5.5) не меншу за розрахований поріг ($\beta_{path}^k = 400$ 1/с).

а) під час використання критерію (5.21)

б) під час використання критерію (5.22)

Рис. 5.13. Множина шляхів, розрахованих для використання за умови швидкої перемаршрутизації з реалізацією схеми захисту шляху 1:2

За таких умов маршрут L_6 доцільно обрати основним, L_4 – першим резервним, а L_2 – другим резервним шляхом. Варто зауважити, що використання критерію оптимальності маршрутних рішень (5.22) дозволило обрати основним шляхом значно продуктивніший маршрут L_6 з пропускну здатністю 820 1/с замість L_8 (550 1/с).

У табл. 5.9 подано результати розрахунку маршрутів, що не перетинаються, у разі використання моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) та критеріїв оптимальності (5.21) і (5.22) для реалізації схеми захисту шляху 1:2. Водночас для кожного з маршрутів вказано середню міжкінцеву затримку пакетів, якщо ним буде протікати потік пакетів з інтенсивністю 390 1/с.

Як показано в табл. 5.9, вдосконалена модель маршрутизації (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) дозволяє забезпечити розрахунок основного та множини резервних шляхів із реалізацією схеми захисту шляху 1:2. У цьому разі кожен із шляхів має пропускну здатність, не меншу за задану (390 1/с). Варто окремо зазначити, що використання критерію оптимальності (5.22) дає змогу покращити ще один ключовий показник якості обслуговування – середню міжкінцеву затримку пакетів. Цей показник у межах проведеного дослідження розраховувався як сума середніх затримок пакетів на інтерфейсах маршрутизаторів і в каналах зв'язку, що створювали той чи інший маршрут. Водночас робота кожного з інтерфейсів для цього прикладу моделювалася системою масового обслуговування М/М/1, що не впливало на загальність отриманих результатів розрахунків. Так, для основного маршруту (табл. 5.9) вдалось знизити середню міжкінцеву затримку пакетів з 10,6 мс до 6,5 мс, тобто майже на 40 %.

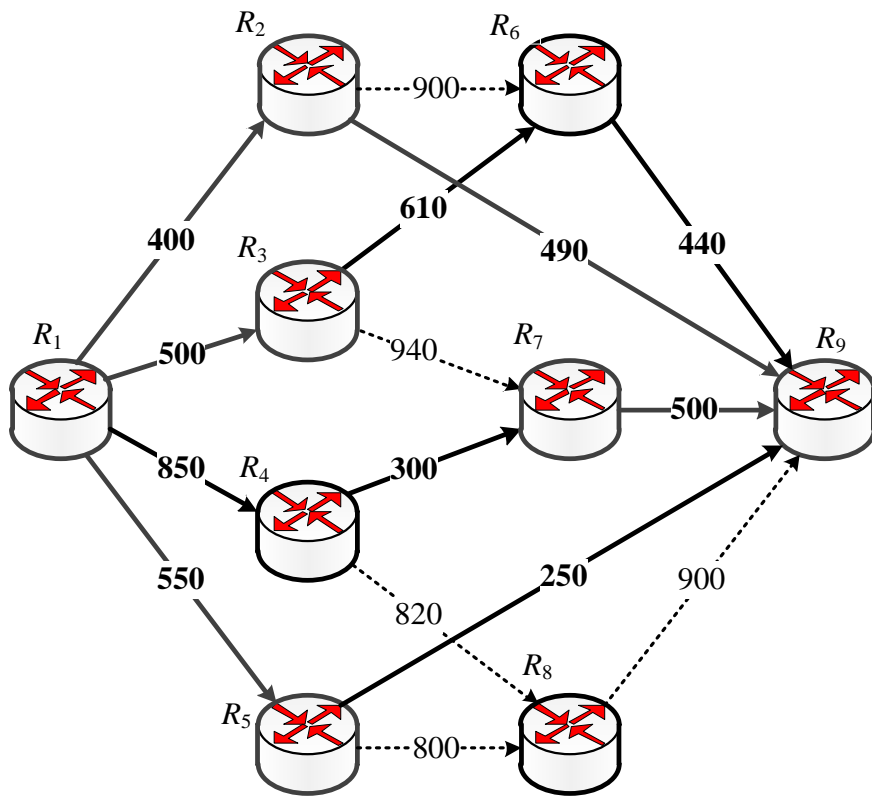
У другому випадку необхідно було під час передачі пакетів одного потоку від першого маршрутизатора до дев'ятого маршрутизатора реалізувати схему захисту шляху 1:3 з вимогами до пропускну здатності на рівні 240 1/с, тобто $\beta = 240$ 1/с. У цьому разі застосування моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) з критерієм оптимальності (5.21) визначило чотири шляхи, що не перетинались: L_2 , L_3 , L_5 та L_7 (рис. 5.14, а). Кожен із цих шляхів мав пропускну здатність (табл. 5.5) не меншу за розрахований поріг ($\beta_{path}^k = 250$ 1/с), тобто виконувались умови (5.12) і (5.19) та реалізувалася швидка перемаршрутизація із захистом пропускну здатності мережі. З огляду на дані про пропускну здатності цих шляхів, маршрут L_3 доцільно обрати основним, L_2 – першим резервним, L_5 – другим резервним, а L_7 – третім резервним шляхом.

**Результати розрахунку основних і резервних маршрутів
у процесі реалізації схеми захисту шляху 1:2**

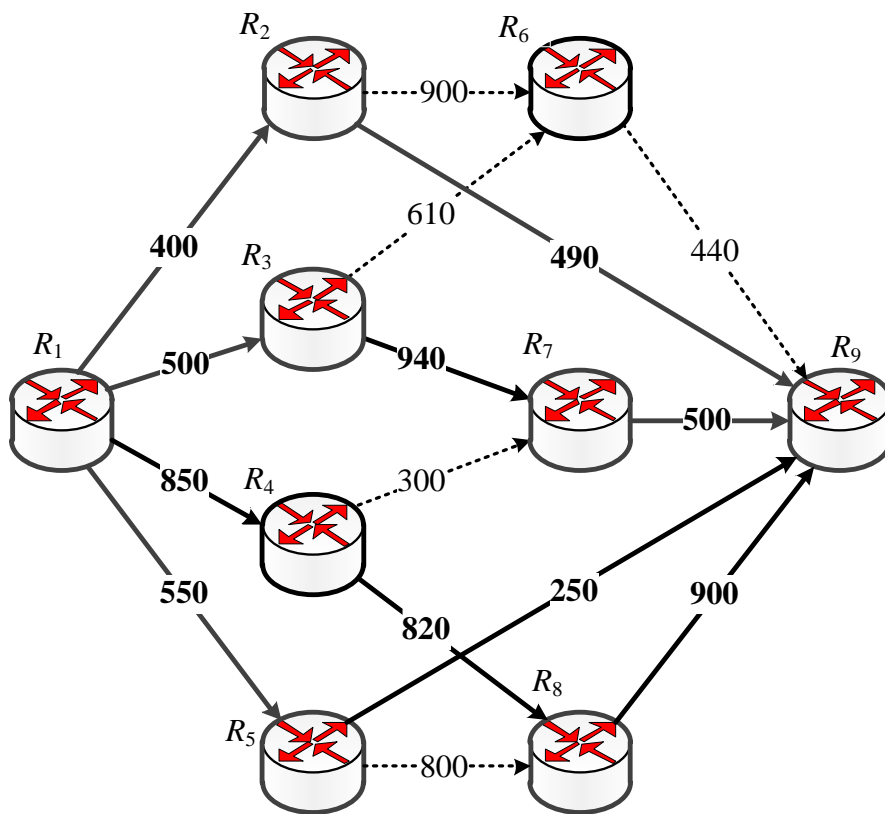
Шлях	Тип шляху	Канали зв'язку, що створюють шлях	Пропускна здатність шляху, 1/с	Середня затримка пакетів уздовж шляху, мс
з використанням критерію оптимальності (5.21)				
L_8	основний	$\{E_{1,5}, E_{5,8}, E_{8,9}\}$	550	10,6
L_4	перший резервний	$\{E_{1,3}, E_{3,7}, E_{7,9}\}$	500	20
L_2	другий резервний	$\{E_{1,2}, E_{2,9}\}$	400	110
з використанням критерію оптимальності (5.22)				
L_6	основний	$\{E_{1,4}, E_{4,8}, E_{8,9}\}$	820	6,5
L_4	перший резервний	$\{E_{1,3}, E_{3,7}, E_{7,9}\}$	500	20
L_2	другий резервний	$\{E_{1,2}, E_{2,9}\}$	400	110

Використання критерію оптимальності (5.22) визначило для реалізації схеми захисту шляху 1:3 також чотири маршрути, що не перетинались: L_2 , L_4 , L_6 та L_7 (рис. 5.14, б). Як і в попередньому випадку, кожен із цих шляхів мав пропускну здатність (табл. 5.5) не меншу за розрахований поріг ($\beta_{path}^k=250$ 1/с). Отже, маршрут L_6 доцільно обрати основним, а L_4 – першим, L_2 – другим та L_7 – третім резервними шляхами.

Варто зазначити, що для реалізації схеми резервування 1:3 використання критерію оптимальності маршрутних рішень (5.22) дало змогу обрати не тільки основний, але й перший та другий резервні маршрути, що мали більшу пропускну здатність (табл. 5.5), ніж у випадку використання критерію (5.21). Ця перевага також позначилась і на відповідних значеннях середніх міжкінцевих затримок пакетів, які передавались як основним, так і більшістю резервних шляхів (табл. 5.10). Так, для основного маршруту вдалося знизити середню міжкінцеву затримку пакетів майже на 57,4 %, для першого резервного – на 11,7 %, а для другого резервного – на 53,6 %.

а) під час використання критерію (5.21)

б) під час використання критерію (5.22)

Рис. 5.14. Множина шляхів, розрахованих для використання за умови швидкої перемаршрутизації з реалізацією схеми захисту шляху 1:3

**Результати розрахунку основних і резервних маршрутів
у процесі реалізації схеми захисту шляху 1:3**

Шлях	Тип шляху	Канали зв'язку, що створюють шлях	Пропускна здатність шляху, 1/с	Середня затримка пакетів уздовж шляху, мс
з використанням критерію оптимальності (5.21)				
L_3	основний	$\{E_{1,3}, E_{3,6}, E_{6,9}\}$	440	11,5
L_2	перший резервний	$\{E_{1,2}, E_{2,9}\}$	400	10,3
L_5	другий резервний	$\{E_{1,4}, E_{4,7}, E_{7,9}\}$	300	22,2
L_7	третій резервний	$\{E_{1,5}, E_{5,9}\}$	250	103,2
з використанням критерію оптимальності (5.22)				
L_6	основний	$\{E_{1,4}, E_{4,8}, E_{8,9}\}$	820	4,9
L_4	перший резервний	$\{E_{1,3}, E_{3,7}, E_{7,9}\}$	500	9,1
L_2	другий резервний	$\{E_{1,2}, E_{2,9}\}$	400	10,3
L_7	третій резервний	$\{E_{1,5}, E_{5,9}\}$	250	103,2

Висновки до п'ятого розділу

1. У розділі запропоновано систему математичних моделей розрахунку шляхів у ТКМ, що не перетинаються. Кожна з цих моделей орієнтована на реалізацію певної стратегії маршрутизації – безпечної маршрутизації; QoS-маршрутизації із забезпеченням максимальної та/або гарантованої пропускної здатності; безпечної QoS-маршрутизації; швидкої перемаршрутизації з реалізацією схем захисту шляху та пропускної здатності мережі. Спільними рисами цих моделей є формулювання задач розрахунку маршрутів в оптимізаційній формі, що дає змогу максимізувати ефективність використання мережного ресурсу (каналів, шляхів та їхньої пропускної здатності) за показниками якості обслуговування та мережної безпеки.

2. Запропоновано базову математичну модель (5.1)–(5.6) для розрахунку маршрутів у ТКМ, що не перетинаються. За допомогою моделі (5.1)–(5.6) задача розрахунку шляхів, які не перетинаються, подана в оптимізаційній

формі. Керуючі (маршрутні) змінні є булевими (5.1), а обмеження, які на них накладаються (5.2)–(5.4), – лінійними. Залежно від особливостей постановки задачі маршрутизації число шляхів, які не перетинаються, може попередньо задаватись (5.6) або максимізуватись (5.5). Отже, сформульована оптимізаційна задача (5.1)–(5.6) належить до класу задач змішаного цілочисельного лінійного програмування (MILP), оскільки змінні, що визначають кількість використовуваних маршрутів (5.6), приймають лише цілі значення. Основною обчислювальною перевагою базової моделі є лінійність умов (5.2)–(5.6), що значно спрощує подальшу її протокольну реалізацію на практиці.

3. Шляхом зміни критерію оптимальності на умову (5.7) та доповнення базової моделі виразами (5.8)–(5.11) отримано математичну модель безпечної маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, які не перетинаються. Модель зберегла свою основну перевагу – лінійність. Введення до критерію оптимальності (5.7) додаткових складників, зважених щодо значень імовірності компрометації каналів зв'язку ТКМ, дозволило забезпечити розрахунок таких шляхів (мультишляху), які не перетинаються, щоб їхня кількість була максимальною, а ймовірність компрометації цих шляхів (5.11) – мінімальною. Це досягалося тим, що вибір вагових коефіцієнтів у критерії (5.7) базується на використанні виразу (5.8) і спрямований на включення до множини шляхів, що не перетинаються, каналів зв'язку з мінімальною ймовірністю компрометації. На розрахункових прикладах (табл. 5.1 і табл. 5.2) продемонстрована функціональність запропонованої математичної моделі, її працездатність та адекватність, а також ефективність з погляду реалізації безпечної маршрутизації в ТКМ.

4. Для вирішення завдання багатошляхової QoS-маршрутизації запропоновано до використання модель розрахунку множини шляхів, що не перетинаються та мають максимальну пропускну здатність (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12)–(5.15). Модель багатошляхової QoS-маршрутизації містить нові умови (5.12) та оновлений критерій оптимальності (5.13), використання яких орієнтує на розрахунок максимальної кількості найбільш продуктивних шляхів, які не перетинаються. Це досягалося введенням додаткових складників у критерій оптимальності (5.13), вибором маршрутних метрик (5.14) та встановленням ієрархії співвідношень вагових коефіцієнтів (5.15). Відповідно до цього задача QoS-маршрутизації шляхами, що не перетиналися, залишилась у класі задач MILP. Аналіз результатів розрахунку показав, що використання інтегрального критерію (5.13) дає змогу забезпечити більшу пропускну здатність маршрутного рішення (табл. 5.4), поданого множиною шляхів, що не перетинаються, у випадках високої неоднорідності мережі, тобто коли пропускі здатності каналів зв'язку ТКМ значно відрізняються.

5. Запропоновано математичну модель QoS-маршрутизації в ТКМ із використанням шляхів, що не перетинаються та забезпечують гарантовану пропускну здатність. Гарантії щодо рівня якості обслуговування за показником пропускну здатності забезпечувались на підставі введення в модель білінійних умов (5.17). Їхнє виконання дає змогу розрахувати шляхи, які мають пропускну здатність, не нижчу за встановлений поріг (вимоги). Виконання умови (5.17) залежно від форми обраного критерію оптимальності може досягатись або на підставі збільшення кількості задіяних маршрутів, що не перетинаються, або шляхом підвищення порогового значення щодо їхньої мінімальної пропускну здатності. За умови використання критерію оптимальності маршрутних рішень (5.13) першочерговість збільшення значень керуючих змінних, які містить білінійна форма в (5.17), буде визначатись ієрархією значень вагових коефіцієнтів у (5.13). У цьому випадку оптимізаційна задача з критерієм (5.13) та множиною обмежень (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.17) належить до класу задач змішаного цілочисельного нелінійного програмування (MINLP). Проте, наприклад, якщо кількість шляхів, які треба розрахувати, наперед відома, то умова (5.17) стане лінійною, а сама оптимізаційна задача залишиться в класі MILP. Результати проведеного дослідження (табл. 5.6) підтвердили ефективність запропонованої моделі QoS-маршрутизації в ТКМ (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.13), (5.17) з погляду забезпечення гарантованої пропускну здатності для різних варіантів вихідних даних, які стосувалися кількості використаних маршрутів, що не перетинались.

6. Розроблено та досліджено модель розрахунку множини шляхів, що не перетинаються, для реалізації безпечної QoS-маршрутизації (5.1)–(5.4), (5.6), (5.12), (5.18). У межах запропонованого рішення врахування аспектів, пов'язаних із підвищенням рівня якості обслуговування й мережної безпеки, проведено на етапі вибору форми комплексного критерію оптимальності маршрутних рішень (5.18). Використання (5.18), з одного боку, гарантує пошук найбільш продуктивних шляхів (за це відповідають перший і другий доданки), а з іншого – включення до множини розрахованих шляхів найбільш безпечних каналів зв'язку ТКМ (третій доданок). З цією метою використані маршрутні метрики (5.8) пов'язані з параметрами мережної безпеки каналів зв'язку, тобто з імовірностями їхніх компрометації. Отже, це технологічне завдання було зведено до оптимізаційної задачі класу MILP із максимізацією кількості шляхів та їхньої пропускну здатності, а також мінімізацією ймовірності компрометації мультишляху загалом за наявності лінійних обмежень, оскільки маршрутні змінні булеві (5.1) та змінні, що визначають кількість використовуваних маршрутів, приймають лише цілі значення (5.6).

7. Удосконалено модель швидкої перемаршрутизації з реалізацією схем захисту шляху $1:n$ та пропускної здатності мережі. Ця математична модель подана виразами (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) і (5.22), що дало змогу звести рішення технологічного завдання швидкої перемаршрутизації до розв'язання оптимізаційної задачі змішаного цілочисельного лінійного програмування з модифікованим критерієм оптимальності (5.22) за наявності лінійних обмежень (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), оскільки маршрутні змінні (5.1) – булеві, а нижня границя пропускної здатності основного та множини резервних маршрутів (5.19) – дійсне число. Перевагами запропонованої моделі варто визначити те, що реалізація схеми захисту шляху $1:n$ не призводить до пропорційного збільшення розмірності оптимізаційної задачі порівняно з рішеннями, описаними в роботах [10, 34, 42, 43, 45]. Модифікація використаного критерію оптимальності (5.22) спрямована на те, щоб множина розрахованих шляхів (основного та резервних) охоплювала маршрути, які не тільки відповідали вимогам щодо пропускної здатності (5.19), але й містили найбільш продуктивні канали зв'язку, що позитивно впливало на рівень якості обслуговування, наприклад, за показником середньої міжкінцевої затримки пакетів (табл. 5.9 і табл. 5.10). Оскільки всі розраховані шляхи мали пропускну здатність не гіршу за заданий поріг (5.19), то шлях, що забезпечував найбільшу пропускну здатність або найменше значення середньої міжкінцевої затримки пакетів, обирався основним. Решта маршрутів використовувались як резервні відповідно до схеми захисту $1:n$ у порядку зниження пропускної здатності або ж зростання середньої міжкінцевої затримки пакетів, які передавалися вздовж цих шляхів.

8. Лінійність запропонованої потокової моделі (5.1)–(5.4), (5.12), (5.14), (5.19), (5.20) і (5.22) та зменшення кількості маршрутних змінних (5.1), які підлягали розрахунку, сприяло зниженню складності її обчислювальної реалізації в разі практичного використання як частини програмного забезпечення маршрутизаторів або SDN-контролерів, на які покладаються функції щодо організації швидкої перемаршрутизації в мережі. Перспектива подальших досліджень в цій сфері, насамперед стосується підтримки багатопляхових стратегій маршрутизації, а також реалізації схем захисту не тільки такого важливого показника якості обслуговування, як пропускну здатність, але й інших QoS-показників – середньої затримки, джитеру, імовірності втрат пакетів, а також значень показників якості сприйняття (QoE) та мережної безпеки, що особливо актуально для передачі мультимедійного трафіку та конфіденційних даних.

РОЗДІЛ 6

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ БЕЗПЕЧНОЇ МАРШРУТИЗАЦІЇ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ

У розділі запропоновано та досліджено два методи безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційній мережі. Перший метод оснований на розрахунку та використанні шляхів, які не перетинаються та є подальшим узагальненням механізму безпечної маршрутизації SPREAD. Запропонована оптимізаційна модель розрахунку шляхів, що не перетинаються, з урахуванням їхнього рівня мережної безпеки дозволила знизити ймовірність компрометації конфіденційних повідомлень залежно від сценарію компрометації елементів мережі від 23–27 % до 47–56 %.

Другий метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень ґрунтується на використанні шляхів, які можуть перетинатись. У межах цього методу ймовірність компрометації повідомлень розраховується за формулою повної ймовірності з врахуванням рівня мережної безпеки «містків» у структурі ТКМ. Як показали результати дослідження запропонованого методу, найбільший вигреш щодо значень імовірностей компрометації повідомлень (у середньому від 20–60 %) вдалося отримати в умовах відносно невисокого рівня кіберзагроз у ТКМ, тобто коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку не перевищувала 0,4. У разі збільшення рівня загроз, коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку збільшувалась до 0,7, вигреш щодо значень імовірностей компрометації повідомлень становив у середньому від 3–20 %.

Матеріали розділу опубліковані в роботах [136–138].

6.1. Аналіз місця порогових криптографічних схем у телекомунікаційних мережах

Ключову роль у забезпеченні мережної безпеки відіграють криптографічні засоби захисту інформації, що широко реалізуються в сучасних телекомунікаційних мережах. Наприклад, у межах порогової криптографії на стороні відправника конфіденційне повідомлення (секрет) розбивається на декілька частин, що загалом мають доставлятися отримувачу незалежно одна від одної. Зокрема

повідомлення може бути дешифровано лише за наявності в отримувача більш ніж заданої порогової кількості його частин. Отже, за умови використання порогової криптографії зловмисник має скомпрометувати не менше за порогову кількість частин повідомлення. Необхідно зазначити, що порогова криптографія вважається однією з найбезпечніших криптосистем та використовується в сучасних рішеннях, наприклад, таких як RSA (алгоритм Рівеста – Шаміра – Алдемана), криптосистема Пейє, криптосистема Дамгорда–Юрика, схема Ель-Гамала, алгоритм електронного цифрового підпису із застосуванням еліптичних кривих [19, 139–141].

Концепція порогової криптографії широко застосовується в сучасних ТКМ і реалізується в технологіях хмарних обчислень, механізмах автентифікації, управлінні ключами, технології Інтернету речей (Internet of Things, IoT), мобільних самоорганізованих мережах (Mobile Ad hoc Network, MANET), сенсорних мережах, електронних цифрових підписах, застосунках електронного голосування, візуальній криптографії тощо (табл. 6.1) [19, 139–141].

Узагалі схеми розділення секрету (secret sharing schemes) можна класифікувати таким чином [139–141]:

- проактивне розділення секрету;
- динамічне розділення секрету;
- розділення секрету з можливостями вето;
- робастне розділення секрету;
- поліноміальне розділення секрету;
- схеми, основані на китайській теоремі про остачі (Chinese Remainder Theorem, CRT);
- анонімне розділення секрету;
- розділення секрету на основі систематичних блокових кодів;
- розділення секрету у вигляді «чорної скрині» (black box secret sharing);
- візуальне розділення секрету.

Схема Шаміра належить до схем поліноміального розділення секрету, тоді як схема Асмута – Блума основана на використанні теореми CRT. У схемі візуального розділення секрету візуальне зображення було як конфіденційне повідомлення. До прикладів забезпечення мережної безпеки також може належати концепція безпечної маршрутизації, яка реалізована в ТКМ, наприклад, за допомогою механізму SPREAD [142, 143]. Це рішення основане на багатошляховій передачі частин конфіденційного повідомлення, які сформовані відповідно до схеми Шаміра. Зокрема що більше шляхів, які не перетинаються, буде використано, то з меншою ймовірністю

компрометації повідомлення буде доставлено отримувачу. Подібні особливості зі свого боку накладають додаткові вимоги на використовувані математичні моделі та методи маршрутизації в ТКМ.

Таблиця 6.1

Напрями застосування різних порогових схем у ТКМ [19]

Напрямок застосування	Схема порогового розділення секрету	Переваги використання
Хмарні обчислення	Схема Шаміра	Зменшення кількості ключів; забезпечення конфіденційності приватних даних; безпечно та надійне зберігання даних; безпечна передача даних.
Автентифікація	Схема Шаміра, криптосистема Пейє	Швидка групова автентифікація користувачів; стійкість до масиву атак, масштабованість, гнучкість; легковагова, масштабована групова автентифікація в IoT; анонімна автентифікація в IoT.
Ad-Нос мережі	Схема Шаміра, порогова криптографія на основі еліптичних кривих (ЕСС)	Стійкість до сертифікатів фальшивих відкритих ключів, захист від уразливостей, спричинених шкідливими вузлами; високий рівень безпеки, доступний сервіс управління ключами.
Електронний цифровий підпис	Схема Шаміра, схема Шаміра з криптосистемою Ель-Гамала	Відстежуваність підписів, множина політик підпису; відсутність потреби в довіреній третій стороні.
Електронне голосування	Схема Шаміра, схема Асмута – Блума, криптосистема Пейє	Зменшення порушення цілісності даних, відсутність потреби в довіреній третій стороні; надійність, конфіденційність; підтримка множинного й нульового вибору, ієрархічність; використання властивості гомоморфності.
Цифрове оброблення зображень	Схема Шаміра	Безпечна передача зображення через незахищені мережі.

У роботах [142, 143] запропоновано та досліджено механізми SPREAD (Secure Protocol for Reliable dAta Delivery) та H-SPREAD (Hybrid Secure Protocol for Reliable dAta Delivery) для посилення безпечної передачі повідомлень у MANET (рис. 6.1). Основна ідея полягає в тому, щоб розділити конфіденційне

повідомлення на кілька фрагментів – частин, а потім передавати їх від відправника до отримувача множиною шляхів, які не перетинаються, так, щоб навіть якщо певну кількість частин повідомлення буде скомпрометовано, секретне повідомлення загалом залишиться нескомпрометованим. Запропоновано загальну архітектуру системи: математичну модель для створення та реконструкції частин повідомлення, оптимальний розподіл його частин за декількома шляхами з погляду безпеки, а також підходи щодо розрахунку мультишляху в мережах MANET.

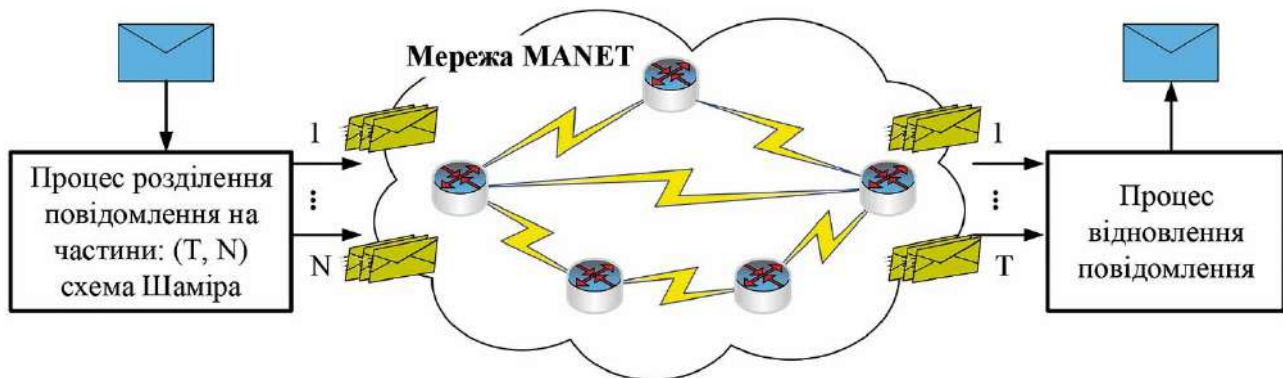

Рис. 6.1. Загальна архітектура роботи механізму SPREAD [19]

Порівняно з проводовими мережами забезпечення безпеки в MANET пов'язано з виявленням і запобіганням множини наявних уразливостей та атак. По-перше, радіоканали більш сприйнятливі до атак як пасивного прослуховування, так і активного втручання в сигнали та здійснення завад. По-друге, більшість протоколів маршрутизації в MANET припускають довірчі взаємодії між вузлами для здійснення передачі пакетів. Залежність від такої взаємодії робить передачу даних більш уразливою щодо несанкційного доступу, підміни даних та атак типу «відмова в обслуговуванні». По-третє, відсутність фіксованої інфраструктури та централізованого управління ускладнює застосування більшості традиційних рішень щодо забезпечення мережної безпеки.

Унаслідок використання механізму SPREAD вдається знизити ймовірність компрометації переданого повідомлення, тому що помітно ускладнюється завдання зловмисника: йому необхідно скомпрометувати не один маршрут, яким передається нерозділене повідомлення, а всі шляхи, якими передаються його частини. Зокрема під компрометацією повідомлення розуміється подія, пов'язана з несанкційним доступом до його вмісту.

Варто окремо зазначити, що ймовірність компрометації шляху багато в чому залежить як від кількості складників його вузлів і каналів зв'язку, так і

від параметрів їхньої безпеки, тобто кожен елемент (вузол, канал) шляху може бути скомпрометований із певною ймовірністю. У загальному випадку шляхи, що використовуються для передачі частин розділеного, відповідно до схеми Шаміра, повідомлення, можуть мати різні значення ймовірності компрометації. У межах відомих рішень SPREAD вважається, що множина шляхів, що не перетинаються, уже попередньо відома. Однак рішення, орієнтовані на використання лише шляхів, які не перетинаються, негативно впливають на ефективність використання доступного мережного ресурсу.

Тому в цьому розділі пропонуються рішення, які, з одного боку, доповнюють механізм SPREAD щодо розрахунку множини шляхів, які не перетинаються, а з іншого – адаптують цей механізм під використання шляхів, що можуть перетинатись.

6.2. Метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що не перетинаються

6.2.1. Опис методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що не перетинаються

В основу запропонованого методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхами, що не перетинаються, покладено послідовне розв'язання двох задач:

- розрахунку маршрутів, що не перетинаються, в телекомунікаційній мережі за допомогою моделі (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9);
- безпечного балансування фрагментів конфіденційного повідомлення за множиною попередньо розрахованих шляхів, які не перетинаються.

Друга задача може бути розв'язана, наприклад, за допомогою механізму SPREAD. У роботах [142, 143] запропоновано рішення щодо розроблення та вдосконалення механізму SPREAD (Secure Protocol for Reliable dAta Delivery), що належить до засобів безпечної маршрутизації. Для забезпечення безпечної маршрутизації конфіденційного повідомлення (КП) у мережі, відповідно до механізму SPREAD, необхідно вирішити такі завдання [142, 143]:

1. Розрахунок множини маршрутів, що не перетинаються, між заданими вузлами – відправником та отримувачем.
2. Розділення конфіденційного повідомлення, що передається, на множину частин відповідно до обраної схеми Шаміра.

3. Розподіл множини частин повідомлення між множиною маршрутів, визначених у процесі вирішення першого завдання.

Крім того, у роботах [15, 144–147] запропоновано вдосконалену модель механізму SPREAD, у межах якої допускається певний характер перетину шляхів у ТКМ, що супроводжується покращенням показників мережної безпеки під час передачі КП. Закон (схема) розділення повідомлення на фрагменти загалом може бути відомим зловмиснику, але скомпрометувати конфіденційне повідомлення він зможе лише тоді, коли скомпрометує всі використані для доставки шляхи. Тому рівень мережної безпеки у цьому випадку цілком залежить від кількості та безпечності шляхів, що використовуються для доставки фрагментів КП.

З метою пояснення принципу роботи механізму SPREAD будуть використані такі позначки [15]:

- M – кількість використовуваних шляхів, що не перетинаються, у разі маршрутизації частин повідомлення;
- M_i – кількість каналів зв'язку в i -му шляху, що можуть бути скомпрометовані ($i = \overline{1, M}$);
- p_i^j – імовірність компрометації j -го каналу зв'язку i -го шляху ($i = \overline{1, M}$, $j = \overline{1, M_i}$);
- (T, N) – параметри схеми Шаміра, де N – загальна кількість фрагментів, на які розділяється повідомлення, що передається, унаслідок застосування схеми Шаміра; T – мінімальна кількість фрагментів, за якими можливо відновити повідомлення, що передається ($T \leq N$);
- p_i – імовірність компрометації i -го шляху ($i = \overline{1, M}$);
- P_{msg} – імовірність компрометації повідомлення загалом за умови його фрагментованої передачі мережею;
- n_i – цілочисельна змінна, яка характеризує кількість фрагментів КП, що передаються за i -м шляхом $i = \overline{1, M}$.

Тоді ймовірність компрометації i -го шляху, що складається з M_i елементів, можна розрахувати так:

$$p_i = 1 - \left(1 - p_i^1\right)\left(1 - p_i^2\right) \dots \left(1 - p_i^{M_i}\right) = 1 - \prod_{j=1}^{M_i} \left(1 - p_i^j\right). \quad (6.1)$$

Для керуючих змінних n_i ($i = \overline{1, M}$) має виконуватися така умова [64, 65]:

$$\sum_{i=1}^M n_i = N. \quad (6.2)$$

У випадку реалізації схеми Шаміра з параметрами $T < N$ мають виконуватися умови [142, 143]

$$N - T + 1 \leq n_i \leq T - 1, \quad (i = \overline{1, M}). \quad (6.3)$$

Якщо ж використовується схема без надмірності, тобто $T = N$, мають місце такі умови [142, 143]:

$$1 \leq n_i \leq T - 1, \quad (i = \overline{1, M}). \quad (6.4)$$

Імовірність компрометації конфіденційного повідомлення, розділеного відповідно до схеми Шаміра на N фрагментів з подальшим використанням M шляхів, визначається згідно з виразом [142, 143]

$$P_{msg} = \prod_{i=1}^M p_i. \quad (6.5)$$

Фактично вираз (6.5) визначає ймовірність компрометації всіх M шляхів, що не перетинаються та використовуються для передачі фрагментів конфіденційного повідомлення.

Задачу безпечного балансування фрагментів конфіденційного повідомлення за множиною попередньо розрахованих, наприклад за допомогою моделі (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9), M шляхів можна також подати в оптимізаційній формі. Критерієм оптимальності може бути мінімум цільової функції [142, 143]

$$J = \sum_{i=1}^M p_i n_i. \quad (6.6)$$

6.2.2. Результати дослідження методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхами, що не перетинаються

Дослідження процесу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень, організованого за допомогою запропонованого методу, буде продемонстровано на прикладі ТКМ, структура якої зображена на рис. 6.2.

Мережа містить вісім маршрутизаторів і тринадцять каналів зв'язку. Нехай конфіденційне повідомлення треба передати між маршрутизаторами R_1 і R_8 . У процесі дослідження розглядалися три варіанти ймовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ (табл. 6.2).

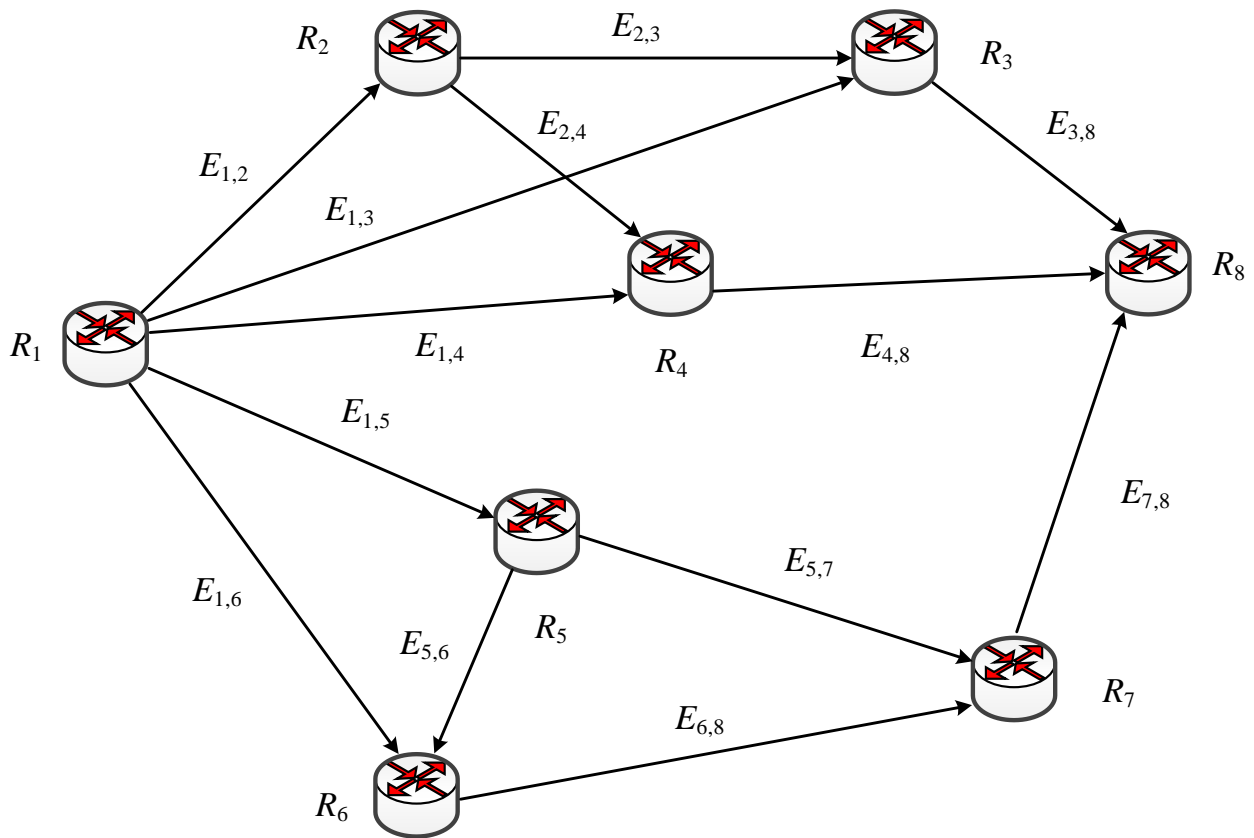

Рис. 6.2. Структура телекомунікаційної мережі

Таблиця 6.2

Варіанти ймовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ

Номер варіанта компрометації каналів ТКМ	$E_{1,2}$	$E_{1,3}$	$E_{1,4}$	$E_{1,5}$	$E_{1,6}$	$E_{2,3}$	$E_{2,4}$	$E_{3,8}$	$E_{4,8}$	$E_{5,6}$	$E_{5,7}$	$E_{6,7}$	$E_{7,8}$
1	0,1	0,8	0,3	0,4	0,8	0,2	0,5	0,6	0,5	0,4	0,3	0,9	0,2
2	0,9	0,6	0,1	0,2	0,8	0,3	0,1	0,3	0,7	0,4	0,9	0,2	0,1
3	0,1	0,1	0,9	0,9	0,6	0,1	0,3	0,8	0,4	0,6	0,2	0,1	0,1

Тоді в табл. 6.3 зазначені всі можливі маршрути ($L_1 \div L_7$) між маршрутизаторами R_1 та R_8 , які були відправником та отримувачем КП. У цій самій таблиці вказані ймовірності компрометації шляхів $L_1 \div L_7$, які розраховані відповідно до виразу (6.1).

Таблиця 6.3

**Ймовірності компрометації шляхів у ТКМ
для різних варіантів компрометації каналів мережі**

Шлях		Номер варіанта компрометації каналів ТКМ		
		1	2	3
L_1	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_3 \rightarrow R_8$	0,712	0,951	0,838
L_2	$R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_8$	0,92	0,72	0,82
L_3	$R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4 \rightarrow R_8$	0,775	0,973	0,622
L_4	$R_1 \rightarrow R_4 \rightarrow R_8$	0,65	0,73	0,94
L_5	$R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8$	0,664	0,928	0,928
L_6	$R_1 \rightarrow R_5 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8$	0,9712	0,6544	0,9676
L_7	$R_1 \rightarrow R_6 \rightarrow R_7 \rightarrow R_8$	0,984	0,856	0,676

У табл. 6.4 наведено ймовірності компрометації мультишляхів $LL_1 \div LL_7$, що містили множини шляхів, які не перетинались. Фактично в табл. 6.4 вказані ймовірності компрометації, розраховані відповідно до формули (6.5).

Таблиця 6.4

**Ймовірності компрометації мультишляхів у ТКМ,
що містять шляхи, які не перетинаються,
для різних варіантів компрометації каналів**

Мультишлях	Шляхи, що містяться в мультишляху	Номер варіанта компрометації каналів ТКМ		
		1	2	3
LL_1	L_1, L_4, L_5	0,3073	0,6442	0,731
LL_2	L_1, L_4, L_6	0,4495	0,4543	0,7622
LL_3	L_1, L_4, L_7	0,4554	0,5943	0,5325
LL_4	L_2, L_4, L_5	0,3971	0,4878	0,7153
LL_5	L_2, L_4, L_6	0,5808	0,344	0,7458
LL_6	L_2, L_4, L_7	0,5884	0,4499	0,5211
LL_7	L_2, L_3, L_5	0,4734	0,6501	0,4733
LL_8	L_2, L_3, L_6	0,6925	0,4584	0,4935
LL_9	L_2, L_3, L_7	0,7016	0,5997	0,3448

Використання математичної моделі (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9) дозволило визначити таку множину використаних шляхів, що відповідає мінімальному значенню ймовірності компрометації повідомлення (6.5), яке буде передаватись

ними окремими фрагментами. Ці шляхи в табл. 6.4 для кожного варіанта компрометації каналів зв'язку виділено сірим кольором. Отже, результати дослідження, наведені в табл. 6.3 та табл. 6.4, підтвердили адекватність моделі розрахунку маршрутів, що не перетинаються, у телекомунікаційній мережі (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9). Використання запропонованого методу безпечної маршрутизації, ґрунтованого на маршрутних метриках (5.8), дозволило порівняно з іншими доступними рішеннями знизити ймовірність компрометації конфіденційних повідомлень (табл. 6.4):

- від 23 % до 56 % для першого сценарію компрометації каналів ТКМ;
- від 27 % до 47 % для другого сценарію компрометації каналів ТКМ;
- від 27 % до 55 % для третього сценарію компрометації каналів ТКМ.

Для наочної демонстрації отриманих результатів на рис. 6.3–6.5 показано множини шляхів у ТКМ, що не перетинаються, тобто мають спільними лише вузли відправника (R_1) та отримувача (R_8).

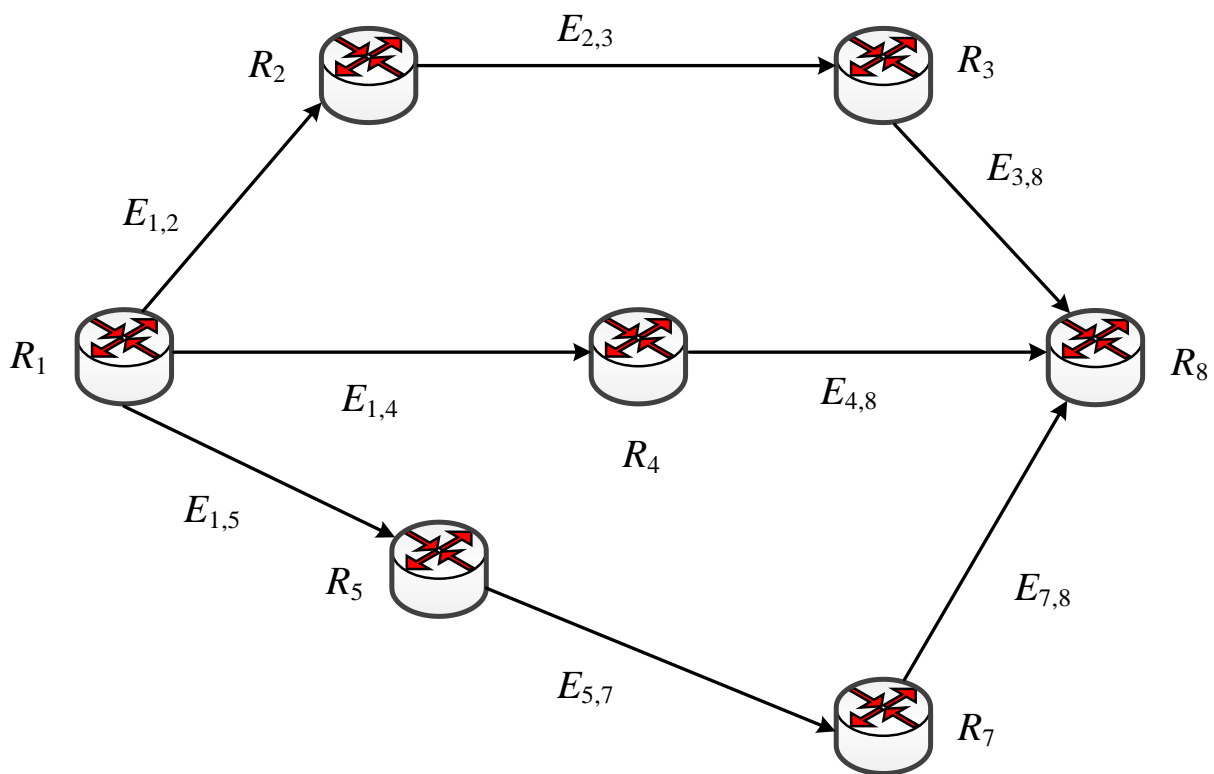

Рис. 6.3. Множина оптимальних шляхів L_1 , L_4 , L_5

для першого варіанта компрометації каналів зв'язку ТКМ ($P_{msg} = 0,3073$)

У табл. 6.5 подано порядок фрагментованої передачі повідомлення в ТКМ за допомогою множини розрахованих шляхів (табл. 6.4), що не перетинаються, для різних варіантів компрометації каналів мережі.

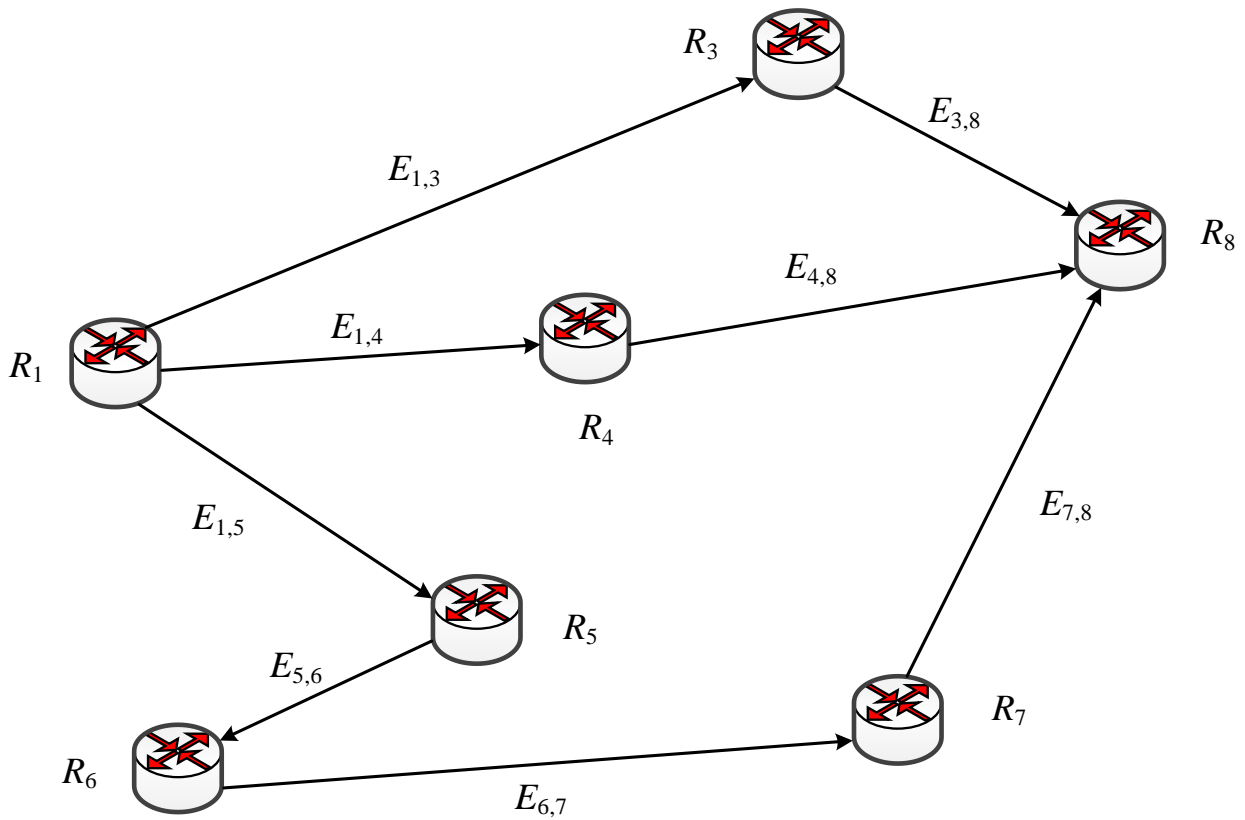

Рис. 6.4. Множина оптимальних шляхів L_2, L_4, L_6

для другого варіанта компрометації каналів зв'язку ТКМ ($P_{msg} = 0,344$)

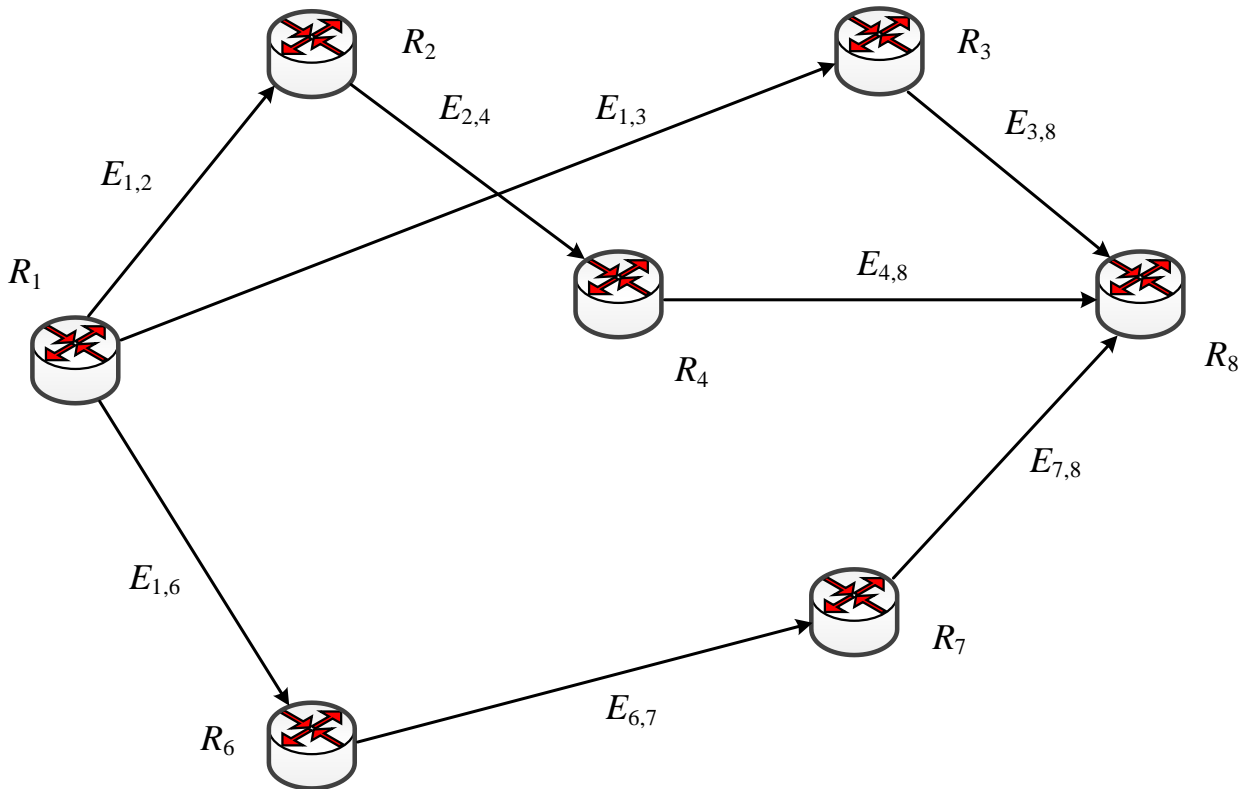

Рис. 6.5. Множина оптимальних шляхів L_2, L_3, L_7

для третього варіанта компрометації каналів зв'язку ТКМ ($P_{msg} = 0,3448$)

У процесі розділення конфіденційного повідомлення на фрагменти використовувалася схема Шаміра (10, 10). Як показано в табл. 6.5, кількість фрагментів, що передавалися тим чи іншим шляхом, відповідала ймовірності його компрометації (6.1) та умовам (6.4). Що вищою була ймовірність компрометації шляху, то менше фрагментів повідомлення ним передавалось, але завжди для компрометації повідомлення зловмиснику необхідно скомпрометувати всі три використані для передачі маршрути, що не перетинались.

Таблиця 6.5

**Порядок фрагментованої передачі повідомлення в ТКМ
за допомогою множини розрахованих шляхів, що не перетинаються,
для різних варіантів компрометації каналів мережі**

Номер варіанта компрометації каналів ТКМ	Мультишлях	Шлях	Кількість фрагментів повідомлення, n_i	Імовірність компрометації шляху
1	LL_1	L_1	3	0,712
		L_4	4	0,65
		L_5	3	0,664
2	LL_5	L_2	3	0,72
		L_4	3	0,73
		L_6	4	0,6544
3	LL_9	L_2	3	0,82
		L_3	4	0,622
		L_7	3	0,676

6.3. Розроблення та дослідження методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень у телекомунікаційних мережах із використанням шляхів, що перетинаються

В умовах використання шляхів, які не перетинаються, значно спрощується розрахунок та аналіз імовірності компрометації конфіденційних повідомлень (6.5), однак необхідно попередньо розрахувати множину подібних шляхів. Запропоноване в попередньому підрозділі маршрутне рішення оптимізоване під використання максимальної кількості шляхів, які не перетинаються, з включенням до їхнього складу каналів (вузлів) з найкращими показниками мережної безпеки, тобто мінімальними ймовірностями компрометації. Як показали результати проведеного дослідження, це суттєво

впливає на фінальні значення ймовірності компрометації конфіденційних повідомлень (табл. 6.4).

Для забезпечення високого рівня мережної безпеки та якості обслуговування варто враховувати, що сучасні телекомунікаційні мережі є гетерогенними системами з досить складною та неоднорідною (нерегулярною) топологією. Тому між заданою парою маршрутизаторів ТКМ, як правило, існує досить потужна множина шляхів, що мають досить різні характеристики як щодо пропускної здатності, затримок та втрат пакетів, так і ймовірності компрометації. Проте використання за умови безпечної маршрутизації лише маршрутів, що не перетинаються, залишає поза увагою деякі вузли та канали, які мають певний мережний та кіберресурс. Нехтувати такими ресурсами, особливо в умовах складних та інтенсивних кіберзагроз, недоцільно.

У роботах [98, 125, 129, 133] розроблено моделі та метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхом їхньої фрагментованої передачі за композитними шляхами, які допускають певний тип перетинання та оснований на паралельно-послідовній структурі каналів зв'язку ТКМ. Проведений аналіз у роботах [98, 125, 129, 133] показав, що використання запропонованого рішення в межах наведених розрахункових прикладів дозволив порівняно з механізмом SPREAD знизити ймовірність компрометації переданих повідомлень залежно від розміру ТКМ у середньому від 5–10 % до 25–50 %. У цьому підрозділі запропоновано подальший розвиток описаних рішень, поданий у вигляді методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень маршрутами з довільним характером перетинання в ТКМ та проведено його порівняльний аналіз із класичним рішенням SPREAD.

У зв'язку з подальшим використанням у розрахунках шляхів, які перетинаються, у ТКМ позначки, введені в пункті 6.2.1, будуть дещо змінені та доповнені:

- V – кількість каналів зв'язку в ТКМ загалом;
- $\tilde{M}$ – кількість шляхів, що перетинаються та можуть бути використаними для фрагментованої передачі конфіденційного повідомлення;
- p^j – імовірність компрометації j -го каналу ТКМ ($j = \overline{1, V}$);
- q^j – імовірність події, що j -й канал ТКМ не буде скомпрометовано ($j = \overline{1, V}$).

Тоді для кожного каналу зв'язку ТКМ буде справедливою така формула:

$$p^j + q^j = 1 \quad (j = \overline{1, V}). \quad (6.7)$$

У випадку використання за умови безпечної маршрутизації шляхів, які перетинаються, події, що пов'язані з компрометацією цих шляхів, стають сумісними, тобто формула (6.5) для розрахунку ймовірності компрометації повідомлення використовуватися не може. Тоді в межах логіко-ймовірнісного підходу елементи мережі, за якими перетинаються маршрути, можна подати у вигляді так званих «містків» або «перемичок» [148–150]. Наприклад, для структури ТКМ, зображеної на рис. 6.6, у процесі передачі КП між R_1 і R_4 «містком» є канал між маршрутизаторами R_2 і R_3 . Цей «місток» з'єднує два маршрути, які не перетинаються: $R_1 \rightarrow R_2 \rightarrow R_4$ та $R_1 \rightarrow R_3 \rightarrow R_4$. Структура ТКМ із «містком» між R_2 і R_3 залежно від крайніх значень ймовірності компрометації каналу $E_{2,3}$ може набувати варіанти з'єднань, які наведені на рис. 6.7.

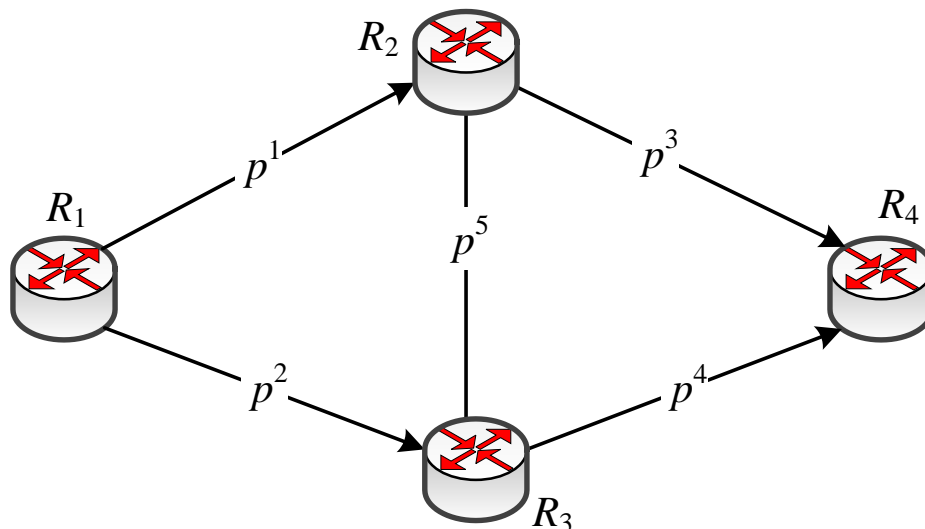
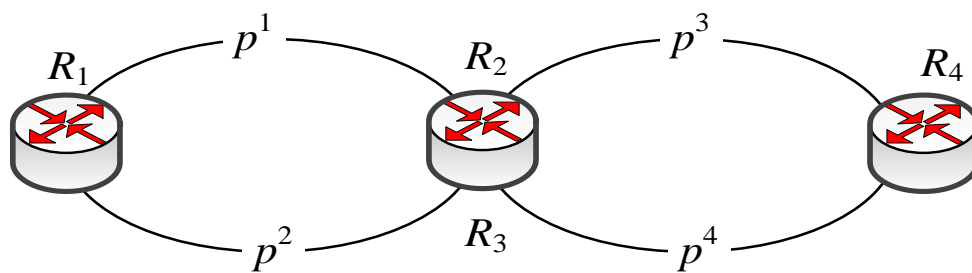

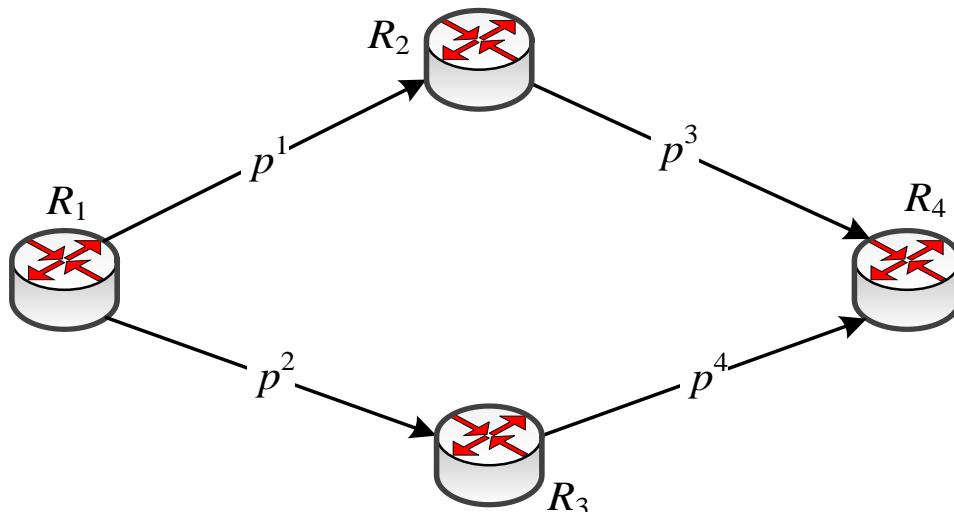
Рис. 6.6. Перший досліджуваний фрагмент структури ТКМ

Тобто, якщо канал $E_{2,3}$ абсолютно безпечний ($p^5 = 0$), то структура ТКМ щодо реалізації безпечної маршрутизації може бути поданою варіантом, наведеним на рис. 6.7, а. У випадку компрометації цього самого каналу структура ТКМ може бути логічно описана топологією, зображеною на рис. 6.7, б. Тоді вираз для розрахунку ймовірності компрометації повідомлення, що передається між R_1 і R_4 , буде записано на основі формули для обчислення повної ймовірності компрометації мережі, наведеної на рис. 6.6:

$$P_{msg} = q^5 \left(1 - \left(1 - p^1 p^2 \right) \left(1 - p^3 p^4 \right) \right) + p^5 \left(1 - q^1 q^3 \right) \left(1 - q^2 q^4 \right). \quad (6.8)$$

а) $p^5 = 0, q^5 = 1$

б) $p^5 = 1, q^5 = 0$

Рис. 6.7. Варіанти з'єднань маршрутизаторів ТКМ залежно від крайніх значень імовірності компрометації каналу $E_{2,3}$

З метою проведення подальшого порівняльного аналізу визначимо ймовірність компрометації повідомлення, що передається двома шляхами, які не перетинаються (рис. 6.7, б):

$$P_{msg} = (1 - q^1 q^3)(1 - q^2 q^4). \quad (6.9)$$

Тоді на рис. 6.8 показано залежність імовірності компрометації повідомлення (6.8) і (6.9) від імовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ, які в межах цього прикладу вважались однаковими. Далі на рис. 6.9 наведено числові значення виграшу від використання шляхів, які перетинаються, для структури мережі, зображеної на рис. 6.6. У разі малих значень імовірності компрометації каналів використання «містка» дозволяло найбільше знизити ймовірність P_{msg} .

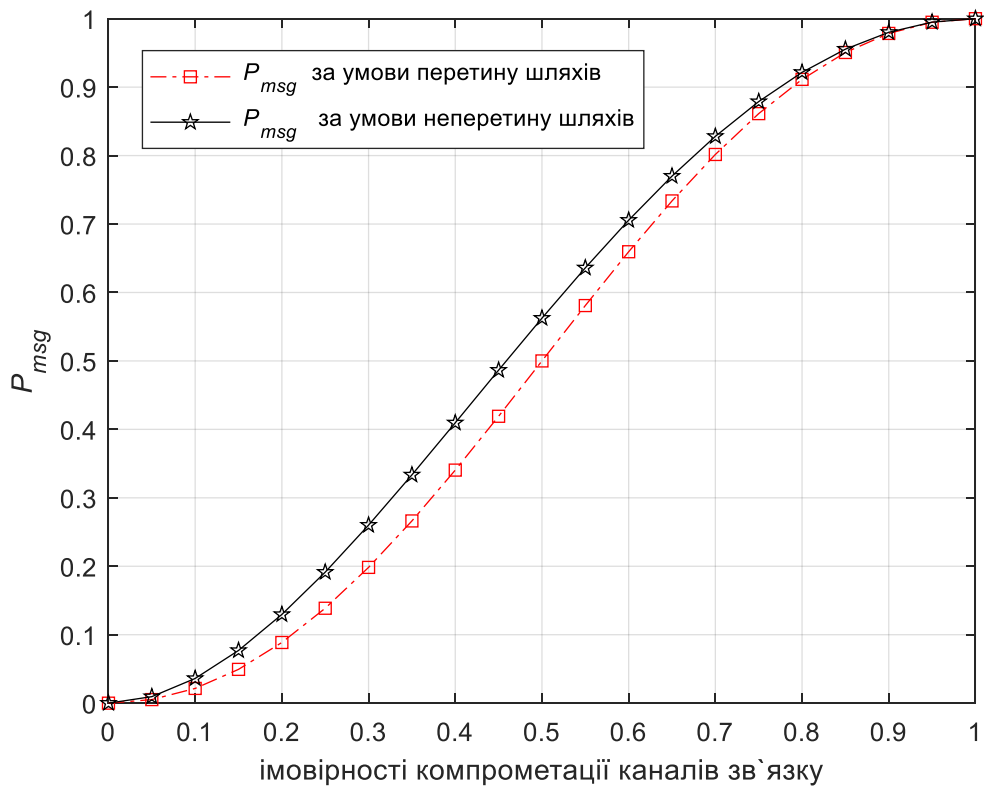

Рис. 6.8. Залежність імовірності компрометації повідомлення (6.8) і (6.9) від імовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ

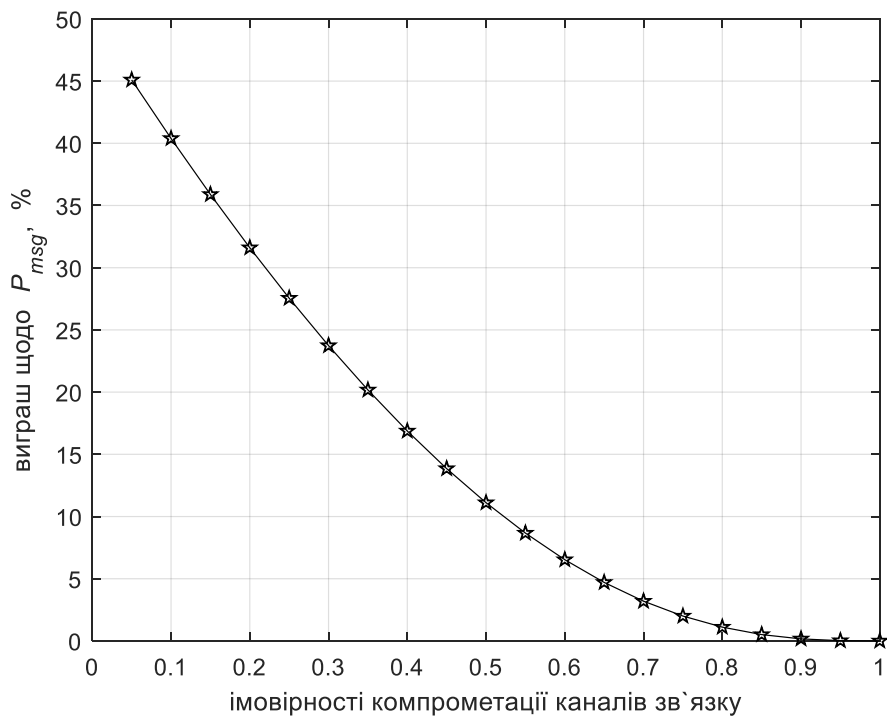

Рис. 6.9. Виграш від використання шляхів, що перетинаються, для структури мережі, наведеної на рис. 6.6

На рис. 6.10 показана залежність виграшу щодо значень імовірності компрометації повідомлення від імовірності компрометації каналу $E_{2,3}(p^5)$ для різних значень імовірностей компрометації інших каналів.

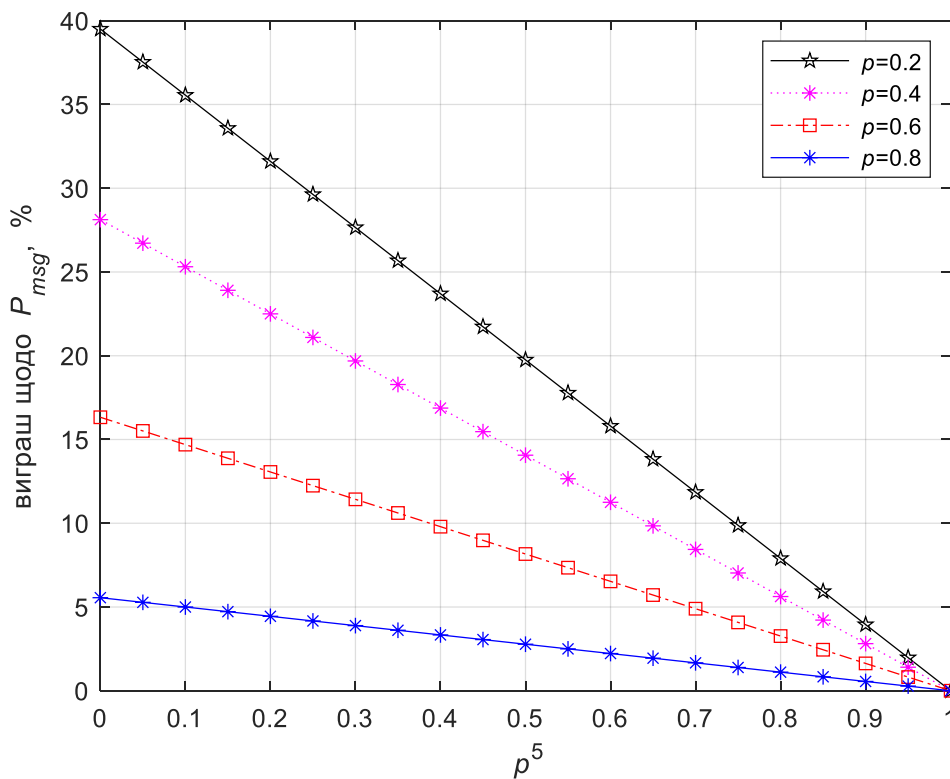

Рис. 6.10. Залежність виграшу щодо значень імовірності компрометації повідомлення від імовірності компрометації p^5 каналу $E_{2,3}$ для різних значень імовірностей компрометації інших каналів

Отже, навіть для невеликої структури ТКМ (рис. 6.6) з мінімальною кількістю каналів та одним «містком» використання шляхів, що перетинаються, дозволяє значно знизити ймовірність компрометації КП. Наприклад, змінюючи ймовірності компрометації каналів у діапазоні від 0,7 до 0,05, вдалося знизити P_{msg} від 3,2 % до 45 %.

Для більш розмірних структур ТКМ, що містять більшу кількість каналів, а головне «містків», модель отримання аналітичного виразу для ймовірності компрометації КП залишається незмінною. У випадку наявності декількох «містків» структура аналізується послідовно для всіх граничних випадків стану безпеки кожного «містка». Продемонструємо цей підхід для більш складної структури мережі, наведеної на рис. 6.11. У цьому випадку ТКМ містила вісім каналів та три «містки» між парами вузлів R_2 і R_3 , R_4 і R_5 , R_2 і R_5 . Конфіденційне повідомлення передавалось між маршрутизаторами R_1 і R_6 .

Почнемо аналіз із «містка» між R_2 і R_5 , що має ймовірність компрометації p^9 . Тоді за аналогією з підходом, показаним на рис. 6.7, залежно від граничних значень імовірності компрометації цього каналу-«містка» структура ТКМ (рис. 6.11) може аналізуватись у двох варіантах, наведених на рис. 6.12.

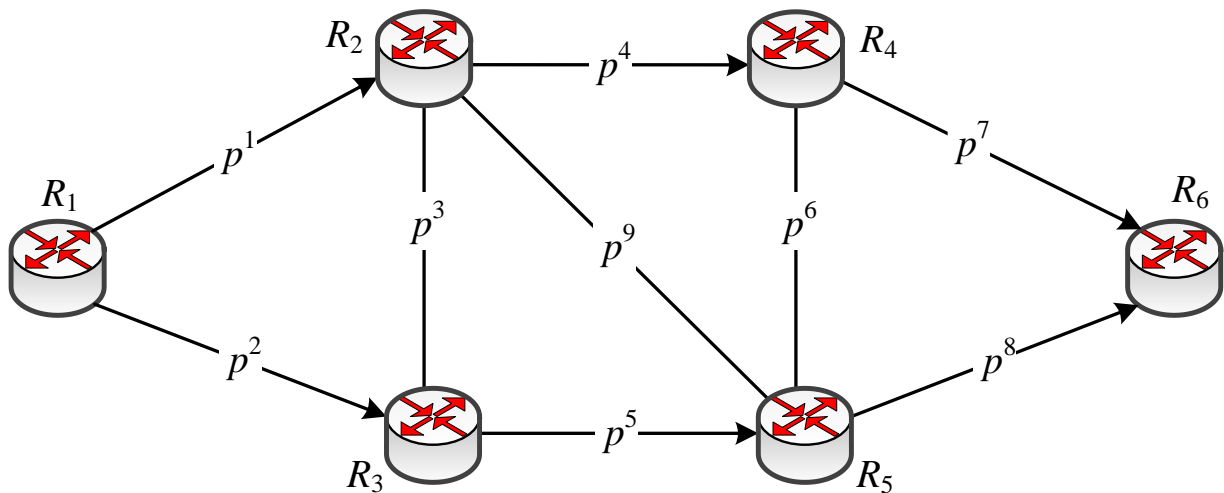

Рис. 6.11. Другий досліджуваний фрагмент структури ТКМ

Імовірність компрометації мережі (повідомлення) з двома «містками», структура якої зображена на рис. 6.12, а, позначимо через P_1^* . Імовірність компрометації мережі (повідомлення), структура якої наведена на рис. 6.12, б, позначимо через P_2^* . Оскільки ця структура є паралельно-послідовним з'єднанням каналів, то розрахунок значення P_2^* є тривіальною задачею:

$$P_2^* = 1 - \left(1 - p^1 \left(1 - q^2 \left(1 - p^3 p^5\right)\right)\right) \left(1 - p^8 \left(1 - q^7 \left(1 - p^4 p^6\right)\right)\right).$$

Тоді ймовірність компрометації повідомлення, а фактично мережі, зображеної на рис. 6.11, можна розрахувати згідно з виразом

$$P_{msg} = p^9 P_1^* + q^9 P_2^*. \quad (6.10)$$

Для розрахунку значення P_1^* розглянемо як «місток» канал між R_2 і R_3 .

Тоді залежно від граничних значень імовірності компрометації p^3 цього каналу-«містка» структура ТКМ (рис. 6.12, а) може аналізуватись у двох варіантах, наведених на рис. 6.13.

Імовірність компрометації мережі (повідомлення) з одним «містком», структура якої подана на рис. 6.13, а, позначимо через P_1^{**} . Імовірність компрометації мережі (повідомлення), структура якої наведена на рис. 6.13, б, позначимо через P_2^{**} . Тоді ймовірність компрометації повідомлення, а фактично мережі, зображеної на рис. 6.12, а, можна розрахувати згідно з виразом

$$P_1^* = p^3 P_1^{**} + q^3 P_2^{**}. \quad (6.11)$$

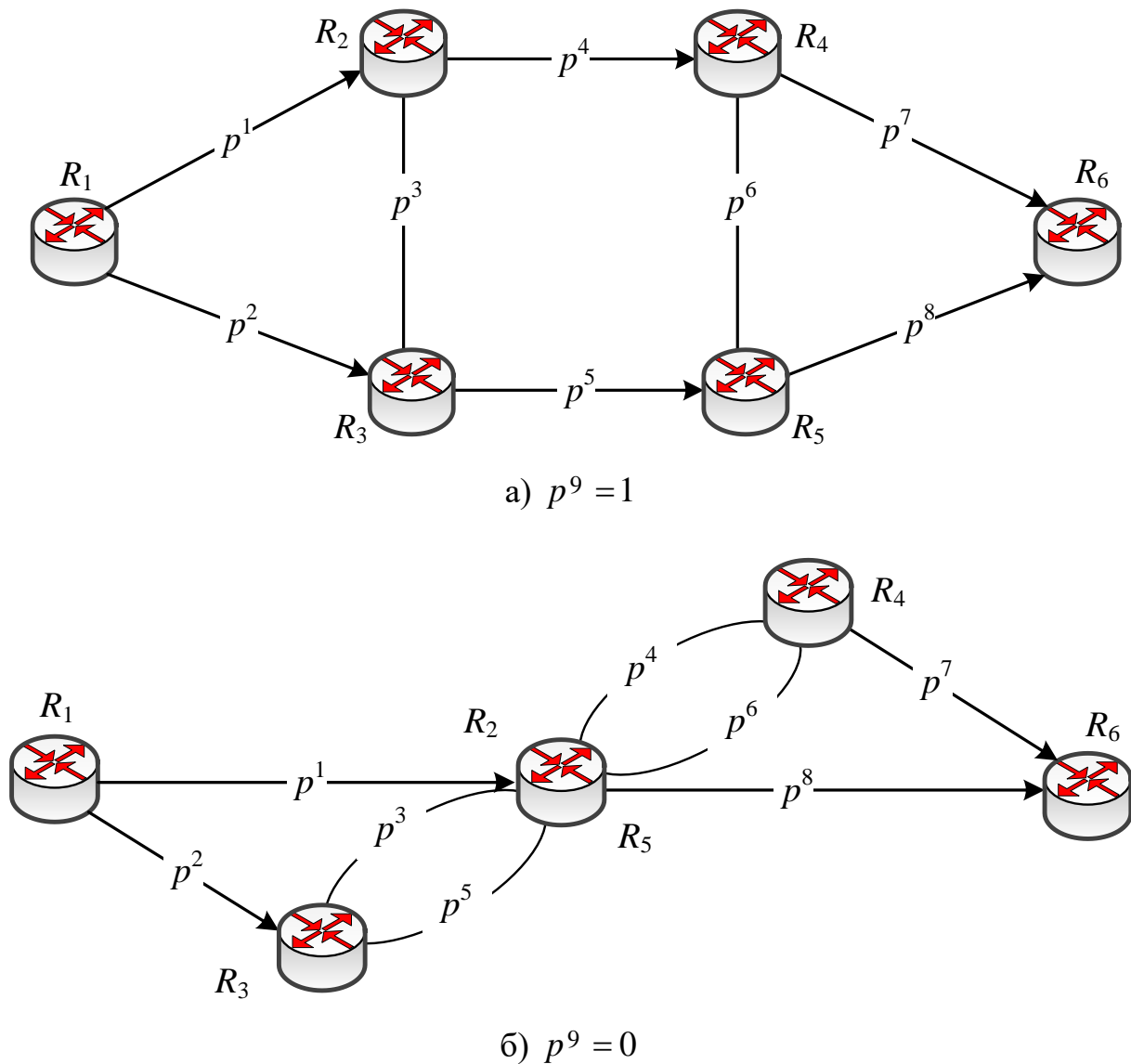
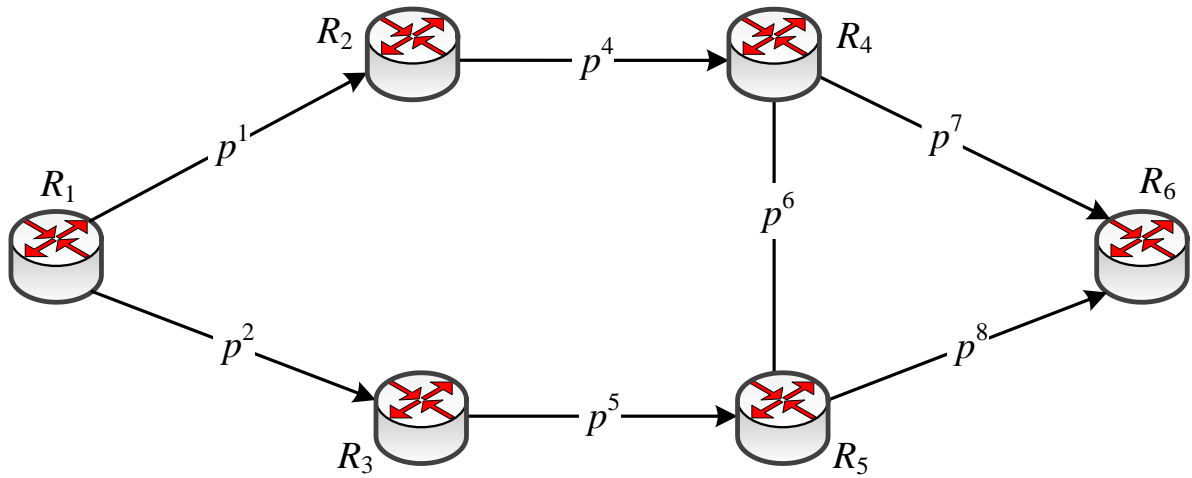

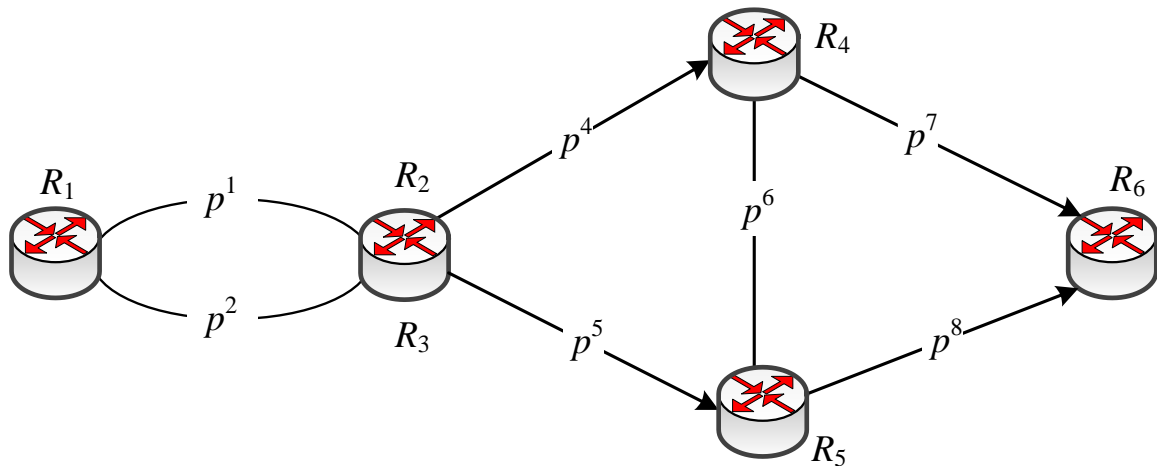
Рис. 6.12. Варіанти з'єднань маршрутизаторів ТКМ залежно від крайніх значень імовірності компрометації каналу $E_{2,5}$

Так само для визначення ймовірності компрометації мережі з одним «містком» P_1^{**} , що з'єднує вузли R_4 і R_5 , залежно від граничних значень

імовірності компрометації p^6 цього каналу-«містка», структура ТКМ (рис. 6.13, а) може також аналізуватись у двох варіантах, наведених на рис. 6.14.

а) $p^3 = 1$

б) $p^3 = 0$

Рис. 6.13. Варіанти з'єднань маршрутизаторів ТКМ залежно від крайніх значень імовірності компрометації каналу $E_{2,3}$

Імовірність компрометації мережі (повідомлення), що містить два шляхи, які не перетинаються (рис. 6.14, а), позначимо через P_1^{***} . Саме ця ймовірність компрометації КП відповідає рішенню SPREAD та розраховується згідно з виразом

$$P_1^{***} = (1 - q^1 q^4 q^7) (1 - q^2 q^5 q^8). \quad (6.12)$$

Імовірність компрометації мережі (повідомлення), структура якої наведена на рис. 6.14, б, позначимо через P_2^{***} . Структури мережі, зображені

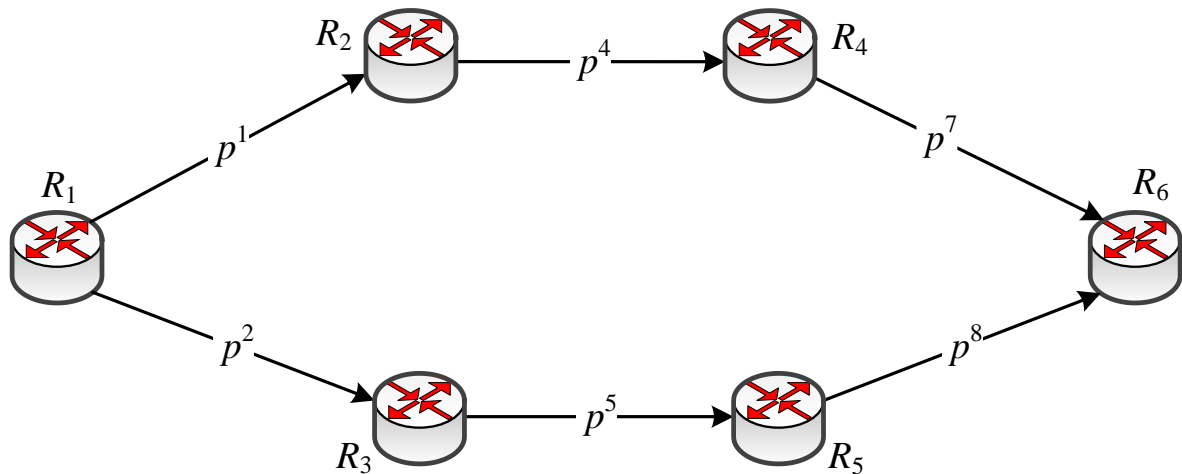

на рис. 6.14, є прикладами паралельно-последовного сполучення її елементів, тому розрахувати ймовірності компрометації P_1^{***} та P_2^{***} не складно. Тобто

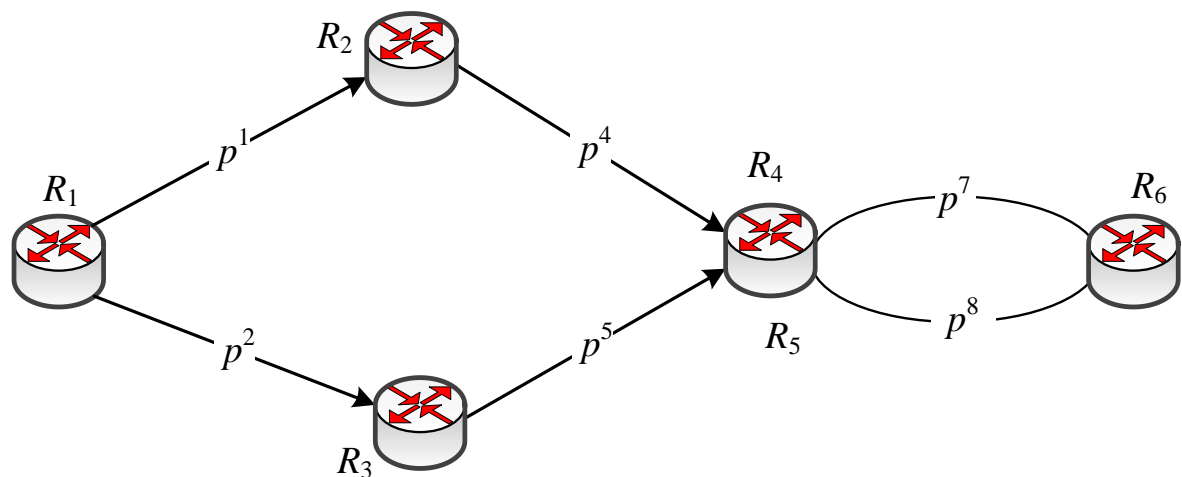
$$P_2^{***} = 1 - \left(1 - \left(1 - q^1 q^4\right)\left(1 - q^2 q^5\right)\right)\left(1 - p^7 p^8\right).$$

Тоді ймовірність компрометації повідомлення, а фактично мережі, яка наведена на рис. 6.13, а, можна розрахувати згідно з виразом

$$P_1^{**} = p^6 P_1^{***} + q^6 P_2^{***}. \quad (6.13)$$

а) $p^6 = 1$

б) $p^6 = 0$

Рис. 6.14. Варіанти з'єднань маршрутизаторів ТКМ залежно від крайніх значень ймовірності компрометації каналу $E_{4,5}$

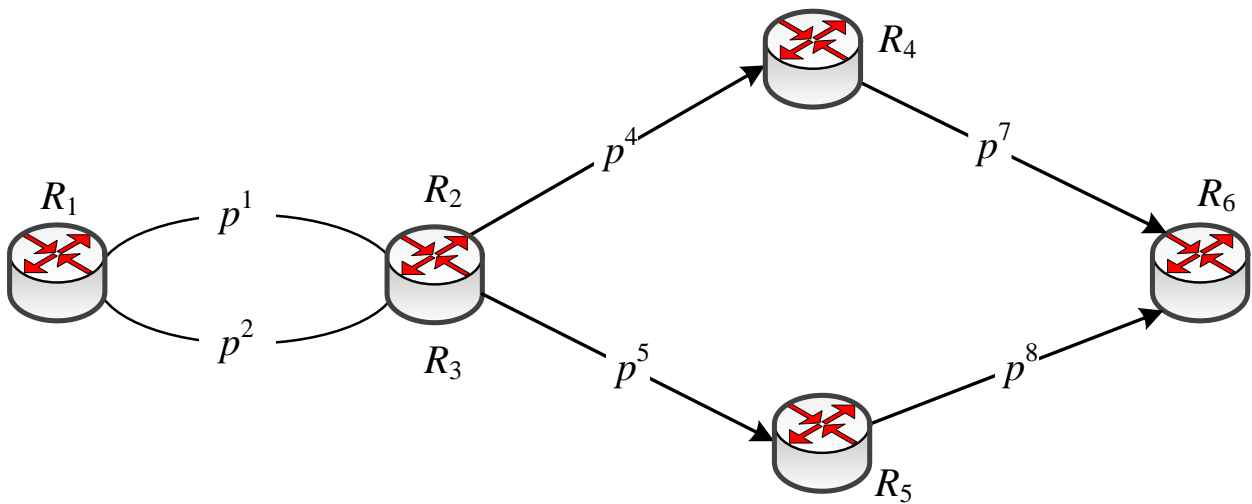
Так само для визначення ймовірності компрометації мережі, структура якої зображена на рис. 6.13, б, залежно від граничних значень ймовірності

компрометації p^6 цього каналу-«містка», топологія ТКМ може також аналізуватись у двох варіантах, наведених на рис. 6.15.

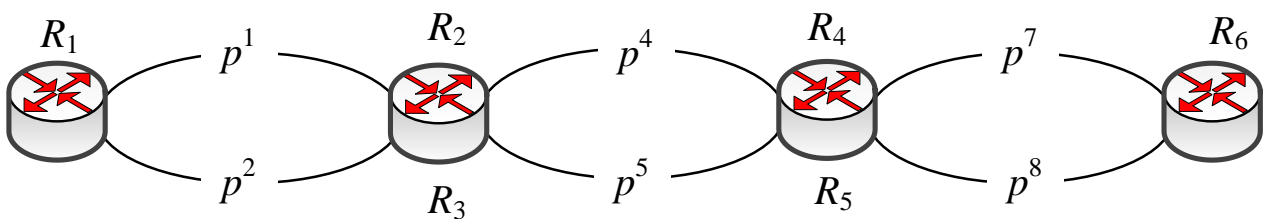
Імовірність компрометації мережі (повідомлення), яка подана на рис. 6.15, а, позначимо через P_1^{****} . Імовірність компрометації мережі (повідомлення), структура якої наведена на рис. 6.15, б, позначимо через P_2^{****} . Структури мережі, які зображені на рис. 6.15, також є прикладами паралельно-послідовного сполучення її елементів, тому розрахувати ймовірності компрометації P_1^{****} та P_2^{****} не складно:

$$P_1^{****} = 1 - \left(1 - \left(1 - q^4 q^7\right)\left(1 - q^5 q^8\right)\right)\left(1 - p^1 p^2\right);$$

$$P_2^{****} = 1 - \left(1 - p^1 p^2\right)\left(1 - p^4 p^5\right)\left(1 - p^7 p^8\right).$$

а) $p^6 = 1$

б) $p^6 = 0$

Рис. 6.15. Варіанти з'єднань маршрутизаторів ТКМ залежно від крайніх значень імовірності компрометації каналу $E_{4,5}$

Тоді ймовірність компрометації повідомлення, а фактично мережі, зображеної на рис. 6.13, б, можна розрахувати згідно з виразом

$$P_2^{**} = p^6 P_1^{****} + q^6 P_2^{****}. \quad (6.14)$$

Отже, усі необхідні перетворення проведені, а проміжні ймовірності розраховані, щоб обчислити фінальну ймовірність компрометації повідомлень (6.10) для мережі, структура якої наведена на рис. 6.11.

Детально проаналізовано вплив імовірностей компрометації каналів і кількості «містків» на результуюче значення ймовірності компрометації конфіденційного повідомлення, що передається в мережі (рис. 4.11) шляхами, які перетинались. Аналізу піддавались структури ТКМ, що містили різну кількість «містків» (табл. 6.6).

Таблиця 6.6

Варіанти структур, що аналізувалися під час проведеного дослідження

Номер рішення	Структура ТКМ	Тип шляхів, які використовуються	Формула для розрахунку ймовірності компрометації повідомлень
1	Рис. 6.14, а	Шляхи не перетинаються (SPREAD)	(6.12)
2	Рис. 6.13, а	Шляхи перетинаються, 1 «місток»: $E_{4,5}$	(6.13)
3	Рис. 6.12, а	Шляхи перетинаються, 2 «містки»: $E_{2,3}, E_{4,5}$	(6.11)
4	Рис. 6.11	Шляхи перетинаються, 3 «містки»: $E_{2,3}, E_{4,5}, E_{2,5}$	(6.10)

На рис. 6.16 показано залежність імовірності компрометації повідомлення для різних мережних структур (табл. 6.6) від імовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ, що в межах цього прикладу вважались однаковими.

Тоді на рис. 6.17 наведено числові значення виграшу щодо ймовірності компрометації КП від використання рішень 2÷4 (табл. 6.6), які відрізнялись кількістю «містків» у структурі ТКМ, порівняно з рішенням SPREAD (рішення № 1). На зазначеному рисунку зображені результати порівняння рішення № 4, коли використовувалися всі три доступні «містки», з рішеннями № 2 та № 3, коли кількість використаних «містків» становила 1 та 2 відповідно.

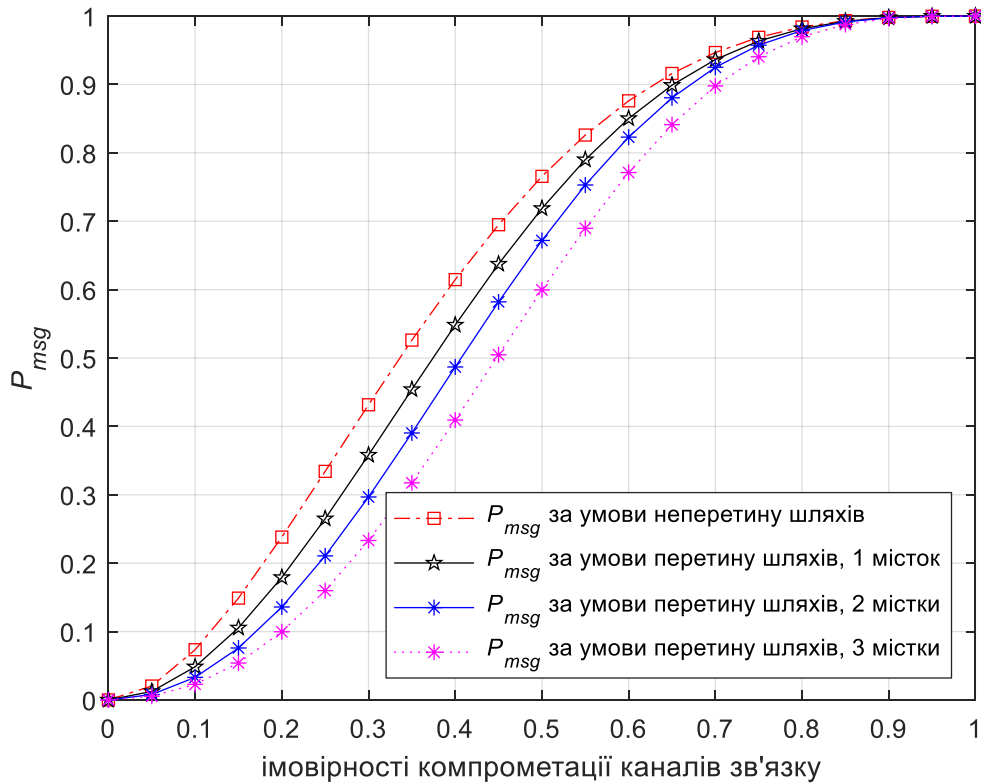

Рис. 6.16. Залежність ймовірностей компрометації повідомлення, отриманих для різних мережних структур, від ймовірностей компрометації каналів зв'язку

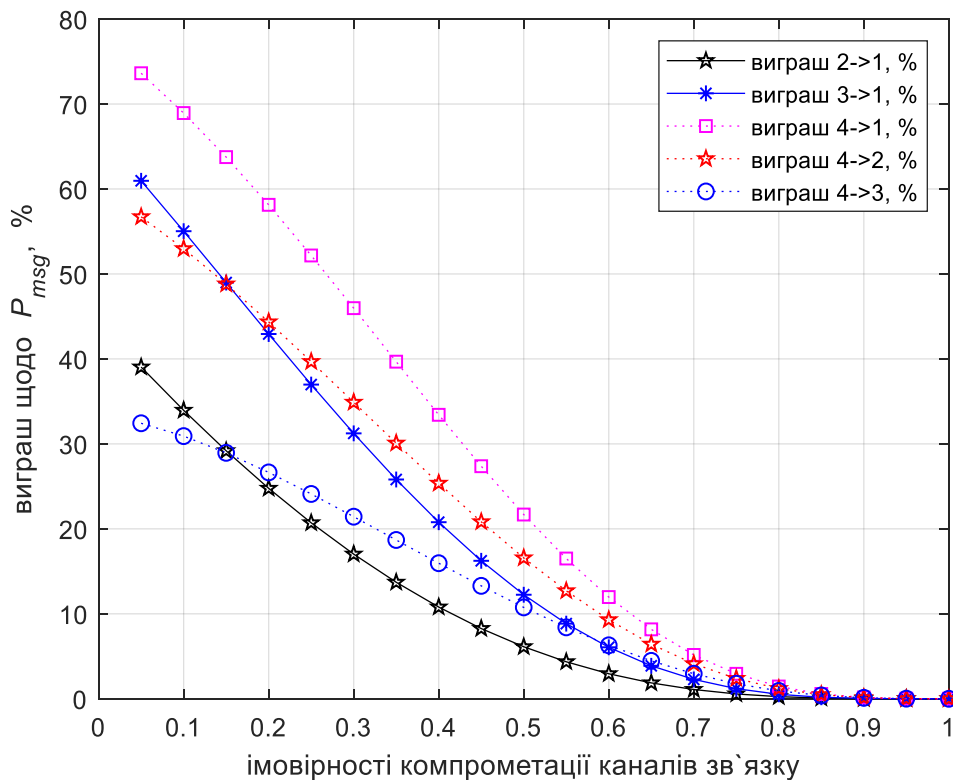

Рис. 6.17. Вигреш від використання шляхів, що перетинаються, для різних маршрутних рішень (табл. 6.6)

Як показали результати дослідження запропонованого методу, найбільший виграш щодо значень імовірності компрометації повідомлень (у середньому від 20–60 %) вдалося отримати в умовах відносно невисокого рівня кіберзагроз у ТКМ, тобто коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку не перевищувала 0,4. У разі збільшення рівня загроз, коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку збільшувалась до 0,7, виграш щодо значень імовірності компрометації повідомлень становив у середньому від 3–20 %.

Для структури ТКМ (рис. 6.11) збільшення кількості «містків» дозволило істотно знизити ймовірність компрометації КП (рис. 6.17). Так, у випадку використання трьох містків (рішення № 4, табл. 6.6) вдалось знизити P_{msg} від 3 % до 33 % порівняно з рішенням № 3, коли використовувались два «містки»; від 4 % до 56 % порівняно з рішенням № 2, коли використовувався один «місток». Отже, отримані результати дослідження підтвердили гіпотезу, що в умовах безпечної маршрутизації КП використання шляхів, які перетинаються, призводить до істотного підвищення рівня мережної безпеки в ТКМ.

Для забезпечення отриманих значень імовірності компрометації конфіденційних повідомлень необхідно належним чином організувати процес балансування фрагментів КП шляхами, які перетинаються, у ТКМ.

Загалом це нетривіальна задача, розв'язання якої вимагає деякого перегляду підходу щодо визначення множини шляхів, якими здійснюватиметься балансування фрагментів КП.

Для забезпечення виконання умов (6.3) або (6.4) у процесі розв'язання оптимізаційної задачі (6.6) пропонується використовувати лінійно незалежні (один від одного) шляхи, кількість яких у ТКМ розраховується так:

$$\tilde{M} = V - \rho + 1, \quad (6.15)$$

де $\rho = m - 1$ – це ранг мережі, який на одиницю менший за загальну кількість її вузлів.

Так, наприклад, кількість незалежних шляхів у мережах, зображених на рис. 6.6 та рис. 6.13, а, дорівнює трьом. Для більш зв'язної структури ТКМ (рис. 6.12, а) кількість незалежних шляхів збільшилась до чотирьох. Для структури з трьома «містками» (рис. 6.11) кількість незалежних шляхів дорівнює п'яти.

Для перевірки лінійної незалежності шляхів необхідно використати таку методику:

– провести наскрізну нумерацію каналів зв'язку $(e_i, i=\overline{1, V})$;

– подати кожен з обраних для аналізу шляхів як суму каналів, що його створюють $(r_j, j=1, \tilde{M})$;

– скласти матрицю шляхів $B = \|b_{i,j}\|$, кількість рядків якої визначається кількістю обраних для аналізу шляхів, а кількість стовпців відповідає кількості каналів у ТКМ,

$$b_{i,j} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } j\text{-й канал входить до } i\text{-го шляху;} \\ 0, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}$$

– визначити ранг (rank) матриці шляхів B ;

– якщо $\text{rank}(B) = \tilde{M}$, то обрані для аналізу шляхи є лінійно незалежними.

Продемонструємо вибір лінійно незалежних шляхів на різних мережних структурах. Для цього розглянемо структуру ТКМ, зображену на рис. 6.6. Нехай нумерація каналів e_i збігається з індексами каналних імовірностей компрометації p^i . Тоді перевіримо лінійну незалежність таких шляхів між першим та четвертим маршрутизаторами:

$$\begin{cases} r_1 = e_1 + e_3; \\ r_2 = e_2 + e_4; \\ r_3 = e_1 + e_5 + e_4. \end{cases}$$

Для цього випадку матриця маршрутів буде мати такий вигляд:

$$B = \begin{vmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \end{vmatrix}.$$

Ранг цієї матриці дорівнює трьом, що підтверджує правильність вибору цієї множини лінійно незалежних шляхів.

Додатково розглянемо структуру ТКМ, зображену на рис. 6.12, а. Нумерація каналів e_i знову збігається з індексами каналних імовірностей компрометації p^i . Перевіримо лінійну незалежність таких шляхів між першим і шостим маршрутизаторами:

$$\begin{cases} r_1 = e_1 + e_4 + e_7; \\ r_2 = e_2 + e_5 + e_8; \\ r_3 = e_1 + e_3 + e_5 + e_8; \\ r_4 = e_2 + e_5 + e_6 + e_7. \end{cases}$$

Для цього випадку матриця маршрутів буде мати такий вигляд:

$$B = \begin{vmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{vmatrix}.$$

Ранг цієї матриці дорівнює чотирьом, що підтверджує правильність вибору цієї множини лінійно незалежних шляхів. Проте, у випадку вибору іншої множини шляхів

$$\begin{cases} r_1 = e_1 + e_3 + e_5 + e_8; \\ r_2 = e_2 + e_5 + e_8; \\ r_3 = e_1 + e_3 + e_5 + e_6 + e_7; \\ r_4 = e_2 + e_5 + e_6 + e_7, \end{cases}$$

ранг матриці шляхів

$$B = \begin{vmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{vmatrix}$$

дорівнюватиме трьом, що свідчить про лінійну залежність обраної множини шляхів.

Після вибору множини лінійно незалежних шляхів у межах запропонованого методу безпечної маршрутизації розв'язується оптимізаційна задача з мінімізацією цільової функції (6.6) за наявності обмежень (6.2), (6.3) або (6.4) із використанням множини шляхів, що перетинаються ($i=\overline{1, \tilde{M}}$).

Висновки до шостого розділу

1. У розділі запропоновано та досліджено два методи безпечної маршрутизації, що можуть бути використані під час фрагментованої передачі конфіденційних повідомлень у телекомунікаційній мережі. Перший метод оснований на розрахунку та використанні шляхів, які не перетинаються, та є подальшим узагальненням механізму безпечної маршрутизації SPREAD.

В основу запропонованого методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхами, що не перетинаються, покладено послідовне розв'язання двох оптимізаційних задач:

– розрахунку маршрутів, які не перетинаються, у телекомунікаційній мережі за допомогою моделі (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9);

– безпечного балансування фрагментів конфіденційного повідомлення (6.1)–(6.6) за множиною попередньо розрахованих шляхів (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9).

2. Модель (5.1)–(5.4), (5.6)–(5.9) обрано для використання з причини її корисних властивостей щодо розрахунку максимальної кількості шляхів, що не перетинаються, із включенням у них каналів зв'язку з мінімальною ймовірністю компрометації. Модель (6.1)–(6.6) використана з метою забезпечення мінімально можливої ймовірності компрометації повідомлень (6.5), які фрагментовано передавалися за попередньо розрахованою множиною шляхів, що не перетинались.

3. Результати проведеного дослідження на обраній мережній конфігурації (рис. 6.2) для трьох різних варіантів імовірностей компрометації каналів зв'язку ТКМ (рис. 6.3–6.5) підтвердили ефективність запропонованого методу безпечної маршрутизації та працездатність закладених у його основу оптимізаційних моделей щодо визначення множини шляхів, що не перетинались, та порядку безпечного балансування за ними фрагментів конфіденційного повідомлення (табл. 6.4). Використання запропонованої оптимізаційної моделі розрахунку шляхів, які не перетинаються, з врахуванням їхнього рівня мережної безпеки в межах запропонованого методу безпечної маршрутизації дозволила знизити ймовірність компрометації конфіденційних повідомлень залежно від сценарію компрометації елементів мережі від 23–27 % до 47–56 %.

4. Запропоновано метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень, оснований на використанні шляхів, що можуть перетинатись. Це дозволяє більш повно використати наявний у мережі ресурс щодо пропускної здатності та кіберресурс. У межах цього методу ймовірність компрометації повідомлень розраховується за формулою повної ймовірності з урахуванням рівня мережної безпеки «містків» у структурі ТКМ. Метод не вимагає попереднього розрахунку множини шляхів, які не перетинаються, що спрощує його реалізацію на практиці.

5. Як показали результати дослідження запропонованого методу, найбільший вигравш щодо значень імовірності компрометації повідомлень (у середньому від 20–60 %) вдалося отримати в умовах відносно невисокого

рівня кіберзагроз у ТКМ, тобто коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку не перевищувала 0,4. У разі збільшення рівня загроз, коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку збільшувалась до 0,7, виграш щодо значень імовірності компрометації повідомлень становив у середньому від 3–20 %.

5. У межах запропонованих методів рівень мережної безпеки маршрутів, мережі та конфіденційних повідомлень загалом оцінювався через імовірність компрометації каналів зв'язку ТКМ. За необхідності врахування рівня мережної безпеки вузлів (маршрутизаторів) ТКМ вони можуть бути логічно подані віртуальними каналами зв'язку, що мають вузлову ймовірність компрометації, без зміни змісту запропонованих методів безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень.

6. Запропоновані методи безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень отримали програмну реалізацію та подані програмними прототипами протоколів безпечної маршрутизації у середовищі MATLAB та Python. Ці прототипи можуть стати основою перспективних протоколів маршрутизації з підтримкою метрик мережної безпеки для подальшого застосування в традиційних IP/MPLS-мережах та програмно-конфігурованих мережах.

7. Перспективи подальших досліджень в області безпечної маршрутизації в інфокомунікаційній мережі пов'язані з урахуванням не тільки ймовірності компрометації каналів зв'язку, але й інших важливих показників мережної безпеки.

ВИСНОВКИ

У монографії запропоновано вирішення низки актуальних науково-прикладних завдань, що полягають у забезпеченні відмовостійкості та мережної безпеки в програмно-конфігурованих ТКМ, які функціонують в умовах відмов та компрометації мережного обладнання, шляхом розроблення та вдосконалення відповідних математичних моделей і методів маршрутизації.

1. Під час проведених досліджень встановлено, що важливим технологічним інструментом підвищення рівня безпеки та відмовостійкості ТКМ в умовах можливих збоїв в апаратному чи програмному забезпеченні мережного обладнання, його перевантаження або компрометації є протоколи маршрутизації. Зазначено, що підвищення ефективності рішень щодо безпечної та відмовостійкої маршрутизації зазвичай потребує відповідного вдосконалення наявних і розроблення нових математичних моделей і методів на основі адекватного врахування інформації щодо стану ТКМ: топології мережі, характеристик потоків пакетів, пропускної здатності каналів зв'язку та показників мережної безпеки її елементів (вузлів і каналів).

2. Удосконалено потокову модель маршрутизації з урахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей. Новизна розробленої моделі полягає в тому, що для розрахунку маршрутних метрик використовуються вирази, які характеризують ризик інформаційної безпеки в каналах зв'язку ТКМ та, відповідно до рекомендацій NIST CVSS v.3, враховують збитки від порушення конфіденційності та цілісності інформації, доступності мережного ресурсу у випадку реалізації наявних вразливостей; беруть до уваги показники складності використання вразливостей на вузлах мережі та отримання доступу до мережних елементів і мережі загалом унаслідок реалізації зазначених вразливостей. Як показали результати проведеного дослідження, використання запропонованої моделі безпечної маршрутизації дозволяє розраховувати та використовувати маршрути з мінімальним ризиком інформаційної безпеки, забезпечуючи цим максимальний рівень мережної безпеки пакетам, які передаються в ТКМ. Запропонований підхід до формування маршрутних метрик може бути застосований також під час забезпечення комплексного врахування в процесі розв'язання задач маршрутизації як показників мережної безпеки, так і показників якості обслуговування. До перспектив розвитку отриманих рішень належать синтез моделей і методів безпечної маршрутизації, за допомогою яких

вдалося б гарантувати заданий рівень мережної безпеки на підставі розрахунку й використання відповідних маршрутів у ТКМ.

3. Удосконалено потокову модель безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження на основі врахування параметрів мережної безпеки в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах. До новизни запропонованої моделі належать модифікація умов балансування навантаження в ТКМ, які орієнтують на мінімізацію верхнього динамічно керованого порога завантаженості каналів зв'язку, зваженого щодо ймовірності їхньої компрометації; використання множини моделей блокування каналів зв'язку, за допомогою яких можна регулювати вплив ймовірності компрометації каналів на поріг їхньої завантаженості. Відповідно до результатів дослідження, отримані за допомогою запропонованої моделі маршрутні рішення враховують як пропускну здатність каналів зв'язку, так і їхні параметри безпеки, подані ймовірностями компрометації під час визначення порядку балансування навантаження. Результати дослідження процесів безпечної маршрутизації з балансуванням навантаження в ТКМ підтвердили її ефективність щодо врахування стану ТКМ: її топології, характеристик потоків, пропускну здатності та завантаженості каналів зв'язку, а також ймовірностей їхньої компрометації. Це дозволило спрямувати отримані маршрутні рішення на зменшення завантаженості каналів зв'язку, які мають високу ймовірність компрометації, шляхом перерозподілу трафіку на більш безпечні канали. Зазвичай інтенсивніше завантажувалися ті канали, які мали високу пропускну здатність і низьку ймовірність компрометації.

4. Уперше запропоновано модель швидкої перемаршрутизації із забезпеченням балансування навантаження на принципах Traffic Engineering та диференційованого обмеження трафіку в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах. Новизна моделі полягає в тому, що, по-перше, модифіковано умови збереження потоку, які враховують пріоритетне обмеження трафіку на границі ТКМ у випадку її ймовірного перевантаження, викликаного, з одного боку, зростанням навантаження, а з іншого – реалізацією схем захисту елементів мережі та її пропускну здатності під час швидкої перемаршрутизації; по-друге, запропоновано систему критеріїв оптимальності маршрутних рішень, використання яких орієнтує на мінімізацію верхнього порога завантаженості каналів зв'язку та відмов в обслуговуванні на границі мережі, зважених щодо пріоритету та інтенсивності потоків, з метою запобігання її перевантаження. Перевагою запропонованого рішення є те, що в процесі обмеження трафіку реалізувалися два важливі принципи:

по-перше, обмеження насамперед стосувалися того потоку, який є джерелом перевантаження; по-друге, якщо перевантаження створювали декілька потоків, то обмеження стосувалися потоку з меншим пріоритетом.

5. Удосконалено потокову модель безпечної швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та диференційованим обмеженням трафіку на границі ТКМ. Новизна моделі полягає в забезпеченні захисту елементів (вузлів, каналів, маршрутів) мережі та її пропускної здатності в процесі реалізації швидкої перемаршрутизації на основі врахування під час балансування навантаження в каналах зв'язку ймовірності їхньої компрометації, а в разі диференційованого обмеження трафіку на границі ТКМ – вимог потоків пакетів щодо рівня мережної безпеки. Отримані внаслідок удосконалення запропонованої моделі маршрутні рішення орієнтовані на зменшення завантаженості каналів зв'язку з високою ймовірністю компрометації шляхом перерозподілу трафіку для передавання пакетів більш безпечними каналами мережі. Перевагою запропонованого рішення є те, що в умовах перевантаження реалізується балансування навантаження на принципах TE та за необхідності диференційоване обмеження навантаження, яке надходить в мережу, відповідно до значень класу обслуговування потоку: його IP-пріоритету, інтенсивності потоків та рівня безпеки. Додатковою перевагою запропонованої оптимізаційної моделі безпечної швидкої перемаршрутизації є її лінійність, що орієнтує на невисоку обчислювальну складність її протокольної реалізації на практиці.

6. Розроблено рекомендації щодо практичного використання запропонованих у роботі моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації в програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах, які спрямовані на модифікацію алгоритмічно-програмного забезпечення SDN-контролерів. Отримані наукові результати орієнтують на централізацію маршрутних рішень, що мають синтезуватися на SDN-контролерах і забезпечувати ефективне розв'язання задач маршрутизації / перемаршрутизації, балансування навантаження та диференційованого обмеження трафіку на границі мережі, поданою як площина даних. Практична реалізація розроблених рішень може бути запропонована у вигляді програмно-алгоритмічної надбудови, завдяки використанню якої вдасться забезпечити відмовостійкість та мережну безпеку програмно-конфігурованих телекомунікаційних мереж.

7. Запропоновано систему математичних моделей розрахунку шляхів у ТКМ, що не перетинаються, кожна з яких орієнтована на реалізацію певної стратегії маршрутизації – безпечної маршрутизації; QoS-маршрутизації із забезпеченням максимальної та/або гарантованої пропускної здатності;

безпечної QoS-маршрутизації; швидкої перемаршрутизації із реалізацією схем захисту шляху та пропускної здатності мережі. Спільними рисами цих моделей є формулювання задач розрахунку маршрутів в оптимізаційній формі, що дозволяє максимізувати ефективність використання мережного ресурсу (каналів, шляхів та їхньої пропускної здатності) за показниками якості обслуговування та мережної безпеки. Залежно від типу обраного критерію оптимальності та введеної системи обмежень, результатом розрахунку може бути множина шляхів із максимальною або наперед заданою кількістю, використання якої орієнтоване на комплексне покращення показників ефективності ТКМ, що пов'язані з якістю обслуговування, відмовостійкістю та мережною безпекою. Маршрутні рішення щодо відмовостійкої маршрутизації охоплюють випадки реалізації схем захисту маршрутів із резервуванням 1:n та пропускної здатності мережі, як основного QoS-показника. Рішення щодо організації безпечної маршрутизації конфіденційних даних у ТКМ ґрунтуються на врахуванні таких важливих показників мережної безпеки, як імовірність компрометації каналу, маршруту та множини шляхів, що не перетинаються.

8. Рекомендовано застосування запропонованих моделей безпечної та відмовостійкої маршрутизації шляхами, що не перетинаються, насамперед у програмно-конфігурованих телекомунікаційних мережах, у яких функції розрахунку маршрутів покладені на SDN-контролери. Лінійний характер виразів, які становлять основу розроблених маршрутних моделей, критеріїв та обмежень сформульованих оптимізаційних задач щодо розрахунку шляхів, що не перетинаються, має сприяти допустимій обчислювальній складності їхньої технологічної реалізації в SDN як основи алгоритмічно-програмного забезпечення перспективних протоколів маршрутизації.

9. Запропоновано та досліджено два методи безпечної маршрутизації, що можуть бути використані під час фрагментованої передачі конфіденційних повідомлень у телекомунікаційній мережі. Перший метод ґрунтується на розрахунку та використанні шляхів, що не перетинаються, та є подальшим узагальненням механізму безпечної маршрутизації SPREAD. В основу запропонованого методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень шляхами, що не перетинаються, покладено послідовне розв'язання двох оптимізаційних задач: розрахунку маршрутів, що не перетинаються, у телекомунікаційній мережі; безпечного балансування фрагментів конфіденційного повідомлення за множиною попередньо розрахованих шляхів. Використання запропонованої оптимізаційної моделі розрахунку шляхів, що не перетинаються, з урахуванням рівня їхньої мережної безпеки в межах

запропонованого методу безпечної маршрутизації дозволила знизити ймовірність компрометації конфіденційних повідомлень залежно від сценарію компрометації елементів мережі від 23–27 % до 47–56 %.

10. Другий метод безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень, оснований на застосуванні шляхів, які можуть перетинатись. Це дозволяє більш повно використати наявний у мережі ресурс щодо пропускної здатності та кіберресурс. У межах цього методу ймовірність компрометації повідомлень розраховується за формулою повної ймовірності з урахуванням рівня мережної безпеки «містків» у структурі ТКМ. Метод не вимагає попереднього розрахунку множини шляхів, які не перетинаються, що спрощує його реалізацію на практиці. Як показали результати дослідження запропонованого методу, найбільший вигреш порівняно з використанням маршрутів, які не перетинаються, щодо значень імовірності компрометації повідомлень (у середньому від 20–60 %) вдалося отримати в умовах відносно невисокого рівня кіберзагроз у ТКМ, тобто коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку не перевищувала 0,4. У разі збільшенні рівня загроз, коли ймовірність компрометації каналів (вузлів) зв'язку збільшувалась до 0,7, вигреш щодо значень імовірності компрометації повідомлень становив у середньому від 3–20 %.

11. У межах запропонованих методів рівень мережної безпеки маршрутів, мережі та конфіденційних повідомлень загалом оцінено через імовірність компрометації каналів зв'язку ТКМ. За необхідності врахування рівня мережної безпеки вузлів (маршрутизаторів) ТКМ вони можуть бути логічно подані віртуальними каналами зв'язку, що мають вузлову ймовірність компрометації, без зміни змісту запропонованих методів безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень. Перспективи подальших досліджень у сфері безпечної маршрутизації в телекомунікаційних мережах пов'язані з урахуванням не тільки ймовірності компрометації каналів зв'язку, але й інших важливих показників мережної безпеки.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Rak J. Resilient Routing in Communication Networks (Computer Communications and Networks), 1st edition. Springer, 2015. 181 p.
2. Vidal I., Soto I., Banchs A., Garcia-Reinoso J., Lozano I., Camarillo G. Multimedia Networking Technologies, Protocols, & Architectures (Artech House Communications and Network Engineering), 1st edition, Artech House, 2019. 300 p.
3. Blokdyk G. Software-Defined Networking SDN production, 1st edition. 5STARCOoks, 2019. 238 p.
4. Medhi D., Ramasamy K. Network Routing (Algorithms, Protocols, and Architectures), 2nd edition, Elsevier Inc, 2018. 1018 p.
5. Chapman C. Network Performance and Security (Testing and Analyzing Using Open Source and Low-Cost Tools), 1st edition, Syngress, 2016. 380 p.
6. Edgar T., Manz D. Research Methods for Cyber Security, 1st edition. Syngress, 2017. 428 p.
7. Стрелковська І.В., Соловська І.М. Маршрутизація в мережі MPLS-TE з додатковими напрямками передавання трафіку. *Зв'язок*. 2015. № 1. С. 25–30.
8. Лемешко О.В., Єременко О.С. Розробка та дослідження лінійної оптимізаційної моделі швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження в телекомунікаційних мережах. *Радиоелектроника и информатика*. 2017. № 4 (79). С. 18–25.
9. Lemeshko O.V., Arous K.M., Yeremenko O.S. Fault-Tolerant Unicast, Multicast and Broadcast Routing Flow-based Models. *Scholars Journal of Engineering and Technology (SJET)*. Vol. 3. Iss. 4A. 2015. P. 343–350.
10. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M. MPLS Traffic Engineering Solution of Multipath Fast ReRoute with Local and Bandwidth Protection. *Advances in Computer Science for Engineering and Education II. ICCSEEA 2019. Advances in INTELLIGENT Systems and Computing*, Springer, Cham. Vol. 938. 2019. P. 113–125. DOI: 10.1007/978-3-030-16621-2_11.
11. Лемешко О.В., Євдокименко М.О. Вдосконалення потокової моделі маршрутизації в мультисервісній телекомунікаційній мережі із забезпеченням якості обслуговування. *Системи озброєння і військова техніка*. 2020. № 1 (61). С. 31–43. DOI: 10.30748/soivt.2020.61.04.
12. Єременко А.С. Двухуровневый метод иерархическо-координационной QoS-маршрутизации на основе резервирования ресурсов. *Радиотехника*. 2018. Вып. 192. С. 71–83.

13. Чевардін В.Є., Романюк В.А., Шевченко В.С. Модель загроз безпеки інформації в сучасних телекомунікаційних мережах з динамічною топологією. *Збірник наукових праць ВІТІ НТУУ «КПІ»*. 2012. № 2. С. 90–95.
14. ISO/IEC 27001:2013. Информационные технологии – Методы защиты – Системы менеджмента информационной безопасности – Требования. Международный Стандарт. Вторая редакция. 2013. 19 с.
15. Yeremenko O., Lemeshko O., Persikov A. Secure Routing in Reliable Networks: Proactive and Reactive Approach. *Advances in Intelligent Systems and Computing II, CSIT 2017, Advances in Intelligent Systems and Computing*, Springer, Cham. Vol. 689. 2018. P. 631–655. DOI: 10.1007/978-3-319-70581-1_44.
16. Yevdokymenko M., Manasse M., Zalushniy D., Sleiman B. Analysis of Methods for Assessing the Reliability and Security of Infocommunication Network, *Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T): Proceedings of the Fourth International Scientific-Practical Conference, Kharkov, Ukraine, 10–13 October, 2017*. P. 199–202. DOI: 10.1109/INFOCOMMST.2017.8246379.
17. Kuzminykh I., Yevdokymenko M. Analysis of Security of Rootkit Detection Methods, *Advanced Trends in Information Theory (ATIT): Proceedings of the International Conference, Kyiv, Ukraine. IEEE, 2019*. P. 196–199. DOI: 10.1109/ATIT49449.2019.9030428.
18. Managing Cyber Risk (Transform your security with cyber resilience): IT governance / Green paper, United Kingdom, 2019. 12 p.
19. Лемешко О.В., Єременко О.С., Невзорова О.С. Потоківі моделі та методи маршрутизації в інфокомунікаційних мережах: відмовостійкість, безпека, масштабованість. Харків: ХНУРЕ. 2020. 308 с.
20. Dobush Yu., Demydov I. Approach to Secure Distributed Data Storing by QuasiRandom FAT Network Mapping. *International Conference on Modern Problem of Radio Engineering, Telecommunications and Computer Science: Proceedings of the International Conference*. Lviv, Ukraine, 2012. P. 335–335.
21. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 14.03.2018).
22. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»: Постанова Верховної Ради України від 31.03.2016. № 1073-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 17. 191 с.

23. Про схвалення Концепції розвитку телекомунікацій в Україні та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р. № 316-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2006-%D1%80>.

24. Про схвалення Стратегії національної безпеки України: Рішення ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. № 932/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20>.

25. Про схвалення Концепції державної політики у сфері цифрової інфраструктури: Бачення Міністерства цифрової трансформації України, грудень 2019 р.

26. Методичні рекомендації для представників закладів вищої освіти та інших партнерів проєктів Програми ЄС Еразмус+: Розвиток потенціалу вищої освіти (СВНЕ), щодо особливостей впровадження проєктів в Україні, лютий 2021 р.

27. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80>.

28. Carlsson A., Duravkin E.V., Loktionova A.S. Analysis of realization and method of detecting low-intensity HTTP-attacks. Part 1. Features of realization of low-intensity HTTP attacks. *Проблеми телекомунікацій*. 2013. № 3 (13). С. 61–70. URL: http://pt.nure.ua/wp-content/uploads/2020/01/133_carlsson_attack.pdf.

29. Duravkin E.V., Carlsson A., Loktionova A.S. Analysis of realization and method of detecting low-intensity HTTP-attacks. Part 2. Method of detecting Slow HTTP attacks. *Проблеми телекомунікацій*. 2014. № 1 (14). С. 96–100. URL: http://pt.nure.ua/wp-content/uploads/2020/01/141_carlsson_attack.pdf.

30. Duravkin E.V., Carlsson A., Loktionova A S. Method of slow-attack detection. *Системи обробки інформації*. 2014. № 8. С. 102–106.

31. Євдокименко М.О., Шаповалова А.С. Метод оцінювання впливу атак на інфокомунікаційну мережу з урахуванням наявних вразливостей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 67–72.

32. Yevdokymenko M.O., Shapovalova A.S., Nevzorova O.S. Proactive Approach for Security of the PAAS Model of Cloud System Based on Vulnerability Assessment. *International Journal of Science and Engineering Investigations*. Vol. 8(91). 2019. P. 167–173. URL: <http://www.ijsei.com/papers/ijsei-89119-22.pdf>.

33. Лемешко О.В., Шаповалова А.С., Єременко О.С., Євдокименко М.О., Хайлан А.М. Математична модель швидкої перемаршрутизації з балансуванням

навантаження та диференційованого обмеження трафіка в мережах SD-WAN. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2019. № 4 (56). С. 63–71. DOI: 10.26906/SUNZ.2019.4.063.

34. Lemeshko O., Yevdokymenko M., Yeremenko O., Shapovalova A., Hu Z., Petoukhov S., Dychka I., He M. Investigation of Load-Balancing Fast ReRouting Model with Providing Fair Priority-Based Traffic Policing. *Advances in Computer Science for Engineering and Education III. ICCSEEA 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing*. Springer, Cham. Vol. 1247. 2020. P. 108–119. DOI: 10.1007/978-3-030-55506-1_10 (SCOPUS).

35. Lemeshko O., Shapovalova A., Al-Dulaimi A. M. K., Yeremenko O., Yevdokymenko M. Flow-Based Routing Model With Load Balancing Under Network Security Parameters. *Information and Telecommunication Sciences*. 2020. No 2. P. 44–50. DOI: 10.20535/2411-2976.22020.44-50.

36. Євдокименко М.О., Шаповалова А.С., Шаповал М.М. Поточкова модель маршрутизації із врахуванням ризиків інформаційної безпеки за допомогою базових метрик критичності вразливостей. *Проблеми телекомунікацій*. 2020. № 1 (26). С. 48–62. URL: http://pt.nure.ua/wp-content/uploads/2021/03/201_yevdokimenko_security.pdf.

37. Локтіонова А.С. Оцінка економічної доцільності впровадження системи менеджменту інформаційної безпеки. *Інформаційні технології в сучасному світі: дослідження молодих вчених. Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів та студентів*. Харків. 2013. С. 68.

38. Duravkin I., Loktionova A., Carlsson A. Method of slow-attack detection. *Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T): Proceedings of the First International Scientific-Practical Conference, Kharkov, Ukraine, 2014*. IEEE, 2014. P. 171–172. DOI: 10.1109/INFOCOMMST.2014.6992341.

39. Yevdokymenko M., Shapovalova A., Voloshchuk O., Carlsson A. Proactive Approach for Security of the Infocommunication Network Based on Vulnerability Assessment. *Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T): Proceedings of the Fifth International Scientific-Practical Conference, Kharkov, Ukraine, 9–12 October 2018*. IEEE, 2018. P. 609–612. DOI: 10.1109/INFOCOMMST.2018.8632079.

40. Lemeshko O.V., Yeremenko O.S., Yevdokymenko M.O., Shapovalova A.S. Advanced solution of the Fast ReRoute based on principles of Traffic Engineering and Traffic Policing. *Science and Technology (AVIA-2019): Proceedings of the Fourteenth International Conference, Ukraine, 23–25 April 2019*. P. 8.21–8.23.

41. Єременко О.С., Євдокименко М.О., Шаповалова А.С. Підвищення відмовостійкості мереж засобами швидкої перемаршрутизації з балансуванням навантаження та профілюванням трафіка. *Третя міжнародна науково-технічна конференція «Комп'ютерні та інформаційні системи і технології»*: збірник наукових праць. Харків: ХНУРЕ. 2019. С. 131.
42. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Shapovalova A., Ilyashenko A., Sleiman B. Traffic Engineering Fast ReRoute Model with Support of Policing. *Electrical and Computer Engineering (UKRCON): Proceedings of the 2nd International Conference*, Lviv, Ukraine. IEEE, 2019. P. 842–845. DOI: 10.1109/UKRCON.2019.8880006. (SCOPUS).
43. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Shapovalova A., Hailan A.M., Mersni A. Cyber Resilience Approach Based on Traffic Engineering Fast ReRoute with Policing. *Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems: Technology and Applications (IDAACS): Proceedings of the 10th IEEE International Conference*, Metz, France. IEEE, 2019. P. 117–122. DOI: 10.1109/IDAACS.2019.8924294.
44. Yevdokymenko M., Shapovalova A. Investigation of the Impact of HTTP DoS Attacks on the Cloud Web Server. *Natural science and technology (ICONAT): Proceedings of the International conference*, Kharkiv, 2019. P. 25.
45. Lemeshko O., Yeremenko O., Hailan A.M., Yevdokymenko M., Shapovalova A. Al-Bakry A. Policing Based Traffic Engineering Fast ReRoute in SD-WAN Architectures: Approach Development and Investigation. *New Trends in Information and Communications Technology Applications. (NTICT): Proceedings of the 4th International Conference*. Springer, Cham. Vol. 1183. 2020. P. 29–43. DOI: 10.1007/978-3-030-55340-1_3.
46. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Shapovalova A., Radivilova T., Ageyev D. Secure Based Traffic Engineering Model in Softwarized Networks. *Advanced Trends in Information Theory (ATIT): Proceedings of the IEEE International Conference*, Kyiv. 2020. P. 143–147. DOI: 10.1109/ATIT50783.2020.9349301.
47. Ross R., Pillitteri V., Graubart R., Bodeau D., McQuaid R. Developing cyber resilient systems: a systems security engineering approach. NIST Special Publication (SP) 800–160 Vol. 2 (Draft). National Institute of Standards and Technology, November 2019. DOI: 10.6028/NIST.SP.800-160v2.
48. Linkov I., Kott A. Fundamental concepts of cyber resilience: Introduction and overview. *Cyber resilience of systems and networks*, Springer, Cham, 2019. P. 1–25.

49. Galinec D., Steingartner W. Combining cybersecurity and cyber defense to achieve cyber resilience. *International Scientific Conference on Informatics (ISCI): Proceedings of the IEEE 14th International Conference*, November 2017. P. 87–93.
50. Radack S.M. Joint Task Force Transformation Initiative. Managing Information Security Risk: Organization, Mission, and Information System View. NIST Special Publication (SP) 800–39, National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD, 2011. DOI: 10.6028/NIST.SP.800-39.
51. Dickson F., Goodwin P. Five key technologies for enabling a Cyber-resilience framework. US45455119, IBM, White Paper, October 2020. 16 p.
52. Björck F., Henkel M., Stirna J., Zdravkovic J. Cyber resilience-fundamentals for a definition. *New contributions in information systems and technologies*, Springer, Cham, 2015. P. 311–316.
53. Haque M.A., De Teyou G.K., Shetty S., Krishnappa B. Cyber Resilience Framework for Industrial Control Systems: Concepts, Metrics, and Insights. *International Conference on Intelligence and Security Informatics (ISI): Proceedings of the International Conference*, 9–11 Nov. 2018. P. 25–30.
54. Kotenko I., Saenko I., Lauta O. Analytical modeling and assessment of cyber resilience on the base of stochastic networks conversion. *Resilient Networks Design and Modeling (RNDM): Proceedings of the 10th International Workshop*, 27–29 Aug. 2018. P. 1–8.
55. Fink G.A., Griswold R.L., Beech Z.W. Quantifying cyber-resilience against resource-exhaustion attacks. *International Symposium on Resilient Control Systems (ISRCS): Proceedings of the 2014 7th International Symposium*, 19–21 Aug. 2014. P. 1–8.
56. Musman S. Assessing prescriptive improvements to a system’s cyber security and resilience. *Systems Conference (SysCon): Proceedings of the 2016 Annual IEEE Conference*, 18–21 April 2016. P. 1–6.
57. Jacobs N., Hossain-McKenzie S., Vugrin E. Measurement and Analysis of Cyber Resilience for Control Systems: An Illustrative Example. *Resilience Week (RWS): Proceedings of the Conference*, 20–23 Aug. 2018. P. 38–46.
58. Hossain-McKenzie S., Lai C., Chavez A., Vugrin E. Performance-Based Cyber Resilience Metrics: An Applied Demonstration Toward Moving Target Defense. *Industrial Electronics Society (IECON): Proceedings of the 2018 44th Annual Conference*, 21–23 Oct. 2018. P. 766–773.
59. Machado C.C., Granville L.Z., Schaeffer-Filho A. ANSwer: Combining NFV and SDN features for network resilience strategies. *IEEE Symposium*

on *Computers and Communication (ISCC)*: Proceedings of the Symposium, 27–30 June 2016. P. 391–396.

60. Azab M., Fortes J.A. Towards proactive SDN-controller attack and failure resilience. *International Conference on Computing, Networking and Communications (ICNC)*: Proceedings of the 2017 International Conference, 26–29 Jan. 2017. P. 442–448.

61. Rehman A.U., Aguiar R.L., Barraca J.P. Fault-Tolerance in the Scope of Software-Defined Networking (SDN). *IEEE Access*, Vol. 7. 2019. P. 124474–124490, DOI: 10.1109/ACCESS.2019.2939115.

62. Fonseca P.C., Mota E.S. A Survey on Fault Management in Software-Defined Networks. *IEEE International Conference on Advanced Networks and Telecommunications Systems (ANTS)*: Proceedings of the International Conference. Vol. 19. 2017. No. 4. P. 2284–2321. DOI: 10.1109/COMST.2017.2719862.

63. Yu Y., Li X., Len X. G., Song L., Bu K., Chen Y., Yang J., Zhang, L. K., Cheng Xiao X. Fault management in software-defined networking. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, Vol. 21. 2019. No. 1. P. 349–392. DOI: 10.1109/COMST.2018.2868922.

64. Da Silva A.S., Smith P., Mauthe A., Schaeffer-Filho A. Resilience support in software-defined networking. *Computer Networks*, Vol. 92. 2015. P. 189–207. DOI: 10.1016/j.comnet.2015.09.012I.

65. Chen J., Xu F., Yin M., Zhang W., Survey A., Wang G., Zomaya A., Martinez G., Li K. When Software Defined Networks Meet Fault Tolerance. Algorithms and Architectures for Parallel Processing. ICA3PP, 2015. Lecture Notes in Computer Science. Springer, Cham. Vol. 9530. 2015. P. 351–368. DOI: 10.1007/978-3-319-27137-8_27.

66. Katz D., Ward D. Bidirectional forwarding detection (BFD). Internet Requests for Comments, RFC Editor, RFC 5880. June 2010. URL: <https://www.rfc-editor.org/rfc/pdf/rfc5880.txt.pdf>.

67. Staessens D., Sharma S., Colle D., Pickavet M., Demeester P. Software defined networking: Meeting carrier grade requirements. *Local & Metropolitan Area Networks (LANMAN)*: Proceedings on the 18th IEEE Workshop, Chapel Hill, NC, USA, 2011. P. 1–6. DOI: 10.1109/LANMAN.2011.6076935.

68. Adrichem N.L.M., Van Asten B.J., Kuipers F.A. Fast Recovery in Software-Defined Networks. Third European Workshop on *Software Defined Networks*, Budapest, Hungary, 2014. P. 61–66. DOI: 10.1109/EWSDN.2014.13.

69. Sharma S., Staessens D., Colle D., Pickavet M., Demeester P. Fast failure recovery for in-band OpenFlow networks. *Design of Reliable Communication*

Network (DRCN): Proceedings of the 9th International Conference, Budapest, Hungary, 2013. P. 52–59.

70. Sharma S., Staessens D., Colle D., Pickavet M., Demeester P. In-band control, queuing, and failure recovery functionalities for openflow. *IEEE Network*, Vol. 30. 2016. No. 1. P. 106–112. DOI: 10.1109/MNET.2016.7389839.

71. Mohan P., Truong-Huu M., Gurusamy M. Fault tolerance in TCAM-limited software defined networks. *Computer Networks*, Vol. 116. 2017. P. 47–62.

72. Li H., Li Q., Jiang Y., Zhang T., Wang L. A declarative failure recovery system in software defined networks. *IEEE International Conference on Communications Kuala Lumpur (ICC)*: Proceedings of the IEEE International Conference, Malaysia, 2016. P. 1–6. DOI: 10.1109/ICC.2016.7510887.

73. Kuźniar M., Perešini P., Vasić N., Canini M., Kostić D. Automatic failure recovery for software-defined networks. Proceedings of the second ACM SIGCOMM workshop on Hot topics in software defined networking. 2013. P. 159–160.

74. Hyojoon K., Schlansker M., Santos J.R., Tourrilhes J., Turner Y., Feamster N. CORONET: Fault tolerance for Software Defined Networks. *International Conference on Network Protocols (ICNP)*: Proceedings of the 20th IEEE International Conference, Austin, TX, USA, 2012. P. 1–2. DOI: 10.1109/ICNP.2012.6459938.

75. Schiff L., Schmid S., Canini M. Ground Control to Major Faults: Towards a Fault Tolerant and Adaptive SDN Control Network. *Dependable Systems and Networks Workshop (DSN-W)*: Proceedings of the 46th Annual IEEE/IFIP International Workshop, Toulouse, France, 2016. P. 90–96. DOI: 10.1109/DSN-W.2016.48.

76. Chen J., Ling, Zhang W. Failure recovery using vlan-tag in SDN: High speed with low memory requirement. *International Performance Computing and Communications Conference (IPCCC)*: Proceedings of the IEEE 35th International Conference, Las Vegas, NV, USA, 2016. P. 1–9. DOI: 10.1109/PCCC.2016.7820627.

77. Jain S., Kumar A., Mandal S., Ong, J., Poutievski L., Singh A., Venkata S., Wanderer J., Zhou J., Zhu M., Zolla J. B4: Experience with a globally-deployed software defined WAN. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, Vol. 43 (4). 2013. P. 3–14.

78. Greenberg A., Hjalmtysson G., Maltz D. A., Myers A., Rexford J., Xie G., Yan H., Zhan J., Zhang H. A clean slate 4D approach to network control and management. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, Vol. 35 (5). 2005. P. 41–54.

79. Goransson P., Black C., Culver T. Software defined networks: a comprehensive approach. *Morgan Kaufmann*. 2016. 438 p.

80. Segeč P., Moravčík M., Uramova J., Papan J., Yeremenko O. SD-WAN – architecture, functions and benefits. *International Conference on Emerging eLearning Technologies and Applications (ICETA)*: Proceedings of the 18th International Conference, Košice, Slovakia, 2020. P. 593–599.
81. Zhang X., Cheng Z., Lin R., He L., Yu S., Luo H. Local fast reroute with flow aggregation in software defined networks. *IEEE Communications Letters*. Vol. 21. 2017. Iss. 4. P.785–788. DOI: 10.1109/LCOMM.2016.2638430.
82. Malik A., Aziz B., Adda M., Ke C.H. Optimisation methods for fast restoration of software-defined networks. *IEEE Access*. Vol. 5. 2017. P. 16111–16123. DOI: 10.1109/ACCESS.2017.2736949.
83. Rzym G., Wajda K., Chołda P. SDN-based WAN optimization: PCE implementation in multi-domain MPLS networks supported by BGP-LS. *Image Processing & Communications*. Vol. 22. Iss. 1. 2017. P. 35–48. DOI: 10.1515/ipc-2017-0004.
84. Luo M., Zeng Y., Li J., Chou W. An adaptive multi-path computation framework for centrally controlled networks. *Computer Networks*, Vol. 83. 2015. P. 30–44. DOI: 10.1016/j.comnet.2015.02.004.
85. Lemeshko O., Arous K., Tariki N. Effective solution for scalability and productivity improvement in fault-tolerant routing. *Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T)*. Proceedings of the Second International Conference, 2015. P. 76–78. DOI: 10.1109/INFOCOMMST.2015.7357274.
86. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M. MPLS Traffic Engineering Solution of Multipath Fast ReRoute with Local and Bandwidth Protection In: *Advances in Computer Science for Engineering and Education II. ICCSEEA 2019. Advances in Intelligent Systems and Computing*, Springer, Vol. 938. 2019. P. 113–125.
87. Lemeshko O.V., Garkusha S.V., Yeremenko O.S., Hailan A.M. Policy-based QoS Management Model for Multiservice Networks. *International Siberian Conference on Control and Communications. (SIBCON)*: Proceedings of the International Conference. IEEE, 2015. P. 1–4. DOI: 10.1109/SIBCON.2015.7147124.
88. Lemeshko A.V., Evseeva O.Y., Garkusha S.V. Research on tensor model of multipath routing in telecommunication network with support of service quality by greate number of indices. *Telecommun. Radio Engineering*. Vol. 73. 2014. Iss. 15. P. 1339–1360. DOI: 10.1615/TelecomRadEng.v73.i15.30.
89. Medhi D., Ramasamy K. *Network Routing, Second Edition: Algorithms, Protocols, and Architectures*. The Morgan Kaufmann Series in Networking, 2nd Edition, Cambridge, MA, USA, Elsevier Inc. 2018. 1018 p.

90. Govindasamy J., Punniakody S. A comparative study of reactive, proactive and hybrid routing protocol in wireless sensor network under wormhole attack. *Electrical Systems and Information Technology*, 2018. No. 1 5(3). P. 735–744. DOI: 10.1016/j.jesit.2017.02.002.
91. Wadhvani G.K., Khatri S K., Muttoo S.K. Critical Evaluation of Secure Routing Protocols for MANET, *International Conference on Advances in Computing, Communication Control and Networking (ICACCCN)*: Proceedings of the International Conference, Greater Noida, India, 2018. P. 202–206. DOI: 10.1109/ICACCCN.2018.8748725.
92. Merkle R.C., Pomerance C. A digital signature based on a conventional encryption function. *Advances in Cryptology CRYPTO*. Lecture Notes in Computer Science, No. 293, Springer, Berlin, Heidelberg, 1987. P. 369–378. DOI: 10.1007/3-540-48184-2_32.
93. Shashikala R., Kavitha C. Secured data integrity routing for Wireless Sensor Networks, *International Conference on Advances in Electronics Computers and Communications (ICAECC)*: Proceedings of the International Conference, Bangalore, India, 2014. P. 1–6. DOI: 10.1109/ICAECC.2014.7002419.
94. Khan S., Khan S., Loo J. Cross layer secure and resource-aware on-demand routing protocol for hybrid wireless mesh networks, *Wireless Personal Communications*, 2012. No. 62. P. 201–214. DOI: 10.1007/s11277-010-0048-y.
95. Aggarwal A., Gandhi S., Chaubey N. Trust Based Secure on Demand Routing Protocol (TSDRP) for MANETs, *International Conference on Advanced Computing & Communication Technologies (ACCT)*: Proceedings of the Fourth International Conference, Rohtak, India, 2014. P. 432–438. DOI: 10.1109/ACCT.2014.95.
96. Lou W., Liu W., Fang Y. SPREAD: enhancing data confidentiality in mobile ad hoc networks, *IEEE Computer and Communications Societies (INFOCOM)*: Proceedings of the International Conference, Hong Kong, China, 2004. No. 4. P. 2404–2413. DOI: 10.1109/INFOCOM.2004.1354662.
97. Gu Q., Tilborg H.C.A., Jajodia S. Secure Routing Protocols, *Encyclopedia of Cryptography and Security*, Springer, Boston, MA, 2011. 690 p. DOI: 10.1007/978-1-4419-5906-5_641.
98. Lemeshko O., Yeremenko O., Sleiman B., Yevdokymenko M. Fast ReRoute Model with Realization of Path and Bandwidth Protection Scheme in SDN, *Advances in Electrical and Electronic Engineering*, 2020. No. 18 (1). P. 23–30. DOI: 10.15598/aeec.v18i1.3548.
99. Lemeshko O., Yevdokymenko M., Yeremenko O. Radivilova T., Ageyev D., Kryvinska N. Fast ReRoute Tensor Model with Quality of Service Protection Under Multiple Parameters, *Data-Centric Business and Applications*.

Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, Springer, Cham, 2020. No. 48. P. 489–512. DOI: 10.1007/978-3-030-43070-2_22.

100. Diwan D., Narang V.K., Singh A.K. Security Mechanism in RIPv2, EIGRP and OSPF for Campus Network, *Computer Science Trends and Technology*, 2017. No. 5 (2). P. 399–404.

101. Snihurov A., Chakrian V. Improvement of EIGRP Protocol Routing Algorithm Based on Information Security Metrics. *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T-2015): Proceedings of the Second International Conference*, Kharkiv, 2015. P. 263–265. DOI: 10.1109/INFOCOMMST.2015.7357331.

102. Bhatia M., Hartman S., Zhang D. Security Extension for OSPFv2 When Using Manual Key Management, RFC 7474, 2015. URL: <https://tools.ietf.org/html/rfc7474>.

103. Wang M., Liu J., Mao J., Cheng H., Chen J., Qi C. Route Guardian: Constructing secure routing paths in software-defined networking, *Tsinghua Science and Technology*, Vol. 22. 2017. No. 4. P. 400–412. DOI: 10.23919/TST.2017.7986943.

104. Li J., Yang Z., Yi X., Hong T., Wang X. A Secure Routing Mechanism for Industrial Wireless Networks Based on SDN, *International Conference on Mobile Ad-Hoc and Sensor Networks (MSN): Proceedings of the 14th International Conference*, China, 2018. P. 158–164. DOI: 10.1109/MSN.2018.000-2.

105. Ellinidou S., Sharma G., Rigas T., Vanspouwen T., Markowitch O., Dricot J.M. SSPSoC: A secure SDN-based protocol over MPSoC. *Security and Communication Networks*, 2019. P. 1–12. DOI: 10.1155/2019/4869167.

106. Sagare A.A., Khondoker R. Security Analysis of SDN Routing Applications, *SDN and NFV Security, Lecture Notes in Networks and Systems*, Springer, Cham, Vol. 30. 2018. P.1–17. DOI: 10.1007/978-3-319-71761-6_1.

107. Scarfone K., Scarfone K., Mell P. NIST Special Publication 800-94 Revision 1 (Draft) Guide to intrusion detection and prevention systems (IDPS), National Institute of Standards and Technology, 2012. URL: http://csrc.nist.gov/publications/drafts/800-94-rev1/draft_sp800-94-rev1.pdf.

108. Лемешко А.В., Вавенко Т.В. Анализ решений задач однопутевой и многопутевой маршрутизации многопоточного трафика в телекоммуникационных сетях. *Системи обробки інформації*, 2011. № 8. С. 224–228.

109. Scarfone K., Scarfone K., Mell P., NIST Special Publication 800-94 Revision 1 (Draft) Guide to intrusion detection and prevention systems (IDPS), National Institute of Standards and Technology, 2012. URL: http://csrc.nist.gov/publications/drafts/800-94-rev1/draft_sp800-94-rev1.pdf.

110. Pattanavichai S. Comparison for network security scanner tools between GFI LanGuard and Microsoft Baseline Security Analyzer (*MBSA*), *International Conference on ICT and Knowledge Engineering (ICT&KE)*: Proceedings of the 15th, International Conference, Bangkok, 2017. P. 1–7. DOI: 10.1109/ICTKE.2017.8259628.
111. Chimmanee S., Veeraprasit T., Srisa-An C. A Performance Evaluation of Vulnerability Detection: NetClarity Audito Nessus and Retina, *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 14. 2014. No. 3. P. 34–40.
112. Denis M., Zena C., Hayajneh T. Penetration testing: Concepts, attack methods, and defense strategies, *Long Island Systems, Applications and Technology Conference (LISAT)*: Proceedings of the Technology Conference, Farmingdale, NY, USA, 2016. P. 1–6. DOI: 10.1109/LISAT.2016.7494156.
113. Mallouli W., Bessayah F., Cavalli A., Benameur A. Security Rules Specification and Analysis Based on Passive Testing, *GLOBECOM IEEE Global Telecommunications Conference (GLOCOM)*: Proceedings of the Telecommunications Conference, New Orleans, LA, USA, 2008. P. 1–6. DOI: 10.1109/GLOCOM.2008.ECP.400.
114. Liu D. Research on Data Security Analysis and Label Recognition Technology Based on Big Data Business Scenario, *International Conference on Electronics Information and Emergency Communication (ICEIEC)*: Proceedings of 10th International Conference, Beijing, China, 2020. P. 344–347. DOI: 10.1109/ICEIEC49280.2020.9152308.
115. Streilein W., Kratkiewicz K., Sikorski M., Piwowarski K., Webster S. PANEMOTO: Network Visualization of Security Situational Awareness Through Passive Analysis, *SMC Information Assurance and Security Workshop (IAW)*: Proceedings of Security Workshop, West Point, NY, USA, 2007. P. 284–290. DOI: 10.1109/IAW.2007.381945.
116. Masys A. Networks and network analysis for defence and security, *IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM 2013)*: Proceedings of the International Conference, Niagara Falls, ON, Canada, 2013. P. 1479–1480. DOI: 10.1145/2492517.2492602.
117. Sinchana K., Sinchana C., Gururaj H.L., Sunil Kumar, B.R. Performance Evaluation and Analysis of various Network Security tools, *International Conference on Communication and Electronics Systems (ICCES)*: Proceedings of the International Conference, Coimbatore, India, 2019. P. 644–650. DOI: 10.1109/ICCES45898.2019.9002531.
118. Peltier T.R. Information security risk analysis. *CRC press*, 2005. 344 p.

119. ISO/IEC 15408-1:2009. Information technology, Security techniques Evaluation criteria for IT security, Part 1: Introduction and general model. URL: <https://www.iso.org/standard/50341.html>.
120. COBIT 2019 Framework: Introduction & Methodology, ISACA, 2018. URL: <https://www.isaca.org/resources/cobit>.
121. COSO Enterprise Risk Management Integrating with Strategy and Performance, 2017. URL: <https://www.coso.org/Documents/2017-COSO-ERM-Integrating-with-Strategy-and-Performance-Executive-Summary.pdf>.
122. Common Vulnerability Scoring System v3.0: Examples, Forum of Incident Response and Security Teams. URL: <https://www.first.org/cvss/examples>.
123. Abedin M., Nessa S., Al-Shaer E., Khan L. Vulnerability analysis For evaluating quality of protection of security policies. *Quality of Protection (QoP): Proceedings of the 2nd ACM Workshop*, 2006. P. 49–52. DOI: 10.1145/1179494.1179505.
124. Добрышкин Ю.Н. Модель управления трафиком с его превентивным ограничением на основе абсолютных и относительных приоритетов, *Радиотехника: Всеукр. межвед. науч.- техн. сб.* Вып. 156. 2009. С. 13–19.
125. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B. System of Solutions the Maximum Number of Disjoint Paths Computation Under Quality of Service and Security Parameters. In: Ilchenko M., Uryvsky L., Globa L. (eds) *Advances in Information and Communication Technology and Systems. MCT 2019. Lecture Notes in Networks and Systems. Vol. 152.* Springer, Cham. 2021. P. 191–205. DOI: 10.1007/978-3-030-58359-0_10.
126. Лемешко А.В., Еременко А.С., Персиков А.В., Слейман Б. Модель безопасной маршрутизации на основе определения максимального количества непересекающихся путей для минимизации вероятности компрометации конфиденциальных сообщений. *Радиотехника: Всеукр. межвед. науч.-техн. сб.* 2019. Вып. 197. С. 31–37.
127. Єременко О.С., Євдокименко М.О., Слейман Б. Удосконалена модель швидкої перемаршрутизації з реалізацією схеми захисту шляху та пропускнуї здатності в програмно-конфігурованих мережах. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2020. №. 1 (11). С. 163–171. DOI: 10.30837/2522-9818.2020.11.163.
128. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B., Nailan A.M., Mersni A. Computation Method of Disjoint Paths under Maximum Bandwidth Criterion. *Advanced Information and Communications Technologies (AICT): Proceedings of the 2019 3rd International Conference*, Lviv, Ukraine. IEEE, 2019. P. 161–164. DOI: 10.1109/AIACT.2019.8847756.

129. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B. Enhanced Solution of the Disjoint Paths Set Calculation for Secure QoS Routing. *Advanced Trends in Information Theory ATIT: Proceedings of the 2019 IEEE International Conference*, Kyiv, Ukraine, 2019. IEEE, 2019. P. 1–4. DOI: 10.1109/ATIT49449.2019.9030520.

130. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B., Segeč P., Papán J. Advanced Performance-Based Fast ReRouting Model with Path Protection. *2020 IEEE 11th International Conference on Dependable Systems, Services and Technologies (DESSERT): Proceedings of the International Conference*, Kyiv, Ukraine, 2020. IEEE, 2020. P. 23–28. DOI: 10.1109/DESSERT50317.2020.9125034.

131. Lemeshko O., Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B. Improvement of the Calculation Model the Set of Disjoint Paths with Maximum Bandwidth. *Information and Telecommunication Technologies and Radio Electronics (UkrMiCo): Proceedings of the 2019 International Conference*, Odessa, Ukraine, 2019. IEEE, 2019. P. 1–4. DOI: 10.1109/UkrMiCo47782.2019.9165311.

132. Yeremenko O., Yevdokymenko M., Sleiman B., Omowumi S.O. Fast ReRouting Flow-based Model with Implementation of Path Protection. *Computer and Information Systems and Technologies: Proceedings of the Fourth International Scientific and Technical Conference*, Kharkiv, Ukraine. NURE, 2020. P. 83.

133. Lemeshko O., Yeremenko O., Persikov A., Vavenko T. Mathematical Model of Calculating the Maximum Number of Disjoint Paths in Secure Routing. *Information and Telecommunication Technologies and Radio Electronics (UkrMiCo): Proceedings of the 2018 International Conference*, 2018. IEEE, 2018. P. 1–4. DOI: 10.1109/UkrMiCo43733.2018.9047581.

134. Cruz P., Gomes T., Medhi D. A heuristic for widest edge-disjoint path pair lexicographic optimization. *Reliable Networks Design and Modeling (RNDM): Proceedings of the 2014 6th International Workshop*, 2014. IEEE, 2014. P. 9–15. DOI: 10.1109/RNDM.2014.7014925.

135. Sierksma G. and Zwols Y. 2015. Linear and integer optimization: theory and practice, 3rd Edition, CRC Press. 686 p.

136. Лемешко О.В., Грачов Ю.В., Слейман Б. Дослідження методу безпечної маршрутизації конфіденційних повідомлень за шляхами, які не перетинаються. *Проблеми телекомунікацій*. 2020. 2(27). С. 43–55.

137. Лемешко О.В., Єременко О.С., Євдокименко М.О., Коваленко Т.М. Методика розрахунку ймовірності компрометації конфіденційних повідомлень

при безпечній маршрутизації в інфокомунікаційних мережах з використанням шляхів, які перетинаються. *Проблеми телекомунікацій*. 2021. № 2 (29). С. 15–27.

138. Lemeshko O., Yeremenko O., Mersni A., Gazda J. Improvement of Confidential Messages Secure Routing over Paths with Intersection in Cyber Resilient Networks. *Information, Communication and Automation Technologies (ICAT): Proceedings of the XXVIII International Conference, 2022*. IEEE, 2022. P. 1–6. DOI: 10.1109/ICAT54566.2022.9811191.

139. Kaur R., Kashmira P., Meena K., Mohapatra A. K. Survey on Different Techniques of Threshold Cryptography. *Journal of Electronics and Communication Engineering (IOSR-JECE)*. 2017. P. 114–119.

140. Venukumar V., Pathari V. A survey of applications of threshold cryptography – proposed and practiced. *Information Security Journal: A Global Perspective*. 2016. Vol. 25, No. 4–6. P. 180–190. DOI: 10.1080/19393555.2016.1251996.

141. Sarma K.S., Lamkuche H.S., Umamaheswari S. A Review of Secret Sharing Schemes. *Research Journal of Information Technology*. 2013. Vol. 5. P. 67–72. DOI: 10.3923/rjit.2013.67.72.

142. Lou W., Kwon Y. H-SPREAD: A Hybrid Multipath Scheme for Secure and Reliable Data Collection in Wireless Sensor Networks. *IEEE Transactions on Vehicular Technology*. 2006. Vol. 55, No. 4. P. 1320–1330. DOI: 10.1109/TVT.2006.877707.

143. Lou W., Liu W., Fang Y. SPREAD: Enhancing Data Confidentiality in Mobile Ad Hoc Networks. *INFOCOM 2004: Proceedings of the Twenty-third Annual Joint Conference of the IEEE Computer and Communications Societies*. Hong Kong, China, 7–11 March, 2004. IEEE, 2004. P. 2404–2413. DOI: 10.1109/INFCOM.2004.1354662.

144. Лемешко А.В., Еременко А.С. (2015) Усовершенствование модели безопасной маршрутизации сообщения с оптимальной балансировкой числа его фрагментов по непересекающимся маршрутам. *Захист інформації*. № 17 (2). С. 135–142. DOI: <https://doi.org/10.18372/2410-7840.17.8776>.

145. Yeremenko O.S., Ali S.A. Secure Multipath Routing Algorithm with Optimal Balancing Message Fragments in MANET. *Radioelectronics and Informatics*. 2015. № 1(68). С. 26–29.

146. Yeremenko O., Yevdokymenko M., Persikov A. Flow-aware approach of evaluating probability of compromise in combined structure network. *Advanced Information and Communication Technologies (AICT): Proceedings of the 2nd International Conference, Lviv, Ukraine, 4–7 July, 2017*. IEEE, 2017. P. 258–261. DOI: 10.1109/AIACT.2017.8020114.

147. Yeremenko O., Lemeshko O., Persikov A. Enhanced Method of Calculating the Probability of Message Compromising Using Overlapping Routes in Communication Network. *Computer Sciences and Information Technologies (CSIT): Proceedings of the 2017 12th International Scientific and Technical Conference*, Lviv, Ukraine, 5–8 September, 2017. IEEE, 2017. P. 87–90. DOI: 10.1109/STC-CSIT.2017.8098743.
148. Boesch F.T. A survey and introduction to network reliability theory. *Communications, – Spanning the Universe: Proceedings of the IEEE International Conference*, vol. 2, Philadelphia, PA, USA, 1988. IEEE, 1988. P. 678–682. DOI: 10.1109/ICC.1988.13649.
149. Lobur M., Shcherbovskykh S., Stefanovych T. Reliability modeling of bridge structure system with load-sharing taking into account. *Perspective Technologies and Methods in MEMS Design (MEMSTECH): Proceedings of the XII International Conference*, Lviv, Ukraine, 2016. IEEE, 2016. P. 87–89. DOI: 10.1109/MEMSTECH.2016.7507525.
150. Pai K.-J., Chang R.-S., Wu R.-Y., Chang J.-M. Three Completely Independent Spanning Trees of Crossed Cubes with Application to Secure-Protection Routing. *High Performance Computing and Communications; Smart City; IEEE 5th International Conference on Data Science and Systems (HPCC/SmartCity/DSS): Proceedings of the IEEE 21st International Conference and IEEE 17th International Conference*, 2019. IEEE, 2019. P. 1358–1365. DOI: 10.1109/HPCC/SmartCity/DSS.2019.00189.

Наукове видання

ЛЕМЕШКО Олександр Віталійович
ЄРЕМЕНКО Олександра Сергіївна
ЄВДОКИМЕНКО Марина Олександрівна
ШАПОВАЛОВА Анастасія Сергіївна
СЛЕЙМАН Батуль

**МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ
БЕЗПЕЧНОЇ ТА ВІДМОВОСТІЙКОЇ МАРШРУТИЗАЦІЇ
В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ**

Монографія

Відповідальний випусковий О.В. Лемешко
Редактор Л.В. Кузьміна
Комп'ютерна верстка Л.Ю. Светайло

План 2022 (друге півріччя), поз. 3

Підп. до друку 23.04.2021   Формат 60x 84¹/₁₆   Спосіб друку – ризографія
Умов. друк. арк. 11,4   Облік. вид. арк. 10,5   Тираж 100 прим.
Зам. № 1-3   Ціна договірна.

ХНУРЕ. Україна. 61166 Харків, просп. Науки, 14

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі ХНУРЕ
Харків, 61166, просп. Науки, 14

